

پښتون

په تراژیدۍ کې

اود د ژغورنې لار

د سیمینار د مقالو ټولګه

پښتون په تراژیدۍ کې

لیکوال: بېلابېل

Ketabton.com

پښتون په تراژیدۍ کې او د ژغورنې لار

(د سیمینار د مقالو ټولگه)

۱۳۹۳ ل کال

د کتاب ځانګړنې:

د کتاب نوم: پښتون په تراژیدۍ کې

لیکوال: بیلابیل

خپرنډوی: د افغانستان ملي تحریک فرهنگي خانګه

پښتۍ ډیزاین: فیاض حمید

د خپرنډوی پرله پسې نومره: (۱)

چاپشمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

چاپ وار: لومړی

چاپ نېټه: ۱۳۹۳ ل کال

نيوليك

مخ	ليکوال	سرليک	گڼه
۱	پوهنوال محمد اسمعيل يون	پښتون په تراژيډۍ کې	۱
۵	دارالاشاء	په تراژيډۍ کې ژوندی قوم	۲
۸	محمد ابراهيم شينواری	د پښتنو تعليمي او کلتوري شاته...	۳
۳۵	فېروزخان صادق	د پښتنون مشرتابه خلا	۴
۳۹	غلام فاروق وردگ	د جومات او ښوونځي ترمنځ...	۵
۴۸	عبدالرحمن افغانيار	تعليم او نوی نسل	۶
۵۱	محمد اجمل هوډمن	پښتانه او ټاکنې	۷
۶۲	محبوب الله خان	پښتانه او هنري نړۍ	۸
۶۹	عزت الله شمسزی	پښتانه او سيالې ژبې	۹
۷۸	چترال همت شينواری	پښتون	۱۰
۸۵	اعجاز خټک	اوسنی سياست او پښتون	۱۱
۸۹	محمد حسن حقيار	په افغانستان کې له معارف سره...	۱۲
۱۰۱	اميد حيران	په مورنۍ ژبه د زده کړې حق او...	۱۳
۱۰۷	محمد داود نيازی	د پښتنو د بېوزلۍ لاملونه او...	۱۴
۱۱۵	عبدالهادي قريشي	د لرو او برو پښتنو د پيوستون...	۱۵
۱۲۳	اسدالله داودزی	د لرو او برو پښتنو د يووالي	۱۶

۱۳۰		پښتانه	۱۷
۱۴۲	برېښنا امېل	پښتني غيرت او پښتني مېرمنې	۱۸
۱۴۵	محمد هاشم احمدزی	پښتانه په کرلېچونو کې	۱۹
۱۵۷	حسینه گل	په پښتنه ټولنه کې ښځينه محرومی	۲۰
۱۶۱	پوهنوال محمد اسمعیل یون	پراخ کمیف او موثر کیفیت	۲۱
۱۶۴	پوهنمل سرور ماموند	د ډیورنډ کرښه او د هغې اغېزې	۲۲
۱۷۴	داود جنبش	پښتانه او نړۍ	۲۳
۱۸۰	عطاء الله حیران	پښتانه چارواکي او مضر احتیاط	۲۴
۱۸۶	ثنا الله تسل	پښتانه او ګاونډیان	۲۵
۱۹۶	محمد اصف ننگ	مذهبي افراطیت او پښتانه	۲۶
۲۰۵	ثنا الله خان یوسفزی	وینا	۲۷
۲۰۸	ډاکتر اکرم خپلواک	وینا	۲۸
۲۱۶	انجنیر امین ظریف	پښتانه او د هغه بشري ځواک	۲۹
۲۱۹	جنرال عبدالواحد طاقت	وینا	۳۰
۲۲۳	محمد حلیم فدایي	پښتانه او افراطیت	۳۱
۲۳۴	دوکتور شفیق صمیم	وینا	۳۲
۲۳۷	پروفیسور عبدالخالق رشید	وینا	۳۳
۲۳۹	غلام جیلاني ځواک	په تېره یوه لسيزه کې ...	۳۴
۲۴۱	ګډونوال	پرېکړه لیک	۳۵

د تحریک یادښت

فرهنگي خانګه د افغانستان ملي تحریک له اساسي خانګو څخه یوه ده. د دې خانګې دنده داده چې هېوادوالو ته فرهنگي خدمات وړاندې او ګټور فرهنگي کارونه ترسره کړي. د تاریخي، ملي، کلتوري ورځو او تاریخي او ملي شخصیتونو نمانځل ددې خانګې نورې دندې دي.

د هېواد د لیکوالو د علمي، دیني، روزنيزو او معلوماتي اثارو چاپ هم ددې خانګې له اساسي دندو څخه ګڼل کېږي. له هغې ورځې راهیسې چې تحریک خپل عملي فعالیتونه پیل کړي دي، نو دې خانګې هم ورسره سم خپل فعالیتونه چټک کړي دي. تاریخي ورځې یې نمانځلي، تاریخي واپتونو ته یې لوجې جوړې کړي. علمي سیمینارونه او ورکشاپونه یې جوړ کړي دي.

د تحریک دې خانګې د تحریک د عمومي هدفونو په رڼا کې وپتېبله چې په یوځایي ډول (شل عنوانه) کتابونه چاپ کړي. په دې اثارو کې اکثره دیني او علمي اثار شامل دي چې درنو هېوادوالو ته یې وړاندې کوي.

دا اثر (پښتون په تراژیدۍ کې) چې ستاسو په لاس کې دی، د هغو بېلابېلو لیکوالو د لیکنو ټولګه ده چې (پښتون په تراژیدۍ کې) علمي سیمینار لپاره یې لیکلې وې او د همدغو شلو عنوانو اثارو له جملې څخه دی. هیله ده درانه لوستونکي ترې ښه ګټه پورته کړي. تحریک خپلو هېوادوالو ته ډاډ ورکوي چې په راتلونکي کې به هم خپلو دې ډول هڅو ته دوام ورکړي.

د هېواد د فرهنگ د بډاینې په هیله

په درناوي

د افغانستان ملي تحریک

فرهنگي خانګه

پښتون په تراژیدۍ کې

د ۱۳۹۲ کال په پیل کې د افغانستان ملي تحریک پر بکړه وکړه چې له اوسني ناورین یا تراژیدۍ څخه د افغان ولس په تېره بیا د پښتانه قوم د ژغورنې په خاطر یو علمي او اکاډمیک سیمینار جوړ کړي، دې سیمینار ته له لرو بر څخه مېشت افغان لیکوالان، پوهاندان او د چارو څېړونکي راوبولي او هغوی د خپلو لیکنو او ویناوو له لارې له اوسني بحران څخه د پښتانه قوم د راویستلو لارې چارې په گوته کړي. دا علمي سیمینار د ۱۳۹۲ کال د وږي میاشتې پر (۷) مه نېټه د کابل ښار په کابل ستار هویل کې جوړ شو.

په دې سیمینار کې له کوزې پښتونخوا، هندوستان، منځني ختیځ هېوادونو، د هېواد له بېلابېلو ولایتونو، اروپایي هېوادونو او نورو سیمو څخه گڼ شمېر افغان لیکوال او پوهان راټول شوي وو. په سیمینار کې گڼو لیکوالو خپلې لیکنې او ویناوې واورولې، د سیمینار سکرتریت د هغو لیکوالو لیکنې پر هماغه وخت راټولې کړې چې بشپړې وې او هغوی چې د خپلو لیکنو لنډیز واوروه، هغوی یې د بشپړتیا ژمنه وکړه او هغوی چې ویناوې وکړې، هغوی هم وویل چې موږ به خپلې ویناوې په لیکنۍ بڼه واورو او د تحریک فرهنگي څانگې ته به یې وسپارو. ځینو لیکوالو خپله ژمنه پوره کړه، تر سیمینار وروسته یې هم خپلې لیکنې راولېږلې او هم د خپلو ویناوو لیکنۍ بڼه، خو یو شمېر نور یې د یوه کال په تېرېدو سره هم د خپلې لیکنې او ژمنې په عملي کولو بریالي نه شول، ملي تحریک پر هغوی باندي د خپل ټینگار ترڅنگ یو کال انتظار وویست، خو بیا هم د ځینو ښاغلو ویناوې، د لیکنو لنډیز او نظریې چې خورا گټورې وې، پر بشپړو لیکنو بدلې نه شوې، کله چې د ملي تحریک فرهنگي څانگې د ۱۳۹۳ کال په بهیر کې د خپل فرهنگي پلان له مخې بل فرهنگي گام اوچت او پر یوځایي او هم مهالي ډول یې د (شلو عنوانو) علمي اثارو د چاپ تکلیف عملی کاوه، نو نور یې په یاد سیمینار کې د پاتې لیکوالو، پاتې لیکنو ته انتظار نه شو اوږدولای، نو

ځکه خو زموږ له هغو سره سره بيا هم يو شمېر گټورې ويناوې او ليکنې به دې اثر کې له چاپه پاتې شوې.

اوس ملي تحريک د ۱۳۹۳ل کال لپاره خپل کلنی فرهنگي پلان او نور کارونه بشپړوي، يقيني خبره ده چې که خدای (ج) ژوند او مجالل ورکړ، نو د ۱۳۹۴ل کال لپاره به خپل بل کاري پلان او ستراتيژي ولري، په هغه کې به هم انشاءالله گڼ شمېر نور اثار چاپ شي، خو اوس د ملي تحريک په استازۍ لارمه بولم چې د ۱۳۹۳ل کال په بهير کې چې چا هم له ملي تحريک او بيا ددې تحريک له لارې له افغان ولس سره خپله هر ډول مالي او معنوي مرسته کړې، له هغو څخه د زړه له کومي مننه وکړم. په تېره بيا ددې (شلو عنوانو) بېلابېلو علمي اثارو له ليکوالو، کمپوزرانو، سمونچارو او مالي ملاتړو څخه چې دا اثار يې د چاپ تر بريده ورسول. پوره باور دی چې که پرله پسې او همغږيز کار او ملگرتيا نه وای، نو په يوځايي ډول د شلو عنوانو اثارو چاپ څه اسانه خبره نه ده. دا اثر چې اوس ستاسو په لاس کې دی، د همدې شلو عنوانو پيل دی او د دې اثارو د لړۍ لومړۍ کړۍ ده. ملي تحريک په يوځايي ډول د شلو عنوانو اثارو د چاپ هوډ ځکه وکړ چې (شل) داسې يو بشپړ عدد دی چې په رياضي کې د خپل مفهوم ترڅنگ نور ټولنيز او کلتوري مفاهيم هم لري. دا يو متل يا مقوله ده، چې د يو کار شل کول اسانه کار نه دی. ټول همدا وايي چې دا دنيا چا شل کړې نه ده، يا دا چې د ټولو کارونو پوره کول او کره کول اسانه کار نه دی او که څوک تر خپل وسه پورته سخت کارونه پوره او بشپړ کړي، نو وايي چې پلانکي ډېر د کار سپری دی اخريې هم شل کړه، مانا کار يې بشپړ او هدف يې ترلاسه کړ. ملي تحريک هم کلک هوډ کړی و چې پوره (شل عنوانه) اثار به چاپوي او خپل هوډ به (شلو) ته رسوي، تحريک خپل هوډ پوره کړ او دا کار موږ او زموږ نوي کهول ته دا پيغام راکوي چې که کلکه اراده، ټينگ تکل او پوخ تدبير موجود وي، نور ډېر کارونه به (شل) شي.

په دې کتابونو کې یو شمېر کتابونه دیني کتابونه دي، په خپله ژبه د اسلامي کتابونو کمی زموږ د ټولني يوه علمي نیمګړتیا ده، ملي تحریک غواړي تر خپله وسله د هېوادوالو په مرسته دا نیمګړتیا ورو ورو له منځه یوسي او موږ هيله من یو د ګڼو دیني اثارو په چاپ سره به زموږ په ټولنه کې د اسلام د سپېڅلي دین له مفاهیمو او احکامو څخه څو ګونی او ناسم تعبیر له منځه لاړ شي او د دین اصلي جوهر به خلکو ته وځلېږي.

ملي تحریک له خپلو خوږو او قدرمنو هېوادوالو څخه غواړي، لکه څنګه چې د ملي تحریک له لارې ددې شلو عنوانو د اثارو د چاپ په لومړي او بریمن ګام کې یې د ملي تحریک د فرهنگپالو غړو او زموږ د خوږو لیکوالو لاسنیوی، مرسته او ملاتړ وکړ، دغسې د تحریک په دویم ستر فرهنگي هوډ کې هم د بريالیتوب تر بریده د هغوی ملا وتړئ او په خپل مادي او معنوي ملاتړ د دوی هوډ او تکل د بري تر بریده ورسوئ. ملي تحریک پلان او هيله لري چې د (۱۳۹۴) ل کال تر پایه پورې په مجموعي ډول (سل عنوانه) علمي، ادبي، تاریخي او هنري اثار چاپ کړي، له قدرمنو لیکوالو څخه په خورا درنښت هيله کوو چې خپل لیکلي اثار تر ایډېټ او سمون وروسته د ملي تحریک فرهنگي څانګې ته د چاپ لپاره راولېږي، هغه هېوادوال څخه چې مالي امکانات لري له هغوی څخه په خورا درناوي غواړو چې ددې اثارو د چاپ په برخه کې مرسته او ملګرتیا وکړي او په دې جاريه صدقه او د ثواب په کار کې ځان شریک کړي.

موږ غواړو د لیکوال، سمونچاري او مالي مرستندوی (درې واړو) د قربانۍ، زیار، زحمت، ملي هوډ، اسلامي احساس او ګډې ملګرتیا له لارې خپل مظلوم، باعزمه او مستحق ملت ته فرهنگي خدمتونه او ډالۍ وړاندې کړو.

طبیعي خبره ده چې دومره ستر کارونه د یو تن، یوه ګروپ یا یو شخص حرکت تر وسه پورته خبره ده، خو که:

چې زړونه سره يو کړو او لاسونه سره ورکړو

دا کاني به لعلونه شي دا بوتې به لونگ شي

په همدې هيله چې نور نو د جنگ او جگړو د تورو لوگيو پرځای زموږ په
غرو او رغو، کليو او بانډو، لازو او گودرونو، کليو او بنارونو کې د مينې
فرهنگ او لونگ زرغون شي. په همدې هيله خپلې خبرې راتولوم.

د افغان ولس د سوکالی په هيله

ستاسو يو خدمتگار

محمد اسمعيل يون

www.melitahrik.com
0777 400 116

په تراژیدۍ کې ژوندی قوم

درنو او قدرمنو حاضرینو، د سیمینار قدرمنو ګډونوالو، د هېواد له بېلابېلو سیمو او له هېواده بهر راغلو مېلمنو، درنو پښتنو، ښاغلو او اغلو ټولو ته تر هر څه دمخه د افغانستان ملي تحریک په استازۍ سلامونه، درناوی او احترامونه وړاندې کوم.

هر کله راشئ، په خیر راغلی!

درنو مشرانو، لیکوالو، پوهانو او ددې پرتمین او فکري سیمینار ګډونوالو!

تاسو تر هر چا زیات پوهېږئ، پوره درې نیمې لسيزې کېږي، چې افغان ملت په تېره بیا پښتون ولس په یوه لویه تراژیدۍ کې راګیر دی. دې غمیزې کې د پښتون ولس ایسار بدل، څه تصادفي، او ناقصدي خبره نه ده. په دې تراژیدۍ کې په سیمه او نړۍ کې د پښتنو لرې او نږدې ټول دښمنان او رقیبان شامل دي. دا داسې لویه تراژیدي ده چې نه یوازې پښتون په کې د رقیبانو له خوا ټکول کېږي، بلکې خپله پښتون یې هم د خپل ځان دښمن کړي دی. قاتل او مقتول دواړه له یوه قوم څخه دي. د پښتنو هغه متل دی چې هم مړیم هم پړیم.

پر پښتنو دا راغلي غمیزه دومره څو اړخیزه ده چې څوک په کې پښتنو ته د زګېږوي او فریاد ایستلو مجال هم نه ورکوي. که هر شعوري، بادرده او با احساسه پښتون افغان له دې غمیزې څخه د راوتلو فریاد پورته کوي، نو نه

یوازې د پښتنو د شعوري دښمنانو او سیالانو له خوا گوانبل کېږي؛ د شنلستانو او فاشیستانو ټاپې پرې لگول کېږي، بلکې په خپله د یو شمېر ځانپلورو، ورځپاڼو، ځانساتو، ځان خوښو او ځانگټو پښتنو له خوا هم پرې په دې پلمه توروڼه پورې کېږي چې دا خلک حساسیتونه راپاروي او د دوی په اصطلاح ملي تفرقې ته لمن وهي. دا ډول پښتانه د بې غیرتۍ او مضر احتیاط په وروستي حالت کې ژوند کوي او د پښتنو د ناپښتنو مخالفینو تېرته لاستې جوړوي.

په هر حالت! همدغو نا انډوله کارونو پښتون قام دې غمیزې ته تېلو هلی او په دې تراژیدۍ کې یې دا دومره موده ساتلی دی.

د افغانستان ملي تحریک چې له ډېرو شعوري، هېوادپالو، ملتپالو، اسلامپالو او سمونپالو افغانانو څخه رغېدلی دی. پر پښتون ولس او ټول افغان ملت که لږ دی او که بر، هېڅ ډول څرگند او نا څرگند ظلم که له خپل لوري وي که د بل، نه شي زغملای او تر دې زیاته ورته ددې تراژیدۍ غځېدل په هېڅ ډول د زغم وړ نه دي. په همدې خاطر یې «پښتون په تراژیدۍ کې او د ژغورنې لار» دا علمي سیمینار جوړ کړ، ددې سیمینار هدف همدا دی چې په علمي ډول له دې اوږدې غمیزې څخه د ژغورنې لارې چارې په گوته او بیا یې د یوې تگلارې په توگه پښتنو سیاستوالو او واکوالو ته په لاس کې ورکړي. که چېرې پښتانه سیاستوال ددې تگلارې د پلي کېدو لپاره هڅې وکړي، نو کېدی شی له دې غمیزې څخه ددې قوم د ژغورنې هیله پیدا شي.

د افغانستان ملي تحریک څو موده وړاندې ددې سیمینار د جوړونې وعده کړې وه، دا دی نن یې خپله دا وعده پوره کړه، ملي تحریک په ډېره کمه موده کې د هېواد په کچه ډېر مهم پاموړ کارونه ترسره کړي دي. په سروبي ولسوالۍ کې سېلابخپلو ته د مرستو رسول او نورو مرستو ته د

خلکو هڅول، د پښتونستان واک د نوم تازه کول، بېوزلو او اړمنو هېوادوالو ته د وینې ډالۍ، د زمري د (۲۸) جشن نمانځل او ځینې نور کارونه، چې نه غواړم د ټولو تفصیل دلته وړاندې کړم. د افغانستان ملي تحریک د یوه منظم سیستماتیک او شعوري حرکت په توګه خپل میاشتني، درې میاشتني، شپږ میاشتني او کلني پلانونه لري، چې د همغو په رڼا کې حرکت کوي. د افغانستان ملي تحریک په پام کې لري د سنبلې پر (۹) مه نېټه له پښتنو او بلوڅو سره د پیوستون ورځ یا د پښتونستان جشن هم په شاندارو مراسمو سره ونمانځي او یو ځل بیا لري او نږدې رقیبانو او سیالانو ته دا په ډاګه کړي چې دا قوم په تراژیدۍ کې هم ژوندی دی او لا هم خپل ارزښتونه پالي او د مرګ له ګواښه نه وېرېږي.

نور مو ډېر وخت نه نیسم، د لوی، اباد او سوکاله افغانستان

د جوړېدو په هیله

په درناوي

د ملي تحریک دارالانشاء

ډاکټر محمد ابراهيم شينواری

د پښتنو تعليمي او کولتوري شاته پاتې والی، سببونه او حل لارې

زما په نظر د پښتنو لويې ستونزې څلور دي:

۱) پښتانه سم په منځ نيم شوي دي. انگرېز زموږ واحد بدن ته داسې گوزار راکړی دی چې تر ننه ترې وينې څاڅي نيم پښتانه هلته د پنجابي تر لاس لاندې په اقليت کې دي. دلته هم په واک کې يوازې سمبوليکه نماينده گي لري. د افغان بدن د پياوړې متې په توگه د لويو زير ځواکونو تر دوامداره يرغلونو لاندې دي. فکرونه مو هم دومره مغشوش دي چې د لېوه او چوپان توپير نشو کولي.

۲) فقر او بد بختي د پښتنو د ټول عمر ملگري دي.

۳) پښتانه تر اوسه لاهم له ښارونو او تمدن نه لرې په دښتو، غرونو او بانډو کې او سپرې. که ښارونو کې هم مېشت کېږي، خپل هويت له لاسه ورکوي.

۴) له تعليمي او کولتوري شاته پاتې والي سره مخ دي.

ما ځانته د بحث لپاره وروستنی موضوع ټاکلي ده. که څه هم دا موضوع ډيرو ژورو څيړنو او مطالعې ته اړ موضوع ده، ځکه د پښتنو د تعليمي او

کولتوري شاته پاتې والي جزئيات، سببونه او ورته حل لارې ميندل کلونه کلونه کار غواړي، خو له نيکه مرغه دا کار د ۱۳۸۸ کال پښتو نړيوال کنفرانس تر ډېره حده کړې دي. دغه کنفرانس د افغان کولتوري ټولنو جرگې له خوا د لويې جرگې په خيمه کې جوړ شوي و. د هيواد له دننه، پښتونخوا، کراچۍ، عربي او غربي هيوادونو ورته په سونو پوهان راغلي وو او درې ورځې يې پر له پسې په گروپي ډول د پښتنو د کولتوري ستونزو په باب بحثونه وکړل. د دوی د شريک فکر او پوهې نتيجې په يوه کوچني کتاب گوتې کې چاپ شوي دي. دا چې د راټولولو، اډيټ او چاپ ته د تياري کار يې ما تر سره کړی و، نو زه پوهيږم چې زموږ لپاره يو له بهترينو کتابونو څخه دی. دلته د همدغه کتاب لنډيز بيانوم او پرې ځينې مثالونه، ارقام او شواهد ورزياتوم.

زه ټول پښتانه پوهان، روڼ اندي، مشران او ځوانان دې ته رابولم چې د ۱۳۸۸ کال د پښتو کنفرانس د سپارښتنو په عملي کولو کې هريو پخپله برخه کې کار وکړي.

د پښتنو تعليمي او کولتوري ستونزې په درې لويو برخو کې لنډې شوې دي:

لومړۍ: د پوهنې په برخه کې ستونزې

دويم: په پښتنو کې منفي رواجونه

درېيم: د پښتو ژبې د ودې په مخه کې پر تې ستونزې

يوه عمومي پرتلنه

• له نړۍ سره: د نړۍ په ۵۰۰ تر ټولو ښو پوهنتونو کې یو هم د کوم اسلامي هېواد نه دي. پدغه لست کې د افغانستان د کوم پوهنتون راتلل خو خیال و محال و جنون ښکاري .

• له گاونډیانو سره:

- پاکستان دوه زره فزیک پوهان لري، موږ یو تن؟

- په ایران کې د سواد کچه ۸۵٪ او په افغانستان ۲۸٪ کې ده

• د هیواد په دننه کې: له یوه تر ټولو وروسته پاتې غیر پښتون ولایت څخه شپږ سوه کسان عالی پوهنځیو ته بریالی شوي دي، د پښتنو له ورته ولایت څخه درې کسان. د دایکندي مظلوم خلک چنده ټولوي، په کابل ښار کې د کانکور د آماده گۍ تر ټولو ښه استاد خپل ولایت ته بیایي، د کابل په نسبت لوړ معاش او درې وخته ډوډۍ ورکوي شاگردان یې وروزي. مشران یې په کابل کې ورته لیلیې نیسي، د کورسونو، غذا، هستوگنځي او انټرنټ اسانتیاوې ورته برابروي، خو زموږ کوم مشر ته که ووايي له نورو ورونو خو تاسو هم یو څه عبرت او غیرت واخلئ (غیرت خو د گور له مړو هم ولاړېږي) نو درته به ووايي چې نورو ته خو اوس هم چینیې راجلان دي، پر موږ خو چینیې ودریدلي دي. حال دا چې شخصي چینیې یې هم دومره وي چې پوره خیر ترې رسولای شي .

• نتیجه: نو هم له نړۍ، هم له گاونډیانو او هم له خپلو افغاني ورونو

شا ته پاتې یو !!!

د چخوف په شان باید د خپلې بدمرغۍ دا حقیقت ومنو ترڅو د حل په

میندلو مجبور شو

تر دې لاندې به لطفاً یاد کنفرانس نتیجې ولولئ. البته دا باید بیا هم روښانه کړم چې لاندې نظرونه زما یوازې شخصي نظرونه او فکري ملکیت نه دی، بلکې د هغو سلگونو درنو او معززو ګډونوالو د فکر او کار ارزښتمن محصول دی چې د ۱۳۸۸ کال پښتو نړیوال کنفرانس کې یې ګډون کړي و. البته ما یې تنظیم او ترتیب کړی دی.

لومړي: د پوهنې په برخه کې ستونزې

د پښتنو د کولتوري ستونزو د زنځیر لومړنۍ کړۍ د پوهنې د کچې ټیټوالي، د کیفیت خرابي او د کم ثمره پوهنې له امله په پوهنه د خلکو بې باوري ده. پښتانه فطرتاً علمدوست او د پوهې د حصول لېوال دي. د سردار محمد داود خان په جمهوریت او د حامد کرزي د حکومت په لومړیو کلونو کې له پوهنې سره د خلکو بې حده مینې دا ثابته کړه چې که په امن او سوله کې د پوهنې زمينې ډېرې شي، نو په پښتنو کې به ډېر ژر پوهنه عامه او دوی به په دې برخه کې لوړو درجو ته ورسېږي.

اوس پښتانه د پوهنې په برخه کې له ډېرو داسې ستونزو سره مخامخ دي، چې که پر وخت او بیرنۍ توګه یې علاج ونه شي، دا ملت به د نړیوال تمدن او پرمختګ له کاروانه (نور هم) دومره په شا کړي، چې جبران به یې ناشونی وي. زموږ فقر، ناروغۍ او بد مرغۍ زیاتره زموږ له ناپوهۍ څخه راولاړې شوي دي. د پوهنې په برخه کې د پښتنو د ستونزو حل ددې ملت، شا و خوا سیمې او ټولې نړۍ د پرمختیا، ښکمرغۍ او ثبات لپاره مهم دي. د پوهنې په برخه کې له افغانانو سره د نړیوالو له مرستو باید اعظمي ګټه ترې واخیستل شي او د ډیورنډ د ها غاړې پښتنو د ښوونې او روزنې لپاره هم ورته مرستې جلب شي. د پوهنې په برخه کې زموږ د ستونزو لنډیز دا دی:

۱) پوهنې ته د لاسرسي په برخه کې ستونزې

- تشریح: پښتانه په لرې پرتو سیمو کې له ښوونځیو او پوهنځیو څخه لرې او سپرې. پوره او کافي اندازه ښوونځي او پوهنځي نه لري. ښوونکي او درسي وسايل يې کم او ټولو ته نه دي رسېدلي. ځینې کورنۍ خپل اولادونه ښوونځیو ته نه لېږي. د نا امنۍ له امله يې ښوونځي تړل شوي او سوځول شوي دي .

- سببونه: له تعليمي مؤسسو څخه د واټن زیاتوالي، د مالي منابعو کمی او په وېش کې يې د دولتونو له خوا بې عدالتي، بې کفایتي او کله کله بد نيتي، د خلکو فقر او د اولاد د پوهنې په عمر کې د هغوي کار او عايد ته اړتيا، د پوهنې د ثمرو کمی او کله کله خلکو ته د ژوند او معيشت د يوه ښه بديل په توگه نه تمامېدل، د پښتنو پر ضد يوه نړيواله او سيمه ييزه توطيه کوښښ کوي چې دا قوم د ښوونې روزنې، روغتيا او د تمدن د ټولو نښو نښانو، لکه: ښار، سړک، پل، روغتون، کمونیکېشن او نورو څخه بې برخې کړي .

- د هوارې لارې: لرې پرتو سیمو ته دې دولتونه ځانگړې پانگه بېله کړي. د درسي موادو او تعليمي موادو په وېش کې دې د مساوات په څنگ کې د عدالت اصل ته په جدي توگه پام وشي. ولسونه دې دولتونو باندې له معقولو لارو فشارونه راولي، چې د دوی د اولاد په تعليمي او تربیتي حقونو معاملې ونه کړي. په لرې پرتو سیمو کې دې ښوونکېو ته اضافي امتیازات ورکړل شي. د خلکو او ټولنو د ژوند د شرايطو د عمومي لوړوالي پروگرامونه دې جوړ او پلي شي. د ښوونځیو د سوځولو پر خلاف دې د دولتونو، ولسونو او نا دولتي ټولنو له خوا پراخ پروگرامونه جوړ او پلي شي. (د هندارې کولتوري ټولني له خوا د ۱۳۸۶ کال جوړ شوي سیمینار سپارښتنو ته دې پام وشي.) د نجونو او

هلکانو جلا ښوونځي او پوهنځي دې جوړ شي. دغه راز، هغو نجونو او هلکانو ته چې تر لومړنيو او منځنيو زده کړو وروسته د لیسې زده کړو ته لاسرسی نه شي لرلی، د لرې زده کړو یا له فاصلې څخه د زده کړو زمینه برابرول، د لرې پوهنتوني زده کړو، د انټرنټ پر بنسټ د زده کړو رواجول، د پرائیستو پوهنتونو د سیستم جوړول، د دولتونو له خوا د ښوونځیو او پوهنځیو او دغه راز، د زده کوونکو او ښوونکو د امنیت تأمینول، د ولسونو له خوا د مرستې کول، د نا امنه سیمو په ولایتي مرکزونو او کابل کې لیلیه ښوونځي جوړول، د پراخې سیاسي توطیې پر ضد په ملي او نړیواله کچه د هڅو منسجمول.

۲) د پوهنې د کیفیت ستونزې

- تشریح: تعلیمي نصابونه مبتدل او د زمانې له شرایطو سره سم نه دي. د ښوونکو د روزنې پروگرامونه نیمگړي او ناقص دي. په مورنۍ ژبه د زده کړو زمينې کمې او نابرابرې دي. درسي وسایل او د عملي کارونو امکانات کم او وروسته پاتې دي. د تعلیم په څنگ کې تربیې ته کم پام شوي دي.

- سببونه: د جگړې له امله د تېرو سیستمونو وړاندېدل او د نویو هغو نه جوړېدل، د کارپوهو او متخصصو ښوونکو مړینه او فرار، د بېلابېلو نصابونو ازمايل او په سياسي اجنداوو یې ډکول، د نورو هېوادونو د ښوونیزو او روزنیزو سیستمونو کاپي کول اما له خپلو شرایطو سره یې نه برابرول او خپل وسایل او امکانات په پام کې نه نیول، د څارنې او ارزونې د یوه کاري او اغېزمن پروگرام نشتوالي، د آزاد رقابت او مکافات او مجازات د سیستم نشتوالي،

د ښوونکو د معاشونو کمی او د دلچسپۍ وسایل ورته نه برابرول، د مسلکې او حرفوي زده کړو کمزوري، په مورنۍ ژبې له زده کړو سره د ښوونکو، کورنیو او چارواکو بې مینښتوب او بې پروایې (ځکه چې دوي پخپله په مورنۍ ژبه زده کړې نه وي کړي او د چاپیریال تر تاثیر لاندې راغلي وي).

• د هواري لارې چارې: د نویو ښوونیزو سیستمونو په جوړولو کې د ټولني عيني اړتیاوې په پام کې نیول، د نصاب اصلاح کول، له ځانگړیو سیاسي اغېزو یې خوندي کول او هغه بډایول، د څارنې او ارزونې او مکافات او مجازات د یوه عادلانه سیستم رواجول، د ښوونکو د روزنې د پروگرامونو پراخول او با کیفیته کول او ورته د ژوند او معیشت د شرایطو برابرول، لایقو زده کوونکېو ته جایزې ورکول، د تدریس نوي میتودونه رواجول او شاگردان په عملي کارونو بوختول، په تعلیمي نصابونو کې د تربیې اساسي مسائلو ته پوره پام کول. په زده کړو کې مسلکې او عملي برخو ته ډېر پام کول، چې په پای کې یې فارغان د متمر ژوند خاوندان شي. په مورنۍ ژبه د زده کړو لپاره د ملي، اسلامي او بشري حقونو د اسنادو په رڼا کې له وړکتونه تر پوهنتونه پورې کار د زده کوونکو یو بشري حق گڼل او هغو ته لومړیتوب ورکول. (د افغان کولتوري ټولنو جرگې اسنادو ته دې پام وشي).

۳) له پوهنې سره د بې مینښتوب ستونزې

• تشریح: د ځینو سیمو خلک پوهنه دومره ضرور نه گڼي. ځینو ته لاهم پوهنه د دین خلاف ښکاري. د نجونو زده کړې د غیرت خلاف گڼي. نجونې تر هلكانو کمی مستحقې گڼي. ځینې په

کوچنیوالې کې اولادونو ته ودونه کوي او بیا هغوی د زده کړې وخت او امکانات نه پیدا کوي.

• **سببونه:** د خلکو ناخبري، د اسلام له نظره د عالم او علم د قدر په باره کې کم معلومات، په دیني او دنيوي نومونو د پوهې وېشل، د نجونو د تعلیم او تربیې په برخه کې د تبلیغاتو او پروگرامونو کمی، د نجونو او هلکانو د جلا جلا تعلیمي مؤسسو نشتوالی. د زده کړې له معنوي او مادي گټو ناخبري.

• **د هوارې لارې چارې:** د پوهې او علم د ارزښت په باره کې دې د دیني عالمانو او ټولنو، دولتي او نادولتي ادارو او رسنیو له خوا ډېر پراخ (مثبت) تبلیغاتي کار وشي. پوهنې دې نه ویشل کېږي او له متبحرو علماوو څخه دې فتوا واخیستل شي چې کومه پوهه د انسان په خیر وي، د ضرورت په اندازه فرض ده. د نجونو د پوهنې په بدل کې دې والدینو او پخپله نجونو ته جایزې ورکړل شي او د دیني علماوو مرسته دې جلب شي چې خلک وپوهوي چې پوهه ترلاسه کول تر او ښخې دواړو باندې فرض دي او پوهه د مؤمن ورکه ده او هر چېرته چې یې پیدا کړي د همدې ده. د دیني مدرسو او ښوونځیو د فارغانو د متناسبو او مساوي حقوقو د تأمین له لارې دې د دیني او عصري په نوم د پوهې او پوهانو تر منځ فاصلې لرې شي. په راتلونکېو کلونو کې د لېسو د فارغانو زیاتېدا او په پوهنتونو کې د هغوي د جذبېدا او بیا د فراغت په وخت کې د هغوي لپاره د کارموندنې پلانونه باید له همدا اوسه جوړ او پلي کېدل یې دې پیل شي.

دوه یم: په پښتنو کې منفي دودونه

د ولسونو رواجونه د هغوی د فرهنگ یوه برخه وي، او فرهنگ د ولسونو د گډو ارزښتونو ټولگه ده، چې په خاصو ټولنیزو او اقتصادي حالتونو کې را منځ ته کېږي. هر یو رواج د یوه خاص ټولنیز ضرورت له مخې پیدایږي او په هغو خاصو حالتونو کې د ارزښت په توګه منل کېږي. او تر څو چې ورته په هماغه ټولنیز سیستم کې اړتیا وي، هغه رواج نه بدلېږي. رواجونه کله کله مهم شي. د تقدس کچې ته ورسېږي. د ټولنو د تکامل په مخه کې ودرېږي او په همدغه وخت کې بیا منفي شي .

له دې سره سره چې پښتانه ډېر مثبت رواجونه لري او پښتونولي د پښتنو یو مستقلانه لیکل شوي کوډ او کلک اخلاقي ډسپلین دی، خو بیا هم په کې ډېر خواشینونکي رواجونه شته، چې د کره شننې او ارزونې په مټ ورته د هواري علمي او عملي لارې چارې پیدایږي.

۱. له اسلامي اصولو څخه د ناخبرۍ له امله رازېږېدلي منفي رواجونه

• تشریح: په ځینو حالاتو کې دیني علما د ستونزو په حل کې نه پوښتل کېږي (خصوصاً په ښارونو کې). برعکس، پښتانه د کلي ټول دیني او دنیوي مسائل په ملایانو حلوي. زیاتره خلک د حق او انصاف په مقابل کې د خپلې کورنۍ، خپل ټبر او قام ګټې غوره ګڼي کله کله د دین د ناسم تعبیر له امله لویې لویې ستونزې راولاړېږي. په ځینو سیمو کې منفي رواجونو ته د دیني ارزښتونو په توګه کتل کېږي، چې هغه په حقیقت کې له دین سره هېڅ اړیکې نه لري. پښتانه د کلکې مسلمانۍ له دعوي سره سره، لویو ته د میراث، په خپله خوښه د واده او تحصیل حق کم ورکوي. کونډو او ماشومانو ته پوره حق نه ورکوي او پر ښځه او نرد تعلیم فرضیت نه عملي کوي .

- سببونه: له دين څخه د خلکو پوره نه خبريدا، د مسلکي ديني عالمانو کمی، د ديني او عصري علومو تر منځ فاصله، د پښتنو قبيلويټوب او کورنی تعصب ځينې وخت تر دين څخه مهم گڼل، د ديني عالمانو اقتصادي ستونزې، د دولتونو د سيستم کمزوري، دين د سياست لپاره کله کله په ناسمه توگه کارول، له نويو علومو او عرف څخه د ځينې عالمانو ناخبري، د پوهنې د نصاب نقص او ځينې نور مسائل .

- د هوارې لارې چارې: له دين څخه د خلکو سم او پوره خبرول، د مسلکي ديني عالمانو روزل، د ديني او عصري علومو تر منځ فاصله له منځه وړل، د عالمانو د اقتصادي ستونزو د هوارې لپاره د دولتونو له لورې پروگرامونه جوړول، د پوهې خپرول، عالمان له عرف او نويو علومو څخه د اړتيا په اندازه خبرول، د تعليمي نصابونو سمول، ملا د ټولني په يوه فعال غړي بدلول، د ښه ژوند او معيشت زمينه ورته برابرول او په ټولنه کې ورته مناسب دريځ ورکول.

۲. په اقتصادي مسائلو پورې اړوند منفي رواجونه

- تشریح: سود، گروي، له سوداگري، کسب، مهارتونو او کار سره بې علاقه گي، پانگه په کار نه اچول، روند تقلید او د فيشني فرهنگ رواج پالل (د ودونو، وفياتو، تر حج وروسته، مراسمو کې له حده ډير لگښتونه)، د عصري زراعتي سيستمونو نه عملي کول او نور په اقتصادي مسائلو پورې مربوط منفي رواجونه دي .

- سببونه: د فقر د له منځه وړلو د پروگرامونو نشتوالي، د اسلام او نوي پېرله اقتصادي ښوونو روزنو څخه د زياتره وگړو

ناخبري، د پښتنو په سيمو کې د مالي او معاشي منابعو کمی، په خلکو، خصوصاً ځوانانو کې د کسبونو او مهارتونو کمی، د دولتونو کمزوري او غفلت، د جگړو او طبيعي آفتونو له امله د موجودو سيستمونو ژر، ژر نړېدل، د مالدارۍ او کرنې د سيستمونو کمزوري او نور،

• **دهواري لارې چارې:** د ځمکو اصلاحات، د کرنې او اوبه خور نظام جوړول او اصلاح شوي تخمونه برابرول، د کيمياوي سرې برابرول، د کرنې ميکانيزه کول، د څارويو د نسل اصلاح کول، د باغونو اصلاح کول او د سبو د ساتلو لارې چارې برابرول، د معدنونو، اوبو، انرژۍ او بندونو د لويو پروژو عملي کول، د ودونو، مريو، حج او نورو ټولنيزو مراسمو پر مهال د لگښتونو کمول، د مرگ ژوبلې، او خيرات مناسب موازين او نورمونه جوړول، مسلکې روزنې، په خاصه توگه د بنځو لپاره د مسلکې ښوونې روزنې زمينه برابرول، د ښوونځيو او کورسونو له بشري ځواک څخه گټه اخيستل، پښتنو ته په حکومت کې د شمېر په تناسب برخه ورکول، د کليو په کچه د روشنفکرانو او پوهو کسانو د ټولنو جوړول، د خلکو راويښول، له مشرانو، وکيلانو او چارواکيو سره د ستونزو د هواري عملي لارې چارې پيدا کول، د سود تحريمول او د زکات اصل عملي کول، له بهرنيانو سره د ملي گټو او برابري پر بنسټ تړونونه کول چې د کار دوام، گټه او اغېز په کې په پام کې نيول شوي وي.

۳. د ښارونو او کليو له فرهنگي توپير څخه رازېرېدلې ستونزې

• **تشریح:** د ښارونو ځوانان هر څه د بدلون په نامه زياتره په پتو سترگو مني. دوي له واره ښاري فرهنگ قبلوي او خپل هويت، ژبه،

لباس، د ژوند ژواک ډول او پېژندنه بدلوي. يا برعکس، د کليو ځينې وگړي د تمدن له ارزښتونو سره حساسيت غيرت گڼي. د ژوند عصري سيستمونو ته د شک په سترگه گوري. له بدلون او نوښت سره حساسيت نښې او تغير او بدلون ته بد وايي. د کليو د خلکو په نظر ښاريان دين ته (ظاهرا) کمه توجه کوي.

- **سببونه:** ښارونو ته د خلکو کم راتگ او په ډېرو خلکو کې د لږو ورکېدل، زياتره پښتانه په کليو کې او سېدل، د کليو د خلکو د ژوند او معلوماتو ټيټه سطحه او رواج ته د دين په کچه لور کتل، د ښار او کلي د بېلو بېلو تقاضو او شرايطو د طبيعي بهير اغېزې او نور درست سره هغه سببونه دي چې د ښارونو او کليو په رواجونو کې يې تفاوت او توپير پيدا کړی دی.

- **د هوارې لارې چارې:** د ښارونو او کليو او سيدونکو ته د يو شان سهولتونو برابرول، مثبتو فرهنگونو ته په درنه سترگه کتل او په دې باره کې عام پوهاوی پيدا کول، په پرېکړو کې ټولو پرگنوته فعاله ونډه ورکول او د ټولو وړاندیزونه او سپارښتنې منل، اړيکي او راشه درسه زياتول، خلک د فرهنگونو د بدلون طبيعي بهير باندې پوهول، په ښارونو کې د پرديو د کلچرد مخنيوي لپاره د ښو فرهنگي بدیلونو پيدا کول، په ښارونو کې د کليو په څېر اسلامي شعایرو ته په درنه سترگه کتل او هغه عملي کول، د کليو د پراختيا لپاره ځانگړي پروگرامونه جوړول. د ښاري کېدا د بهير لپاره د دولتونو او ټولنيزو بنسټونو له خوا لارې چارې لټول.

۴. تاو تريخوالي، زور زياتي او جگړه ماري

- **تشریح: کرکه، کبنه، شخړې، جگړې، دښمنۍ، د پوهاوي او زغم کمی، تربرولي، ضد، خپل، ځانځاني، لالچ، شوکه، غلا، د غیرت منفي تعبیر، په تاریخ او نیکونو ویاړ، وژنو او تېري ته د غیرت نوم ورکول، او د راتلونکې لپاره پلان نه لرل هغه ستونزې دي چې پښتانه ورسره تر ډېره لاس وگرېوان دي.**

- **سببونه: د پښتنو خطرناکه طبیعي او سیاسي جغرافیه، په غرنیو سیمو، دښتو او گرځند ژوند کې د شخصي امنیت لپاره وسلې ته اړتیا، د دولتونو له خوا د خلکو د امنیت په تأمین کې کمزوري، فقر، نیستي او د اقتصادي منابعو کمی، د دولتونو ژر ژر له منځه تګ، د واک خلا، وسله وال مشرۍ ته رسېدل په وسله کې مشري او عزت میندل، له فقر او غمونو څخه زېږېدلې اروايي عوامل، په اسلام سم نه پوهېدل، د زده کړې پوهنې کمی، سیاسي اختلافات، بېکاري، کله کله د لیکوالو او رسنیو له خوا د تشدد تلقین، د نورو هېوادونو لاسوهنې، د ناقانونه وسلو رواج.**

- **د هواري لارې چارې: په امن راوستلو او ساتلو کې د دولتونو له خوا د خپلو مسؤولیتونو ادا کول، د قانون حاکمیت او تنفیذ او جنایې عدالت تطبیقول، د خلکو د ژوند او معیشت د کچې لوړول، د تعلیم عامول او عصري کول، د عصري او دیني تعلیماتو ترمنځ فاصله له منځه وړل، د شعور د راویښولو او پوهاوي د خپرولو پروگرامونو ته وده ورکول، د رسنیو او مطبوعاتو عامول او کورونو ته رسول، د توري پر ځای قلم چلولو ته تبلیغ کول، د روزنې تعمیم او خپرولو ته پام کول، د تشدد په کمولو کې د ولسي او دیني مشرانو مرسته جلبول، په بېلابېلو لارو د خلکو ذهنونه روښانول، د دیني مراجعو او عالمانو مرسته ترلاسه**

کول، فطرتي حقونو او د انساني ژوند ارزښتونه په تعليمي نصاب کې
ځای پر ځای کول.

۵. سلوکي ستونزې

- تشریح: په زیاترو سیمو کې نظافت او پاکۍ ته پام نه کېږي. نشو او د مخدرو توکو کارولو ته مخه ډېرېږي. منفي انگېرنو، لکه جادو او کوډو باندې باور لرل، هنر او هنرمند ته په کم نظر کتل، خپلې گټې تر هر څه لوړې گڼل او منفي رقابتونه پالل په زیاترو سیمو او خلکو کې شته دي.

- سببونه: له اسلامي او نورو اړوندو پوهنو څخه ناخبري، ناپوهي، د مخدرو توکو د کرنې او سوداګرۍ شتوالي، د تعليمي نصاب نیمګړتیا او په کې د پوهې، مهارت او سلوک د برخو ناندولې، د جګړو اثرات، اقتصادي ستونزې، په رسنيو کې د تعليمي پروګرامونو کمی، دولس د سواد ټیټه کچه.

- د هوارې لارې چارې: د مخدرو توکو د مخنیوي لپاره د سختو قوانینو عملي کول، د ديني او عصري تعليم او تربیې پیاوړي کول، د رسنيو له لارې تبلیغات کول، مدني حقونو باندې د ټولني پوهول، په نظافت، بسو دودونو او غوره رواجونو باندې د خلکو پوهول، په کلیو او ولسونو کې د متبادل کار پیدا کول، په مختلفو برخو، لکه زراعت، صنعت او نورو کې د عام ولس د پوهولو او د هغوی د ستونزو د حلولو لپاره علمي، تخنیکي او رسنيز پروګرامونه جوړول، په ټول هېواد او په خاصه توګه په کلیوالي سیمو کې د مدني او فرهنګي بنسټونو جوړول او پیاوړي کول.

۶. بنوونې او روزنې پورې اړوند رواجي ستونزې

- تشریح: تعلیم په خاص ډول د نجونو تعلیم ته کم ارزښت ورکول، د سواد ټیټه کچه، د ماشومانو ناسمه روزنه، د خبرو او نظر څرگندولو موقع نه ورکول، رټل، کم گڼل، بیتیمانو ته پام نه کول او کم بې گڼل، صلاحیت نه ورکول، مشرۍ ته بې نه پرېښودل.

- سببونه: د بنځو د تعلیم په اهمیت نه پوهېدل، د هلکانو او نجونو د جلا تعلیمي مؤسسو نشتوالي، د ښه تعلیمي سیستم نشتوالي، د نصاب ناکره والي، د خپلې خوښې ځانگو کې د تعلیمي زمینو کمی، د اسلامي او عصري پوهنو تر منځ فاصله، په ځانگړې توگه په لرې پرتو سیمو کې د مدرسو او درسي موادو کمی، د مسلکې او حرفوي زده کړو کمی، د تعلیمي مرکزونو لږوالی، د یونیفورم ستونزې، د تعلیم د کیفیت خرابي، د ماشومانو ناسالنه روزنه، ماشومانو ته د روزنې مناسب چاپیریال نه برابرول.

- د هواري لارې چارې: ټولو سیمو او ولسونو ته په کافي اندازه د بنوونیزو ادارو جوړول، د نجونو د پوهنې لپاره فوق العاده بودجه ځانگړې کول، د تعلیم یافته بنځو د کار اجوره او چتول، د نجونو او هلکانو جلا جلا پوهنځي جوړول، په تعلیمي نصاب کې د دیني او عصري علومو اندول ته پام کول، د لرې پرتو سیمو د نجونو لپاره د آنلاین زده کړو (د لېسې د دورې) پروگرامونه جوړول، د مسلکې او حرفوي زده کړو مرکزونه جوړول، د نجونو د تعلیم لپاره له دیني عالمانو څخه مرسته او فتوا اخیستل، د پوهنې او په ځانگړې ډول د نجونو د پوهنې لپاره د رسنیو یو پراخ کمپاین کول، د بنوونځیو د

سوځولو د مخنيوي لپاره يو پراخ پروگرام جوړول، د هغو سيمو لپاره چې امنيت يې ښه نه دی، ليليه ښوونځي جوړول.

۷. د ښځو او نجونو د ټولنيز حالت په اړه منفي رواجونه

- **تشریح:** په زیاترو سیمو کې نجونې له زده کړې محرومېږي. په ځینو سیمو کې اوس هم په بدو کې ورکول کېږي. بوډاگانو ته ودرېږي. په کوچنیوالي کې واده ته مجبورېږي. په زور ودرېږي. د خپلوانو تر منځ د ودونو دود ډېر زیات دی. درانه او ملاماتونکې ولورونه اخیستل کېږي. نجونې پلورل کېږي، په ځینو سیمو کې په نجونو باندې غږ یا چپغه کېږي. په ماشومتوب کې هلکانو ته په نامه کېږي. په نکاح کې د هلک او نجلۍ رضا نه پوښتل کېږي. د میراث له شرعي حق نه محرومېږي. کم او خراب خواړه ورکول کېږي. نارینه اولاد ته د نجونو په نسبت ترجیح ورکول کېږي. په کور کې د ښځو کار کم شمېرل کېږي او په بهر کې هم کمه اجوره ورکول کېږي. د ښځو عین گناه تر نارینه وو ډېره او سخته گنهل کېږي. کونډو باندې ظلم کېږي او په خپله خوښه د واده حق نه ورکول کېږي. د اولاد زېږولو په برخه کې د ښځو روغتیا ته پام نه کېږي. حتی ژوند یې په خطر کې لوېږي. د ښځو مشوره زیاتره نه منل کېږي او په پرېکړو کې د گډون حق نه ورکول کېږي.

- **سببونه:** د ښځو د عصري او دیني تعلیم کمی، د ټولني عمومي فقر او بېوزلي، د ښځو د عاید نشتوالی، له اسلام او بشري حقونو څخه ناخبري، د دښمنۍ او ترېگنۍ لپاره هلکانو ته ضرورت، د عاید او مزدورۍ لپاره هلکانو ته ضرورت، په کلیو کې د ښځو د ژوند او پوهې د کچې د لوړولو د پروگرامونو نشتوالی یا کمی، د نارینه وو پېسوادي، کله کله د ښځو خپل احساساتیتوب او تردد، کله کله د دین

او پښتونولۍ ناسم تعبير، د نجونو بهر ته نه پرېښودل، د نارینه ځان غوښتنه، د رسنيو منفي نقش، د پردي فرهنگ په افراطي توگه منلوکې د ځينو ښځو غلط مثال کېدل.

• د هوارې لارې چارې: ښځو ته دې داسې تعليم او مهارتونه ورزده شي چې عايد پيدا کړي شي. د پښتنو په سيمو کې دې قانون حاکم کړای شي چې د جگړې لپاره د ځوانانو اړتيا له منځه ولاړه شي. ښځو ته دې په ميراث کې برخه ورکړل شي. په قوانينو کې دې د بې ضرورته زياتو ودونو، د کوچنيانو د ودونو، په بدو کې د نجونو د ورکولو او نورو مسائلو په باره کې کلک اصول وضع شي. د ښځو په باره کې دې د منفي کلچر او ادبياتو په وړاندې مبارزه وشي. په ټولنيزو، اقتصادي، تعليمي او نورو برخو کې دې ښځو ته د گډون زمينه برابره شي. ښځې دې د مدني ټولنې بنسټونه جوړ او فعال کړي. کورني تشدد او خشونت ته دې په قانون کې د جدي ستونزې په توگه وکتل شي او په وړاندې يې دې مبارزه وشي. خلک دې وپوهول شي چې نارينه او ښځينه اولاد ته په يوه نظر وگوري. د مور او ماشوم روغتيا يې کليينکونه دې جوړ شي. د ښځو لپاره دې ځانگړې تعليمي ادارې جوړې شي. په تعليمي نصاب کې دې د ښځو مسائلو ته زياته توجه وشي. ښځو ته دې د نکاح او طلاق په مسائلو کې شرعي معلومات ورکړل شي. له اسلام او بشري حقونو څخه دې نر او ښځې دواړه خبر کړي شي. نر او ښځې دې وپوهول شي چې ديني، ملي او انساني ارزښتونو ته پام وکړي.

۸. د مثبتو رواجونو او مؤسساتو کمزوري کېدل

• تشریح: د پښتنو ځينې مثبت رواجونه او مؤسسات لکه: جرگه، دېره، حجره، چغه، ننواټې، ناغه، بسپنه، اشړ، مېلمه پالنه او

ځينې نور چې د ستونزو د هوارې پخواني سيستمونه دي، په ځينو سيمو کې د کمزوري کېدو په حال کې دي.

- سببونه: له مثبتو رواجونو نه د سياسي او اقتصادي گټو لپاره ناوړه استفاده، په ځينو سيمو کې پخوانيو رواجونو ته د ضرورت کمی، د بېلابېلو فرهنگونو هجوم، د زمانې تقاضې او د حالاتو بدلېدل، د انسانانو د ارزښتونو او د جامعې له عيني واقعیتونو سره سم د رواجونو د بدلېدا طبيعي بهير.

- د هوارې لارې چارې: په هغو سيمو کې چې لاهم عنعنوي سيستمونو ته اړتيا ده، نو د هغو د ژوندي ساتلو او فعالولو لپاره دې کار وشي. دا دې طبيعي وگڼل شي چې کوم رواجونو ته ضرورت پاتې نه شي، هغه نور له منځه ځي. کومو رواجونو ته چې لاهم ضرورت شته، هغه دې عصري شي او يا دې ورته متبادل سيستمونه فعال شي. د مثبتو ولسي رواياتو د خوندي ساتلو لپاره دې داسې هڅې وشي چې د دې مؤسسو واک بېرته د قامي مشرانو لاس ته ورشي.

درېم: د پښتو ژبې د ودې په مخه کې پرتې ستونزې

ژبه د انسان د هويت يوه نښه او د پوهاوي تر ټولو مهمه وسيله ده. ټولې ژبې د الله تعالی د قدرت نښې دي او هره يوه ژبه د بشريت د سترې کورنۍ يو گډ فرهنگي ميراث دی چې ساتنه، پالنه او روزنه غواړي. په مورنۍ ژبه زده کړه، خبرتيا او معلوماتو ته لاسرسی (چې د ژبې په واسطه تر لاسه کېږي) او د هويت لرل او ساتل په بشري حقونو کې راځي او هر بشري حق په يوه اندازه عام، مهم، حياتي، يو له بله نه بېلېدونکې او د عملي کېدا وړ دي.

پښتو ژبه د منځنۍ آسيا، جنوبي آسيا او غربي آسيا په منځ کې د مېشت يوه لوي قام ژبه ده. شا و خوا شپېته ميليونه وگړي ورباندې خبرې کوي. خود د غومره لوي شمېر نفوس او د دوی د سيمې له لور ارزښت سره سره ورته ډېره کمه توجه شوې ده. همدغه وجه ده چې تر اوسه پورې يې لازمه وده نه ده کړې. پښتو ژبه د پرمختگ ډېر لوي پوټنشيل لري او په لږ وخت کې چټکه او اساسي وده کولی شي. خو که له مخې يې پرته ستونزې لري شي.

د پښتو ژبې په وړاندې پرته غټې ستونزې دا دي:

۱. پښتو ژبه په دفتري او رسمي چارو کې نه کارول کېږي او يا ډېره کمه کارول کېږي.

- تشریح: پښتانه په دفترونو کې په پښتو باندې کار نه کوي. له دې سره سره چې د پښتو رسمي حيثيت په اساسي قانون کې تسجيل شوی، اما د افغانستان دولت خپل ماموران په پښتو ليکلو نه مکلفوي. ځينې ماموران پښتو ليکلی نه شي، او په ځينو برخو کې له پښتو ليکنې او کارونې سره پټ او څرگند مخالفت کېږي. عام پښتانه لاد هويت په ساتنه، ملت جوړونه او ښوونه روزنه کې دخپلې ژبې له اهميت څخه ناخبره دي.

- سببونه: په دولت کې د پښتنو مامورانو فيصدي ډېره کمه ده. حکومتونو په پټ ډول دې ته زمينه برابوله چې د ژبې په برخه کې اساسي قانون پلي نه شي. پښتانه ماموران د بې کورۍ او فقر دومره ژورې ستونزې لري چې د ژبې مسألې ته يې اصلا پام نه دی. د پښتو دفتري اسنادو لپاره موډلونه او لارښودونه نه دي جوړ شوي....

• د هواري لاري چاري: ټول پښتانه ماموران دې خپل دفتري کارونه په پښتو وکړي. پښتانه وزيران او نور اداري مشران يې دې له خپلو دفترونو پيل کړي. اداري مشران دې په لومړۍ مرحله کې خپلو پښتنو مامورانو ته ډاډ ورکړي چې پښتو مکاتبه کومه ستونزه نه، بلکې يو قانوني عمل دی. په ادارو کې دې خلک د آزاد رقابت له لارې ځاي پر ځاي شي. د پښتو دفتري اسنادو لارښودونه او موډلونه دې جوړ او مامورانو ته دې تدريس شي. ولسمشر او پارلمان دې د قانون د تطبيق د اصلي مسؤلانو په توگه خپله دنده ترسره کړي. په دفترونو کې دې د پښتو ژبې د کارونې لپاره تخنيکي وسيلې برابرې شي. د پښتنو په گډون د ټولو مامورانو اقتصادي ستونزې دې حل شي. حکومت دې ټولو افغانانو باندې په پښتو او دري دواړو رسمي ژبو په تدريجي توگه د شفاهي او تحريري افهام او تفهيم شرط کېږدي. د وړانکارو مخه دې د قانون په وسيله ونيول شي. په کوزه پښتونخوا کې دې په قانون کې د پښتو ژبې د ځای پر ځای کولو او د هغې د پلي کولو لپاره سوله ييزه او مشروع مبارزه وشي او د پښتونخوا ايالتي او د اسلام اباد مرکزي حکومتونه دې د پښتنو ددغه حق په ورکولو کې نور غفلت نه کوي.

۲. پښتنو ته په مورنۍ ژبه د زده کړې حق نه دی ورکړل شوی

• تشریح: په ښوونځيو او پوهنتونونو کې په مورنۍ ژبه تدريس نه شته، او يا کم دی. ښوونکي او استادان زياتره په مورنۍ ژبه زده کړې ته توجه نه کوي. په مورنۍ ژبه د زده کړې لپاره کافي درسي

مواد نه دي برابر شوي. پښتنو ته په مورنۍ ژبه د زده کړې حق بشپړ نه دي ورکړل شوي.

- **سببونه:** په افغانستان کې د قانون نه تطبیق او په کوزه پښتونخوا کې د پښتنو محکومیت، د دولتي چارواکيو غفلت، په ښارونو کې د پښتنو کم او خور وور نفوس له خوا خپل دغه حق په کلکه نه غوښتل، د کادرونو او شعور کمی، د پښتو ژبې او پښتنو عمومي فقر او وروسته پاتې والی.

- **د هوارې لارې چارې:** په افغانستان کې دې قانون پلي او په کوزه پښتونخوا کې دې د پښتنو دغه حق یقیني شي. پښتانه دې ښاري شي او په مورنۍ ژبه د زده کړې له اهمیتته دې خبر کړي شي. د دولتي او نادولتي ټولنو او ولسونو تر منځ دې د همغږۍ هڅې او هلې ځلې زیاتې او منظمې شي. پښتانه ښوونکي او استادان دې وروزل شي او ودې هڅول شي چې په مورنۍ ژبه تدریس وکړي. په پښتو ژبه دې تدریسي مواد برابر شي. د افغان کولتوري ټولنو جرگې او نورو فرهنگي ټولنو له اسنادو او تجربو څخه دې گټه واخیستل شي. د ښوونکو د روزنې په موسسو کې دې زده کړه په دواړو ژبو شي چې راتلونکي ښوونکي په دواړو ژبو د تدریس وړتیا ولري.

۳. په رسنیو او هنري فعالیتونو کې پښتو ژبه د اړتیا په اندازه نه کارول کېږي

- **تشریح:** پښتو په رسنیو او هنري چارو کې کمه ده. په پښتو ژبه ډېر کم هنري فعالیتونه کېږي. ژورنالستان او د ابتکاري پروگرامونو چلوونکي کم دي. پښتنو پر رسنیو پانگونه نه ده کړې.

- **سببونه:** پښتانه لا د رسنيو او هنرونو په اقتصادي گټو نه دي روږدي شوي. دا چې د پښتنو د زده کړې ژبه خپله نه ده، نو کله کله ورته تر خپلو ژبو د نورو رسنۍ او هنري چارې ډېرې مهمې بنسکاري. دولتونو او حکومتونو پښتو رسنيو او هنرونو ته کم کار او پام کړی دی. د هنرمندانو او رسنيو د کارکوونکو منظمې ټولني کمې دي.

- **د هوارې لارې چارې:** په اقتصادي گټو د ولاړو رسنيو او هنرونو روزنې ته دې منظم کار وشي، چې د ولس په ملي او ټولنيزه روزنه کې مرسته وکړي. ممثلان، ژورنالستان او د رسنيو تخنيکي کارکوونکي دې وروزل شي او ددوی د انسجام لپاره دې ټولني جوړې شي. دولتونه دې له پښتو رسنيو سره مرسته وکړي. ولسونو کې دې تبليغات وشي چې خپلې رسنۍ واورې، وگوري، ولولي او تقويه يې کړي، سوداگر او پانگوال دې له خپلو رسنيو سره مرسته وکړي او اړيکي دې ورسره وساتي. په رسنيو کې دې د پښتو ژبې اصلي او عادي بهير ته په جدي توگه پام وشي او په دې برخه کې دې له تکلف او تصنع څخه ډډه وشي. د رسنيو چلوونکي او خاوندان دې داسې پروگرامونه جوړ او وړاندې کړي، چې د هېواد، سيمې او حتی نړۍ په کچه له نورو رسنيو سره مقابله وکړای شي او د پښتنو د اړتياوو او ديني او ملي ارزښتونو مطابق وي.

۴. په ديني آثارو کې د پښتو ژبې برخه کمه ده

- **تشریح:** پښتو په پوره ډول د دين او مذهب ژبه نه ده. مهم ديني آثار ورته نه په پوره اندازه راژباړل شوي او نه په کې په کافي اندازه ليکل شوي دي.

- سببونه: دیني عالمانو دې لوري ته کمه توجه کړې ده. په پښتنو کې د لویو دیني عالمانو او منظمو دیني مدرسو کمی دی. داسې بنسټونه چې د دیني آثارو د لیکنې، ژباړې او خپرولو لپاره کار وکړي، کم دي.

- د هواري لارې چارې: دین او ژبه دې ترلې ارزښتونه وگڼل شي. تفاسیر دې ترجمه شي. د ملایي او عامې پښتو د نږدې کولو او یوځای کولو هڅې دې وشي. د ټکي په ټکي ترجمې پر ځای دې د عادي او معیاري پښتو کارولو ته کار وشي. اهم دیني آثار دې درست وژباړل شي او د دین د ټولو علومو او فنونو ډولونه دې پښتو ته راوړول شي. پښتانه ادیبان او پوهان دې له دیني مدرسو سره همکاري وکړي چې دیني علوم په عادي او معیاري پښتو وژباړي. دیني ارگانونو سره دې همکاري وشي.

۵. په عامو چارو کې د پښتو ژبې استعمال کم دی

- تشریح: په عامو او سوداگریزو چارو کې پښتو کمه کارول کېږي. د ژبې پر بنسټ کورني نظام جوړولو ته پښتانه کم پام کوي. د روښانفکره، روحاني او اجتماعي بنسټونو ترمنځ همغږي کمه ده. پښتانه ډېر ژر خپله ژبه پرېږدي او د نورو په ژبو افهام او تفهیم کوي.

- سببونه: پښتو ژبه، ادب او هنر د اقتصادي گټې وټې د ترلاسه کولو وسیله شوې نه ده. پښتو په دربار او دفتر کې نه شته. په ښارونو کې د پښتنو د خورور شمېر له امله دوی په نورو کې منحلېږي. په ښځه او مېړه کې که یو هم پښتون نه وي نو راتلونکې کورنۍ پښتو ژبه

هېروي. سوداگر او عام پښتانه په پښتو کارولو کې کومه گټه او په نه کارولو کې يې کومه ستونزه نه ويني .

• د هوارې لارې چارې: پښتانه دې له خلکو سره په لومړي ځل مخامخ کېدا کې له هر چا سره پښتو ووايي. دوه يممه ژبه دې يوازې هغه وخت وويل شي، چې مقابل لوري په پښتو (بېخي) نه پوهيږي. څوک چې پښتانه نه دي او مات گوډ پښتو غږېږي، بايد وهڅول او وستايل شي. کورنۍ دې ماشومان وپوهوي، چې په خپله ژبه خبرې وکړي. ښار، بازار کې د دوکانونو، شرکتونو، او نورو ملکیتونو لوحې، شخصي سندونه او ليکونه دې په خپله ژبه وليکل شي. رسنيو ته اعلانونه دې په پښتو ورکړل شي.

۲. پښتو په علمي، ادبي او ژبپوهنيزه برخه کې ستونزې

لري

• تشریح: د رسمي او ولسي ژبې او ادب ترمنځ توپير يا فاصله ډېره شوې ده. په پښتو کې ضروري او علمي آثار کم دي. د پښتو د انکشاف لپاره کوم نړيوال علمي مرکز نه شته. د لهجو د پيوستون او څېړنې لپاره پوره هڅې نه دي شوي. د ژباړې د فرهنگ محدودوالي او د يوه علمي مرکز نشتوالي، د ژبپوهانو کمۍ، له عصري تخنيکي وسيلو سره د پښتو ژبې واټن، د پښتنو ليکوالو د يوه سراسري مرکز نشتوالی، د چاپي او نشراتي مرکزونو کمۍ، د پښتو آثارو د يوه بشپړ ډيټابيس نشتوالی او د ساده او اسانه کوچنيو گرامرونو او د ژبې د آساني زده کړې د کتابونو او لارښودونو نشتوالی تر ټولو غټې ستونزې دي.

- سببونه: په دولت او حکومت کې د پښتو درسمي کېدا تجربه ډېره لنډه او نیمگړې ده. له بده مرغه، شخړو او جگړو دغه تجربه لا پسې ټکنۍ کړې ده. د ژبې د علمي او معیاري کولو منظم سیستمونه نه شته. متخصص او په لوړه کچه روزل شوي پوهان کم او د نشت په حساب دي. دولتونه او حکومتونه خپل مسؤولیتونه نه تر سره کوي.

- د هوارې لارې چارې: ولسي ژبې او ادب ته دې پام وشي. له علمي ژبې سره یې دې د نږدېوالي پروگرامونه جوړ شي. د پښتو ژبې د ودې لپاره دې یو وجهي صندوق جوړ شي. د ډاکټرۍ (Ph.D.) تر کچې پورې دې د پښتو د زده کړو امکانات برابر شي. په پښتو ژبه دې لومړی لاس کتابونه ولیکل شي-نه دا چې د ژباړې له لارې هر څه پښتو ته راواړول شي. د اقتصاد، ټکنالوژۍ، سیاست او نورو ساحو کې دې پښتو آثار ولیکل شي. د پخوانیو هلو ځلو په رڼا کې دې د پښتو واحد لیک دود لپاره کار ته دوام ورکړل شي. د پښتو ژبې د معیاري گرامر لیکلو او د پښتو اسانې زده کړې لارښودونو لیکلو لپاره دې کار وشي. تخنیکي او علمي کتابونه دې ولیکل شي او ویب پاڼې دې جوړې شي. ولسونه دې له حکومتونو نه په کلکه خپل حقونه وغواړي. لنډۍ او نور ولسي ادبیات دې په بهرنیو ژبو وژباړل شي. هرښه کتاب دې پښتو ته راوژباړل شي او په دې برخه کې دې ضروري کتابونه تر نورو مخکې کړای شي. پښتو آثار دې په نورو ژبو وژباړل شي. د افغانستان په هر ولایت او د پښتونخوا په هره ضلع کې دې د ریسرچ (څېړنې) مرکزونه جوړ شي. کال په کال دې پښتو نړیوال کنفرانس ته ورته کنفرانسونه جوړ شي چې د کارونو د پرمختگ جریان وڅاري او تر تحلیل او ارزونې وروسته یې د نویو پروگرامونو سپارښتنې وکړي.

د فرهنگيانو او روښانفکرانو رول او حالت:

د دغو پاس ستونزو د حل د وړاندیزو د پلي کولو او تعقيبولو تمه له فرهنگي ملگرو کېږي، خو دوی پخپله يوه نړۍ ستونزې لري، لکه:

۱) د دوی زیاتره د شخصي فرصتونو په تمه دي، دا د هر انسان په شان د دوی هم حق دی، خو دوي سره د ملت يو امانت دی چې هغه د دوی استعداد دی. باید منظمو ټولنيزو هڅو ته هم وخت ورکړي، ځکه ټولنيز بدلون په فرد منع ته نه راځي.

۲) زموږ ځوان فرهنگيان د خپلې سويې لوړولو لپاره ژوره مطالعه نه کوي، ورځپاڼه، د شعر او داستان کوچنۍ رسالې فکر نه شي روزلی، يوازې ذوق خړوبولی شي. د ژور او رسا فکر روزلو لپاره د دين، تاريخ، فلسفې، عالي ادبياتو، ټولنپېژندنې، انسان پېژندنې ارواپوهنې او نورو برخو ژوره مطالعه پکار ده.

۳) د زیاتره فرهنگي ملگرو مصروفیتونه پردې منحصر دي چې په مشاعره کې شعر ولولي، د کره کتنې غوندو ته ورشي، په فیس بوک کې خپل شعر شریک کړي او په گردې مېز کې مباحثه وکړي.

۴) سره له دې چې د خدمت او شریک کار لپاره ډېرې لارې شته، خو د هر چا جلا-جلا لارې دي او (دلته هر سړي پیدا دی خپل خپل کار لره کنه)

۵) زیاتره ملگري پر کوچنیو مسئلو مصروف دي. که یو چا په شپه کې په کوم محفل کې کومه بې ادبه خبره کړې وي، یا یې کومه نامأنوسه کلیمه کارولې وي، دوی به ورپسې شمعې ولگوي او هغه به دومره مشهور کړي چې ده به یې تصور هم نه کاوه.

۶) بي شميره حرکتونه پيلیږي او بیرته سقوطیږي. زیاتره دوه دوه نغري حرکتونه وي. دوه نفره یې سبا بیل وي، هر یوه ځانته یو یو ملگری پیدا کړی وي. بیا هغه دواړه سره بیل وي او کپسه له سره پیل وي.

۷) په گرمو ورځو کې گرم وي: د ټاکنو ورځې دي، دا ورځ ده او هغه ورځ ده، خو ژوند او د سمون لپاره مبارزه یوه ورځ کې نه کېږي، هغه دوامدار تعهد غواړي. د تداوم، ثبات او تکلیف کارونه مور زیاتره ستړي کوي.

۸) زیاتره ملگرو سره د رهبرۍ خیالونه شته خو پلان شوو کارونو ته تنه ورکوي

a. نه د وسپنې خپلۍ په پنبو کوي، نه د سیلاب په مقابل کې د لامبو چل زده کوي

b. نه شکسپیر او خوشال کېدو لپاره ټوله شپه په لوستلو او تفکر په وینسه سبا کوي

c. نه د خیر، فلاح او صلاح لپاره هر کور ته سل ځلې د دعوت لپاره ورځي

d. نه تر سل ځل غورځېدو وروسته د بیا جگېدو هڅه او عزم کوي

که همدغسې روان یو، نو دا کشتۍ به منزل ته ونه شو رسولای: اگر این معلم است و این ملا، کار طفلان را خراب میبیم

زما وړاندیز زما فرهنگي ملگرو ته دادی چې دا وطن تر هر بل یوه ډېر کار او خدمت ته اړتیا لري او دغه تمه له هم تاسو څخه ده. انفرادي هڅې مو منسجمې او متمرکزې کړئ. موضوعات او د کار ساحې سره وټاکئ، ټول ملگري په هغو کارونو مصروف کړئ دوی یې بڼه کولی شي، له داسې پروگرامونو ملاتړ وکړئ چې هم لنډه گټه کوي او هم اوږد مهاله .

د پښتون مشرتابه خلا

دا حقيقت لکه د لمر روښانه دی چې پښتانه زرگونه کاله لرغوني تاريخ لري. دغسې دوی خپل ځانگړي روايات، اقدار، تهذيب، تمدن، دود، دستور او عنعنات هم لري او دا هغه بهادر، جرات مند، مېړنی او تاريخي قام دی، چې تل يې پخپل ننگ، ناموس، وطن غېرت کړی دی او په نړۍ کې يې د خپل ځانگړي فطرت او طبيعت يو جدا حقيقت قايم کړی دی. د پښتون قام وگړي انتها يې زړه سواندي، خپروا، همدرد او له نورو سره د ښېگړې په صفاتو سينگار او سمبال دي. د لوظ پابند او د روغې جوړې منونکې دي، په ټولنيزه توگه دوی داسې کارنامې ترسره کړي دي چې نور قومونه او ولسونه ورته هېران دي او په ځانگړې توگه يې هم کړي، داسې د جرات او ځانگړي شجاعت څرگندونه کړي ده. چې يوه نړۍ يې متعرفه ده. سره له دې چې ددې قوم په اړه په عامه توگه دا ويل کېږي چې تعليم نه لري، بلکې د تعليم مخالفت کوي خصوصاً په نجونو خو بيخي د زده کړې دروازې بندې ساتي بيا ځينې روايتونه او قدغونونه هم داسې دي چې د زده کړو په لاره کې خنداڼ گڼل کېږي. خو ولې بيا هم پښتانه وگړي په مختلفو څانگو کې داسې کارنامې ترسره کوي هم په تېرې زمانې کې او هم اوس مهال چې ټوله نړۍ يې په حيرت کې اچولې ده. د فکر ځای دی چې هر کله د يو قوم کوچنيانو او ځوانانو ته خصوصاً نجونو ته د تعليم لارې هم تړلې شوې وي. له ځانگړو بندېزونو او قدغونو سره هم مخ وي ولې بيا هم دومره پرمختگ وکړي نو يقيناً چې دا ددې خبرې غمازي کوي چې پښتانه ډېر باصلاحيته قوم دی. خو که چيرې دوی د روزنې، پالنې، زده کړې او ښوونې بندوبست په سمه توگه وکړاي شي او په صحيح اسلامي او افغاني طريقې سره ورته تعليم ورکړي

شي، نو د نړۍ تر هر قوم زيات پرمختگ كولى شي او ډېر ناممکن كارونه ممكن كولى شي. ځكه چې دا قوم ډېر زړه وړ او جراتمند قوم دى. چې په هر حال كې دوى د خپل محنت او صلاحيت په برکت لارې وباسي لنده دا چې پښتون ډېر لرغونى له كمال او هنر نه ډك قوم دى. چې د نړۍ په مختلفو هېوادونو يې حاكميت هم كړى دى او د پښتنو بادشاهۍ سلسله په ټول هندوستان كې مشهوره ده. چې تر اوږدې مودې پورې يې ډېره په عادلانه توگه بادشاهي كړې ده، خو له بده مرغه چې پښتون قوم د دومره لوى تاريخ درلودلو باوجود په بعضې اړخونو كې تر نورو قومونو څخه ډېر وروسته پاتې شوى دى، لكه د مثال په توگه پښتون قوم په هره زمانه كې د يو مخلص، ذهين او ځيرك مشر د سيوري څوك نه دي پيدا شوى چې دا خو اور تس نس قوم يې په يو تغر راغونډ كړى وي يا اوس يې راغونډ كړي. ځكه چې د پښتنو دا لويه بدمرغي ده چې دوي د ځان نه بغير بل څوك مشر نه مني هر يو ځان زمري بولي او نور ورته گيدران بنكاري. حال دا چې دا ممكنه نه ده چې هر څوك دې زمري شي او د دنيا تاريخ شاهد دى چې د ټول قوم مشري يو كس كوي. هر څوك ددې جوگه نه وي او هغه قوم پرمختگ كولى شي چې د خپل مشرتابه په احكاماتو او پريكړو په خلوص او اتفاق سره عمل كوي. ولې د پښتون قوم بخت په دې لړ كې بېدار نه دى او د بې اتفاقيۍ بنكار دي. له دې سره يوه مهمه خبره هم كولى شي چې د پښتون اتحاد د يوې توطيې له مخې تار تار كېږي، خو دا لا تر اوسه پورې چا معلومه نه كړه چې ددې توطيې تر شا څوك دي او ولې د پښتون قوم وحدت ته زيان رسوي په دې لړ كې زموږ پوهانو ته د خپلو صلاحيتونو، تجربو او ادراك پر بنسټ كار كول پكار دي چې د پښتون وحدت خلاف سازشي لاسونه راڅرگند كړي او د هغو مخونه بې نقابه كړي. كوم چې په دې سازش كې ككړ دي. له بده مرغه دا حقيقت هر څوك مني چې پښتون قوم مشرتابه نه لري خو ددې لپاره عملي

کار تر اوسه پورې چا هم ونه کړو چې د پښتون د یووالي او د دوی د رهبرۍ او مشرۍ لپاره لاره هواره کړي. ټول پښتون په یو مزي وپيې. ځکه چې نن پښتون قوم له کومو مشکلاتو او کشالو سره مخ دی، کوم جنګونه چې په پښتنه سیمه کې شروع کړای شوي دي. ددې ټولو بنسټیز علت د پښتون رهبر نشتوالی دی. د پښتون راغونډېدل، یو کېدل د دوی د هر دښمن ماتې ده، لکه خوشال بابا چې وایي.

اتفاق په پښتانه کې پیدا نه شه ګڼې مابه د مغل ګریوان پاره کا

اسلام دین هم موږ ته د یووالي لارښوونه کوي او دا د خوښۍ ځای دی چې پښتانه د اسلام پر سپېڅلي دین کلک مین دي او پر اسلامي تعلیماتو باندې عمل کوي. هم ددې لارښوونو په نتیجه کې موږ ټول پښتون قوم ته پکار دي چې په یو مشرتابه راجمع شو او د یووالي څرګندونه وکړو. بله زموږ د قوم دا هم بدمرغي ده چې اقتدار یې لاس ته راغلی دی، خو ولې بیا هم د خپلې ژبې، کولتور، ادب او د خپل ملت لپاره یې کوم بنسټیز ګامونه نه دي پورته کړي، خصوصاً د ژبې په برخه کې خو ترې تاریخ ډېر ګیله من دي او وایې چې دوي په خپلو بادشاهيو کې د دوی دولتي او درباري ژبه پردی وه د لیک لوست ژبه پردی وه، ځکه خو پښتو ژبې هغومره پرمختګ ونه کړو څومره چې یې تاریخ اوږد دی او اهمیت یې معلوم دي. داسې نور هم ډېر عوامل او علتونه دي چې هغه د پښتون قوم د پرمختګ په لاره کې خنډونه دي. اوس موږ ته ضرورت ددې خبرې دی چې نور زموږ د یوویشتمي پيړۍ پښتون ځان وپېژني او د پښتون مشرتابه دا خلا پخپل سوچه فکر، سپېڅلي سوچ او روښانه ذهن د یو داسې مشرتابه په صورت کې پوره کړي چې څلورو کورنو پښتنو لپاره د منلو وړ او د رهبرۍ جوګه وي او هم دا هغه فېصله او

ذریعه ده چې په پښتنه سیمه کې لگېدلي او وژلي او پښتون قوم د موجوده او راتلونکېو بدمرغيو سره د مقابلي وړ گرځولي شي. نن چې پښتانه د دنيا په گوټ گوټ کې د هجرت او اذيت کوم ستونزمن ژوند تېروي د هغه نه نجات موندلی شي او د يو امن خوښې، وطن پرست او د ملت خېرخوا په عصري علومو پوه، مهذب او مترقي قوم ترې جوړېدی او د نړۍ په قومونو کې د سيال قوم په توگه خپله پېژندگلوې جوړولی او ساتلی شي.

www.melitahrik.com
0777 400 116

د پوهنې د وزیر ډاکټر غلام فاروق وردگ

د جومات او بنوونځي تر منع و اټن او

د افغان ماشوم غمیزه

الحمد لله و كفى و الصلاة و السلام على عباده الذين صطفى و بعد:

قل هل يستوي الذين يعلمون و الذين لا يعلمون

د ډېرې خوښۍ او خوشالۍ ځای دی، چې نن د یوې خورا مهمې، حیاتي، دیني او انکشافی موضوع د څېړلو په موخه ددې ستر کنفرانس له لارې ستاسو درنو عزیزانو په خدمت کې یم او په دې اړه خپل نظر در سره شریکوم. غونډې ته ستاسو د هریوه راتگ بختور غواړم، هر کله راشئ قدمونه مو زموږ په لېمو. په دې او دې ته ورته معارف پاله غونډو کې ستاسو گډون او برخه اخیستنې، د هېواد د ځوان نسل له روزلو او زموږ او ستاسو بچیانو ته د هغوی د خدایې حق (تعلیم او تربیې) له ورکړې سره ستاسو محترمینو بې حده مینه ښیې، چې زه یې د زړه له کومې ستایم او تقدیر یې کوم.

ددې ترڅنګ د کنفرانس له تنظیموونکي، د هېواد له علمي او ادبي شخصیت پوهنوال محمد اسمعیل یون څخه مننه کوم، چې د لومړي ځل لپاره یې په هیواد کې د هیوادنیو مشکلاتو د څېړلو او هغو ته د حل لارې موندلو په موخه داسې ستر پروگرام جوړ کړ، خدای دې ددې ښېگڼې له مخې اجر و نه ورکړي.

عزیزانو، لکه څنگه چې دوستانو اشاره ورته وکړه، د دې کنفرانس عمده موخه په افغانستان کې د تېرو اوږدو جگړو له امله رامنځته شوې غمیزه او پرافغان ولس یې اغېز دی.

ماته به د معارف د وزیر او په دې برخه کې ستاسو د یوه خدمتگار په توګه ډېره ښه وي، چې د دې غمیزې او د پوهنې برخې ته له هغې د راپیدا شویو ستونزو په اړه خبرې وکړم.

یو مهم بحث چې په افغانستان کې د پوهنې په برخه کې ډېر مطرح دی او د کنفرانس غوښتنه هم دا وه، چې موږ رڼا پرې واچوو، هغه د ښوونځي او مدرسې بحث دی، یا که په مشخص ډول ووايو، د معاصرو عصري علومو او له ډېرې پخوا را روانو دیني علومو بحث، چې متأسفانه تردې وړاندې په یوه سترګه نه ورته کتل کېدل.

موږ په داسې حال کې، چې د اسلام مبارک دین د خپلو ټولو دیني معتقداتو او کړنو منشا بولو او دا پر ځان فرض ګڼو، چې هر اقدام او هر عمل مو د اسلام له مبارک دین سره برابر وي، په ټول افغانستان کې په اسلامي او افغاني اصولو د ولاړو معیاري او پرمختللو زده کړو غوښتونکي یو او د داسې یوه تعلیمي نظام د رامنځته کېدو هوډ لرو، چې رسمي او متبادل تعلیمات پکې یو د بل ممد او متمم وي.

په دې ترڅ کې د لوی خدای ج په مرسته او د ولس په بې شانه همکاريو تر توقع لوړو اهدافو ته رسېدلي یو او لاهم پرمختګ کوو.

موږ د پورتنی اصل په پام کې نیولو سره په خپل تعلیمي نصاب کې اسلامي او عصري دواړو زده کړو ته د یوې با ارزښته فریضې په سترګه ګورو او دې اصل ته پوره ژمن یاستو، خو په څنګ کې یې دا هم منو، چې د تېرو اوږدو کلونو جگړو، ناخوالو، بهرنیو لاسوهنو، د ولس پر وړاندې

راتو کېدلو بد بینو او په ټوله کې د افغانستان د معارف پر وړاندې را پیدا شویو خنډونو او د بنسټونو دې ته زمينه برابره کړې، چې د مدرسې او بنسټونو ترمنځ واټن رامنځته شي.

دغه ستونزه د افغانستان د آزادۍ تر ګټلو وروسته د غازي امان الله خان له مهاله، له هغه وخته رامنځته شوه، چې په هیواد کې د معارف د تمدن او زموږ د هیواد د باسواده کولو هڅې پیل شوې. متاسفانه له هغه وخته زموږ د دیني او عصري زده کړو بهیر متضاد مسیرونه خپل کړل او یو ډول منفي رقابت رامنځته شو.

د بنسټونو او مسجد دغې تپل شوې، ناروا، نا مطلوبې، مضرې، تباه کوونکې او په پایله کې د نورو له خوا د بکته شوې منفي سیالۍ نه یوازې دا چې زموږ د معارف سیستم په بنسټیز ډول اغېزمن کړ، بلکې په هیواد کې یې د ګڼو تربیګنیو بنسټ کېښود او د زرګونو افغانانو ژوند یې واخیست.

دې نا سالم رقابت زموږ هیواد داسې یوه ځای ته ورساوه، چې متاسفانه څو کاله وړاندې یې د نړۍ په کچه له بنسټونو او بنسټونو بهیر د بهر پاتې شویو ماشومانو شمېره تر هر چا لوړه وه او په هېڅ صورت یې د سیمې او نړۍ له هېوادونو سره په پوهنیز ډګر کې رقابت نه شواي کولای. ددې ترڅنګ یې زموږ د دیني او عصري منل شویو زده کړو مسیرونه کاره کړل او ولس یې د بې سوادۍ او له تعلیمه لرې والي کندی ته ټیټل واهه.

ددې ستر ناوړین په پایله کې یې زموږ (۱۲) میلیونه هیوادوال د بې سوادۍ کندی ته ټیټل و هل او د بنسټونو د عمر شاوخوا (۸) میلیونه تنګي ماشومان او زلمیان یې بنسټونو ته له تلو بې برخې کړل.

موږ په داسې حال کې، چې یاد منفي بهیر د افغانستان د تاریخ تر ټولو کرغېړن او تور بهیر بولو، د هغه د په ټپه درېدو په اړه مو اوږده او اغېزناک گامونه پورته کړي.

دولس کاله وړاندې موږ ته د پوهنې یو داسې نظام را پاتې و، چې تر یو میلیون څخه ټیټ شمیر نارینه زده کوونکو په (۳،۴۰۰) تعلیمي موسساتو کې د (۲۰،۰۰۰) ښوونکو له خوا په غیر معیاري ډول زده کړې په کې کولې، واحد تعلیمي نصاب موجود نه و او د زیاترو تعلیمي موسساتو ودانۍ تخریب شوې وې، داپه داسې حال کې ده، چې اوس زموږ د زده کوونکو شمیر (۱۰،۵) میلیونه تنو ته رسیدلی چې د (۲۱۱،۰۰۰) ښوونکو له خوا په (۱۲،۲۰۰) تعلیمي موسساتو کې د یوه معیاري نصاب په موجودیت کې په زده کړه بوخت دي.

پوهنې وزارت په دې توانېدلی، چې د تېرو (۱۲) کلونو په جریان کې شاوخوا (۲۱۳) میلیونه جلدو درسي کتابونه چاپ کړي، چې له دې ډلې تر (۵۷) میلیونو ډېر یوازې سرب کال چاپېږي. تر (۸۰۰۰) څخه زیاتو ښوونځیو ته یا خو له سره نوې ودانۍ جوړې شوي او یا ترمیم شوي دي.

همدارنگه د پوهنې وزارت توانېدلی چې نه یوازې په ملي، بلکې په نړیواله سطح خپل بریالیتوب په اثبات ورسوي چې د:

GPE

UN Ed. Above All,

UK GGEFCF,

Qatar Educate a child,

UAE New Initiative,

په پروگرامونو کې د افغانستان ویاړمن غړیتوب یې نمونې دي او د دې بریالیتوبونو لړۍ به د لوی خدای (ج) په توکل نوره هم دوام پیدا کوي.

همدارنگه موږ په دې وتوانېدلو، چې د هیواد له څلورو میلیونو ډېر وگړي د سواد زده کړې په کورسونو کې د روزنې له مخې باسواده کړو. په دې ترتیب سره اوس زموږ د (۱۲) میلیونو هغو هیوادوالو شمېره چې لیک لوست نه شي کولای (۸) میلیونو ته راښکته شوې او په دې ترتیب سره مو په هیواد کې د سواد کچه له ۲۰% څخه ۳۴% ته لوړه شوې ده.

پوهنې وزارت همدا اوس په ټول هیواد کې تر (۳۰،۰۰۰) ډېر د سواد زده کړې کورسونه لري، چې د (۳۰،۴۴۲) تنو استادانو له خوا په کې (۷۷۰،۰۰۰) تنه د لیک لوست په زده کړو بوخت دي.

یادې لاسته راوړنې یوازې په پورته برخو کې نه خلاصه کېږي. موږ د پوهنې په اوسني سیستم کې د تخنیکې او مسلکې زده کړو برخې ته هم جدي پاملرنه کړې ده. په دې برخه کې موږ د گوتو په شمار انستیتونو او مسلکې ښوونځیو څخه پیل وکړو او اوس د لوی خدای (ج) په مرسته په ټول هیواد کې د مسلکې او تخنیکې زده کړو (۲۴۹) ښوونځي او انستیتونه لرو، چې (۱۴۲) یې ښوونځي او (۱۰۳) یې انستیتونه دي. په دې ډول زموږ د پوهنې د بهیر د پام وړ برخه زده کوونکي، چې (۲۴۲، ۸۲) نجونې او هلکان زده کړې په کې کوي.

د سواد، عمومي زده کړو او مسلکې او تخنیکې زده کړو په برخه کې د پورته لاسته راوړنو ترڅنګ، پوهنې وزارت د اسلامي تعلیماتو هم ابتدايي او هم عالي زده کړو ته ډېره پاملرنه کړې. موږ د ښوونځي او مسجد ترمنځ واټن نه منونکی بولو او په ډاډ سره ویلای شو، چې دغه واټن اوس له منځه

تल्ली او زموږ په هېواد کې د دواړه ډوله زده کړو بهير خوا په خوا کې د افغاني ژوند د يوې مهمې اړتيا په توگه روان دی.

موږ مسجد او د هغه ابتدايي زده کړې د افغاني ټولني د پوهې هغه ستره پانگه بولو، چې لوی خدای زموږ پر ولس لورولې او بنايې ډېر نور ولسونه يې ونه لري. زموږ د جومات بعدايي قاعده، الفبا سيپارې او قرآني لوستونه زموږ ماشومانو ته د ليک لوست او خدای پېژندنې لومړني اصول و زده کوي او پردغو اصولو برابر يې بسوونځيو ته را استوي، چې بې له شکه د بسوونځي او عصري علومو لپاره تر ټولو ښه ممد او مرستندوي ثابتېږي، لوړو زده کړو ته اساس رامنځته کوي او د علم معراج ته تر رسېدو پورې د زده کوونکو د لارې مشال گرځي. موږ ددې اهميت په درک سره نه يوازې دا چې نه پرېږدو دغه ستر او مقدس مرکزونه اغېزمن شي، بلکې د پياوړتيا، همغږي کولو او لابنه تنظيم هڅې يې کوو.

که څه هم د اعليحضرت محمد ظاهر شاه او شهيد سردار محمد داود خان پر مهال او تر هغه وروسته او وړاندې هم د مسجد او مکتب تر منځ د واټن د لرې کولو هڅې شوې دي، خو متاسفانه ډېرې کارنده نه دي ثابتې شوي.

موږ د لوی خدای ج په فضل، پر هر نړ او ښځه د علم د فريضي په منلو او دې خدايي حکم ته د بشپړ تابعيت پر بنسټ په پوره ژمنتيا سره پر دې کار کړی او کوو، چې زموږ هر بچی په دواړو ديني او عصري علومو مجهز وي. ديني علوم زموږ د عصري علومو نه بېلېدونکې برخه جوړوي، موږ د يوه پرمختللي، آباد او باسواده افغانستان لپاره د مسجد او مکتب وجود حياتي بولو او هر تعليم يافته مو بايد په دواړو ديني او عصري علومو مجهز وي.

ددې ترڅنگ د دواړو عصري او ديني زده کړو په برخه کې بېسارې او تاريخي لاسته راوړنې لرو. په داسې حال کې، چې د مسجدونو ټولو زده کړو

ته د یوه ضرورت په سترگه گورو او هره کورنۍ تشویقوو، چې خپل ماشومان د لومړنیوزده کړو لپاره مسجدونو ته واستوي، په هیواد کې د دیني مدارسو او دارالعلومونو پر وده او پراختیا هم کار کوو. مور د هېواد په تاریخ کې د لومړي ځل لپاره د پوهنې وزارت په چوکاټ کې د اسلامي زده کړو معینیت رامنځته کړی، چې په هیواد کې د اسلامي زده کړو بهیر تنظیموي. د اسلامي تعلیمي موسساتو د مدرسینو په شمول دامهال (۲، ۹۵۱) تنه علما د یاد معینیت په چوکاټ کې په کار بوخت دي.

لله الحمد پوهنې وزارت په دې توانېدلی، چې په خپلو تعلیمي موسساتو کې د رامنځته شویو حیاتي او تاریخي پرمختگونو پر بنسټ د دیني زده کړو د طالب العلمانو شمېر د ۱۲٪ اناثو په شمول (۸۹۱، ۲۵۷) تنو ته ورسوي. دغه طالب العلمان په (۱۰۰۱) بابه تعلیمي موسساتو (۲۰ بابه دارالعلوم، ۱۳۳ بابه دارالحفاظ، ۷۱۰ بابه مدرسو، ۹۸ بابه الحاقیه) کې د (۲، ۹۰۲) تنو مدرسینو له خوا په دیني زده کړو بوخت دي.

پوهنې وزارت همدارنگه (۲۶۱) تنه دیني علما او ملا امامان د سواد زده کړې د موجوده کورسونو په برخه کې د استادانو په توگه استخدام کړي، چې په ډېر اغېزناک ډول زموږ د ولس نالوستي قشر ته لیک لوست ورزده کوي او هر ملا امام د سواد زده کړې د (۲) بابه کورسونو مسوولیت پر غاړه لري. د پوهنې وزارت پلان لري چې په راتلونکې کې (۱۰،۰۰۰) ملا امامان په دې برخه کې په کار وگوماري.

پوهنې وزارت د هیواد په تاریخ کې د لومړي ځل لپاره د (۲۵،۰۰۰) هغو امامانو څخه چې خصوصي زده کړې یې کړې وې، معیاري ازموینه واخیسته، چې د یاد شمېر امامانو له جملې څخه (۲۲۷، ۳۷) کسانو ته د (۱۴) او (۱۲) په کچه اسناد ورکړل شول. د پوهنې وزارت د ۱۲ ټولگيو د

فراغت اسنادو ددغو علماو (۲۷،۷۰۰) کسانو او د ۱۴ ټولگي د فراغت اسنادو (۹۵۱۱) کسانو ته د پوهنې وزارت په گډون د هېواد په بېلابېلو اداراتو کې د کار زمينې مساعدي کړې دي.

ددې ترڅنگ موږ بيا هم د هيواد په تاريخ کې د لومړي ځل لپاره په هېواد کې د اسلامي زده کړو مرکزونو ته داسې درسي نصاب ترتيب کړی او د بشپړېدو په حال کې دي چې زموږ د هيواد پوهنيزو اړتياوو ته په کتو د اسلامي هيوادونو له معاصرو تجربو څخه استفاده پکې شوې او د زده کوونکو يا طالب العلمانو هر ډول علمي او مسلکي اړتياوې په کې په پام کې نيول شوې دي.

د همدې نصاب د اووم، اتم او نهمو ټولگيو لپاره ۷۱ عنوانه کتابونه تاليف او چاپ ته تيار دي، د لسم، يوولسم او دولسمو ټولگيو د کتابونو کار %۹۰ بشپړ شوی او د ديارلسم او څوارلسمو ټولگيو د کتابونو په تاليف هم کار روان دی.

همدارنگه مو په ښوونځيو کې هم د ديني زده کړو د مضامينو ساعتونه ډېر کړي دي. همدا اوس زموږ د ښوونځيو زده کوونکي د نورو معاصرو علومو ترڅنگ ديني زده کړې، حديث، تفسير، عقايد او داسې نور مضامين لولي او د خپل دين په رڼا کې خپلې زده کړې پرمخ بيايي.

پوهنې وزارت هڅه کړې، چې په خپل هيواد کې د ديني زده کړو د پراختيا لپاره د هغو اسلامي هيوادونو همکاري را جلب کړي، چې په دې برخه کې بريالۍ تجربې لري، لکه د دوست هيواد مصر او دوست هيواد ترکيې همکارۍ چې په کابل کې د مصر د الازهر د جامعې او ترکيې د امام خطيب ماډل دارالعلومونو تاسيس يې غوره بېلگې دي.

د ديني زده كړو په موخه د مصر عربي جمهوريت ته د يو شمېر افغان محصلينو لېږل د همدې هڅو يوه برخه گڼلای شو.

همدارنگه هر كال د پوهنې وزارت د اسلامي زده كړو د معينيت په نوبت د قرآن كريم د حفظ او تجويد مسابقې په ملي سطح تدويروي، چې په ځوان نسل كې د قرآن پوهنې او قرآن زده كولو روحيه پياوړې كړي.

مورپه داسې حال كې، چې په دې برخه كې د لاسته راغلو برياليتوبونو په اړه د لوی خدای (ج) شكر ادا كوو، په ډاډ سره ويلاي شو، چې په تېرو پنځو كلونو كې مو د لومړي ځل لپاره د بنوونځي او مسجد تر منځ واټن له منځه وړی. په دې برخه كې مو هڅې جاري دي او كه خدای (ج) كول د مساجدو او بنوونځيو په همغږي فعاليت سره به په نړۍ كې د (پوهنه د ټولو لپاره) اعلان شوي هدف ته تر ټولو لومړی ځانونه ورسوو.

اقول قولي هذا استغفرالله لي ولكم

www.hajj.com
0777 400 116

تعليم او نوى نسل

له نکتې نه تمام علم حاصلېږي

درست خروار له يوه مشته نمايان شي

(رحمان بابا)

پښتانه د نړۍ پر مخ يو له هغو قومونو څخه دى، چې د ژوند ټوله نقشه يې د غمونو، تراژيديو، ويرونو، دردونو، مرگونو يو غم لړلى داستان دى. په تېره بيا دې درې لسيزو خو د پښتنو کولتوري او عقيدوي دوه لوي ډگرونه هوجره او جومات په سرو وينو رنگ کړل، پښتنې مېندې کونډې، بورې او ووژل شوې، د پښتنو سيمه د نړۍ د جنگونو يوه لويه تجربه گاه وگرځېدله هر چا په دې محکه خپلې وسلې وازمايلې او سياليانې يې سره شروع کړې، ددې په ردعمل کې پښتون مړ، زخمي، گوډ او شل شو. هېچا هم د پښتنو پرهرونه او زخموته ټکور نه کړل، بلکې نورې مالگې يې هم پرې وشيندلې، هر چا تر خپله وسه پورې ښه په اخلاص ددې لوى کور په ښکولو کې برخه واخيسته. همدا لاعاملونه ول چې پښتانه د نړۍ په گوټ گوټ کې تيت و پرک شول، په پرديو هېوادونو کې په مزدورى بوخت شول، د تعليم ډگر ترېنه پاتې شو. ددې اثر پر نوي او ځوان نسل باندي ډېر وشو، له قلم او کتاب نه لرې شول، ددې په مقابل کې له وسلې او وحشت سره لاس وگرېوان شول. په داخل او بهر کې چې کوم مکتبونو فعاليت کاوه، په هغو کې هم ټوپک، کلاشينکوف، او ټانکونه د هر څه پر ځاى سمبولونه شول، پښتنو لا د وحشت او بربريت پلو ته مخه کړه. مکتب او مدرسه ورته د تدريس او

لارښوونې پر ځاي د جنگ د تېريننگ مرکز شو.

همدې اثرا تود پښتونو د ماشومانو پر نفسياتو ژوره اغېزه وکړه، بل پلو غربت هم په دې ټولنه کې خپلې ريښې لا پسې ټينگې کړې او خلک يې دې ته مجبور کړل چې د خپلې خټې لپاره يوه مړۍ ډوډۍ پيدا کړي.

بهرني ملکونو د پښتون نسل تربيه د خپل فکر مطابق شروع کړه، خپل تاريخونه يې پرې ولوستل، خوشال خان، ميرويس خان، احمد شاه يې ترې هېر کړل خپل اتلان يې ورته د اتلانو په توگه معرفي کړل، چې په فکري توگه هم پښتون ماشوم د بل په تقليد او اثر کې راگير شو.

د مکتب او مدرسې معلمان او لارښوونکي هم د ماشومانو لپاره د وحشت او ويرې سمبولونه وگرځېدل، نوي نسل د مکتب نه فرار او تېښتې ته مجبوره کړاي شو، د مينې او محبت په مقابل کې د مکتب او مدرسې استادانو د وهلو او ټکولو فلسفه خپله کړه. نوي نسل نشو، فلمونو او نورو بدرنگيو ته مخه کړه. چې يو خوا يې سالمه روزنه ونه شوه، بله خوا پرې پردۍ نظريې او فکرونه نور هم حاوي شول. په مقابل کې نورو ټولنو خپل نسل په ساينسي، سياسي، علمي، ادبي، عقيدوي او عصري علومو سمبال کړ، پښتانه له بدبختيو او گواښونو سره مخ شول. نورو ټولنو د نوي نسل د روزنې او پوهاوي په اړه مختلف سمینارونه او غونډې وکړې، له نوي نسل سره د روپي په اړه يې خصوصي ناستې وکړې، بنوونځي د مينې او محبت يو مرکز وټاکل شو. په مقابل کې پښتون نوي نسل تباه شو، ورتل شو او مړ شو.

دا چې زده کړه د هر ماشوم انساني او عقيدوي فريضة ده، نو نن له مور سره د نوي نسل د روزنې لپاره تر يو څه اندازه وسايل او لارې چارې شته، که نن مو هم نوي نسل له تعليم او تربيه نه بې برخې پاتې شو، نو سبا ورځ به مو تر نننۍ ورځې نه هم بدتره وي. زموږ نوي نسل به د پرديو لومو کې راگېروي.

پردي نظريې او فکرونه به يو ځل بيا په دې سيمه کې وده وکړي. دا سيمه به د درنو بمونو او وسلو تجربه ځای شي. که مونږ د نوي نسل فکري روزنه وکړه نو دا نسل به د سباني ورځې لپاره ډال او توره وي، گنې دا نسل به د خپل نغري د بنمن وي. زه له ټولو بااحساسه افغانانو او پوهانو څخه هيله کوم چې د نوي نسل په روزنه کې خپله تجربه او پراخه ونډه په کار راوړي، دې بدبختيو ته د پاي ټکې کېږدي، د قام او ملت گټه د ځان گټه وبولي. ځانونه دې اينده زمانې ته د تاريخ په پاڼو کې سپېڅلي او مقدسه نقش کړي. په اخره کې د افغانستان ملي تحريک څخه نړۍ نړۍ مننه کوم چې په داسې حالاتو کې يې د پښتنو د وينستيا په خاطر د داسې يو سيمينار تاييا ونيوله او پښتنو ته يې يو فکري ډگر خلاص کړ. اخره کې درنه د خوشال بابا په يو شعر اجازت غواړم.

چې يې علم هنر نه وي ځنې تنبته

بې هنر سړی که وگورې لا شی دی

خوشال بابا

پښتانه او ټاکنې

ټاکنې د ولسواکۍ لومړنۍ او بنسټيزه اصل دي. ولسواکې په يوه عبارت د اکثريت واکمنۍ ته وايي، چې د ټاکنوله لارې رامنځته کېږي. پښتانه په افغانستان کې د غوڅ اکثريت په توګه هغه مهال کولای شي د افغان ملت د يوې لويې برخې په توګه د ولسواکۍ په ټينګښت د ځواکمن سياسي اقتدار په رامنځته کولو او سياسي ثبات کې خپل کردار ادا کړي، چې د ولسواکۍ ټينګه وکړي. قومي اکثريت په يوه هېواد کې د سياسي ثبات په ټينګښت او ساتلو کې مخکښ رول او تر نورو ډېر مسئوليت لري. په دې باندې ټول پوه دي، چې افغانستان پښتنو جوړ کړی، پښتنو ساتلی او دفاع يې ترې کړې او تر دې وروسته به يې هم ساتي خو اوس د مبارزې او هېواد ساتنې وسایل بدل شوي که پرون وطن په توره او ټوپک او وسله والو مبارزو ساتل کېده نن په پوهه، ولسواکۍ، او سوله ييز سياست ساتل کېدای شي.

که دا خبره ومانو، چې په ولسواکۍ کې د اکثريت واکمني تضمين ده، چې بې له شکه همداسې ده، نو په افغانستان کې ولسواکې د ټول ملت خو په ځانګړې توګه له هر چا مخکې د پښتنو په ګټه ده، خو په دې شرط چې پښتانه په ټاکنو او سياسي فعاليتونو کې په خپل پراخ ګډون سره له خپل قومي اکثريت څخه سياسي اکثريت جوړ کړي او دا خبره د امتياز په توګه نه، بلکې د يوه مسئوليت په توګه ومني، چې د يوې ځواکمنې واکمنۍ په جوړولو سره به د هر ډول لاسوهنو او دسيسو مخنيوی کوي.

د افغانستان دښمنان په دې پوهېږي، چې که پښتانه په هره اندازه، د هېواد د برخليک په ټاکلو کې گډون ولري په هماغه تناسب افغانستان د ثبات پر لور روانيږي او د بهرنيو لاسوهنو مخه نيول کېږي، همدا لامل دی، چې پښتانه له هرې خوا په بېلابېلو توپو کې ښکېلوي او د خپل برخليک د ټاکلو له حق څخه يې محروم ساتي. خو دا په دې مانا نه شي کېدی، چې ملامتي يوازې په بهرنيو دښمنانو ورو تپل شي، د پښتنو پر وړاندې زموږ د بهرنيو دښمنانو د دسيسو په اړه زموږ د مورخينو، سياسيونو او څېړونکو سمو خو تکراري بحثونو پښتنو ته د نه ملامتي انگېزه او احساس ورکړي او دا احساس د دې سبب شوی، چې پښتانه د هرې نيمگړتيا او ناکامۍ پر وخت نورو ته د ملامتي گوته ونيسي خو خپلو مسئوليتونو ته پام نه کوي. حتا همدا نن، چې د علم پرمختگ، څېړنې او د بيان د آزادۍ دور دی په پښتنو کې د سمون په موخه سياسي او ټولنيز نقد گستاخي او سپکاوی گڼل کېږي او همدا دليل دی، چې موږ ته خپل عيب د ولو منع ښکاري او لاهم له خپلو نيمگړتياوو او ستونزو نا خبره پاتې يو. پښتانه بايد جدي شي او د خپلو نيمگړتياوو او ستونزو په هوارولو سره دې خپل ځان د بهرنيو توپو د مخنيوي جوگه کړي.

درنو حاضرينو!

په داسې حال کې، چې د ولسمشرۍ ټاکنې را رواني دي ماته د دې څېړنغونډې د تنظيموونکو له خوا دنده سپارل شوې، چې خپله مقاله د پښتنو او ټاکنو په اړه وليکم.

د ټاکنو بحث د ټولو افغانانو په ځانگړې توگه د پښتنو لپاره ډير مهم او جدي دی. د يوه مسئول پښتون افغان په توگه په هېواد کې نورو مېشتو قومونو ته په درناوي سره غواړم ووايم، چې پښتانه يانې افغانستان او

افغانستان یعنی پښتانه زما لپاره دا دواړه مفاهیم یو دي. که څوک غواړي، چې د افغان ملت د واحد بدن لویه برخه له صحنې حذف کړي ګواکې افغانستان حذفول غواړي. د افغانستان د حذفولو لپاره تر نورو مخکې پښتون په نښه شوی. لومړي ګام له واکه د پښتنو لرې کول، له واکه ګوښه ساتل او واک ته د پښتنو د رسېدو مخه نیول دي. د دې موخې لپاره پښتانه له هر ډول دسیسو سره مخامخ دي. بل لوري ته پښتانه له دې توطیې څخه د بچېدو لپاره سیاسي انتظام او پر حیاتي مسایلو باندې منحیث قوم اتفاق نه لري او له همدې له امله ده، چې په راتلونکو ټاکنو کې د پښتنو د فعال ګډون پر وړاندې ډېرې ستونزې پرتې دي، چې په لاندې توګه یې یادونه کوم.

جنگ او تهدید:

د پښتنو پر خاوره د پردیو له خوا تپل شوې نیابتي جګړې زموږ ټول مادي او معنوي شته له منځه وړي، د جنگ له لاسه ده، چې پښتانه نه شي کولای د افغانستان په سیاست کې سوله ییز رول ولوبوي. پښتانه په خپلو سیمو کې یوازې د ژوندي پاتې کېدو لپاره ژوند کوي. موږ د پرله پسې جګړې له لامله حتی د پرمختګ او په خپل حالت کې د بدلون راوستو لپاره د فکر کولو وخت هم نه لرو. زموږ ټوله انرژي، وخت او امکانات د جګړې له ناوړه پایلو څخه د خلاصون لپاره لګول کېږي. په ټاکنو کې پراخ او اغېزمن ګډون یوې سوله ییزې فضا ته اړتیا لري، د پښتنو په خاوره کې هرځلې د ټاکنو په رارسېدو سره د جګړې ډګر نور هم تودېږي او نه پرېږدي، چې پښتانه په ټاکنو کې ګډون وکړي. دا جګړې که له یوې خوا بهرنۍ ریښې لري له بلې خوا کور دننه هم ځینې ډلې د پردیو په لمسونه په ټاکنو کې د پښتنو د ګډون د مخنیوي په موخه مصنوعي جګړې رامنځ ته کوي. په جنوبي او ختیځو سیمو کې دوامداره جګړه روانه ده، خو په شمالي ولایتونو کې یوازې د ټاکنو

پرمهال د جگړو تنور تود بږي. په تېرو پارلماني ټاکنو کې د کندز، تخار او بلخ په ولایتونو کې د پښتنو په سیمو کې، چې دولسي جرگې د پښتنو کاندیدانو د نفوذ ساحه وه تر ټاکنو وړاندې او وروسته هېڅ خبره نه وه، خو د ټاکنو پر وخت هم مصنوعي طالبان پیدا شول او هم نمائشي تروریستان!

د پښتنو پر خاوره د جگړې دوام حتا هغه کسان، چې د قانون پر حاکمیت باور لري، دې ته مجبوره کړي، چې دخپلې بقا لپاره انتخاباتي درغلی یوه اړتیا وگڼي. دې حالت یو شمېر فاسدو کسانو ته موقع ورکړې، چې د امنیت د نه شتون او په ټاکنو کې د پښتنو له نه گډون نه په استفادې سره د تقلب او درغلیو له لارې ځانونه د پښتنو استازي کړي او بیا په پارلمان کې د هغو پر برخلیک معامله وکړي. جگړې زموږ د حقونو له سوداګرو نه موږ ته په ظاهره قانوني استازي تراشلي او په دې توګه په مقننه او اجرائیه ځواک کې زموږ د واقعي سیاسي استازیتوب مخه نیول شوې.

وړاندې مو د یوه هېواد په سیاسي ثبات کې د قومي اکثریت د رول خبره وکړه. په افغانستان کې متاسفانه جنګ له پښتنو څخه د مخکښ سیاسي رول وړتیا اخیستې او د اکثریت په توګه یې اقلیت ته محتاج کړي دي. تاسو خبریاست چې همدا اوس د ولسمشرۍ احتمالي پښتانه کاندیدان یو یې هم پکتیا، خوست، کندهار، هلمند، ننگرهار، فراه او نورو سیمو ته د تلو زړه نه ښه کوي ټول لګیا دي په کابل، مزار او جوزجان کې دلږکېو د قومي رهبرانو دروازې ټکوي، دا ځکه چې د پښتنو په سیمو کې رایې نشته. ښکاره ده چې د دې ډول معاملو په پایله کې رامنځ ته کېدونکې واکمني نه شي کولای افغانستان ته ثبات راستون کړي لکه په تېرو دوولسو کلونو کې یې چې راستون نه کړ. راتلونکې دا و منو چې موږ د جگړې له له امله منحيث قوم منزوي شوي یو داسې انزوا چې حتا هغه کسان چې موږ یې خپل رهبران

بولو، يا دوی خپل ځانونه زموږ رهبران بولي، هم پر موږ حساب نه کوي دا ځکه، چې پر موږ باندې په ټاکنو کې د پراخ گډون باور نه کېږي.

د منظمو سياسي فعاليتونو نه شتون او پر سياستوالو

بې باوري:

ټاکنې يوه سياسي پروسه ده، په دې پروسه کې برياليتوب دهغه چا په برخه وي، چې سياست يې کړی وي، خلک يې منسجم کړي وي، دخلکو په درد او کړاو کې يې ځان شريک بللی وي او دخلکو له حقونو يې دفاع کړې وي. خو په موږ کې يو پر بل باندې د بې باوري ترڅنگ په سياست او سياسي فعاليتونو کې باوري انگېزه وژلې ده په پښتنو کې سياست تر بل هرڅه ډېر ځپل شوي. ټول پښتانه په سياست کې ملامت دي خو هغه کسان چې تر نورو ډېره تمه ورنه کېده ډير مسووليت لري. موږ د خپل ځان پر وړاندې ملامت يو. زموږ پښتانه سياست وال په هر ظلم، زياتي، بې عدالتۍ او سياسي فساد سکوت کوي. دخلکو د حقونو او د پښتنو پر وړاندې د روانو دسيسو او بې عدالتيو نندارچېان پاتې کېږي، خو هرځل چې ټاکنو ته څو مياشتې پاتې شي بيا ټول فعال شي او هر چېرې پټې او ښکاره غونډې کوي. د وفادارۍ ټټر وهي.

په قبيلو او قبيلوي شوراگانو باندې وپشل شويو پښتنو کې سياسي رهبري او سياسي جوړښتونه نشته. دلويو مصيبتونو او دسيسو پر وخت هيڅ څوک غږ نه او چتوي هېڅوک نه غواړي لومړۍ خبره وکړي. ټول نورو ته سترگې په لاروي خپله عمل او اقدام نه کوي، ځوان سياست وال چې هيوادپال او له فساد نه پاک خلک دي په خپلو کې يو پر بل د بې اعتمادۍ،

له غرب نه دراستنو شويو پروفیسورانو او په سیاست کې دناکامو جهادي رهبرانو او قوماندانانو په بې لاریو کې بې لارې او بې لوري دي.

په تیرو انتخاباتو کې پر اشرف غني باندې له را ټول شويو ځوانانو یو سیاسي قوت جوړیدای شوي خو که ډاکتر اشرف غني احمدزی په خپلو خبرو درېدلې او تر ټاکنو وروسته یې دیوه مهذب او ملي اپوزیسیون رهبري ته دوام ورکړی وای او بیرته یې په هغه حاکمیت کې، چې د ده پر وینا فاسد بلل کېده، نه وای شریک شوی. ځوان سیاست وال پوهېدل چې ډاکتر صیب اشرف غني احمدزي به بريالي نه شي، خو د سیاسي اخلاقو له نظره په بل چا پسې تلل ورتله و وطن او قوم سره غداري ښکارېده، خو هغه ځوان سیاستوال په نیمه لار کې پرېښودل. ډاکتر صیب احدي چې د افغان ملت گوند له منځه را ووت او بیرته یې دافغان ملت د نامه په حذف سره خپل ځان ته د ملي کانديد لقب ورکړ، د کانديدانو دنوم لیکنې په وروستی ورځ یې نظر بدل شو او پرده باندې چاپېر افغان ملتیان او نور پښتانه یې په نیمه لاره کې پرېښودل. ډاکتر صیب علي احمد جلالی خو له کانديدۍ نه د انصراف پر مهال حتا له هغو کسانو سره هم مشوره ونه کړه چې د ده لپاره یې میاشتي میاشتي خواري کړې وه.

دوی او دوی ته ورته نور شخصیتونه، چې له ډېرو نیمگړتیاوو او ملامتیو سره سره هغه مهال په پښتنو کې د نویو سیاسي خوځښتونو د پیلولو د ابتکار سترگې وراوښتي په پښتنو کې د نوي سیاسي ځواک د رامنځ ته کېدو د مخنیوي مسوول دي. دوی له ولسواکۍ سره د ولسواکۍ تر مخالفینو زیاته جفا کړې. اوس بیا اوازې دي چې دوی هم په ټاکنو کې دکانديدۍ علاقه مند دی خو گومان نه کېږي، چې دوی دې په دومره لږ وخت کې خپل له لاسه ورکړی اعتبار بیا ترلاسه کړي. دوی یو ځای کار کولو ته هم

نه دي تيار ، هريو يې خپله خبره لري او هريو يې خپل ځان نسبت بل يوه ته مستحق بولي . هېڅ داسې سياسي حرکت او شخصيتونه چې په پښتنو کې سياسي ملاتړ ولري نه شته . په دې توگه موږ د راتلونکو ټاکنو لپاره هېڅ تياري نه لرو هرڅه بايد نوي پيل کړو . ځکه پښتنو په تېرو دوولسو کلونو کې داسې يو سياسي جريان رامنځ ته نکړای شو ، چې پښتنو ته د ور پېښې غيمزې د مخنيوي لپاره لاس په کار شي . هغو پښتنو ډلو او کسانو چې په يو نه يو ډول يې د واک خوند وڅکه د هرناسم کار پر وړاندې بې چوپتيا غوره وبلله . پښتنو ته منسوب سياسي گوندونه د سمون او اصلاح راوستو پر ځای د شخصي گټو لپاره واک ته درسېدو او په واک کې پاتې کېدو ته استخدام شول ، د دې گوندونو مشرانو د څوکېو په مقابل کې سکوت غوره وباله او د دې لپاره چې ځانونه ملي وښيي ، پښتنو ته يې شا کړه او نورو قومونو ته منسوبو سياسي څېرو ته يې د ځانونو د نږدې کولو هڅې پيل کړې ، خو د بهرنيو لاسوهنو له امله قومي درزونه دومره ژور وو ، چې دوی نه يوازې هغوی خپل نه کړل ، بلکې پښتانه يې هم له لاسه ورکړل . په داسې حال کې چې پخوانۍ ستونزې نورې هم ژورې شوي په دومره لږ وخت کې چې موږ يې په مخ کې لرو د ولس او سياسيونو ترمنځ اعتماد او باور فضا نه شو رامنځ ته کولای او دا بې باوري په ټاکنو کې د پښتنو پر وړاندې دويمه لويه ستونزه ده .

د پښتنو پر وړاندې اکثريت سازي او د پښتنو اقليت ښودل:

په دې کې هېڅ شک نه دی پاتې ، چې پښتانه په افغانستان کې له قومي پلوه يو اکثريت دی د دې لپاره چې دا قومي اکثريت په سياسي اکثريت بدل نه شي او يوه باثباته واکمني رامنځ ته نه شي ، د پښتنو پر وړاندې د

اقلیتونو اکثریت سازي روانه ده. دا توطییه بهرني او کورني اړخونه لري. د بن له کنفرانس څخه را پدې خوا د پښتنو د اقلیت بنودلو لپاره منظمې او ښکاره هڅې روانې دي. د بن کنفرانس گډون کوونکې (۲۳) په سلو کې پښتانه وو او په موقته اداره کې (۲۵) په سلو کې واک پښتنو ته ومنل شو، ویل کېږي، چې د بن په کنفرانس کې د پښتنو ونډه او قومي سلنه په عمدي ډول په سلو کې (۳۵) بنودل شوې او تر هغه راوروسته تر ننه پورې په ټولو سیاسي معاملاتو او معادلاتو کې پښتنو ته یوازې له ۳۰ – ۳۵ سلنه رول ورکول کېږي. د اسلنه د حکومت په ترکیب، عالي رتبه مامورینو او حتا د ملي اردو په لیکو کې په پام کې نیول کېږي. زما له نظره په یوه ملي واکمنۍ کې چې د اساسي قانون له مخې د وگړو ترمنځ فردي مساوات حاکم وي د قومي سلنې پر بنسټ د واک او څوکو وېش مردود او ناوړه عمل دی، خو که تر یوه وخته پورې د قومي تناسب له مخې د واک وېش استثناً دیوه اصل په توگه منل کېږي نو بیا هر قوم ته باید د هغه د شمېر پر بنسټ حق ورکړل شي.

د پښتنو د اقلیت بنودلو او پروراندي یې د اقلیت د اکثریت بنودلو دسیسه په رسمي اسنادو کې په منظمه توگه روانه ده، په ځانگړې توگه د موقتي او انتقالي ادارې د واکمنۍ په کلونو کې د هېواد په شمال، کابل او مرکزي ولایتونو کې د تابعیت په تذکرو کې یو لوی شمېر پښتنو ته د قوم پر ځای تاجک او د ژبې پر ځای دري لیکل شوې ده، چې په دې اړه مستند اسناد موجود دي. د دې توطیې یوه لویه هڅه په ناامنه شرایطو کې، چې د پښتنو په سیمو کې د مرکزي احصائې د مامورینو تگ راتگ ناشونی دی، دوه کاله وړاندې د عمومي سرشمېرنې د ترسره کولو اقدام و، چې له نېکه مرغه د کولتوري ټولنو د کونښونو په پایله کې دا دسیسه شنډه شوه. په وروستیو کلونو کې د تابعیت په تذکرو کې د قومي هویت پر ځای د ملي هویت (افغان لیکلو پر بڼې د دې دسیسې مخه تر یو حده پورې نیولې، خو د نوي قانون

له مخې د الکترونيکې تذکرو د وېش په ډیټابیس کې چې د تذکره اخیستونکي قومي هويت او مورنۍ ژبه به په کې ليکل کېږي دا اندېښنې يو ځل بيا راپارولي، چې کېدی شي ځينې فرصت طلبه مامورين به يو ځل بيا په ډیټا بیس کې د پښتنو دهويت او ژبې پر ځای ناسم معلومات وليکي. موږ پښتانه د افغان له هويت سره د خپلې مينې له امله په دې وياړو چې په تذکره کې راته افغان وليکل شي، خو دې ته مو پام نه دی، چې کېدی شي په ډیټا بیس کې، چې زموږ له سترگو پناه دی د دښمنانو د دسيسې ښکار شو. د حقوقپوهانو شبکې وړاندیز کړی و، چې په ډیټابیس کې د درغليو د عاملينو لپاره دې په قانون کې سخت مجازات په پام کې ونیول شي خو چا ونه منله.

د موضوع ولې په ټاکنو کې مهمه ده. ؟ لکه څنگه چې په پورتنیو مسایلو کې د پښتنو د اقلیت ښودلو هڅې روانې دي د ټاکنو پایلې هم همداسې ارزول کېږي. د ولسمشرۍ د تیرو ټاکنو پر مهال يو قومي رهبر وويل (کمیت هر قوم متناسب به تعداد رای شان است) پښتانه د جنگ له امله په ټاکنو گډون نه شي کولای، پښتانه دبې سوادۍ له وجې د ټاکنو پر اهمیت نه پوهېږي. د پښتنو نیمایي برخه (ښځې) له کورونو څخه د رایې د ورکولو لپاره نه راوځي. پښتانه د مذهبي افراطیت له وجې ولسواکي او ټاکنې ناروا بولي او گډون نه په کې کوي. پښتانه منظم سياسي تشکيلات نه لري، سیمه ییز او ملي رهبران نه لري، چې خلک په ټاکنو کې گډون ته وهڅوي او انگېزه ورکړي. په دې اساس په ټاکنو کې گډون کوونکې پښتانه د ټول افغانستان د وگړو له ۲۰ - ۳۰ په سلوکې وگړي جوړوي. که موږ بيا هرڅه د اکثریت نارې و هو څوک یې نه راسره مني دوی زموږ ستونزې نه مني دوی فقد په شمېر خبره کوي. بیا نو قدرت، څوکۍ، مالي امکانات، پروژې او هرڅه د همدې احصائي له مخې وپشل کېږي. د همدې تصور د له منځه

ورلو لپاره پښتانه بنځینه او نارینه باید خپل اکثریت والی ثابت کړي. تذکرې واخلي. د رایې کارتونه واخلي، په سرشمېرنه او ټاکنو کې دې گډون وکړي. که موږ په ټاکنو او نورو ملي پروسو کې گډون نه کوو یوه ناوړه پایله یې همدا ده چې موږ خپله دا ثابتوو چې موږ اکثریت نه یو. ټولو پښتنو ته ووايئ بیا حق نه لری، چې په نورو نیوکې وکړي بیا به تاسو خپله د خپل اقلیت ثابتولو مسئول یاست.

پښتانه په سیاست او ټاکنو کې له گڼو نورو ننگونو سره مخامخ دي، چې کېدی شي د نورو ویناوالو په ویناوو کې یې یادونه وشي، زه خپلې خبرې را غونډوم خود حل د لارې په توگه پښتنو ته لاندې پیغامونه لرم.

پښتانه باید د یوه امتیاز په توگه نه، بلکې د یوه حق او مکلفیت په توگه په افغانستان کې دیوې ځواکمنې او باثباته واکمنۍ درامنځ ته کولو هدف وټاکي، پښتانه باید د خپلو ستونزو او هغو دسیسو په اړه چې دوی ورسره مخامخ دي، درک ولري او د مخنیوي لپاره یې د شکایت پرځای حل لاره ولټوي.

پښتانه باید منحيث قوم په ځینو حیاتي مسایلو موافقه وکړي او سترې گټې د ورو او سلیقوي اختلافاتو له قرباني کېدو وژغوري. پښتانه باید د افغان ملت د اکثریت برخې په توگه د ولسواکۍ او ټاکنو ملاتړ وکړي او په خپل پراخ گډون سره دا ثابتې کړي، چې له یوه قومي اکثریت څخه سیاسي اکثریت جوړېدی شي.

پښتانه باید په خپلو سیمو کې د پراختیایي چارو جدي غوښتنه وکړي. د پښتنو سیمو ته د برېښنا، تلویزیون، انټرنیټ، کتابتون او نورو اسانتیاوو راوستل د پښتنو ډېرې ستونزې هوارولای شي. موږ باید تعلیم جبري او عام

کړو تر څو هېڅوک ونه شي کولای زموږ له منځه زموږ پر ضد بشري ځواک وروزي.

پښتانه باید منظم سیاسي جوړښت او حرکت رامنځ ته کړي، پخواني سیاسي جوړښتونه باید له خپلو داخلي اختلافاتو تېر شي او لږترلږه د سترو گټو د تحقق او د روانو دسیسو د دفع کولو لپاره دې گډه دريغ ونیسي. موږ باید په نویو سیاسي خوځښتونو کې تر حده د زیات تعدد مخه ونیسو. که د پخوانیو او نویو سیاسي خوځښتو ترمنځ د بې باوري له وجې یو ځای کار کول شونی نه وي، لږترلږه نوي سیاسي خوځښتونه باید پر یوه محور راټول کړو. پښتنو ته منسوب سیاسي تشکيلات باید د روانو دسیسو او د پښتنو د راوینسولو او د سوله ییز سیاست پر لورد هغو د خوځولو لپاره څرگند دريغ ولري او په دې توگه په ولس کې د باور فضا رامنځ ته کړي. همدا باور کولای شي موږ د پورتنیو ټولو ستونزو پر وړاندې د مبارزې جوگه کړي. والسلام

www.melitalib.com
0777 400 116

محبوب الله خان

پښتانه او هنري نړۍ

هنر څه ته وايي؟

دهنر پېژندونکو د وينا له مخې هنر بېلابېل تعريفونه لري. ماته يې تر ټولو اسانه پېژند يا تعريف داسې برېښي: په هر څه کې دښکلا او تناسب د رامنځته کولو په خاطر د يو څه کمولو او يا زياتولو ته هنر وايي. يو شمېر هنرپالان بيا په هر څه کې د لذت او خوند رامنځته کولو ته هنر وايي.

د هنر تاريخ:

دهنر د تاريخ په اړه هم ډول ډول نظريات شته دي. ځينې يې پېنځه ويشت زره کاله او ځينې يې پنځوس زره کاله بولي، دلته هم زه د درېيمې کړنې په لور ځم او داسې به ووايم چې له کله نه انسان په دې نړۍ کې ژوند پيل کړی دی، له هماغه وخته هنر هم رامنځته شوی دی. د بېلگې په توگه به دومره ووايم چې له کله نه چې انسان خبرې پيل کړي له هماغه وخته يې شعر او سندري هم پيل کړي دي. که مور او تاسو د زړه په سترگو دنړۍ طبيعي ښکلاته وگورو نو هرو مرو ترينه خوند اخلو او د لذت احساس کوو، ددې ترڅنگ موچې په زړه کې هر ډول خبرې تېرېږي. که همدغه خبرې ووايو سندري ترې جوړېږي، که ويې ليکو شعر، ډرامه او فلم ترې جوړېږي، که رنگ راواخلو او په ساده کاغذ يې وکارو نو انځور به ترې جوړ شي او همداسې نور هنري ډولونه ترې راوځي.

د هنر ډولونه:

هنر د پېژندنې له مخې بېلابېل ډولونه لري، ددې ترڅنګ اوس مهال په نوې نړۍ کې د هنر ډولونه په تيوريکې ډول هم لوستل کېږي. اوس دنړۍ په زياتره پوهنتونونو کې د ښکلو هنرونو پوهنځي شته دي چې د هنر ډولونه په کې په عملي او نظري توګه لوستل کېږي. خو سوه کاله پخوا هنر پر لاندې مهمو ډولونو باندې وېشل کېده:

غربي هنر:

غربي هنر هغه دی چې دا اوزونو او توکيو په واسطه رامنځته کېږي، لکه موسيقي، شعر، ډرامه او فلم.

ګونګ هنر:

ګونګ هنر هغه دی چې د لاسونو او توکيو په واسطه رامنځته کېږي. ليدل کېږي، خو اورېدل کېږي نه، لکه رسامي، ميناتورې، معماري او مجسمه سازي.

اسلامي هنر:

د اسلام دين تر راتګ دمخه بت جوړونې ته په ډېره درنه سترګه کتل کېدل،

د اسلام تر خپرېدو وروسته په عثماني دور کې معماري ډېره وده وکړه، ددې ترڅنګ په اسلامي نړۍ کې ميناتورې او خطاطي ډېره وده وکړه.

غربي هنر:

هغه هنرونه چې تر اسلام دمخه په نړۍ کې رواج وو، وروسته دغربي هنر اصطلاح غوره کړه چې مجسمه سازي، انځورگري او موسيقي يې مهم ډولونه دي.

اوسمهالی هنر:

اوسمهالی هنر چې اوس ورته بنکلي هنرونه هم وايي په نړۍ کې د اولسمې پېړۍ په پای کې په تيوريکي ډول رامنځته شو. په دې وروستيو کې د بنکليو هنرونو يو زيات شمېر ډولونه رامنځته شول. خو مورې يې دلته څو مشهور ډولونه درېژنو:

شعر، موسيقي، تياتر، سينما، انځورگري، نڅا، مجسمه سازي.

فرعي ډولونه: معماري، فيشن

په افغانستان کې دهنر شاليد:

په افغانستان کې هم هنر ډېر اوږد تاريخ لري، چې دشتو اثارو له مخې يې شاليد زرگونو کلونو ته رسېږي، دطلا تپې خزانه، دبودا مجسمه، پښتو سندري او تپې، اتونه او کلاي يې ستري بېلگې بللي شو.

پښتانه او هنري نړۍ:

پښتانه اوس هم له هر ډول ستونزو سره سره په هنري نړۍ يو ځانته ځای لري، پښتنه ټولنه د ځينو سياسي تحولاتو او جگړو له امله د نړۍ په بېلابېلو هېوادونو کې مېشته ده، له بده مرغه داسې هم شوي چې پښتون خپله ژبه او فرهنگ پرېښي او په نورو ژبو يې خپل هنر نړۍ ته وړاندې کړي دي. لکه احمد فراز چې خپله پښتون و، خو شاعري يې په اردو کې وکړه، يا د هندوستان د سينما نامتو پښتانه ستوري او داسې نور، خو ددې تر څنګ بيا

يو شمېر داسې پښتانه هم شته چې په ادبي او شعري هنر کې په ټوله نړۍ پېژندل شوي دي، لکه خوشال خان خټک، رحمان بابا او دا سي نور.

دهنر اړتيا:

ښايي دلته له ډېرو خلکو سره دا پوښتنه را پيداشي چې موږ ولې د هنر په اړه دومره غوږېږو؟ خو زه دلته دا خبره په زغرده کوم چې زموږ ټولنه تر هرې بلې ټولنې هنر ته زياته اړتيا لري. ځکه چې اوس مهالې هنر د هر هېواد او ټولنې له فرهنگ او کولتور سره تړلي دي. که موږ د پردي فرهنگ مخه نيول غواړو او يا موږ د پرديو ډرامو او فلمونو مخه نيول غواړو نو موږ بايد په خپله ټولنه کې هنري ودې ته پام وکړو او له دې لارې د پرديو فرهنگي يرغلونو مخه ونيسو. ددې ترڅنگ له اوسنيو بېلابېلو هنرونو څخه په گټه اخیستنې سره خپل اصیل فرهنگ نورې نړۍ ته وړاندې کړو.

تر دېرش کلني جگړې دمخه:

درې لسيزې دمخه زموږ په هېواد او ټولنه کې هر څه په نسبي ډول سم وو. هغه مهال په خلکو کې د ټولنيز شعور کچه هم لوړه وه، له همدې امله له لږو امکاناتو سره سره زموږ په ټولنه کې هنري وده په پراخېدو وه. د بېلگې په توگه موږ په شعر، موسيقي، ډرامې، تياتر، انځورگرۍ او نورو برخو کې ستر هنر مندان لرل چې هم يې خلکو ته تفريح ورکوله او هم په گاونډيو هېوادونو کې د اصیل پښتني فرهنگ د ودې لپاره کار کاوو.

اوسنی حالت:

له تېرو پينځه دېرشو کلونو راهيسې په پښتنه ټولنه کې د جگړې اور بل دی.

سوله او امنيت نه شته، د پرديو ايډيالوژيو او فرهنگونو خپرېدا او پراختيا بنه په درز کې روانه ده، د ژوند لومړيتوبونه هم اقتصاد، کار او ... نور دي، که لږ دا خبره روښانه کړو نو دومره به ووايو چې اوس مهال پښتانه په ټوليزه توگه له گڼو ستونزو سره مخ دي، خو که يو نيم څوک پيداشي چې هنر ته مخه کړي نو ډېرې ستونزې او خنډونه ورته په مخ کې پراته وي. هغه مجبور دي چې يا هنر پرېږدي او له دې ټولني وټبستي او کوم بل هېواد ته پناه يوسي.

ستونزې او خنډونه:

پخوا په پښتنه ټولنه کې د هنر د ودې په مخکې ستونزې ډېرې کمې وې خو اوس ډېرې شوې دي.

شرم:

کله چې زموږ په ټولنه کې څوک هنر ته مخه کوي، نو ټولو لومړی خنډ شرم دی. که بيا هم څوک جرات وکړي خو هغه ته زموږ په ټولنه کې په سپکه سترگه کتل کېږي. د بېلگې په که يو څوک وغواړي چې سندرغاړی شي، نو اول خو ورته په کور کې اجازه نه ورکول کېږي. نو هنرمند مجبوره دی چې په پټه هنر ته مخه کړي. که دکور اجازه ترلاسه کړي، نو بيا له ملايانو دفتواوو او کفري ټاپو څخه نه خلاصېږي.

د چاپېريال نه شتون:

زموږ په ټولنه کې د هنري چاپېريال نه شتون يوه ستره ستونزه ده، د بېلگې په توگه که يو څوک په خپل کور کې انځور گري کوي، که هغه خپل هنر نندارې ته وړاندې نه کړي او يا څوک دهغه د هنر په ارزښت پوه نه شي، ددې

تر څنگ هغه ته له دې لارې مادي عايد لاس ته ورنه شي نو هغه به ډېر ژر له خپل هنر نه لاس په سر شي، نو له همدې امله د هنرمند او دهنردودې لپاره ديوه مناسب چاپېريال شتون ډېر اړين دى.

د روزنيزو مرکزونو نه شتون:

په نوره نړۍ کې دهنردودې لپاره روزنيز هنري مرکزونه وي چې ځوانان په کې روزي او همدارنگه زياتره دغه ډول مرکزونه په رخصتيو کې پرانيستي وي چې ځوانان او ماشومان او په تېره نجونې ترې گټه پورته کړي خو زموږ په ټولنه کې دغه ډول مرکزونه نه شته او که وي هم دپوهنتون په کچه، همدا لامل دى چې موږ د کدر له کمښت سره مخ يو.

ابتدال:

داسې هم نه ده چې زموږ په ټولنه کې هنري هڅې يو مخ پر تپه ولاړې دي، موږ هم هنر لرو خو هغه مبتدل هنردى، دبېلگې په توگه اوسني پښتو فلمونه چې دپنجابيانو له خوا په پښتو جوړېږي، خو دهنر څرک په کې نه سترگو کېږي.

په پښتنه ټولنه کې د هنردغورېدا لارې چارې:

زموږ په پښتنه ټولنه کې يو شمېر داسې هنري بېلگې لرو چې که کار ورته وشي او نړۍ ته وړاندې شي نو ډېر ژر به په نړۍ کې پښتون هنر وده وکړي، په دې برخه کې که دبېلگې په توگه اتن راواخلو او گروپي ډول يې بېلابېلو هېوادونو ته واستوو نو په ټوله نړۍ کې به زموږ دفرهنگدخپرېدو زمينه برابره شي.

دغه مهال بيا د يوه هېواد حکومت او د فرهنگ وزارت اړ دي چې په دې برخه کې کار وکړي او خپل هنري فرهنگ ته په منظم ډول کار وکړي.

خو که چېرته حکومت دې برخې ته پام نه کوي، نو روښن فکره ټولنه مسوليت لري چې په دې برخه خپل رسالت تر سره کړي.

راتلونکې هيلې:

که هر څنگه وي په راتلونکې کې يو شمېر ځوان استعدادونه کولای شي د هنر لار ونيسي او د خپلې ټولنې هنري اړتياوې وړپوره کړي.

پايله:

تر دې ټولو خبرو وروسته موږ دې پايلې ته رسېږو چې پښتانه په هنري نړۍ کې غوره استعدادونه لري، که اوس موږ دهغو هنرمندانو نوملړ جوړ کړو، نو ښايې شمېر يې تر زرگونو ورسېږي. خو تر ټولو مهمه خبره داده چې په پښتنه ټولنه کې د هنري ودې او پراختيا لپاره لومړی په خپل ځان او بيا په ټولنه کې هنري ذوقونه وروزو او د يوه هنري چاپېريال په رامنځته کولو سره د سيالو ټولنو په کتار کې راشو.

په پای کې دا خبره هم د یادونې وړ بولم چې که هر څومره زموږ په ټولنه کې هنر وده کوي نو هومره به سولې او امنیت ته لاره هوارېږي.

په پښتني ټولنه کې د هنري ودې په هيله

پای

عزت الله شمسزي

پښتانه او سيالې ژبې

نورې ژبې زده کول که لوی کمال دی

خپله ژبه هېرول بې کمالې ده

د ملګرو ملتونو یوې خپرنیزې ادارې پر ۱۹۹۷ میلادي کال د نړۍ د (۶۵۲۸) ژبو تر خپرنې وروسته وانګېرله چې په راتلونکو سلو کلونو کې به ددې ژبو نیمایي یا مړې شوې وي او یا به هم له خطر سره مخ وي، چې له خطر سره مخامخ ژبو کې پښتو ژبه هم یاده شوې ده. دغه خبره او سمهال یو ځل بیا یو انګرېز ژبپوه او ژورنالیست نیکولاس اوانس Nicholas Evans هم په خپل کتاب (دغه کلمات چې مړي) کې کړې ده. دده په نظر کله چې د یوې ژبې ویونکې له سیاسي، اقتصادي او د چاپېریال له بېلابېلو ستونزو سره مخامخ شي، نو دوه لارې لري؛ یا به ځان له خپلو ګاونډیو ژبو سره سیال کوي او یا به د زورورو ژبو غېږې ته ورلوېږي. دده په نظر او سمهال د ژبو ترمنځ سیالي دومره سخته ده چې ټولنې یې له نه جبراندونکو زیانونو سره مخ کړي دي.

په نننیو شرایطو کې ډله ییزې رسنۍ یا الکترونيکي اطلاعات لکه انټرنېټ، ټلوېزیون، راډیو، د کتابونو چاپولو، چاپي رسنیو او د عامه پوهاوي نورو وسایلو دومره چټک پرمختګ کړی چې هره شېبه له ملي پولو څخه نړیوالو پولو ته ور داخلېږي او خپلې اغېزې پر نورو ملتونو او قومونو شیندي. دغه الکترونيکي انقلاب اوس د مخاطبینو د راجلبولو لپاره په یو سیالي بدل شوی او هرڅوک هڅه کوي زیات خلک د خپلو ژبو او

پروگرامونو تر پوښښ لاندې راولي. هر ګاونډي هېواد يا ژبه چې د نورو په پرتله په سياسي، اقتصادي او کولتوري برخو کې پرمختللي وي ارو مرو به خپل ګاونډيان تر اغېز لاندې راولي. افغانستان له دېرشو کلونو راهيسې د روسانو تر يرغل وروسته او بيا تر کورنۍ او نننۍ جګړې پورې په سياسي، اقتصادي او کولتوري برخو کې له ګڼو ستونزو سره مخامخ شوی، چې په ځانګړي توګه پښتانه بيا د روانۍ تراژيدۍ له امله په ټولو سياسي، اقتصادي او کولتوري برخو کې تر نورو زيات زيانمن شوي دي.

د پښتنو سياستوالو د ناسالمو سياستونو له کبله سره له دې چې پښتو ژبه له ۱۳۴۳ کال راهيسې په اساسي قانون کې په ملي او رسمي ژبه منل شوې ده، خو تر اوسه يې هم په ادارو او دفترونو کې رسمي حيثيت نه دی پيدا کړی. رسمي اعلاميې، قوانين، لوايح لومړی دري او بيا پښتو ته اړول کېږي. له ښوونځيو نيولې د لوړو زده کړو تر موسساتو پورې او بيا د سياست، اقتصاد، ديپلوماسۍ نه نيولې تر ورځنيو رسمي او کله کله نارسمي چارو پورې يې استعمال دومره محدود شوی چې په نشت حساب دی. سياستوال مو فکر کوي چې که ځان نورو ته غير پښتون وښيي او خپله ژبه هېره کړي، نو نړيوالو او په افغانستان کې مېشتو قومونو ته به ملي شخصيت ښکاره شي، پښتون ليکوال فکر کوي که په دري ژبه کتاب وليکي، نو خلکو ته به لوی عالم ښکاره شي، د شخصي ښوونځيو جوړوونکی پښتون وايي که زده کړې په پښتو ورکړو، نو بيا به مو شاگردان کم وي، ملي تجار باور لري چې که پر کومې رسنۍ پانګونه کوم، نو ژبه يې بايد دري وي چې مخاطبين مې زيات وي، لنډه دا چې په هره برخه کې تر دغسې يوې خپل شوې روحيې لاندې کار کوو. تر اوسه پورې يوازې په دري ژبه کې سلګونه علمي کتابونه پښتنو ليکوالو ليکلي، دغه پښتانه ليکوال ددې لپاره چې ځانونه ډېر با استعداد وښيي او يا د دربارونو حاکمانو ته

خان ملي شخصیت و بنیې بیا نو ټولې او یا مهمې لیکنې په پارسي ژبه تر سره کوي. همداسې په سلگونو نورو پښتنو ډاکټرانو، پوځي ماهرانو، انجینرانو، تاریخ پوهانو، سیاستپوهانو، ژورنالستانو او لویو دیني علماو خپله ژبه له نظره غورځولې یا یې دري ته مخه کړې ده او یا هم اردو ته. زیاتره ملایان خو مو له بده مرغه له دري او عربي پرته یوه صفحه هم نه شي لیکلې. دا ستونزه یوازې په افغانستان کې نه ده، په کوزه پښتونخوا کې هم زیات شمېر لیکوال همداسې یو برخلیک سره مخ دي چې هڅه کوي خپل کمالونه په اردو ژبه خلکو ته وښايي.

پورتنۍ یادې شوې ستونزې او دې ته ورته نور لسگونه خنډونه ددې سبب شوي چې علمي او اکاډمیک بنسټونه مو وده نه کوي، هغومره پانگونه چې زموږ پر سیالو ژبو؛ اردو، پارسي او ددې ژبې پر علمي، اقتصادي او کولتوري بنسټونو کېږي، پر پښتو ژبه نه کېږي. په کابل او پېښور کې همدا اوس پښتانه زده کوونکي له غټ چلینج سره مخامخ دي، د لوړو زده کړو په دولتي او شخصي موسساتو کې چې کوم درسونه ویل کېږي، زیاتره سرچینې یې یا پارسي دي او یا هم اردو او انگرېزي. د کابل او پېښور لویو لویو کتابتونونو ته چې سړی ننوځي په زرگونه پارسي، اردو او انگرېزي کتابونه په کې موندل کېږي، مگر پښتو کتابونه او په ځانگړي ډول په پښتو ژبه ساينسي او علمي کتابونه په کې په نشت شمار دي. د پوهنتونونو هغه پښتانه استادان چې محصلانو ته زده کړه ورکوي د هغوی چپټرونه او یا کتابونه هم زیاتره په دري ژبه لیکل شوي دي او هڅه یې دا وي چې درس هم په دري ژبه ووايي.

پر دې سربېره له تېرو څو کلونو را پدېخوا په کوزه او بره پښتونخوا کې د جگړو او نورو غميزو له کبله سینمايي، ډرامې، تیاتر او موسیقي هنرونو

ته هم ځانگړې پاملرنه نه ده شوې، د پنجابي ژبې په اړه مې اورېدلي وو چې پنجابۍ ژبه د مړينې په حالت کې وه، خو همدې پنجابي موسيقۍ له مرگه وژغوره، ډرامو، تياترونو او سينما وده ورکړه تر دې چې که له اردو ژبې نه يې ځان مخکې کړې نه وي، نو وروسته خو ترې نه دي پاتې. مگر پښتانه چې د يوه غني کولتور او فرهنگ خاوندان دي دومره شاته پاتې شول چې خپله هنري تنده پر اردو، هندي، ترکي او پارسي فلمونو، ډرامو او سيريالونو ماتوي.

د پښتو ژبې يوه بله لويه ستونزه داده چې ليکوال او شاعران يې فکر کوي ټوله ژبه همدا شعر او لنډې کيسې دي، ته به وايي دوی يوازې د خپلو سيالو ژبو شعرونه او لنډې کيسې ليدلي او نور يې پر علمي او څېړنيزو کارونو خبر نه دي. زموږ د گاونډيو ژبو اردو او پارسي ليکوال او شاعران نه يوازې دا چې هنري اثار پنځوي، بلکې هر کال د ژبې د ودې او لا پراختيا لپاره لسگونه علمي غونډې او سيمينارونه جوړوي، خپل مشران او پوهان نازوي او د لغتونو هغه توپان چې انگرېزي ژبې نه ددوی د ژبو پر لوري روان دي د هغه مخې ته يا خو بندونه جوړوي او يا ورته نورې حل لارې پيدا کوي. د پارسي او اردو ژبې په اړه ويل کېږي چې لسگونه ژبپوهان يې يوازې په همدې برخه کې کار کوي چې ورځنۍ سياسي، علمي، اقتصادي، ساينسي، ادبي او نورې کليمې او اصطلاحات په خپلو ژبو کې حل کړي، داسې ټکي ورته لټوي چې رېښه يې ددوی له خپلو ژبو څخه وي، چې بالاخره ددوی ملتونه وکولی شي په اسانۍ دغه لغتونه او اصطلاحات هضم کړای شي.

افغانستان ته د نړيوالو له راتگ سره سم د نويو ساينسي، اقتصادي، سياسي او نورو رسنيزو نومونو، کليمو او اصطلاحاتو يو سيل را خوشې دی، موږ هره ورځ د بانکدارۍ، زراعت، مالدارۍ، رسنيو او ډېرو نورو برخو

کې په دوامداره توګه پردې کلیمې او اصطلاحات کاروو، مګر ددغو کلیمو او اصطلاحاتو لپاره که چېرته پښتو ټکې لرو هم، نو هغه یا په نشت شمېر دي او یا پرې په ډله بیزه توګه د مسلکي لیکوالو له خوا کار نه دی شوی، همدا یې سبب دی چې ددغو پښتو ټکو پر ځای یا خو پارسي ژبې ته مخه کوو او یا هم اردو ته. ددغسې اکاډمیکو کارونو د نشتوالي له کبله زیاتره لیکوال د ساینسي او عصري علومو د کتابونو د نه ژباړلو او یا هم لیکلو لپاره زړه نه ښه کوي، ځکه ددوی په اند تر اوسه معیاري قاموسونه نه دي رامنځته شوي چې له پارسي او اردو سره سیالي وکړای شي.

حل لارې:

- ژبه د یو قوم او هېواد ملي هویت دی، چې د غړېدا سربرېره پرې د خپل ژوند ټولې چارې مفاهمه، راکړه، ورکړه او راشه درشه هم کوي، خپل دینې، کولتوري شعایر او ارزښتونه او خپلې ویاړنې او احساسات له همدې وسیلې نورو ته لېږدوي، که چېرې یې ژبه ختمه شوه نو بیا یې هویت هم ورسره ختمېږي. پښتانه که چېرې غواړي چې ژبه یې لږ تر لږه له ګاونډیو ژبو سره سیاله شي، نو په پیاوړي پښتني روحیه دې د ژوند په هر ډګر کې کار کولو ته ملا وتړي. سیاستوال دې په سیاست کې پښتون شي او ملي سوداګري یې په سوداګری، لیکوال یې په لیکوالۍ او هنرمند یې په هنري نوښتونو کې.

- پښتنو زده کوونکو او محصلانو ته دې زمینه برابره کړای شي، په خپله ژبه زده کړه وکړي او په خپله ژبه کې خپل علمي خلاقیت او استعداد ته وده ورکړي.

- د پښتو ژبې لپاره دې علمي بنسټونه لکه د لوړو زده کړو موسسې، څېړنیز مرکزونه، هنري او کولتوري مرکزونه او لوی لوی عامه

کتابتونونه جوړ شي چې په دغو علمي بنسټونو او مرکزونو کې پښتانه پوهان د نورو ملتونو له تجربو نه مثبتنه گټه واخلي او خپله ژبه او هويت ژوندی وساتي.

- د کولتور او هنر د ودې لپاره دې په ولايتونو کې لوی لوی سالونونه جوړ شي چې پښتانه هنرمندان، ليکوالان، شاعران او د نورو مسلکونو خاوندان په کې خپلې صنفې غونډې جوړې کړي او خپلې ستونزې حل کړي.

- ژبه بايد يوازې تر ويلو پورې محدوده پاتې نه شي. زموږ ځوان استعدادونه دې يوازې په شعر، کيسه او ناول کې نه، بلکې د ژوند په ټولو ډگرونو، ساينس، حقوق، اقتصاد، ټکنالوژۍ، سياست، طب او نورو برخو کې کتابونه وليکي، ځکه ژبه په همدغسې کتابونو او ارزښتناکو اثارو له نورو سره سياله کېدای شي.

- د ماشومانو لپاره دې گټور تصويري او کيسه ييز کتابونه وليکل شي. په اردو او پارسي ژبو کې اوسمهال ماشومانو ته ان ساينسي قاموسونه او نور ډول ډول الکترونيکي مواد برابر شوي چې ذهنونه يې پراخوي او غواړي اولادونه يې د نړۍ له کاروانه شاته پاتې نه شي.

- ددې لپاره چې د رسنيو له شته والي سمه گټه واخيستل شي او د گاونډيو ژبو د رسنيو له فرهنگي يرغل نه بچ شو، لازمه ده چې يو شمېر پانگوال د ډرامو، سيريالونو او نورو هنري کارونو د توليد مرکزونه جوړ کړي. زما د معلوماتو له مخې همدا اوس زياتره ډرامې يا خو په پېښور کې د پنجابي پانگوالو په مټ برابرېږي او يا دلته په کابل کې د ايراني ډوله کابورا او نورو مرکزونو په وسيله.

- له بهرنيو ژبو څخه پښتو ته ژباړه که څه هم په گډوډ ډول روانه ده، خو په دغه بهير کې بايد هڅې منظمې شي، ډېر ځله داسې ليدل شوي چې يو کتاب دوه ځلي چاپ شوی او يا هم په غير شعوري توگه داسې يو کتاب له اردو، پارسي، انگرېزي او نورو ژبو څخه ژباړل شوی چې ترگتې يې موږ ته تاوان ډېر وي. د ژباړې کار دې هم چټک او هم دقيق شي. د اردو او پارسي ژبې يو غټ شمېر کتابونه هغه ژباړې دي چې دوی له روسي، انگرېزي، فرانسوي او الماني ژبو څخه کړي دي، خو زموږ او ددوی ترمنځ توپير صرف همدومره دی چې دوی د خپل مسلک سره سم ژباړې کوي او موږ د نورو کتابپلورونکو او يا هم سياسي مشرانو په ذوق او سليقه کار کوو.

- هغه پښتانه چې انټرنټ کې وړتيا لري که وکولی شي د گوگل ژباړې ته پښتو ورپورته کړي. پښتو که څه هم انټرنټ ته ورداخله شوې ده، خو هغه ډول چې گاونډی ژبې په پراخه توگه انټرنټ کې شاملې شوې دي، پښتو ژبه لاهم ستونزې لري.

- د گاونډيو هېوادونو په ژبه گڼ انلاين کتابتونونه موندل کېږي او دوی ان خپلې زړې کتابخانې او ارشيفونه هم انټرنټ ته ورپورته کړي، که پښتانه هم وکولی شي د يوه منظم پلان له مخې پښتو کتابونه انټرنټ ته پورته کړي او په انټرنټ کې غني کتابتونونه ولري چې پښتانه د نړۍ په هر گوټ کې دې موادو ته لاسرسی ولري.

- د خوشال بابا د وينا په مصداق پښتو لا اوس هم بکره پرته ده او لاهم د نړۍ د ژونديو ژبو په پرتله ډېر لږ کار ورته شوی او لږ نورو خلکو ته معرفي شوې ده، هغه کسان چې نورو ژبو ته د ژباړې وړتيا لري ددې ژبې کولتوري، هنري اثار، شعرونه، داستانونه او ان روانې تراژيډۍ او غمیزې که د

سینمایې او ډرامې هنرونو په بڼه وي او که لیکل شوې وي نورو ته دې په معیاري ډول و ژباړي.

- هغه لیکوال چې له نورو ژبو څخه ژباړه کوي مثبتې او گټورې لیکنې او کتابونه دې و ژباړي او لومړی دې د نورو ژبو اصطلاحات او جملې د خپلې خوږې ژبې پښتو په باده کې واچوي او بیا دې یې د نورو د تندې ماتولو لپاره وړاندې کړي.

- هغه دیني علما چې د کتابونو د لیکلو وړتیا لري دیني او اسلامي علوم دې په کتابي بڼه په پښتو ژبه ولیکي او خپل ولس ته یې وړاندې کړي.

- او سمهال په کوزه او بره پښتونخوا کې یو شمېر رسنۍ لرو، چې تر یوه حده په خپلو کارونو کې بریالی دي دا به ډېره ښه خبره وي چې پښتانه سوداگر خپل اعلانونه پښتو ژبو رسنیو ته ورکړي او له دې لارې ددوی مالي ستونزې وړ حل کړي.

لنډه دا چې نن سبا هغه وېره ختمه شوې چې پښتو ژبه د روزگار ژبه نه ده، او سمهال که څوک پر پښتو ژبه پانگونه وکړي، نو هم به یې خپل ولس ته خدمت کړی وي او هم به یې ژبه د نورو سیاله شوې وي. په لسگونو داسې صنعتونه شته چې په ملیاردونه ډالره پانگه په کې ښکته پورته کېږي، که مورخپله ژبه ورته چمتو نه کړو بیا به نو دغه صنعتونه او گټې هم زموږ نه وي. او سمهال د فلم، ډرامې، الکترونیکي میډیا، د کتاب صنعت، د ژباړې صنعت، د وکالت، تبلیغاتو او زرگونو نورو صنعتونو او کاري فرصتونو خپلول یوازې په دې کېدلی شي چې هم نورې ژبې زده کړو او هم خپله ژبه مو دومره وړتیا ولري چې له دغو کاري فرصتونو گټه واخیستلای شو او که نه هماغه د انگرېز ژبپوه نیکولاس او انس په خبره به د نړۍ له صنعتي انقلابه شاته پاتې یو او دا شاته پاتې والی به ددې سبب شي چې خدای مه کړه زموږ ژبه او هویت هم په دې روانه تراژیدۍ کې رانه ورکه شي.

يو شاعر وايي:

وچو شگو کي کورونه نه جوړېږي
په هوا کي محلو نه نه جوړېږي
د عمل قوت پيدا کړه په خپل ځان کي
په خبرو خو قومونه نه جوړېږي

www.melitahrik.com
0777 400 116

پښتون

کله هم چې پښتون د نورو انسانانو په څیر د نړۍ په سینه زېږېدلی را لوی شوی او د ژوند ژواک اسبابو او وسایلو ته یې لاس وروړاندي کړي او د ځمکې پر مخ یې خپل قدم وهلی نو ځان یې ښاغلی گڼلی خو نور هم ورته ښاغلي ښکاره شوي خپل ځان یې د ځمکې پر مخ د عزت پرېښته بللې او د نورو عزت ته یې په درنه سترگه کتلي په خپله هنداره کې یې خپل ځان، بادار لیدلی، خود نورو غلام کولو څخه یې بد راغلي نو همدا وجه ده چې پښتون د خپلي زیرې ژبي پښتو ته هوډمن پاتې شوی او دنورو ژبو په نیمگړتیا یې غوږ نه دی خوځولی نو همدا دلیل دی چې پښتو د پښتون څیره ده یوازې د پښتون څیره نه بلکې د نړۍ د لوی کور بله ډیوه ده او ټول کور پرې ریا دی نو که چېرته دغه ریا زیانمنه شي نو کور به مو د تیاري ښامار به غیر کې راتاو شي او زړه به مو د ویرې په زولنو وتړل شي او د عقل لمن به مو دومره تیاره او څیرنه وي چې د مار او لړم ځالي به په کې جوړي وي او دخپلي کوتې ټغر او لمخي نه به د بلاگانو او ازونه راته شروع کړي ځکه چې هره تیاره بلا زیږوي او د ریاگانو په وطن کې د بلا مور بوره شوي وي نو اوس دا زموږ فرض دی چې د خپل کور ډیوه بله وساتو تر څو د نړي د تورتم د بلاگانو ښکار نه شو او هیچا ته اجازه ورنه کړو چې د پښتو او پښتون په نوم د دلالي گرمه نغاړه وټنگوي او په دې خبره د نړۍ په کچه ټول اوډه ذهنونه راوینس شي چې پښتو د څو کسو مال او متاع نه ده او نه یې څوک دعوه گیر کېدی شي، بلکې پښتو د ټولو پښتنو او په مجموع کې د ټول انسانیت مال دی ځکه چې پښتو د انسانیت نوم دی پښتو د مینې او محبت فلسفه ده نو ځکه پښتون په پښتو سره د اسلام د ښکلا او ښایست مجموعه ده او حضرت انسان کولای شي چې

د خپل خواړه ژوند خیره او مضمون د پښتو په هنداره کې وگوري او دا حقيقت درک کړي چې پښتون په پښتو سره د ژوند ، سياست ، دين ، مذهب او دنورو انساناني همدرديو معمار او ساتونکی دی او دا د همدې پښتون رسالت دی چې ټولې نړۍ ته د پښتو د مينې او محبت هغه روڼ تصوير له تيارو دماغونو څخه راوباسي چې پښتونواله تري جوړه شوي او حضرت انسان پدې قانع کړي چې د ولس او وطن خادم په پښتو پيژندل کېږي او دا ټولې نړۍ ته وښايي چې پښتون قوم په پښتو سره د ټولو مذاهبو اخلاق او نور دی د وفا او ايماندارۍ عظيم قوت دی .

د ټولو تهذيبی فلسفو او په هغې پوري اړونده فرامينو او قوانينو د ژوند ژواک او خير ښېگڼو لپاره پښتو او پښتونواله يوه ژوره روزنيزه مدرسه بلل شوې نو ځکه دا د پښتون فرض دی چې د نړۍ هغه تور او تياره ذهن چې د پښتون قوم پر وړاندې د دښمني مزي غزولي راوښ او قانع کړي او دنړۍ گوډ گوډ په دي و پوهوي چې د پښتون پر وړاندې نيولی سنگر پرېږدي ، ځکه چې پښتون د سولې ، امن ، انصاف ، عدالت او ريښتینولي نوم دی او دا هم وښايي چې د پښتون قوم زړه او ذهن د ريښتیني ديموکراسۍ مرکز دی او د پښتون په ديموکراسي کې د نوري دنيا په څير چل ول ټگي او برگي له سره وجود نه لري د نوري نړۍ چل ولي ديموکراسي فتنه او فساد زېږوي او د ولس ستر او اخلاق زيانمنوي خو د پښتون په ديموکراسۍ کې چې د پښتو په اصولو سمبال وي مساوات او ټولنيز عدالت په کې له ورايه ښکاري او بيا پښتون ښه سپاهي هم دی چې د مظلوم په ملاتړ له ظالم سره ښه مقابله کولای شي او د نړيوالې ورورگلوۍ لپاره د ظالم د لاس توره او تېرگي د خپلي سينې لاندې راوستلی شي ، ځکه چې د پښتون په قاموس کې داسې اخلاقي فلسفه پرته ده چې د نړۍ نورو قومونو هغه په خوب کې هم نده ليدلې او نه يې د خيال او فکر نيولي په هغې خوا ځغلولي دي ځکه د پښتون فلسفه پښتو ده نو

بیا پښتو پښتون ته د غلا ، چل ، فریب ، د انساني ازادۍ مخنیوي ، انسان غولونې ، ټگي او برگي دوکه او په امانت کې خیانت او په وعده کې بی وفايي او داسې نور عملونه چې انسان د اکرام د سپکاوي سبب گرځي اجازه نه ورکوي چې د پښتون په پاچه لمن دې د پليټۍ تور داغ را څرگند شي ځکه چې په سياسي دنيا کې هر پښتون د حیانا کې دیموکراسۍ پلو او ملاتړی دی او نړیوالې ازادۍ لپاره هوډمن پاتې شوي خو د خپل طبیعي خصلت له مخې د نظام هغه څیره یې ډیره بدې راځي چې هلته د حیا او عزت د لوټولو بازارونه لگېدلی وي او وعده او وفا ، عهد او پیمان ، عقیده او ایمان د بی حیا دیموکراسۍ په زنجیرونو تړل شوي وي ځکه چې د پښتون فلسفه یو نړیوال تصویر دي او پښتون ازادي د انسان لپاره غواړي مینه او محبت له انسان سره کوي بیدون له دې چې ووايي دا څوک دی؟ د کوم ځای دی؟ په کوم رنگ او کومه عقیده لري ولې هغه پرمخ تللې نړۍ چې د بشر پالنې او بشر ساتنې بیرغ یې په لاس نیولی دی او ځانونه د ټول انسانیت ټیکداران معرفي کوي په ډېر تور زړه او خیرن ذهن سره بشر ته د خدمت تر جنډې لاندې د بشر د هلاکت او تباه کولو منصوبې جوړوي او هغه ریښتینې دیموکراسي چې په هغې کې د بشر اصلي حقیقي او اخلاقي ازادي موجوده وي زندۍ کول غواړي نو ځکه وایو چې د بنکېلاک گري نړۍ فلسفه د پښتون د فلسفې په انډول ډیره کمزوري ده ځکه چې د پښتون فلسفه پښتو ده او پښتو په دي اصل ډیره محکمه ولاړه ده چې بشر لپاره خدمت ، د مظلوم ملگرتیا ، د ظالم مقابله ، په خپله خبره ودریدل ، د ځان دفاع او ساتنه ، نورو ته ضرر نه رسول ، خپلي حیا او عزت سره مینه د نورو د عزت درناوی خلاصه داچې د پښتون په فلسفه د ټول انسانیت مقام خوندي ساتل شوی او پښتو او پښتونواله هیچا ته په هېڅ صورت د دي اجازه نه ورکوي چې خپل ځان خپله ژبه خپل لاس خپل زور او قوت د بل په ضرر استعمال کړي.

خو برعکس د نړۍ د نورو فلسفو پیروانو بیا د گناهونو لار نیولی او د دې پر ځای چې د انسان د مقام دفاع او ملاتړ وکړي او د ازادۍ لوی نعمت یې خوندي وساتل شي د انسان په ضد یې توره پورته کړي او د بشر د حقوقو انګېلا د تور رنګو او سپین رنګو تضادونو مرکز دی او په غرب پورې تړلې دیموکراسي څخه د اسرایلو نظامي سنگر جوړ شوی او د بشر د حقوقو او دیموکراسۍ تر شعار لاندې یې ټوله نړۍ په نمرودي اور کې سوزیږي او د چور او چپاو لپاره یې په یوه خوله کې شل ژبې را پیدا کړي خو اوس یې د عمل او نظر په غلا ټوله دنیا پوهیدلې، نو ځکه پښتون قوم نړیواله فلسفه او غربی دیموکراسي چې د زور او ظلم ځاله جوړه شوې تر سوال لاندې نیسي او دا خبره په کلکه ردوي چې گویا پښتون قوم د افراطیت تر سیوري لاندې د نړیوال امن او سولې څخه د جنگ په لوري بغاوت شروع کړي، خو د نړۍ د کاذبې فلسفې پیروان او تش په نامه د دیموکراسۍ د عوه گیر په دې نه پوهېږي چې د پښتون قوم د ۱۹ نه بیا تر ۲۰ پېړۍ په ټولو لسیزو کې د ازادۍ، خپلواکۍ او د یوې غني دیموکراسۍ لپاره څومره قربانۍ ورکړي او څومره انسانانو ته یې د ازادۍ لار خلاصه کړې او د کبر او غرور مانۍ یې را نسکورې کړي او د څومره انسانانو له غاړو څخه یې د اسارت زنځیرونه غورځولي .

دا خو د پښتون قوم د تاریخ یو روڼ مثال دی، خو سوال دا دی چې د خپلو خلکو غرور او همت ته احترام چې د نورو په ضرر نه وي ایا دا افراطیت دی له خپلو خلکو او وطن سره مینه د وطن ساتنه د خپل کولتور او ثقافت ژوندي کول او د غلامۍ له ژغ څخه د خپلې غاړې خلاصول ایا دا افراطیت دي دا که هر څوک له خپل قوم سره مینه دهغوی د غرور او همت ته احترام د کولتور، ثقافت، وطن ساتنې او ازادۍ لپاره مبارزه افراطیت بولي نو پښتون قوم دا د افراطیت میرانه د خپل ځان لپاره تاریخي ویاړ بولي، خو د بد بختۍ اصلي

خبره په دې ځای کې ده چې د نړیوالې فلسفې پیروان په دې نه دي توانېدلي چې سیمې او نړۍ ته د افراطیت څنگه تعریف وړاندې کړي او د پښتون قوم قرباني په کوم ردیف کې راولي .

له کومې ورځې چې نړۍ د یوازیتوب ژوند غوره کړ د قوم قبیلې تاریخ ورک شو مور او پلار د پالنې مستحق ونه گڼل شول، ځوانان نیم لوڅي بدن د پارکونو مېلمانه شول نو ټوله نړۍ د لېونۍ نه شې په غېږ کې ولویده او یوه چغه پورته شوه چې پښتون قوم یو افراطي او بي کولتوره قوم دی، خو پښتون قوم د خپلې رویایتي فلسفې د حکم له مخې دا نه مني چې د پښتون کرڼه او عمل افراط بلکې د اصیل ژوند مانا او میراث دی او وایې چې د مور پلار ساتنه د مشرانو په کشرانو شفقت په هوجره او جماعت کې مېلمه پالنه دود کول د روغ او رنځور پوښتنه، خپل هېواد سره بې کچې مینه د ازادۍ لپاره مبارزه او قرباني د غریبو لاس نیوي حیا او عزت، شمله او پگړۍ او د تېري او تجاوز په مقابل کې کلک هوډ او ځان تیریدنه د پښتون په فلسفه کې افراطیت نه بلکې د انساني ژوند مکمله مجموعه ده او دا دنړۍ پر مخ پرتې وړانۍ او ویجاړۍ د پښتون د فلسفي زېږنده نه، بلکې دا د نړیوال تروریزم زیږنده ده او د سیمې د ککړو استخباراتو په اشاره افراطیت ته غلط تعریف ورکوي او هغه پښتون قوم چې د تاریخ په اوږدو یې کې د سولې امن او ازادۍ لپاره مجاهده کړې، قرباني ورکوي افراطي ونومول شو او پښتو یې د افراطیت مور وبلله حال دا چې د افراطیت او پښتو د تعریف په منځ کې د ځمکې او اسمان په فاصله فرق موجود دی، یعنی پښتو او افراطیت یو د بل سره هیڅ نوعه شباهت او ورته والي نه لري او دا نن چې د نړۍ په سر کوم اور بل دی دا د هغې اشتباه محصول دي چې د حقیقت په ځای افراطیت ته غلط تعریف ورکړل شو دا د نړیوالو هغه بد نیتي او تېروتنه وه چې د سیمې د لوتمارانو په خوله یې پښتون افراطي او پښتو یې بي کولتوره وگڼله او

نړيوال لاله دې بد نيتۍ نه دي راوتلي چې د سيمې استخباراتو او گاونډيانو په اشاره د پښتون د وژلو او ورکولو منصوبې جوړوي، خو نړيوال بايد فکر او سوچ وکړي او په ډير احتياط او سياسي هوشيارتيا خپله کرڼه او پروگرام وڅاري ځکه چې پښتون قوم په سيمه او منطقه کې ډېر غاښ ماتي او سرماتي لري، نو دا د نړيوالي ټولني مسوليت دی چې د پښتون قوم موجودگي د تاريخ د په هنداره کې وگوري چې جنگ او جگړه په پښتون قوم تپل شوېده او که له پښتون څخه جگړه مار جوړ شوی، د پښتون قوم تور زري او بد نيته گاونډيان او د هغوی استخباراتي کړۍ د پښتون قوم پرمختگ او خوشالي نه شي زغملی او په دې هڅه کې دي چې څنگه د نړيوالو په وجود کې د پښتون قوم د نسل وژنې منصوبه جوړه کړي او د نړيوالو په لاس يې عملي کړي چې په دې کار کې مکار او مخ تورن گاونډيان مخ پر وړاندې تللي او نور هم د وړاندي تگ په هڅه کې دي ځکه هره ورځ د دې شريکې منصوبې پر اساس پښتون وژل کېږي د پښتون کور وړانډې او د پښتون جنازه خاورو ته سپارل کېږي او دا لړۍ لا روانه ده او د پای ټکي يې نه شته، خو نړيوال دي په خلاصو غوږو واورې چې پښتون قوم نور د گاونډيانو شر او سيمه ييزو استخباراتو جگړه په خپل کور نه شي منلی او نه يې نور منلو ته تيار دي او پښتون د دې مسوليت لري چې خپل ځان په پښتو سمبال کړي کور او ژوند، واک او اداره، سياست او مجاهده تجارت او معاملي ته د پښتو رنگ ور واغوندي او نړيوال په دې وپوهوي چې ژوند په پښتو کېږي عزت په پښتو ساتل کېږي سياست په پښتو روانېږي د انساني همدردۍ ملاتړ په پښتو کېږي او بالاخره د جگړې افراطيت او تروريزم ملا په پښتو ماتېږي او همدا پښتو ده چې پښتون ژوندي ساتي او دسيالی او ساسيت په ميدان يې سر لوړي يې ور په برخه کوي او همدا پښتو وه چې پښتانه يې د ظلم له پيرانو او موريدانو څخه خلاص کړل او همدا پښتو وه چې پښتون يې د سکندر،

چنگېز، تېمور، اورنگ او فرنگ، روس او نورو په مقابل کې د غره په څېر ودراره او د بري ميدان يې خپل کړ او د همدې پښتونولۍ زور او پښتونولي وه چې د نړۍ په کچه يې ولسونو ته ازادي ډالۍ وړاندي کړه نو ددې په خاطر چې سيمه او منطقه نوره د بحران غيږې ته لاره نه شي نو نړيوال دي د افراطيت په تعريف چې يوه اکاډيمکه غلطې وه بيرته واخلي او د پښتون قوم څخه دي معافي وغواړي او په دي کار کې د پښتون قوم د دي اخلاقي هڅې مننه وکړي او نړيوال بايد له تيرو کړنو پښيمانتيا ښکاره کړي او که نه نو بي له صبره بله لار نشته .

www.melitahrik.com
0777 400 116

اعجاز ختيك

(داماراتو پښتوادبي ټولني- دوبي، مشر سكرتر)

اوسنی سیاست او پښتون

په عامه اصطلاح کې سیاست د بدلون نوم دی، خو له بده مرغه زموږ سیاسي لوبغاړو پښتانه ټولنه کې چې کوم رول لوبولی او یا یې لوبوي، د هغې په سبب د سیاست مفهوم او مانا بېخي بدله شوې ده. اوس خلک سیاست ته د منافقت نوم ورکوي. حقیقت هم دادی چې نن له سیاست نه تجارت جوړ شوی دی، د ملیونونو انسانانو دولس د قسمت فیصلې هم په پارلیمان کې ناست درې څلورسوه یا تر دې نه زیات هغه کسان کوي چې پارلمان ته د راتلو نه مخکې خپل ولس سره ډیرې وعدې وکړي، ډیر شنه باغونه ورته وښايي، خو چې د پارلمان پستو څوکیو ته ورسې. نو بیا یې هغو څو پروپښتنو سره کړې وعدې داسې هېرې کړي لکه یو جانان چې له خپل عاشق سره د سحرو عده تریل ماښام وځنډوي او داسې هره ورځ یې هر ماښام شي تر سبا. رښتیا خبره داده چې سل کاله وړاندې په پښتنه ټولنه کې دا خبره خوره شوې وه.

سبق د مدرسې وایي
 د پاره یې د پیسې وایي
 جنت کې یې ځای نه نه شته
 دوزخ کې به غوږې وهي

پښتانه طبعاً ډېر مذهب پرسته او عقیدوي خلک دي، دا خبره ورته د مسجد د امام په خوله شوې وه، نو هغوی پرې داسې ایمان راوړی و چې دا

خبره يې په پتوسترگو منلې وه ځکه چې هغوی دا گڼل چې علم، پوهه او زده کړه يوازې د پيسو گټلو ذريعه ده. گڼې د علم او تعليم مطلب هرگز دا نه و او نه يې دا مقصد دی. د تعليم مقصد خو له انسان نه انسان جوړول دي. بل ظلم دا و شو چې علم يې په دوو برخو وویشلو، يو ديني او بل دنيوي. اوس به موږ دا گورو چې زموږ خوږ پيغمبر صلی الله عليه وسلم دا وايي چې علم لپاره که چېن ته هم تلل وي، نو بايد چې لارښی. سوال دا پيدا کېږي چې څو اړلس سوه کاله مخکې خو نه چين کې ديني مدرسې وې او نه اوس شته. موږ ته چېن ته د تلو ولې وايي؟ ځکه چې داسې دور روان و چې مسلمانانو ته به دنوي دور د ټيکنالوجۍ ضرورت پېښېږي، که دوي سره دا نه وي، نو غېرقامونه به پرې هغه څه کوي کوم چې نن تاسو په رڼو سترگو گورئ، نن زموږ دوه اويا فيصده د نورو قومونو شيان استعمالوو، موږ ورته بکې خولې نيولي، زموږ هر څه د هغوی د مرستې نه بغير نه شي چليدلی، نن هغه چېن په نړۍ کې نړيوال قوت جوړ شوی دی، په ټولې نړۍ اقتصادي راج کوي، دستنې نه واخله لويې لويې مشينري او الوتکي جوړوي. هغه په يو وخت کې د کوکنارو په نشوکې بدمست قام و، نن دنړۍ د لويې قوتونو په سترگو کې ازغې ښکاري. خو زموږ پښتنه ټولنه دخپلو زرخريدو مشرانو له لاسه اغيارو داسې وروسته پاتې کړه چې نه د دين پاتې شو او نه د سادين. نتيجه يې دا راوخته چې نن زما بچۍ په لارو کوڅو کې دا نعري وهي چې کبار شته، ترمانبامه دانعري وهي، مانبام چې کورته لارښي، نو ايله سل يونيم سل روپۍ. يوسي، د مور په ځولۍ کې به يې واچوي، له پلار نه يې چې پوښتنه وکړې نو دابه وايي چې يو پاو وړه مې گټلو. ټوله ورځ مې مزدوري کې تېره شوله. گڼې هغه دا خبره هم کوي چې الله تعالی روزي رسان دی. ولې بيا هم ټول ژوند يې يو پاو وړو گټلو کې تېر شي. دمور يې دا حال وي چې سحرته ترمانبامه دکور کار او غوا مېښو په سنبالو کې تيره شي. خاوند يې

دا عقیده وي چې بنځه خود کور ده يا د گور ده. په داسې ټولنه کې يو وگړي به په سياست څه پوهېږي، هغه د نړيوالو توپيو نه څه خبرېږي، هغه چې زما او ستا نه څه واوري نو بس دومره به ووايي چې مړه خپل کار به کوي، زموږ ورسره څه، موږ دخپلې او د بچېود گيډې غم وکړو که ملکي شخړو ته پاملرنه وکړو، چې څوک په څوکۍ ناست دي، هغوی پوهې شوه او د هغوی کار پوه شوه. موږ ته يې څه راکړي، په داسې ټولنه کې يو سړی به په سياست څه پوهه شي. د هغه په لاس کې ټوپک دی ځکه چې دا خبره ورته په مغزو کې اچولې شوې ده، چې ټوپک د پښتون کالي او سينگار دی. خو دا فکر نه کوي چې نن کومو قامونو ترقي کړې ده د هغوی په لاسونو کې ټوپک و که قلم؟؟ هغوی په ځلانوکو کې خپلې پنڅې بنځې کړې او پښتون لا تراوسه د ټوپک د شپېلۍ له صفا کولو نه وزگار نه شو. خلکو په سپوږمۍ خپلې وزرې وغړولې، خو پښتون دخپلو تر بگنيو نه لا تراوسه خلاص نه شو. دا نن چې کوم اړۍ گړې د پښتون په مخکه کېږي، دا سل کاله مخکې د دې منصوبه بندي شوې وه، جان پرکنز په خپل کتاب (معاشي قاتل) کې دا هرڅه جوت ليکلي چې د دنيا نورو قامونو سره سره به پښتون څنگه وهو؟ ځکه چې د پښتون مخکه له هر قسم خزانو او خامو موادو نه ډکه ده. له سرو زرو نه واخله، د تېلو، کويلې، قدرتي گيس او گڼ معدنياتو نه ډک غرونه لري، که دوی په معاشي او اقتصادي توگه ماره شول نو هېڅوک به يې مخه ونه نيسي. دوي به په ټولې نړۍ راج کوي. پښتون د نړۍ يو داسې قام دی چې نن يې هم څوک مخه نه گوري خوبس دومره خپل ځان يې نه دی پېژندلی، بې تعليمه پاتې شوي دي، څه دخپلو واکدارانو له لاسه او څه د اغيارو له لاسه، د يوپاو وړو په گټلو يې اموخته کړي، په نړۍ کې څه کېږي او د دنيا خلک څه کوي، ددې نه يې لرې ساتلي، دمدرسې طالبانو ته چا يو غوايه خبراتې ورکړو، نو هر طالب به راتلو، خوله به يې پرې پرانستيله او غاښونه به يې ليدل. اخر غوا

ډېره په تنگ شوه، چې د سپينو جاموسپړی به يې ليدونو مخکې نه به يې ورته خوله وازه ونيوله، د پښتنو هم دغه حال دی، په سياسي بيانونوکې چې څوک ورته دا خبره وکړي چې وره او غنم به ارزان وو، نو دوی يې د زنده باد په نعرو سرورکې د اقتدار څوکۍ ته ورسوي. او بيا يې وازې خولې نيولي درنې درنې ښکښلې کوي، خو اوبه له ورځه تيرې شوې وي. د پښتنو اوسني سياست په دوو خبرو سياسي مداريان کوي چې په هرڅيزپورې ورته اسلامي ټکي لگوي، دويم يې په ډالرو او نورو لکه د گډوډو اخلې. نورغم يې دوی هم نه کوي. خبرې ډيرې خو سړي يو، پښتانه همېشه په عالمي سياست کې د گوداگي په توگه استعمال شوي دي، هغه که د سوږ جنگ دورو، که نن د عالمي ترهگرۍ پر ضد اړې گړۍ دي، خو زياته د افسوس خبره دا ده چې د پښتون قام د سرسپړي د پښتنو په ځمکه روان جنگ کې د سرلښکر په توگه ټاکل شوي دي، ولې هغوي دې ته هېڅ پام نه کوي چې دا روان جنگ د ترهگرۍ په شکل کې د لويو قوتونو ترمنځ د مفاداتو جنگ دی، په هر دور کې پښتون د تورې او ډال په توگه استعمال شوی دی، عام وگړي له دې نه ښه خبر دی، خو بې وسه دي او د سرسپړي يې د دښمن په مکمله توگه مرسته کوي، نن سبا جنگونه د ميډيا په زور کېږي، پر عالمي رسنيو لويو قوتونو داسې قبضه ده چې يو پښتون که ډېر هم وغواړي، خود هغوی د مرضۍ نه بغير ورته لاسرسی نه شي کولی. بله دا چې پښتون يې همېشه په بېلابېلو پلمو ساتلی دی ځکه خو وايي.

کله د خدای په مينه مست، کله د قام په جذبه
سرونه دومره ارزان بيه پښتانه ورکوي
دا چې سحرمانام لوتي دخپل ولس مالونه
دومره غريب سړي به بل غريب ته څه ورکوي
د پښتنو د لا برياتوب په هيله

په افغانستان کې له معارف سره دښمني

ښوونه او روزنه په دين او دنيا کې د برييا ضامن او د دواړو دارينو د ښکلا او فلاح لار ده. له پوهې او زده کړې، بشري او ديني معارفو پرته هم دنيوي ژوند او هم اخروي ژوند سخت دی. علم رڼا، علم ښکلا ده، علم د تيارو دښمن، علم د نجات يواځينی ذريعه ده.

دا علم دی چې انسان ته يې پرنورو موجوداتو لوړوالی او کرامت ورکړی او دا علم دی چې انسان ته يې ټول کائنات تابع کړي او دا علم دی چې له برکته يې پاکو پرښتو انسان ته د تعظيم سجده وکړه.

د علم او پوهې پر ارزښت هېڅوک هم سترگې نه شي پټولی، هېڅ ټولنه، منطقي وگړي، دين، ايښ، ځمکني او اسماني قانون د علم او پوهې پر حياتي ارزښت منکر نه دي او نه ترې د سالم فطرت خاوندان انکار کولی شي.

ان ډېر هغه ټولني هم چې تر يوه حده له انساني معياري اخلاقي حدودو وتلي دي د علم له ارزښت څخه منکر نه دي او په ساينسي برخه کې لاسته راوړنې لري.

اسلام چې د فطرت علمبردار او رښتوني جامع او دکايناتو غوښتنو او د بشر پوښتنو ته منطقي او معقول ځواب ورکونکی دين دی، علم او پوهې ته تر هر چا او تر هر څه ډېر ارزښت ورکړی او په نر او ښځه يې فرض وگرځاوه،

اسلام وگړي د ناپوهۍ له تورو تيارو څخه د علم او معرفت روښنایۍ ته را وبلل وړو مېنيو او وروستنيو علماوو لیک او لوست ته ځانگړې ارزښت ورکړی دی.

په اسلام کې د پوهې او معرفت ارزښت له دې څخه ښه جوتهېږي چې کله الله(ج) خپل محبوب په رسالت مبعوث کړ، نو ترهرڅه لومړی یې ورته په لوستلو امر وکړ او د قلم لویي او عظمت یې ورته ورڅرگند کړ، لکه چې فرمائي: [اقرا باسم ربک الذی خلق خلق الانسان من علق، اقرا وربک الاکرم الذی علم بالقلم، علم الانسان ما لم يعلم] (۱)

یعني: «ولوله د خپل رب په نوم سره چې د ټولو پیدا کوونکی دی پیدا کړی یې دی انسان له ټوټې د وینې څخه، ولوله ستارې لوی کریم دی کوم چې علم وښودلو په قلم سره او ویې ښودلو انسان ته هغه څه چې دی پرې نه پوهېده.»

د الله(ج) له دې وینا څخه د علم او قلم مقام او عظمت ښه څرگندېږي چې د لومړۍ وحې او د خپل کلام پیل یې پرې وکړ. اسلام زده کړه د خپل دین اساسي خط او سترشعار معرفي کړ، بل ځای کې فرمائي: [ن، والقلم وما یسطرون] (۲) یعني: «قسم دی په قلم او څه چې لیکي»

ټول مفسرین په دی متفق دي چې الله(ج) په هغه څه سره سوگند یادوي چې په هغه کې ستره گټه او ډېر ارزښتمن وي.

الله(ج) خپلو بندگانو ته لارښوونه کوي چې له الله(ج) څخه په علم او پوهه کې د زیاتوالي دعا وغواړئ.

[وقل رب زدنی علما] (۳) .. یعني: «و وایه ای زما ربه علم مې زیاد کړه»

حضرت قتاده ص فرمایي: «قلم د الله تعالی لوی نعمت دی که قلم نه وای، نو نه به د دین خه پاتې و او نه به د دنیا خه کار و بار کېده»

تعلیم انسان له نورو حیواناتو څخه پورته او اشرف ګرځوي، نو لکه څنګه چې روښانه ده چې د دین احکام نارینه او ښځینه دواړو ډلو ته شامل دي، نو بیا هېڅ داسې معقول دلیل نه شته چې د هغه په سبب ښځه له تعلیم څخه محرومه وګرځولی شي، رسول الله ص فرمایي: (د علم طلب په هر نر او ښځې دواړو فرض دی)

یوه ښځه د رسول (ص) حضور ته راغلله او عرض یې وکړ چې یا رسول الله ص نارینه ستا خبرې اوري او عمل پرې کوي، نو موږ ته هم له خپله پلوه یوه ورځ وټاکه چې تاته راشو او څه چې الله (ج) د ښودلي دي موږ ته یې راوښيي، رسول ص ورته و فرمایل چې: ښه ده په فلانۍ ورځ په فلاني ځای کې راغونډې شی. هغوی به په هماغې ټاکلې ورځې هلته راغونډېدلې او رسول الله ص ورته تعلیم کاوه. (۴)

حضرت شفاء بي بي رض فرمایي: «زه له حفص رض د رسول الله ص له مېرمن سره ناسته وم، چې رسول ص راغی او راته یې و فرمایل چې: ته دېته د سرخ باد (پر بدن سرې دانې راخېږي) ځینو روایتونو کې د سرخ باد پرځای مېرې هم یاد شوي دي، دم ولې نه ښيي لکه څنګه دې چې ورته لیکل ښودلي دي» (۵)

صحابه و به ښځو ته علم وربښود په صحابه وو کې لکه عایشه رض لویې عالمانې وې هغوی به لویو لویو صحابه وو ته د تفسیر، حدیث او فقهې درس ورکاوه.

امام قونوي ليکي: که د بنځې خپل مېړه عالم و نو له همغه څخه دې زده کړه کوي او که نه و نو بهرته د علم د حاصلولو لپاره وتلو څخه يې ايسارولای نه شي. (۶)

اسلام نه تنها داچې د ديني تعليم اجازه کړې ده، بلکه د ديني او داسې علم چې انسان ورته په ورځني ژوند کې اړتيا لري زده کول يې په نر او بنځې دواړو لازم کړي دي. په دې هکله امام ابو الاعلی مودودي رح وايي: « هغه علمونه چې له انسان څخه پرې انسان جوړېږي، د هغه اخلاق پرې بنایسته کېږي، د هغه له کبله ترې يوه مؤدبه بنځه جوړېږي، د داسې علمونو زده کول هرې بنځې ته ضروري او که د نورو علمونو زده کول غواړي، نو اسلام د هغې په مخکې نه خنډ کېږي» (۷)

په کورنۍ کې چې پوهه بنځه وي د کورنۍ نظم ښه وي د اولاد روزنه ښه کېږي، په بنځو کې د پوهې او استعداد خاوندانې ډېرې دي او په کار ده چې د دوی استعداد عبث او بې ځايه نه شي، ځينې علوم دي چې بنځه يې هر ورو بايد زده کړي او له هغو څخه په ناڅېرۍ کې ورته ستره ستونزه ده او داسې مسائل هم شته چې نارينه و و ته د هغې ښکارول د شرم او ننگ خبره ده نو په کار دي چې بنځې خپل علاج په خپله وکړي او داسې مسایل زده کړي لکه په شرعي علومو کې، حيض، نفاس، په طبي علومو کې د بنځينه ځانگړيو ناروغيو علاج. چې دېته اړتيا پېښه نه شي چې د پردي نارينه پر وړاندې خپل عورت لوڅ کړي.

شيخ مرغيناني وايي ..... [وينبغي للمرأة ان تعلم مداوتها لان نظر الجنس الي الجنس اسهل]. (۸)

يعني: «او مناسب ده چې بنځه د بنځې د ناروغۍ علاج زده کړي، ځکه چې خپل جنس ته کتل اسان دي.»

په اسلام کې نه یوازې دا چې پر اشرافو علم فرض دی، بلکې وینځو،
مړیانو دکورونو خادمانو او د ټولني د ټیټ کسب خاوندانوته هم د علم د
حاصلولو حق ورکړل شوی دی، آن هغوی ته په تعلیم ورکولو حکم شوی دی،
رسول الله ص فرمایي: (ایما رجل کانت عنده ولیدة فعلمها فاحسن تعلیمها
وادبها فاحسن تادیبها ثم اعتقها و تزوجها فله اجران .) (۹)

یعني: «هر څوک چې وینځه ولري او ورته تعلیم ورکړي او ښه ادب او
تهذیب ورزده کړي، بیا یې ازاده کړي او واده یې کړي، نو هغه لره دوه اجره
دي» (۱۰)

لکه وړاندې موچې ورته اشاره وکړه پوهه او معرفت د ټولني او وگړيو د
دنیا او اخرت د بریا، ښکمرغۍ پرمختگ، ښه آرام، ډاډه ژوند تضمین کوي
او نالوستي یا ناپوهي دناکامۍ، وروسته پاتې والی، اسارت، بدمرغۍ
اړتیا، احتیاج لامل گرځي، نو ځکه دڅو کالو راهیسې ځینو اسلام دښمنه او
افغان دښمنه کړيو په پوره ناځوانۍ هڅه پیل کړې چې افغانان او په ځانگړې
توگه پښتانه ناخبره، بدمرغه، خوار، ذلیل، نورو ته اړ نېستمن، در په دره
اسیر، مریان له تهذیب او شایستگۍ څخه لرې وساتي، دوی پوهېږي چې د
لوستو، پوهو او پرځان ویسا او بسیا ملتونو ښکېلول او ایلول اسانه نه دي
او غواړي چې افغان ولس ایل او ښکېل کړي او کله چې دې موخې ته ځان
رسول غواړي، نو اسانه او یواځینۍ لار او چاره یې داده چې هغوي ناپوهه،
نالوستي ناخبره، له نړۍ، مدنیت ساینس او ټکنولوژۍ، دیني او بشري
معارفو خپل دین او مذهب څخه چې پر پوهنه ترهرڅه ډېر ټینگار کوي لرې
وساتي، همدا لامل دی چې د څو کالو راهیسې یې په ټول افغانستان او په
ځانگړې توگه په پښتون مېشتو سیمو یا لره او بره پښتونخوا کې له معارف

سره دښمني پيل کړې او تراوسه يې سلگونه ښوونځي يا سوځولي او تړلي دي.

د نور او رڼا دې شب پرستو او شامپرکو دښمنانو په افغانستان کې له پوهنې او ښوونې او روزنې سره جگړه پيل کړه په لره پښتونخوا او افغانستان کې يې سلگونه ښوونځي و سوځول، سلگونه ښوونکي، د ښوونځيو امرين، مامورين، کارکوونکي او آن تنکي او معصوم زده کوونکي يې ووژل.

د پښواک خبري اژانس د يو راپور له مخې، د ۱۳۹۱ هجري لمريز کال يواځې د غويي د مياشتې په (۲۶) ورځو کې د افغانستان په سويلي او سويل ختيځو سيمو کې (۴۰) ښوونځي تړل شوي او په همدې مياشت کې يواځې د ننگرهار ولايت په چپرهار ولسوالۍ کې (۴) ښوونځي سوځول شوي دي. د معارف وزارت په وينا، په ۱۳۹۱ کال کې يواځې د هېواد سويلي او سويل ختيځو سيمو کې (۵۲۶) ښوونځي تړل شوي او د (۳۵۰ زره) زده کوونکيو پرمخ د پوهې او معرفت خراغونه مړه شوي وو. دا ښوونځي يواځې په سويلي او سويل ختيځو سيمو کې نه، بلکې د هېواد په مرکزي، شمال، شمال ختيځو او ان غربي ولاياتو کې هم سوځول شوي او تړل شوي، خو غوڅه ډېره برخه (۴۳۰) يې په سويلي او سويل ختيځ، سيمو کې دي که په زغرده ووايو، د باميانو، پنجشېر، پروان، بغلان، سمنگان، بلخ، تخار، بدخشان، کندوز، دايکندي، جوزجان او سرپل په شمول په ټول هېواد کې له پوهنې او ښوونې سره دښمني شوې او ښوونځي تړل شوي او سوځول شوي دي، خو ددې کار ډېر بوج په پښتون مېشتو سيمو په ځانگړې توگه په ننگرهار، پکتيا، پکتیکا، غزني، زابل، کندهار، خوست او ميدان وردگودي.

د انسانیت او معرفت د بنسټمنان د بنسټونو په سوځولو بسيا نه شول، بلکې د رڼا او پرمختګ د مخنيوي لپاره يې نورې کرکجنې او خيژنې لارې هم غوره کړي، مثلاً د نجونو پر مخونو يې تېزاب و شیندل، هلکان او نجونې يې بنسټونو ته د تګ په جرم شهيدان کړل، لسګونه ځله يې نجونې په بنسټونو کې مسمومې کړې، د پوهنې د ډيوې د پتنگانو د وېرولو لپاره يې بنسټونو ته د نه ورتګ شپې پانې خپرې کړې او داسې نور.

که څه هم حکومت د شاوخوا شپږ سوو بنسټونو د تړل کېدو خبر ورکوي، خو حقيقت دادی چې دا شمېره هېڅکله هم دقيقه نه ده او بنایي تر دې شمېرې ډېر بنسټونې تړل شوي او سوځول شوي وي، ځکه چې حکومت په ځينو هغو ساحو کې چې بنسټونې په کې تړل شوي، کنترول نه لري او نه يې هم له حالت څخه خبرېږي.

د ځينو نړيوالو سرچينو د سروې، له مخې اوس هم شاوخوا درې ميليونه افغان کوچنيان د نا امنۍ له کبله له زده کړو بې برخې دي.

خومره دهېښتيا او خفګان خبر ده چې افغانستان د نړۍ په کچه د هغو درې هېوادونو په سر کې دی چې اوس هم په کې پوليو يا ګوزن موجود دی.

د معارف د بنسټمنان څوک دي؟

هغه څوک چې مسلمان، رښتونی افغان او يا هم د سالم فطرت او ويښ ضمير خاوند وي هغه د مسلمان او افغان خو پرېږده ان د هندواو يهودي پرمخ هم د پوهنې دروازي نه بندوي او نه بنسټونې او پوهنځي سوځوي.

ښه نو په افغانستان کې دا وحشت څوک کوي؟

که څه هم افغان حکومت د دې کار د پرې ګوته خپلو وسلوالو مخالفينو (طالبانو) ته نيسي خو طالبانو په کراتواو مراتو دا دعوه رد کړې ده او ويلي

دي چې دوی د علم او پوهنې پر ديني او دنيوي ارزښت ترهر چا ډېر پوهېږي او هېڅکله هم د پوهې پر وړاندې نه خنډ کېږي. طالبانو ان وييلې دي چې که بل څوک دا کار وکړي او دوی ته په گوتو ورشي، نو سزا به ورکړي مثلاً د طالبانو وياند ذبيح الله مجاهد د ۱۳۹۰ هجري لمريز د سلواغې په ۱۲مه پږواک خبري اژانس ته وييلې دي چې دوی له ښوونځيو سره نه يواځې دا چې دښمني نه لري، بلکې مرسته ورسره کوي او که څوک د ښوونځيو په سوځولو ونيسي، نو درنه سزا به ورکړي.

هغه اضافه کړې ده چې هر څوک د دوی د کنترول په ساحو کې له دوی سره په تفاهم ښوونځي جوړولې شي او دوی ورسره مرسته هم کوي. مجاهد دعوه کړې چې ښوونځي د کابل د ادارې استخبارات د دوی بدنامولو په خاطر سوځوي.

زما په باور هېڅ شک نه شته چې اسلام دښمنه او افغان دښمنه مافيا د طالبانو صفوفو ته هم ننوتې ده او کله کله د همدې کړيو لخوا د طالبانو په يونيفورم کې ښوونځي سوځول کېږي.

همداډول ښکېلاک د طالبانو په جامه کې داسې کسان استخدام کړي دي چې هغوی نه طالبان دي، نه يې لمونځ زده دی او نه اودس خو دهشت وحشت، خشونت او بربريت کوي، په کوچنۍ اشتهبا خلک وژني، ملکي او بې گناه انسانان وژني په مساجدو، جنازو د جمعې په لمونځونو کې ماینونه ردي د دوی د ماموريت مهمه برخه د ښوونځيو او نورو ټولگټو بنسټونو نړول او سوځول دي.

له دې پرته د افغان حکومت په اعتراف، په افغانستان کې له اویا ډېر استخباراتي چينلونه کارکوي چې دوی هم د ښوونځيو د سوځولو او تړلو په شمول د افغانستان په ډېرو جنایتونو کې لاس لري.

د افغانستان ګاونډيان هم په دې اړه سپينې پرنستې نه دي. د افغان حکومت په استخباراتو کې هم داسې کړۍ شته چې بنوونځي سوځوي. مثلاً د معارف وزارت يو مرستيال راته کيسه کوله چې د لغمان په قرغيو ولسوالۍ کې ولس هغه خلک چې بنوونځي يې و سوځوه لاس په لاس ونيول. خو وروسته جوته شوه چې دې کسانو د ملي امنيت د يوه مرستيال په وينا دا کار کړی و او هماغه مرستيال ورته وړاندې ولاړ هم و.

پژواک د ۱۳۹۰ کال د سلواغې په دولسمه خبر ورکړ چې د پروان امنيتي چارواکيو د (ADA) موسسې هغه (۷) تنه روزونکي نيولي چې د چاريکارو د بنار اړوند صادقي بنوونځي يې سوځولي و. دا (۷) تنه ددې موسسې له خوا همدې بنوونځي ته د روزونکو په توگه ورلېږل شوي و.

په فيس بوک به مو هغه رسنيو ته په لاس ورغلی سند ليدلی وي چې د شمال امير خپلو کسانو ته د طالبانو د بدنامولو په خاطر د يوه بنوونځي د سوځولو هدايت کوي.

د معارف وزارت چارواکي په خپلو راپورونو کې وايي چې د بنوونځيو د سوځولو ځينې پېښې جنايي بڼه لري معنا دا چې له وسلوالو مخالفينو پرته د نظام ترسيوري لاندې هم ځينې خلک شته چې بنوونځي سوځوي.

هلمند ته د يوسفر په ترڅ کې د هلمند والي راته وويل چې دوی يو ولس داسې تړلي بنوونځي موندلي چې هلته هېڅ امنيتي گواښ نه شته او ځينې يې د لښکرگاه د بنار په ساحه کې هم دي، خو مديرانو يې ددې لپاره تړلي چې د بنوونکو او مامورينو معاش يې په خپل جيب کې واچوي.

مخنيوي:

که څه هم اوس الحمدلله د نسوونځيو د سوځولو گراف ډېر راتپتې شوی او دا وحشت راکم شوی دی د پوهنې وزارت د ارقامو له مخې، تېر ۱۳۹۱ کال کې په ټول افغانستان کې ۱۱۱ پېښې شوې دي چې له دې جملې يې (۴۸) جنایې بڼه لري سرکال د چنگاښ تر وروستۍ پورې ټولې (۱۹) دا ډول پېښې شوي چې (۸) يې جنایې بڼه لري، خو په ټوله کې باید ډېر ژر د دې پېښو گراف صفر ته رانښکته شي.

ددې کار مخنيوی د حکومت، عام ولس او طالبانو دیني او ملي رسالت دي.

**حکومت چې ځان ددې هېواد ساتونکي او ژغورونکي بولي، پر دې ولس او هېواد واکمني کوي خپله کمزورتیا هم نه مني او حکومتی چارواکي په همدې نوم امتیاز اخلي، نو تر هر چا لومړی دا ددوی دنده ده چې دا ملي مجرمین ډاگیزه محاکمه او درنه سزا ورکړي.

د افغانستان د نوي اساسي قانون د (۴۳) او (۴۴) مو ماداوو د بشرد حقوقو د نړيوال کنوانسیون له مخې دولت مکلفیت لري چې ټولو افغانانو ته په مساوي بڼه د زده کړې زمينه برابره کړي.

د زده کوونکو د مسمومیت پېښې، خو تقريباً ټولې په هغو سيمو کې ترسره شوي دي چې دولت په کې ډېر حاکم دي، لکه تخار، باميان، مزار، د کابل ښار او... او دا پېښې په لسگونو ځله تکرار شوې خو ملت ونه ليدل چې حکومت دې په دې جرم يوتن ته هم سزا ورکړي وي.

**ولس باید بې تفاوته پاتې نه شي، دیني او ملي شعور او ملي عقیده او احساس يې باید راوپارېږي. مور لښکونه داسې نمونې لرو چې ولس په انارشۍ کې خپله خپل ځان او خپل ملي او دیني ارزښتونه ساتلي دي. زه ډاډه

يم چي که ولس خان ناکاره ا و ناکاره نه کړي، نو د معارف د بنسټان به بريالي نه شي.

- **طالبان چي خان ددي ملت وارثين او ژغورونکي بولي او د پوهي پر ارزښت هم ترهرچا ډير پوهېږي بايد په دي ډگرکي هم په عمل کي ثابته کړي چي دوي د علم او عرفان خادمان او د علم او معرفت د ډوبېدونکي بېړي ژغورونکي دي دوي بايد لکه څنگه يې چي ژمنه کړي هغه چاته هم درنه سزا ورکړي چي ددوي په ساحو کي بنوونځي سوځوي، مور په کراتو اورو چي طالبانو هغو جنايتکارانو ته چي ددوي په ساحه کي يې جنايت کړي سزا ورکړي خو يو ځل مو هم وانه ورېدل چي هغه چاته يې هم سزا ورکړه چي ددوي د واکمنۍ په ساحه کي يې بنوونځي سوځولي، يايې معارف او زده کوونکي وژلي او يا تعذيب کړي دي.

طالبان بايد لکه په تگاب کي يې چي عملي کړي د خپل کنترول په ټولو سيمو کي د بنوونکو او زده کوونکو حاضري وڅاري، له عذر پرته دندې ته نه راتلونکي استادان او زده کوونکي د هغوی له وس سره سم جریمه کړي، له معارف سره مرسته وکړي او خپله بنوونځي وساتي.

اخستني:

(۱). العلق : ۱_۵ .

(۲).- القلم : ۱ .

(۳). طه : ۱۱۴ .

(۴). متفق عليه .

(٥) ابوداود متفق عليه .

(٦) البريقة شرح الطریقه

(٧) پرده سید ابوالاعلیٰ مودودی .

(٨) هدایه

(٩) بخاری

www.melitahrik.com
0777 400 116

امید حیران

په مورنۍ ژبه د زده کړې حق او اړتیا!

په مورنۍ ژبه زده کړه د ماشومانو طبیعي حق ، او په مورنۍ ژبه زده کړې شونتیا برابرول د دولت قانوني مکلفیت دی .

د افغانستان د اساسي قانون د ۱۲ مادې پر بنسټ پښتو او دري د افغانستان رسمي ژبې دي او له بلې خوا د اساسي قانون په ۴۳ مه ماده کې په څرگندو ټکو کې راغلي دي ، چې دولت مکلف دی په ټول افغانستان کې د متوازن معارف د عامولو او تامین لپاره اغېزمن پروگرام طرح او پلي کړي .

د بشر د حقونو نړيوالې اعلاميې په ۲۶ مه ماده کې داسې راغلي ، چې میندې او پلرونه حق لري ، د خپلو ماشومانو لپاره یې د ښوونې او روزنې ډول غوره کړي .

همدارنگه د ماشومانو د حقوقو تړون (سي آر سي) په ۳۰ مه ماده کې وايي ، چې ماشوم بايد له خپلو حقونو بې برخې نشي ، ترڅو له خپل کولتور څخه خوند واخلي او خپل مذهب ومني او په خپله مورنۍ ژبې سره د ژوندانه چارې سرته ورسوي ، د گوتېگن د پوهنتون پوهاند اېبر هارد پخپله څېړنه کې وايي : په هېواد کې مېشتو قومونو بچيانو ته که په مورنۍ ژبه زده کړې اماکانات برابرشي د هغوی په شخصیت جوړولو کې به خورا لویه ونډه ولري .

نو په داسې حال کې پښتنو ماشومانو ته چې په کابل کې اکثریت دي ، په خپلې مورنۍ ژبه د زده کړو پروگرام پلي کول د ملي يووالي له ټينگښت او د

محرومیتونو له منځه وړلو سره لویه مرسته کولی شي، ترڅو نورور قومونو سره د سیالی جوگه شي .

د ۱۳۵۷ لمريز کال د غويي د کودتا سره جوخت د روسانو د يرغل پرمهال په سلهاوو زره پښتانه کابل ته راکډه شول د بنوونځيو ماشومان يې د ازمويني پرمهال نه يوازې په دري ژبه د ازمويني جوگه نه و، بلکه هغه مهال به، چې يوه بنوونکي په تخته د ازمويني سوالونه وليکل، پښتو ژبو زده کوونکو ددې وس نه درلود چې پوښتنې د ازمويني په پاڼه کې وليکې، دغه زده کوونکې پدې اړکېدل چې له گاوند ناست دري ژبې زده کوونکي نه يې پخپل پاڼه کې وليکې .

وروسته ترليکلو به خپل ځای کې په ډېرې ناهيلۍ او وارخطايې سر به ناست وو، کله چې به بنوونکي وپوښتل چې ولې سوالونو ته ځواب نه ليکئ؟ زده کوونکي به په ډېرې ناهيلۍ سره دتل لپاره مخه بنه وکړه، چې د کابل په سلگونه بنوونکې ددې خبرې شاهدان دي .

د مهام پوهنتون د ټولنپوهنې د څانگې پوهاند (هارتر موت ارېسر) وايي : له خپلې مورنۍ ژبې له زده کړې څخه د يوه تنکې بچې محرومول ددې سبب گرځي چې ماشوم د عقلي ذهني روحي، اخلاقي، او داروايي عقدو بنسکار شي او د افراط او تفريط خواته وخويږي .

يوبل الماني څېړونکي (هانس مالف) په ۲۰۰۴ م کال کې په يوه څېړنه کې، يوه خورا مهم ټکي ته نغوته کوي، چې يو ماشوم تر شپږکلنۍ پورې پخپله مورنۍ ژبه ۱۳ زره لغاتونو پورې د زده کولو وړتيا لري .

چې په هر دويم ساعت کې د يونوي لغت زده کولو ته چمتو دی .

خود بدبختی او افسوس های دی، چې د کرزي د دولت او اوسني دولت يوه ډله لوړ پوړي چارواکي د پورته يادشونړيوالو حقونو او داساسي قانون په ۴۳ ماده باندې سترگې پټوي او د افغانستان اصلي وارثانو سره دومره خاينانه کړنه کوي .

او د اساسي قانون ۴۳ مادې د پلي کېدو سره حساسيت او غبرگون ښي همدارنگه د پوهنې وزارت ښوونيز نصاب او مې مادې سره چې ښوونه او روزنه بايد په مورنۍ ژبه وي .

يو شمېر د ملي گټو، يووالي، پښتو ضد او ايران پلوه عناصر او کړۍ يې په عملي کېدو حساسيت ښي او ډول ډول پلمې ورته جوړوي .

چې دا ډول خلک زه د ملي خاينانو څخه هم په ټيټ پوړ کې گڼم .

اوس ځينې افغان لوړپوړو چارواکو ښه چل زده کړی، کله چې د پښتنو او پښتو د حقونو د ورکړې خبره کېږي نو ځينې تش په نوم افغانان (؟) او ايران پلوه متعصبې کړی او گوندونه وايي چې دا ملي يووالي ته زيان رسوي او کله چې د نورو قومونو او ژبو د حقونو او چوپړ خبره راشي، بيا همدوی وايي چې ملي يووالی پرې ټينگېږي، هر څوک ملي يووالي پخپله گټه تعريفوي خو سړي نه پوهېږي چې د ملي يووالي د سيوري لاندې پښتانه نور څومره خپل حقوق دلاسه ورکوي .

حال دا چې په مورنۍ ژبه زده کړه ملي يووالي ته زيان نه بلکې ملي يووالی نور هم ټينگوي چې بېلگې يې په ځينو اروپايي هېوادونو کې لرو .

په مورنۍ ژبې زړه کړه کومه د تعصب خبره نده او نه کوم سياسي رنگ لري بلکې يوه علمي، اکاډميکه او حقوقي موضوع ده .

او د هر ماشوم فطري حق دی چې پخپله مورنۍ ژبې زده کړې وکړي ځکه
يو ماشوم د يوې دويمې ژبې زده کړې پرمهال خپل نيمایې ذهني ځواک له
لاسه ورکوي، د زده کړې پرمهال د نيمگرتيا احساس کوي، او د رواني
غوټو، بې زړه توب او چوپتيا سربېره په ټولگي کې ځان خجالتی او يوازې
احساسوي .

څرنگه چې په مورنۍ ژبه زړه کړه قرآن عظيم الشان، د هېواد اساسي
قانون، نړيوالو اعلاميو، ديونسکو د مديرانو جرگو، او نړيوالو قوانينو په
مورنۍ ژبې زده کړو باندې ټينگار کړی .

نو کله چې اسلام مبارک دين، اساسي قانون، بشر حقونو نړيوالې
اعلامیې او يونسکو حق او اجازه راکړې او خلک هم غواړي چې لورگانې او
ځامن يې په مورنۍ ژبه زړه کړې وکړي او بل خوا ولسمشر هم پښتون دی او
شرایط هم برابر دي، نو بيا ستونزه په څه کې ده؟
ولې پښتنو ته دا حق نه ورکول کېږي؟

څو کاله پخوا دا پروسه په کابل کې څه ناڅه د پلې کېدو په حالت کې وه
او يو ښه مېکانېزم يې هم ورته جوړ کړي وه چې لومړي به نوي ښوونځي
جوړوي بيا به د پښتو ټولگي بېلوي د ماشومانو د پېژندپاڼو او سوانحو پام
کې نيولو سره او د کابل په احمدشبابا مېنه کې يوڅه پلې هم شوه، خود
خواشینی ځای دی، چې پوهنې وزارت ته د نوي وزير راتگ سره سم
دا پروسه په ټپه ودرېده چې سبب يې لاروښانه ندی .

نو د پوهنې وزير بايد جرئت وکړي، کلک هوډ او پاکې ارادې سره سر له
ننه په پلازمېنه کابل په پښتو ژبه د زده کړې لارې چارې برابرې کړي او هيچا
څخه پدې ملي پروسه کې وېره ونکړي او نه چاته اجازه ورکړي چې ددې
پروسي خنډ وگرځي که هر څوک وي، او د وېرې ياغلا خبره هم نده ځکه

هېواد زموږ دی او د اساسي قانون او نورو نړيوالو قوانينو سره سم عمل دی .زه پښتو ژبه ځکه یادوم چې نورو ژبو ته دا حق ورکړل شوی خو پښتنو او ازبکو ته دا حق ندی ورکړل شوی او محکومه ژبه ده ،خو زه بیا یوازې د پښتو یادونه هم نه کوم زه وایم چې په بلخ ،فاریاب ،جوزجان ،بدخشان او سرپل کې هم باید په ازبکې ژبه ښوونځي جوړ شي د بده بخته زموږ ازبک وروڼه هم په دري ژبه زده کړې کوي چې باید په ازبکې یې وکړي چې لومړنۍ زړه کړې یې قانوني حق دی .

خو لومړی باید دا کار د پلازمېنې کابل نه پیل شي ، دلته ځینې خلک پدې تېروتي او فکر کوي چې گوندي کابل یو دري ژبی ولایت دی ،خو دا ډېره غیر علمي او بې منطقه خبره خبره ده ،ځکه کابل ولایت د ښار سربېره د ولسوالیو د نفوسو په تناسب یو پښتون ولایت دی .

او کابل کې اکثریت وگړي پښتانه او سېري ، او څوک چې ددې خبرې سره مخالفت کوي هغه دې خپل کور نه راوځي او لږدې بهر وگوري .

بل دا چې که څوک د مورنۍ ژبې زده کړو سره مخالفت کوي ، او یا ورسره حساسیت ښیې نو زه وایم چې مهرباني دې وکړي شرافتمندانه دې خپله کډه بار کړي او زموږ هېواد نه دې ووځي او کوم بل هېواد ته دې کور یوسي .

خوبیا هم یادونه کوم چې دا کومه د تعصب خبره نده ، بلکه یوه علمي او اکاډمیکه مسئله ده چې د ټولې نړۍ پوهانو پرې هوکړه کړې .

او که څوک ورته سیاسي رنګ ورکوي دادهغوی خپله ستونزه ده زما په یاد دې چې د ولسي جرگې په تېر پړاو کې دا خبره راپوته شوه ، جالبه دا وه چې حفیظ منصور ، لطف پدram ، او مهدي ددې خبرې سره مخالفت وکړ او دایران د سفارت په لمسون یې وویل چې دا چاره ملي یووالي ته زیان رسوي او موږ باید د پښتو او دري توپیر ونکړو ، خو ملالی شینوارې ورته ډېرښه

ځواب وکړ، ملالی ورته وویل چې که پښتو او دري يوشان دي او تاسو يې ترمنځ توپير نه کوئ! نو تاسې مهرباني وکړئ خپل بچيان په پښتو ښوونځيو کې داخل کړئ د ملي يووالي لپاره هسې هم پښتو او دري ترمنځ تاسې توپير نکوئ او يوشان دي، نو پدې خبرې سره دوي چوپ شول او چټل نیتونه يې څرگند شول.

زه په اخره کې بيا هم دپوهنې وزارت له چارواکو غواړم چې جرئت وکړي په مورنۍ ژبې زده کړې دې دود کړي او پدې برخه کې دې د هيچاڅخه وېره ونکړي او دوبرې ځای هم ندی، ځکه د قانون سره سم عمل دی او د ماشوم فطري حق دی.

۱. او که حکومت په ځانگړي ډول د پوهنې وزارت پدې برخه کې نااغېرې وکړي نو افغانانو او تاريخ ته به يې شرموونکې تاريخ پرايښي وي چې راتلونکې نسل به پرې لعنت وايي، زه وایم چې پوهنې وزارت بايد اصلا دومره بايد ناوخته شوې نه وای او پخوايې داپروسه پلې کړې وایي خو اوس هم سر وخت دی، ماهي چې هر وخت له اوبونه وباسې تازه وي، زه په پای کې دحکومتي او ناحکومتي مسولينو، مدني ټولنو، بشرحقونو ادارې، يونسکو، رسنيو او ځوانانو نه هيله لرم چې ددې بنسټيز حق په غوښتلو کې چوپه خوله پاتې نشي او غږپورته کړي. ترڅو د خپل سالم حق نه برخمن شي، پدې هيله چې زموږ ماشومان پخپلې مورنۍ ژبې زده کړې وکړي او دين، هېواد، ملت، کولتور او ژبې ته د چوپړتيا سبب وگرځي.

محمد داود نیازی

د پښتنو د بېوزلۍ لاملونه او د پرمختګ لارې چارې

بیوزلي: د بیوزلي د پیژندلو لپاره اړینه بولم څو لومړی د بیوزلي، اصطلاح وپیژنو: بیوزلي لوړې، بې سرپنایې، ناروغي، ډاکټر ته دتللو توان نه درلودل، ښوونځیو ته لاس رسی نه لرل، بې سوادې، ددندې نه درلودلو ته وایې. بیوزلي دې ته هم ویل کېږي چې یوسړی دخپلو لومړنیو اړتیاوو (کور، کالي، ډوډۍ درمل) دپوره کېدو توان ونه لري. بیوزله هغه چاته ویل کېږي چې دخپلو لومړنیو اړتیاؤ (کور، کالي، ډوډۍ، ښوونه او روزنه او داسې نور) دپوره کولو توان ونه لري. بېوزلي د پرمختللو هېوادونو په پرتله په وروسته پاتې هېوادونو کې ډېره او ژوره ده. د بېوزلۍ د رامنځته کېدو عوامل په درې ډوله دي :

- ۱- د نفوسو په پرتله د اقتصادي زیرمو او امکاناتو کمښت
- ۲- د اقتصادي کړنو د پروګرامونو نشتوالی، له زیرمو ناسمه ګټه پورته کونه او په اقتصادي کړنو کې د توازن نشتون.
- ۳- د اوږد مهاله جګړې او طبیعي پېښې لکه سیلاب، زلزله او

نور پېښیدل

اوس راځو دې ته چې د پښتنو د بېوزلې لاملونه کوم دي؟ د پښتنو د بېوزلې سببونه ډیری سیاسي او ټولنیزه بڼه لري چې له همدې کبله پښتانه بېوزله پاتې شوي دي :

۱. پرلپسې جنگونه: په هره سیمه کې چې امنیت شتون ونلري په هغې سیمه کې هیڅ ډول اقتصادي کړنې نه تر سره کېږي د پښتنو سیمې په تیرو څلورو لسیزو کې د جنگ ډگرو و نو ځکه دا خلک له بېوزلې سره مخ دي چې دا جگړې د نړیوالو دسیسو له کبله په دې سیمه کې په قصدي ډول تر سره کېږي تر څو پښتانه بېوزله وساتي. همدارنگه تیرو جگړو پښتانه له بنوني لړې وساتل یوازې په یو څو کسبونو پسې وتړل.

۲. د حکومتونو له خوا اقتصادي تعصب: که له یوې خوا د پښتنو په سیمو کې جگړې دي له بلې خوا د وخت حکومتونو د پښتنو سیمو سره تعسبي چلند تر سره کړی د ساري په ډول د پښتنو په ډیرو سیمو کې (کنړ، لغمان، لوگر، هلمند، اروزگان، زابل، پکتیا، خوست، پکتیا، پکتیکا، فراه...) یوه صنعتي فابریکه شتون نلري. همدارنگه پښتنو سیمو کې د بریښنا نشتون چې د اقتصادي پرمختګ عامل ګڼل کېږي له بلې خوا په دې سیمو کې د لویو اقتصادي پروژو نه عملي کېدل، په حکومتي ادارو کې پښتنو ته متناسبه ونډه نه ورکول...

۳. صنعتکارانو ته په ښه نظر نه کتل او بیلابیلو نومونو یادول: په ډیرو پښتنو سیمو کې ځینو صنعتکارانو ته په ښه سترګه نه کتل کېږي او د ټولني ټیټه طبقه یې بولي د ساري په ډول دا فلانې پښتګر دي، ترکان دي، جولادی او نور. چې دا په خپله د صنعت د پرمختګ مخه نیسي او خلک د بېوزلې په لور سوقوي.

۴. د پرمختګ د احساس نه شتون: په ډیری پښتنو کې د پرمختګ احساس شتون نلري او یوازې هغه زاړه کورونه، وروسته پاتې کلیوالي ژوند خوښوي او له عصري وسایلو سره چندانې علاقه نلري.

۵. د بناري ژوند نه خوښول: لکه څرنگه مې چې پورته ذکر کړه چې ډېری پښتانه وروسته پاتې کليوالي ژوند خوښوي او په کليو او بانډو کې اوسېږي او د بنار خلکو ته په ښه نظر نه گوري خو د بنار په پرتله په کليو او بانډو کې د ژوند آسانتياوې کمې وي په بنار کې د کلي په پرتله ډېري کاروبار موقی شتون لري.

۶. د پښتنو ځينې ناوړه دودونه: له بده مرغه په پښتنو کې ځينې داسې دودونه شتون لري چې پښتانه له بېوزلې سره مخامخوي د ساري په ډول کله چې يو پښتون زلمي کوزده وکړي هغه مجبور دي تر څو لکونو افغانۍ د ولور په نامه خسرگنۍ ته ورکړي چې دا په ځوانانو ډېره بده اغېزه لري او پدې ډول ځوانان مجبور دي چې له هېواده ليرې په کلونو کلونو مسافر پاتې شي او تل پوره وېرې وي.

۷. د نفوسو ډيرښت: په پښتني سيمو کې د وسايلو په پرتله د نفوس وده ډيره چټکه ده د پښتنو د نفوس پرتله وسايلو ته ډيره وي. گټمن نفوس نلري گټمن نفوس هغه نفوس ته ويل کېږي چې په عملي ډول اقتصادي کړنې تر سره کوي. چې په پښتنو کې دا ډول نفوس ډير لږ دي. همدارنگه په پښتنو کې په ډير کم عمر کې ودونه ترسره کېږي چې د نفوسو د ډيرښت سبب گرځي.

۸. په ډيري سيمو کې د کرنيزو ځمکو لږ والی: د هيواد په ختيځ کې چې وگړي يې پښتانه دي کرنيزې ځمکې ډيري لږې شتون لري او خلک يې هم ټول په همدې لږه ځمکه کې کار کوي چې په دې توگه په کرنه کې ډيره پټه بيکاري شتون لري پټه بيکاري هغې بيکاري ته ويل کېږي که څوک له توليدي کړنې لرې شي په توليداتو اغيزه نلري چې په حقيقت کې دا ډول خلک کار نه تر سره کوي دا ډول بيکاري ته پټه

بيکاري وايي. د پښتنو سيمو خلک يوازې په کرنې پسې تړلي او د عوايدو دلاسته راوړلو يوازيني سرچېنه کره جوړوي .

۹. بې ځايه لگښتونه : په پښتنو کې ډير داسې ځويونه شتون لري چې د لوړ لگښتونو لامل گرځي لکه د خانۍ دسيستم شتون ، په ودونو کې ډير لگښتونه کول او نور .

۱۰. خپل منځي دښمني او تربگني : پښتانه په خپل منځ کې ډيرې دښمنۍ او تربگنۍ لري چې له همدې کبله يې ډير په کور ناست وي او کاروبار نشي تر سره کولاي او ډير ځوانان يوازې په کور کې ناست وي او خپلې ډيرې ساتي د دښمنيو له کبله له کور لرې نشي تللي .

۱۱. په اقتصادي کړنو کې د ښځو کمه ونډه : ښځه د ټولني نيمه برخه جوړوي خود پښتنو ښځې يوازې د کور کارونه ترسره کوي په اقتصادي کړنو کې ونډه نلري . د کور د ټولو اقتصادي اړتياو پوره کول په نارينو پورې تړاو لري .

۱۲. مالداري : د پښتنو د نفوسو ډيره برخه په مالدارۍ بوخته ده په ځانگړې توگه کوچبان چې د هيواد په اقتصاد کې ډيره مهمه ونډه هم لري خو له بدمرغه په دې وروستيو کې د کوچبانو څرځايونه د زورواکو له خوا ونيول شول ، د حيواناتو لپاره يې پاملرنه ونشوه او مالداري يې لمنځه لاړه چې دې عمل کوچبان يې هم بېوزلی سره منځ کړل .

د پښتنو د اقتصادي پرمختگ لارې چارې

د پښتنو سيمو د اقتصادي پرمختگ لپاره د يو منظم پلان جوړول چې د اقتصادي پلان جوړونې په وسيله په د پښتنو د پرمختگ لپاره هغه برخې ځانگړې شي چې د دوي په ژوند کې بدلون راولي او دوي له بېوزلی وژغوري . اقتصادي سکتورونه ځانگړي کړي چې کوم ته بايد

لومړي توب وركړي. د پښتنو د اقتصادي پرمختگ لپاره بايد لاندې كارونه ترسره شي:

۱) د كرنيز سكتور پياوړتيا: د پښتنو ډيري نفوس په كرنه بوخت دی چې د عوايدو د ترلاسه كولو يوزاينې سرچېنه يې هم كرنه ده. كرنه ډيره ابتدايي بڼه لري، د پرمختگ لپاره يې هيڅ ډول كار نه دی تر سره شوی. هماغه پخوانی دوديز شكل لري ددې لپاره چې پښتانه له بېوزلې وژغورل شي بايد د پښتنو كرنيز سكتور ته لاندې كارونه ترسره شي:

- په كرنه كې له ماشين الاتو كار اخيستل
- غوره كېمياوي سرې په كرنه كې كارول، په كرنه كې د غوره كېمياوي سرې څخه گټه اخيستل.
- د كېمياوي سرې او ماشين الاتو د اخيستلو لپاره اسانه شرايط برابرول

• د نباتاتو د مرضونو د مخنيوي په موخه كروند گروته درمل په واک كې وركول

- د اوبو شيندلو اسانتياوې برابرول
- د كرنيزو توکو لپاره د ماركېټ پيدا كول
- كروند گروته مسلكې زده كړې وركول
- كروند گروته د ليرېد راليرېد اسانتياوې برابرول

۲) دصنعتي سكتور پياوړتيا: په پښتني سيمو كې منځني صنعت وروسته پاتې دی، د صنعت سكتور كار كړدگي او د توليد قوت ډير كم دی د توليداتو د پرمختگ لپاره اړينه ده ترڅو د كرنيز سكتور عوايد او اومه مواد په منځني صنعت كې ولگول شي. په پښتنو سيمو كې د منځني صنعت د پياوړتيا لپاره بايد لاندې اقدامات ترسره شي:

- د سپماوو دودل
- په پښتني سيمو کې د پانگوني شرايط برابرول
- په بيلا بيلو صنعتونو د صنعت کارانو هڅول
- د صنعتي پرمختگ لپاره يو منظم پلان جوړه ول
- د پښتنو په سيمو کې صنعتي زونونه جوړول
- صنعت کارانو ته د پور اسانتياوې برابرول
- صنعت کارانو ته د پانگيزو توکو په واردولو کې اسانتياوې

رامنځته کول

- صنعت کارانو ته د صنعت په برخه کې د کورنيو او بهرنيو پوهانو له خوا روزنه ورکول.

- د پښتنو سيمو د صنعت د پرمختگ لپاره ځانگړي امتياز ورکول
- ۳) د مالداري ښه کول: دا چې د پښتنو ډير برخه په مالداري بوخت ده مالداري د پرمختگ لپاره بايد لاندې کارونه تر سره شي:

- حيواني فارمونو جوړول
- حيواني کلينکونه جوړول
- لښياتو ته بازار پيدا کول
- د لښياتو د پروسس لپاره د فابريکو جوړول
- د کبانو فارمونه جوړول
- د حيواناتو د پوستکو لپاره د مارکېټ پيدا کول او د پروسس

عمليه اجرا کول

- ۴) ځنگلونه: له بده مرغه د پښتنو سيمو ډيري ځنگلونه په بې رحمه توگه پرې شوي دي ځنگلونه د پښتنو په ژوند کې خورا مهمه ونډه لري. چې د ځنگلونو لپاره بايد لاندې اقدامات تر سره کړي:
- د ځنگلونو د پرې کولو مخه نيول

• د پرې شويوونو پر ځاي نوي نيالگي كېنول شي
• د ځنگلونو له لرگيو څخه د بيلا بيلو توکو د جوړولو لپاره د فرنچپرو
د جوړولو فابريکې رامنځته کول دي .

۵) د نفوسو کنټرول: په پښتني سيمو کې نفوس په ډيره چټکه توگه پرمختگ کوي چې د نفوسو وده په اقتصادي پلان جوړونې اغيزې لري. د نفوسو د ودې د نه مخنيوي په صورت کې د اقتصادي پرمختگ خبره بې مانا ده او د ژوند سطحه نه لوړيږي نو له دې کبله د نفوسو د کنټرول لپاره بايد لاندې کارونه تر سره شي:

• د کورني پلان عملي کول

• له پوهانو کار اخيستل

• د درملو او مشورو لپاره روغتونونه جوړول

• د کم عمره وودونو مخه نيول

• د ښوونې اسانتياوې برابرول

• تفريحي اسانتياوې برابرول

• ځوانانو ته د کار موقې پيدا کول

۶) د پانگې جوړښت: په پښتني سيمو کې د بېوزلي د مخنيوي لپاره د پانگې جوړښت ډير اړين دی د پانگې جوړښت په سپما پسې ترلی په پښتنو کې د خلکو عوايد کم وي له دې کبله د سپما اندازه هم کمه وي په پښتني سيمو کې بايد د پانگې د جوړښت لپاره لاندې کارونه تر سره شي:

• د غيرې اړينو توکو د واردولو مخنيوي کول

• د بانکونو څانگې په بيلا بيلو برخو کې جوړه ول

• په پښتنو سيمو کې د پانگونې هڅې کول

• په پښتنو سيمو کې د کار موقې پيدا کول

- د پښتنو په سيمو کې د مالي ادارو جوړول
- ۷) مسلکې پوهه: په پښتنو سيمو کې د بېوزلي او بيکاري د له منځه وړلو لپاره مسلکې پوهې ته اړتيا ده نو له دې کبله بايد عامه بنونيزو ادارو پر ځاي مسلکې ادارې جوړې شي د مسلکې پوهې په وسيله وسايل په بڼه توگه کارول کېږي چې ورسره ملي توليدات او سړي سر عايد لوړېږي.
- ۸) ټولنيزې چوپړتياوې: په پښتني سيمو کې د ښوونې، روغتيا، داوسيدو، د پاکو اوبو چوپړتياوې برابرې شي چې ورسره په هيواد کې کاري وړتيا ډيرېږي، ملي توليدات او سړي سر عايد لوړېږي چې ورسره د خلکو په زړونو کې د پرمختگ هڅې ډيرېږي.
- ۹) ترانسپورت: ترانسپورت په اقتصادي پرمختگ کې اساسي ونډه لري د پښتنو د اقتصادي پرمختگ لپاره بايد د پښتنو په سيمه کې لوي ترانسپورتي لارې جوړې شي.

www.maktaba.com
0777 400 116

عبدالهادي قريشي

د لرو، برو پښتنو د پيوستون لارې چارې

ددې لويې غونډې عزتمندو، درنو گډونوالو، بناغليو علماوو استادانو او اغليو السلام عليكم! خوښ يم چې خو شېبې له تاسو سره هم صحبت يم - دا چې کومي لارې چارې يې ولټول شي، ترڅو د لرو برو درنو پښتنو د پيوستون لپاره کاروایې او عملي پيوستون يې هم تر سره شي، په دې اړه لنډې خبرې، تيوري او له محبت ډک اندونه لرو:

بناغليو او اغليو!

بنايي تر ټولو لومړی د يوه لنډ تمهيد (پېژندنې، وضاحت) په توگه ځينې خبرې تر څيرنيز ليد لاندې ولرو او د حالاتو جاج واخلو!

جناب اعليحضرت احمدشاه بابا غازي په (۱۷۴۷م) کال په يوې (۹) ورځنۍ جرگه کې کوم چې د بنکلي کندهار په شېر سرخ نومي ځای کې جوړه شوې وه - د جرگې د پرېکړې په پام کې نيولو سره د افغانستان د ټولو اک په توگه وټاکل شو.

نو هغه ستر شخصيت ډېر ژر پرگنيز بنسټ پيدا کړ او يوه ستره اردو يې جوړه کړه. لومړي ځل لپاره په افغانستان کې توپ او باروت جوړ شول او د پاني پت په جگړه کې استعمال شول - دغه اردو چې گڼه يې (۱۲۴۰۰۰) تنو سپرو او پلي او توپچي ځواکونو ته رسيدله په خپل خوا کې يې د هر کاره باشي (استخباراتي) قواوي او هم يې د اساس او شهنه (کوټوالي يا پوليس) هم درلورل او نور ملکې او دولتي تشکيلات يې بشپړول.

هغه يوه لويه ستر واکې (امپراطورئ) جوړه کړه او هغه په وطن مين - مومن - هيواد پال - عادل - باطور - زړه ور ټولواک و . هغه به وييلي :

د ډيلي تخت هيرومه چې رايا د کرم

د خپلي پښتونخوا د غرو سرونه

يا يې په دري کې وييلي دي :

ما به صلحيم و فلک دريې جنگ است اينجا

دل ازين حادثه بسيار تنگ است اينجا

هغه بزرگوار د لوي افغانستان اساس کېښود -

خو ورو - ورو دغه لوي سرحدات له اعليحضرت شاه زمان خان څخه وروسته کوچني شول او يو کوچني افغانستان په اوسني جغرافيايي اډانه کې مودته راپاتې شو .

چې په جلا جلا مهالونو کې بيلا بيل ژمنليکونه يعنې د سرحدونو تعين پيمانو ته لاسليک (عقد) شول لکه : د آمو درياب پوله په (۱۸۷۳) د امير شيرعلي خان په عصر کې د افغانستان او روسيې تر منځ د (۱۸۰۰) کېلو مترو په اوږدوالي د ريجوي خط په (۱۸۸۷) کال کې د پامير خط په (۱۸۹۵) م کال کې د مکمهان خط په (۱۹۰۵) کال کې او د ډيورنډ کرغېړنه کرښه په (۱۸۹۳) م کال کې د نومبر په (۱۲) د (۲۴۱۲، ۵) يا (۲۴۲۴) کېلو مترو په اندازه په فرضي توگه د سرهاتري مارتيمر ډيورنډ د برتانوي هند د سياسي استازي کوم چې د هماغه کال په اکتوبر کېيې د کمکې خيبر له لارې له (۱۰۲) ملگرو سره د کابل بتخاک سيمه کې هر کلي شوي او بيا د (۴۰) ورځو لپاره په چهلطقوت ماني کې ديره شوي و - او بيا يې د اعليحضرت عبدالرحمن خان سره ياده

معاهده یوازې په نقشه کې موضوع په گوته کړې ده ، خو یوازې د زور اوبه په پیچومي څیزې متل دي او بس .

له هماغه نیتې څخه بیا تر اوسه داسې اسناد نه د برتانيا په بهرنیو چارو وزارت کې او نه په کابل کې شته ، چې رسماً یې ثابت کړي چې دغه کرښه رسماً مهر – امضا شوي وي نه دلته پارلمینټ و او نه لویه جرگه بلل شوې وه او نه ملت تایید کړیده .

چې په هماغه مهال امیر عبدالرحمن خان او له هغه څخه وروسته (۱۶) پاچاهانو تر اوسه پورې د بناغلي افغان ملت په شمول دغه کرښه نده منلې او هغه یعنی د ډیورنډ کرغیږنه کرښه صرف د فرضي خیالي کرښې په توگه گڼل کېږي .

نو همدا لامل و ، چې له له (۱۹۲۴) م کال څخه راپه دې خوا بیا تر (۱۹۴۷) کال پورې د جناب خان عبدالغفار خان او بیا د هغه تر څنګ مولانا ابوالکلام افراد او گاندهي جی سره په گډه مبارزه پیل کړه او لومړي کانګرس هندي پارټی جوړه شوه او په خوا کېبې د (اصلاح الافغان انجمن) انجمن اصلاح افغانه) په اپریل (۱۹۲۱) کې جوړشو او په دې کې ډیر پښتانه څه آخوا او څه دیکخوا سره راټول شول – چې په دې کې هم سیاسيون – فرهنگیان قلموال او ملي شخصیتونه او رجال شامل شول .

څرنګه چې د امیر حبیب الله خان په عهد کې د کوزي پښتونخوا جمو حالت او بره پښتونخوا (سیاسي بیلوالي) یا (---) په افغانستان کې د نهضت مشروطیت یا د باچا خان په خبره یو آینی تحریک د مختلفو انجمنو او ټولنو په شکل کې څرګند شو – غازي باچا شاه امان الله خان د ټولو تحریکونو او ټولنو سره په پټه او څرګنده تماس حاصل کړي و او افغانستان تر شاه امان الله خان تر مخه د یو پروتکتورات دولت او یا د یوې کالونۍ بڼه

درلود. بيا جناب پاچا خان د خان عبدالغني خان په مټ په هند کې (زلمو جرگه) په (۱۹۲۹) سپتمبر کې او په نومبر کې د (خدایې خدمتگارانو تحریک) جوړ کړل او بيا په (۱۹۲۸) کې د (-----پښتون) مجله د وگړو د اندونو د خپرونو او بنسټونو د خپرونو او هم د فرهنگيانو آواز د اوچتولو او د پښتنو دمضرو او دښمنو کسانو د ديماکوژنيک پروپيگنډو د شنډولو لپاره دغه مجله خپره شوه او لا تر اوسه پورې ښه ځليږي چې همدا مجله د ياد انجمن قلمي، فرهنگي نوښت و چې فکري انقلاب راغي او د ټولو پښتنو او د افغانانو په بيدارۍ کې رول درلود.

خو جناب پاچا خان او د هغه ملگرو ډيرې ستونزي وگاللې حتي هغه کس درې ځلي زنداني شو چې په ډير بد زندان کې -----کېبې هم ډيري ترخې ورځې شپې تيري کړيدي.

پر هغه مهال جناب فخر افغان پاچا خان په پښتنو کې د يوه سم انقلاب يعنې د

(عدم تشدد) راوستو لپاره ډير ښه پروگرام جوړ کړي وه لکه چې د پښتون مجلې په (۲۰۰۷) کال جولای لومړۍ گڼه کې په (۴۸) مخ کې راځي:

پښتنو ته يې يو ځل بيا د خپل حق د غوښتلو او حاصلولو لپاره چل وروښود او ورسره يې د نوي ډيموکراسۍ اصول وښودل.

باچا خان او د هغه ملگرو د يو داسې جهاد بنسټ په پښتونخوا کې کېښود چې هغه په توره نه و، بلکې په علم او قلم باندې ولاړ و او پښتون ولس او ټول افغانان يې د عدم تشدد (-----) په لاره راواړول.

په اختصاري توگه !

د باچا خان او د نورو ټولو پښتنو د لوړو خيالانو او اندونو رمز او د لرو برو ولسونو د پيوستون لپاره تيوريكې لارې چارې او لنډه كتنه :

په دې كې شك نشته چې د (۱۹۴۷) كال څخه را پدېخوا د پښتنو د ځپلو لپاره په اسلام اباد كې د پوځي كميشنرانو او استخباراتي كړيو او د بازيو عاملان او هم د پنځمي ستنې او په اوسني مهال كې د پروكسي وار (-----) ځپونكې او اجاره شوې وژونكې لوبې ، بمبارئ ، بنوونځي سوځونې لا پايښت لري .

په دې توگه به كلونه ، كلونه لكه د شلمې پيړئ ټولو ورځو او مهالونو په څير به پښتونستان او بلوچستان د يوه حائل (-----) په توگه وي څه د روس او لويديځ تر منځ او څه نور-

او دغلته به جگړې وي هغه د پيرنگي د (۱۵۰) كاله دمخه هغه د بي اتفاقي او شافت كهيل فورموله به چې د شرق لپاره يا پښتنو لپاره .

۱ : فقر

۲ : جهل (بېسوادي)

۳ : مرض

به هميشني وي او د هغوي په منځ كې به د بي اتفاقي لوبې جاري وي ، نو دغه سپيڅلي ولس ځوريدلي ولس او كريدلي ولس او خاوره به تر بنسكپلاك او زبېنناك (كلوتيايزم او ايكسپوليشن) لا ندې وي .

دا به تر څو دومره ستړي شي او ورپرېږي او تر څو ورو لاندې وي . ښه دا ده چې لرو بر پښتانه سره په يوه واحد اند يو ځاي شي او د استعماري او (شومو پلانونو په وړاندې په يوه قوي ځواکمن ملت (واحد طاقت) په توگه دغه توره لومه څيري کړي او واحد لوي افغانستان جوړ کاندې لکه په لاندې ټکو کې :

تر ټولو لومړي دي واحد رهبري او لارښود چې حقيقي جان نثار لارښود وي په شاوخوا راټول شي او جرگه دي شي او يوه واحد ژمنليک د طرح اصول او عملي کاندې او تر يوه بيرغ لاندې متحدانه مبارزه وکړي د ښوونځيو او درس تعليم لپاره د يوه واحد وطن (لوي افغانستان) تعليمات وشي په حب الوطن سره دي په پښتني معاشرت او لوړې وطني ----- خيالاتو د سمون او تره قې او واحد پيوستون لپاره روزنه او پالنه وشي .

سياسي ليدوران پاليسي جوړونکي علمي - فرهنگي رجال او نور روڼ اندي او ملي شخصيتونه دي سره په يوه واحد سلا او خبره ايکې يوازې د پښتنو (لروبرو) درنو ولسونو لپاره په خورا اهميت او سياسي - او د نهضتونو په خالصانه صادقانه سپېڅلي مشارکت سره د نوو لارو چارو بندوبست وکړي.

په پوځي پوهې سره د ځان او ملت رغول پالل او يو بل ته سره لاس نيوي او پوره ملاتړ او د يوې لويې جرگې چې د قبيلوي ټولني اصلي بنيادي توکې دي او پيوستون رمز پکې نغښتي دي ، جوړه شي او بيا د بهرنيو په وړاندې ملي جهاد اعلان او ملي مبارزه پيل شي .

نو دا د گران افغانستان د نورو اقوامو د پوهو شخصيتونو ملاتړ هم حاصل کړي او په يوه ځواک به مبارزه پر مخ يوسي او بريالي به وي او له ظلم تاريخکي بيني څخه د ژغورني نجات او د ملي يو ځاي والي پيوستون

عنصر به وي - په سياسي شننو سره بايد وپوهېږي او استخباراتي کړي اخوا پښتنو لپاره ضروري بريښي - او خپل ځانو ته بايد د پنځمي ستنې له لومې څخه وژغوري او په وړيا توگه قرباني ورنکړي، بلکې هره چاره هدفمنده او ملي وي .

کوچني تحريکونه د لويو نهضتونو او په تيره بيا د جناب باچا خان د مفکورو پيروي وکړئ او په دې توگه دې مبارزه قوي گړندئ کولې او واحده کاندې .

د اخیستلو ځایونه !

پښتون مجله - جنوري (۲۰۰۷)، لومړئ گڼه د پېښور چاپ

جرگه مجله (۱۳۸۹)، کال د زمري میاشتي گڼه - کابل

په سیمه کې د جرگو تاریخ او ارزښت د عبدالهادي قريشي اثر

د پښتنو مبارزې الفت مجله (۱۳۸۵)، پېښور

باچا خان او عدم تشدد - په نړيوال کنفرانس کې علمي تحقيقي کنفرانس کې د حامد کرزي وينا - له رسالې څخه -

افغانستان د جمهوریت په کالونو کې د ښاغلي غفار فراهي اثر څخه -

لپه مجله د (۱۳۸۵)، دوهمه گڼه کې د ښاغلي ډاکټر روستا تره کې او د

ډاکټر محمد حسن کاکړ مقالو څخه

د باچا خان لیکونه - د ښاغلي بختاني صاحب اثر څخه اخیستنه -

ډيورنډ لاین مقاله - د جرگې مجله د (۱۳۹۱) کال دویمه گڼه د عبدالهادي
قریشي مقالې څخه -

باچا خان دستر آزادي دوست شخصیت په توگه د (۱۳۸۹) کال دوهمه گڼه
د مطالعات ستراتیژیک مجله د عبدالهادي قریشي لیکنه - د افغانستان د
بهرنیو چارو وزارت خپرونه .

www.melitahrik.com
0777 400 116

اسدالله داودزی

دافغان پوهنتون د نړیوالو اړیکو او سیاسي علومو استاد

دلرو او برو پښتنو د پیوستون لارې چارې

د شپېټو کلونو څخه د ډېرې مودې راپدېخوا د لرو بریو پښتون، یو افغان او پښتونستان چغې و هو خو تراوسه یې هېڅ کومه گټه او پایله نه ده لرلې بلکې په دې اړه دخپلونا دوران د پشه، بې سنجشه او پرا حساساتو ولاړو لارو او سیاستونو له کبله دلانورو ډېرو ستونزو، غمیزو، ننگونو او مشکلاتو سره مخ شولو چې لاتراوسه ورسره لاس او گریوان یو.

ددې قضیې په اړه نه موز او نه زموږ حکومتونو کومه متفقه، عملي، روښانه، څرگنده او په عیني واقعیتونو ولاړه تگلاره، دریغ او ډپلوماسي نه لرله بلکې زموږ دغې متزلزلي، ژریدلیدونکې، کاواکه او ناروښانه کړنلارې هم په خلکو کې او هم په نړیواله ټولنه کې ددغې قضیې مشروعیت، حیثیت او اعتبار له مینځه یوړ.

کله هم چې دلرو بریو پښتنو د پیوستون خبره کېږي نو هلته به ضرور دهغوي د بېلتون خبره هم کېږي چې کوم وخت او دکومو لاملونو او عواملو له کبله دغه ستریمو ټیپي ولس په دوه بېلابېلو برخو او دوه جلا جغرافیو وویشل شو.

د بېلتون موضوع ټولو ته جوتنه ده چې د چاله خوا په کوم وخت کې ددغه لوي قوم سره دغه جفا او سترتاریخي ظلم ترسره شونو له بېلتون څخه تیریریم او غواړم په پیوستون او دهغو په لارو چارو وغږیریم. موږ چې کله د دواړو

پښتون د پيوستون خبره کوو نو د ابايد په پام کې ولرو چې دا دوه اړخه او بعده لري چې دا په خپله دوه بنسټيزې او اساسي پوښتنې راولاړوي، يوه يې دا چې مور د لارو برېښتنو پيوستون د جغرافيو د پيوستون په تناظر کې غواړو؟ او که د جغرافيه او پولو د پيوستون پرته له نورو لارو چارو څخه؟

زه نه غواړم دلته د جغرافيه د پيوستون په تناظر کې د پښتنو پرييوستون خبرې وکړم بلکه غواړم د جغرافيه د پيوستون پرته له نورو لارو چارو څخه پرييوستون وغږېږم. له دې وړاندې چې د پيوستون دغه لارې چارې په گوته کړم اړينه بولم چې ووايم چې په دې اړه ټول پخواني روشنواو دريځونه ناکامه شوي دي او بايد اوس دنني عصر د تقاضاؤ، غوښتنو او ځمکنيو واقعيتونو په رڼا کې خپل نوي روش او دريځ غوره کړو چې دغه نوي روش او دريځ تر ډيره بريده په لاندې لارو چارو کې روښانه کړي دي، دغه لارې چارې په لاندې ډول دي:

۱. کولتوري، فرهنگي او ادبي تبادله او همکاري:

څرنگه چې ټولو ته معلومه ده چې د پولې دواړو غاړو ته مېشت پښتانه گډ او مشترک کولتور، فرهنگ، ژبه او ادب لري خو سربيره پردې مشترکاتو بيا هم په دغو برخو کې يو له بل څخه لرې پاتې شوي دي او په دې برخه کې تراوسه پورې داسې کوم دپام وړ اقدام او هڅه نه ده شوې چې د کولتوري مناسباتو تبادله رامنځ ته شوې وي او بيا هم گډ کولتوري، فرهنگي او ادبي ناستې، غونډې، مجلسونه، محفلونه، مشاعرې، بحثونه او راشه درشه ترسره شوې وي، که څه هم ځينې وختونه په غير رسمي توگه لږ ډير تبادلي کېږي خو هغه هم په اوږو کې د مالگې په اندازه. نو که غواړو چې دواړه پښتانه سره په فکري، کولتوري، فرهنگي او ادبي مزو سره وپيلوو نو کولتوري او ادبي تبادله يې تر ټولو غوره او اسانه لاره ده. لکه د گډو مشاعرو، ادبي

غونډو، دکولتوري ورځو د نمانځلو، د مشترکو ویاړونو او گډو ورځو او شخصیتونو د لمانځلو له لارې.

۲: د موادو او معلوماتو تبادله:

د پښتو، پښتنو، پښتانه شخصیتونو، ویاړونو، تاریخونو او د پښتو او پښتنو په اړوند دنورو معلوماتو او موادو تبادله چې دکوزې پښتونخوا څخه په پورته برخو کې دلته معلومات او مواد راوړل او تبادله کول او له دې ځای څخه هلته، که هغه په هره بڼه وي دمجلو، جریدو، اوونیزو، مهالنیو او کتابونو له لارې وي او یا هم دویپیاڼو، بریښنالیکونو او نور لارو وي ځکه چې دیوبل په اړه ددواړو پښتنو بې خبري او سمو او معتبرو معلوماتو او موادو ته نه لاس رسي دوي یوله بل څخه پردي او اجنبي کړي او ډیروخت دیوبل له حالاتو او جریاناتو څخه بې خبره او غافله پاتې کېږي چې دا په خپله دیوبل څخه دواړن اخیستلو اولري کېدلو لامل گرځي.

په دې برخه کې غواړم یو لنډ مثال وړاندې کړم، ماخپله ځاني دکوزې پښتونخوا دپښتو مجلو دمسوولینو سره په دې اړه ډیرې خبرې کړي دي او هغوي مې دې ته هڅولي چې خپلې مجلې دلته هم راولیري ځکه چې له مخکې څخه هغوي دلته حتما یو استازی لري، نو کولای شي دهغه سره په همغږۍ دغه کاروکولای شي او همدارنگه ددې خوا فرهنگیانو سره مې هم په دې هکله خبرې شوي دي ترڅو دوي خپلې مجلې او جریدې هلته دخپل استاخي له لارې ولیږدوي ترڅو دواړه پښتانه دیوبل مطالبو او موادو ته په اسانه توگه لاس رسي ولري او یو دبل څخه په ښه توگه خبر شي.

په دې برخه کې ما دپښتنو او پښتو د ریښتوني استاخي او ترجماني مجلې (لیکوال) له قدرمن مسؤل مدیر نورال بشر نوید صیب سره خبرې وکړې او هغوي په ډیرې لیوالتیادا خبره راسره ومنله او ویې وویل چې دا کار به

څوک وکړي؟ نو ما ورته وويل چې په کابل کې ستاسو استاځي، نو هغوي وويل چې استاځي مو دا کار نه شي کولاي ځکه هغوي يواځې دمجلې ترپانې استاځي وي نور يې له دې کارونو سره سرو کار نه لري، نو ما ورته وويل چې زه دې کار ته په رضا کاره توگه غاړه ږدم زه هسې هم په مياشت دوه مياشتو کې يوځل ضرور ځم اورا ځم، نو هغوي ډير خوشحاله شول خو دا يې هم راته وويل چې ليکوال مجله دپاکستان دپوځ او استخباراتو پسې ډيرې خبرې کوي نو هلته په وړلو کې په لاره کې څه ستونزه درته جوړه نه کړي؟! نو ما ورته وويل چې چمتو يم چې دا رسک او خطر په غاړه واخلم.

او همدارنگه مې دپسرلي مجلې دقدرمن مسؤل مدير ذبيح الله احساس صيب سره هم خبرې شوي چې ان شاالله ډير زړه دا معتبره مجله هم له دې ځايه هلته تبادله او انتقال شي، سره له دې پسرلي دپاکستان پر ضد ډير تبليغات او ليکنې کوي خو بيا هم دلراو برېښتنو دمسايلو په اړه په کې ډير مواد شتون لري او نسبت نورو پښتو مجلو ته په دې ارزې چې کوزې پښتونخوا ته يوړل شي. دا و په دې برخه کې يوه وړه او ناچېزه هڅه، خو زه باور لرم که چېرته دغه تبادله په پراخه او منظمه توگه ترسره شي نو دواړو پښتنو په نږدې کېدو کې ډير گټور او ممد ثابتيداي شي.

۴: دقومونو راشه درشه او گډې جرگې او شوراگانې:

دډيورند دپولې دواړو غاړو ته يو قومونه مېشت دي چې کولاي شي د دواړو خواوو دقومونو راشه درشه، تبادله، اړيکې، گډې ناستې او جرگې دغه کرغېړنه کرښه په خپله له منځه وړلای شي او دغه يوقوم چې يادې کرښې په دوه څو او ویشلي له يوبل سره نږدې کولای او يو کولای شي.

دبيلگې په ډول دپولې دې غاړې ته م شينواري، مومند، اپريدي، سليمانخېل، علي خېل، اخکزي، کاکړ او نور قومونه پراته دي او له پولې

خواهم، نو د دواړو غاړو دغه هریو قوم خپله یوه ګډه جرګه، شورا او ټولنه جوړولای شي چې وخت په وخت له یوبل سره کښیني او اوونیزې، میاشتیښی او مهالنئ جرګې، ناستې او غونډې ولري او په خپلو مشترکو ستونزو، مسایلو او مشکلاتو سره وغږیږي او خپل ترمنځ همغږي رامنځته کړي او په دې هکله د ګډه دریځ په غوره کولو سره ګډ کار او مبارزه وکړي چې دا پریویل د اعتماد او باور جوړیدو او دیوبل سره د مینې او راشې درشې د زیاتیدو لامل ګرځیدلای شي چې دا په خپل وار سره د پولې حیثیت او ددوي غیرقانوني او په دوه جغرافیو ویش او بیلتون له منځه وړي او دوخت په تیریدو سره ددوي دا اړیکې دومره پیاوړې کېدلای شي چې بیایې هیڅ ډول پولي، تړونونه، دولتونه او جبر او ظلم نه شي بیلولای.

په دې برخه کې زه یوځل بیا غواړم خپل یو لنډ او وړوکې مثال وړاندې کړم، مورپه خپله شخصاً دغه پورته طرحه پرځان پلې او عملي کړې ده او دلراو برد او دزي قوم مشترکه او ګډه ټولنه مو جوړه کړې ده ترڅو دغه یو قوم چې په دوه بیلابیلو جغرافیو او سیمو کې چې د ډیورنډ د کرښې څخه هم ډیر لرې میشت دي سره بیرته یو کړو او ددوي ترمنځ بیرته پخوانۍ اړیکې او خپلوي تازه کړو ترڅو دوي له یوبل سره او دیوبل سیمو ته راشه درشه او تګ راتګ ولري او مشترکا د دواړو قوم لپاره خدمت، چوپړ او یووالي لپاره له دواړو لور څخه هلې ځلې وکړو نوکه دغه راز د پښتنو هر هغه قوم چې دغه شومې کرښې په دوه جغرافیو ویشلي دي دغه طرحه پرځان عملي کړي نو لرې نه ده چې ددغه قومونو ترمنځ به د جلا سیمو او جغرافیې واټن له منځه ولاړ شي او په هم پ فکري او فزیکي لحاظ سره یو شي.

۵: ګډې تلویزوني خپروني، پروگرامونه، بحثونه او ګردې میزونه:

د دواړنو لوريو پښتنې رسنۍ بايد گډې رسنيزې (که هغه چاپي وي که غږيزې او يا انځوريزې) خپرونې، گډې ميزونه، بحثونه، او پروگرامونه ولري چې ددې لوري پښتانه دهغوي دخپرونو او مطالبو ته لاس رسي ولري او دهغې غاړې پښتانه ددې خوا خپرونو او مطالبو ته او همدارنگه د پښتنو دستونزو په اړه گډ گډې ميزونه او بحثونه يوگډ حل او گډ دريغ رامنځته کولاي شي چې ددغو دستونزو او مسایلو په اړه گډ دريغ او بيا دهغو لپاره گډ کار به د دواړو لورو اړونده خلک سره نږدې او پيوسته کړي.

۶: د پښتنو شخصيتونو، مهمو چارواکو، فرهنگيانو، هنرمندانو، کارپوهانو، ښوونکو، زده کړيالانو او ځوانانو تبادله او راشه درشه:

د پورته اشخاصو او افرادو راشه درشه او تبادله زموږ ترمنځ د شته واټن، بې باوريو او ديو بل په اړه دناسمو انگيرنو په له منځه وړلو کې د ډيرگټور ثابتيدلای شي، که چېرته د بيلا بيلو اوقشارو او څانگو څخه ياد پښتانه د يو بل سره له نږدې څخه وگوري او دنظرونو، تجربو او مهارتونو تبادله وکړي نو ددوي ترمنځ له يوې خوا د ډيرې مودې فاصلې ختميدای شي له بل لوري يو دبل له سيمې او دهغو دستونزو، مسایلو او موضوعاتو څخه په ښه توگه خبريدای شي او هغه بدگمانۍ چې دوي د يو بل سيمو او حکومتونو په اړه له ډيره وخته له ځانه سره لري په له منځه وړلو کې خپل رول او نقش لوبولای شي.

۷: دلراو بريښتنو د يوې گډې او دوه اړخيزې ټولنې، بنسټ او يامرکز ايجاد او رامنځته کول:

دلراو برو پښتنو د پيوستون په موخه بايد يو گډه ټولنه، بسټ او ياهم مرکز رامنځته شي دلراو بريښنه نوم په کابل او پيښور کې دوه چپټره، څانگې او جوړښتونه ولري چې هر چپټر په خپله سيمه کې د همغږۍ، همکارۍ،

پيوستون لپاره گډه مبارزه او کاروکړي او د دواړو غاړو پښتنو د پرمختگ، پوهنې کولتور، ژبې، ادبياتو او نورو مشترکو مسایلو او ستونزو د حلولو په باب مشترکې غونډې، برنامې، پلانونه، پروگرامونه او فعاليتونه ولري.

دا او داسې نور ډير نوښتگر ابتکاري برنامې او فعاليتونه داوسني پير او عصر د تقاضاؤ، غوښتنو او واقعيتونو سره په تطابق او سمون کې دلراو برپښتنو د پيوستون پروسه پياوړې، گړندئ او ډاډمنولاي شي، نه پرا حساستو، جذباتو، تيروتاريخي ناکامه هڅو، تجربو او ايدېاليزم ولاړ سياستونه، دريځونه، او روشونه لکه څنگه چې اوس هم د ډيرو پښتنو حتي دپوهو او روڼ اندو پښتنو لخوا هم پرمخ وړل کېږي چې دگټو پرځاي يې ددواړو لورو پښتنوته زيان او ناوړه پايلې ډيري لري شي چې لرلې يې وي.

نو په اخر کې زماله دغو اشخاصو او خوځښتونو څخه هيله او تمه دا ده چې دوي دې يوځل دغه پورته يادې شوې طرحې او وړانديزونو باندې له احساساتو او جذباتو پرته په سره سينه غوراو فکر وکړي.

دلراو برپښتنو د پيوستون په هيله او اميد

پښتانه

مورې ټول او رو چې پاکستان د دې ټولو بد بختیو لامل دی. دا خو سمه ده چې په ظاهره پاکستان د دې صحنې لوبغاړی دی، خو هغه چا چې دغه لوبه جوړه کړې او تنظیموي یې د پردې ترشا کار کوي د هغو پېژندل په کار دي. خلک به هر څه هر څه وایې مگر زموږ اصلي دښمن هغه څوک دی چې د یو اوږد پلان د عملي کولو لپاره یې پاکستان جوړ کړی او له هغه نه خپلو اهدافو ته د رسېدو لپاره د اډې کار اخلي صحنې جوړوي.

زموږ تاریخي او جغرافیوي موقعیت:

ټول په دې پوهیږي چې زموږ خاوره په سنسکرت کې اریدورت او پښتو کې اریا ورشو بلل کېږي نږدې شپږ زره کلن تاریخ لري او د اسیا په زړه کې پرته ده. دغه خاوره په یوه اوچته پورې کې په سمسورو ځنگلونو، باغونو، بهانده سیندونو او دښتو او هوارو ځمکو او ښکلې هوا لرونکو اوصافو جوړه ده. په دې خاوره کې میشته ولس افغانان بلل کېږي د افغان کلمه هم دېر قدامت لري، هغه دا چې، هغه دا چې د اریایانو لمړي پاچاه خان (اپګان) باله او د هغې مانا ده (زړور) وروسته دغه کلمه د عربو له راتګ سره په افغان بدله شوه خو نور اروپایان دغه کلمه په خپله لوجه څوک اپګان، څوک اوګان او څوک افګان تلفظ کوي چې اصلي ازیایي نژاد او د افغانستان په مختلفو ساحو کې او سپدل. ځکه نو د احمدشاه بابا د پاچاهي په دوره کې د محلي نومونو پر ځای هغه سیمې چې د یو قلمرو لاندې وي د یو لوي ګډ کور یا ګډ مملکت نوم افغانستان غوره کړ. د افغانانو بل نوم د پکت، پخت، پښت او پښتون یا پټان یاد شوي خو اوس د افغانستان ټول کامونه او توکمونو په یو نامه (افغان) یادېږي او په ټوله نړۍ کې بېژندل شوي دي.

د افغانستان جيو پوليتيکل موقعيت:

د هند کوچنۍ وچه د افغانستان په جنوب شرق کې پرته او خورا سمسوره او شتمنه خاوره ده د توکم په لحاظ اريايي نژاد لري. د افغانانو سره د نژاد او توکم له لحاظه نږدې اړيکې لري او ځينې افغانان د خپل ابايي چې هند کې د مېشته کېدو او د وکمنې تر لاسه کولو په هڅه له مغلو سره لاس په گريووان و چه له هند سره بڼې هېڅ اړيکې نه لري صرف د ملکونو نيولو په ترڅ کې يې ډېرې سيمې لاندې کړې وې.

د افغانانو او مغلو ترمنځ سوونه کاله جگړې روانې وې. افغانانو په هندوستان حکومت کړي او د بنگال نه را نيولې تر پايښت ډهلي بورې سرک د شيرشاه سوري په وخت کې جوړ شوي دغه شان ډېرې پخې کلاگانې او بالاحصارونه يې په ډېرو ښارونو کې جوړ کړي و چې اوس هم موجود دي. خو د شيرشاه له مړينې وروسته دغه سلسله د هغوي د زامنو او اولادونو ترمنځ د بې اتفاقيۍ ښکار او هڅه برم ورته پاتې نه شو.

انگريزان له يورپ څخه د هند د تسخير په موخه راغلل او په څو کلونو کې يې د افغانانو او مغلو سلسله غوڅه او خپل حکومت يې جاري کړ. دا مهال په افغانستان کې د احمد شاه بابا د زامنو دوره وه. انگريزانو يواځې د هند په نيولو اکتفا نه کوله او غوښتل يې چې افغانستان هم د هند په مستعمره پورې و تړي ، ځکه يې په افغانستان حملې پيل کړې. انگريز حکومت د سمندر له لارې په هند قبضه ټينگه کړې وه او هڅه يې کوله چې افغانستان هم لاندې کړي او د روسيې پولو ته ځان ورسوي خو په دې کار کې له درې واړو مسلحو جگړو وروسته هم ناکام شول.

د افغانستان جيو پوليتيکل موقعيت او په هغه کې مېشت غيرتمندو افغانانو هېڅ يو متعرض او مهاجم طاقت ته اجازه نه ورکوله چې د دوي په

سرتېر او روس برید وکړي او یا د هند خاورې ته د دوي په سرتېر او حکومت ورباندې وکړي گواکې د شرق او غرب له خوا د دوي په سرد تېرېدو او بریدونو کونښن رواون و او دوي (افغانانو) یې د سر او مال په قربانۍ مخنیوي کاوه او حائل گرځېدل. انگرېزان د افغان او افغانستان په ارزښت پوهېدل او کونښن یې کاوه چې د جگړې په وسیله وي او که د پتو سازشونو سازشونو له لارې په افغانستان کې خپل نفوذ ټینګ کړي. د مخامخ جگړې په وسیله خو څو ځله ناکامه پاتې شول. یواځې د پتو سازشونو له مخې چې د امیر محمد یعقوب خان او عبدالرحمان خان سره یې کړي دي د افغانستان یوه لویه برخه یې د کال اتلس لکو کلدارو په بدل کې انگرېز ته پرې ایښې وه چې افغانانو تر اوسه هغه نه ده منلې او نه یې هغه اتلس لکه کلدارې کله تر لاسه کړي دي چې انگرېزانو د اجارې په شکل منلې وې، دغه د عبدالرحمان خان او د ډیورنډ ترمنځ تړون د ډیورنډ لاین په نامه یادېږي چې انگرېزانو موږ ته د یو درد سر په څېر نومولې ده که څه هم مو هومه او مجهوله کرښه ده ښکاره موجودیت هم نه لري.

خو د افغانان نېکبختي په دې کې ده چې په نولسمه پېړۍ کې د ازادۍ ستوري و ځلېد او دغه ډول ټول تړونونه لغوه اعلان شوي. دا په کال ۱۹۱۹ کې د اعلحضرت امان الله خان غازي د پاچاهي سره سم رامنځ ته شوي. په سر کې انگرېزانو دغه اعلان او د تړونونو الغا نه منله او په جگړه یې لاس پورې کړ، نو کله چې په جگړه کې د ماتې سره مخ شول نو د افغانستان خپلواکې او د تړونونو ماتېدل یې و منل. خو د افغانستان خپلواکې له داسې یو قدرت څخه چې په قلمرو کې یې لمر نه پریوته ساده او معمولي خبره نه وه. دا لمړي ځل وه چې د دومره لوي قدرت په وړاندې یو داسې کوچني هېواد ودرېږي او په ډېره مېړانه سره خپله خپلواکې اخلي. دغه یوه تاریخي پېښه وه چې د انگرېز د زوال په مانا وه.

انگرېزان په دې و پوهېدل چې د افغانانو سره مخامخ ډغرې وهل څه گټه نه لري نو د ابلېس لاره يې غوره کړه او د اعليحضرت غازي امان الله خان په مقابل کې يې له خپلو جاسوسانو کار واخيست ، چې د روحانيونو په جامه کې يې غلط او ناروا پروپاگنډونه کول. افغانان په تېره بيا نالوستي افغانان خود ملا او مولانا خبرو ته غوږ ږدي او هغه په سر سترگو مني. هغوي د شيطان صفته روحانيونو په خبرو وغولېدل او را و پارېدل هلته په کندهار کې د اعليحضرت په ملاتړ او مخالفت دوه لوي کامونه يو د بل په مقابل کې و درېدل نږدې وه چې دغه دوه وروڼه کامونه په وينه تويونه يو د بل ابدې دښمنان شي ، اعليحضرت دېته حاضر شو چې هغوي ته د وينو تويولو پر ځاي له پاچاهي نه لاس په سر او وطن هم د تل لپاره پرېږدي.

د افغانستان لپاره دا لويه ضربه او خساره وه چې د يو داسې پاچاه له سيوري محروم شو چې غوښتل يې دېر ژر د نړۍ له سيالو سره سيال شي. د اعليحضرت د لاس په سر کېدو وروسته هېواد ډېر کلونه له جمود او خمود سره مخ شو. په کال ۱۹۴۰ کې په اروپا کې په اروپا کې د نړۍ دويمه جگړه پيل شوه چې دې جگړه کې انگلستان ښکېل شوي و پنځه کاله جگړه روانه وه او په ۱۹۴۵ کې دغه جگړه د انگليس او امريکې په گټه پای ته ورسېده.

د دويمې نړيوالې جگړې د پای ته رسېدو وروسته استعمار لاندې ملکونو ته په پرلپسې غوښتنو په غبرگون کې استعمارگر حاضر شول هغوي ته خپلواکې سپاري ، خو د تل پاتې گټو د خوندي ساتلو لپاره يې نوې لارې چارې جوړې او په کار واچولې او هغه دا چې په خليج کې د اسرائيل په نوم يو نو مملکت منځته را و باسي او هغه د غربي امپريالستي ملکونو لپاره د عربو د تېلو څخه د گټې اخستلو لپاره د ژاندارم په حيث کار ورکوي او د اسيا په دې برخه کې چې يو ستراتيژيک اهميت لري د اسلامي جمهوري

دولت په نوم يوه داسې اډه جوړه کړې چې د تل د پاره د سيالو ملکونو د گواښونو لپاره ترې کار واخلي. دا اسلامي جمهوري دولت د پاکستان په نوم جوړ شو چې د افغانستان خاوره (کوزه پښتونخوا)، سند، بلوچستان او د پنجاب يوه برخه ده دا ملک د اسلام په نوم ځکه جوړ شو چې دلته مېشته وگړي مسلمانان دي او له لوي هند څخه په همدې نامه په اسانۍ سره را بېل کړاي شو. دا دي د ۶۵ کلونو د تېرېدو څخه وروسته څرگنده شوه چې ددې ملک واگې د (اي. ايس. اي) استخباراتي شبکې په لاس کې ده چې اردو او ورسره ټول پاکستان اداره کوي او په خپله د (اي. ايس. اي) کنټرول د غربي امپريالستانو په لاس کې ده.

دا د دوه ملکونه اسرائيل او پاکستان ډېر ژر د اېټم بم خاوندان ځکه شول تر څو د نظر لاندې ملکونه تر گواښ لاندې و نيسي. افغانستان په لمړي قدم کې تر دغه گواښ لاندې نيول شوي ځکه چې امپريالستان په دې سيمه کې دوه مهم هدفونه لري:

۱. دا د روس، چين، ايران او منځنۍ اسيا ملکونو ترمنځ پروت او دغو ملکونو سره تماس نيول د همدې خاورې نه د تېرېدو په صورت کې ممکن کېدې شي.
۲. دغه خاوره (افغانستان) له هر راز قيمتي طبيعي معدنونو ډک او سر مېره پاتې ده له هغې نه بايد همدوي (امپريالستان) گټه ترلاسه کړي. د دې لپاره چې د امپريالستانو دغه اوږد مهاله پروگرام ته ځان ورسوي د پروگرام د عملي کولو لپاره زمينه برابرول په کار ده.

له بله پلوه د امپرياليزم سره سيال اتحاد جماهير شوروي هم بې کاره نه وه ناست او په دې مکر باندې د برلاسی او د امپرياليزم د مخنيوي او ضمنا

تودو او بو ته د ځان رسولو په فکر کې وه. په منع کې افغان حکومت د دوه هېگانو ترمنځ څنګه کولای شول ځان د هغوي له شر څخه خوندي و ساتي. دا یو ستونزمن کار وه، که څه هم د دواړو خواوو په ظاهر کې د افغان دولت بې طرفۍ منلو ته سر خوزاوه خو د پاکستان له جوړېدو رادېخوا د دواړو خواوو توجه ډېره شوې او د امپریالیزم هغه پرمختګ چې د ازادو قبایلو په سیمه کې یې څارله د تشویش وړ ګڼله. د افغانستان دولت د ډیورنډ هغه خوا پښتنو د ازادۍ د غوښتلو پلوي کوله خو نه هغه خوا او دېخوا پښتنو کې دا متره وه چې بهرني سترځواک پرته خپله غوښتنه تر سره کړي شي دا ځکه چې په خپله پښتانه لا په خپل تاریخ او د ازاد حیثیت د را ژوندي کولو جوګه نه و او ډېر او ډېر وخت په کار وه تر څو دغه کامونه راوینس او خپلو ګټو ته متوجه شي. خوروسانو او امپریالیستانو دواړو ته د پښتنو وپښېدل په ګټه نه وه نو ځکه یې خپلې لاس وهنې په ډېر شدت سره پر مخ بیولې. حزبونه او ډلې یې د یو نوي تغیر د راوستلو لپاره هڅولې. ښي اړخ او کپنې اړخي ډلې په ډېر جدیت په خپلو پروګرامونو وړاندې بیولو کې بوختې وې. د سردار محمد داود خان د جمهوري دولت سره سم دا ګمان کېده چې سیال طاقتونه به نور په ځای کېني ځکه هغوي په دې باور و چې داود د هېڅ خوا تراغېز لاندې نه راځي او د خپل هېواد او هېوادوالو څخه پرته په هېچا اتکا نه کوي.

مګر دا حدس غلط ثابت شو سوسیالیستي نظام د کودتا له لارې د خپل خوښې نظام جوړ کړي او د پوځي کودتا له لارې یې دغه مرام ترسره کړ خو د دې ماجرا پای ته متوجه نه شول چې په دې کار کې یې تاوان حتمي دي ځکه افغاني ټولنه او جهاني ذهنیت د دوي په اصطلاح مترقي مفکوره نه شي زغملي او د هغې پر ضد پاڅون کوي. په حقیقت کې په خپله شورویانو دغه راز قیام ته زمينه برابره کړه.

افغانان له ملک څخه ووتل او په چم گاونډ کې مېشته او د خپل هېواد د ازادۍ لپاره سره بېرته منظم شول. امپريالېستان همدې موقع ته سترگې په لار وه او ډېر چانس په لاس ورغی. افغانان خو هسې هم د مرستې او کمک محتاج وه. تنظيمونه جوړ شوه او غربيانو او عربانو خپلې مرستې د پاکستان او د پاکستان د (اي . ايس . اي) له لارې ورکول شروع کړل. دغه جهاد که له يوې خوا کامياب او سوسياليستي نظام له په افغانستان او شوروي کې له پښو و غورځېد. خو په افغانانو کې (اي . ايس . اي) هغومر نفوذ کړي وه چې جهادي رهبران ټول د هغوي په ولکه کې راگېر و.

دوي د مجاهدو ځوانانو په مټ سوسياليستي نظام په گوندو کې خو خپله د پنجابي غلامانو په حلقه کې را ښکېل شول. جهادي مشران ددې پرځاي چې د يو اسلامي نظام بنسټ کېږدي او په گډه د ورونو په شان د هغه ملاتړ وکړي ، په خپلو کې بې اتفاقه او په جگړه اخته شول. د غربيانو لوبې پيل شوې يو په بل پسې راغلل او له منځه ولاړل تردې حده ولس مايوسه او له جهادي تنظيمونو څخه بېزاره شول چې نور د هر هغه نظام منلو ته تيار شول چې دوي له دې تيارې و باسي او نور ښايي راولي.

دا وضع او شرايط رامنځته کول د غربيانو د پلان په اساس رامنځته شو او غوښتل يې د خپلې برلاسي لپاره دلته يو نوي نظام رامنځته کړي ، همداسې وشول د مگلوو ملتونو په ابتکار په جرمني کې د بن په شار کې يوه افغان شموله جرگه جوړه او په هغې کې تصويب و شو چې د امريکې په مشري دې د ناټو قوه افغانستان ته ننوځي . د طالبانو حکومت په ځاي دې يو ملي گرا حکومت جوړ کړي ، همدا پروگرام سرته ورسول شو د ناټو قواوې په کابل رانوتې او بې له ډز او ډوزه ئې په ټول افغانستان قبضه وکړه.

دا ځل جناب کرزي صیب د ببرک کارمل په شان چې د روسانو په ټانک سپور کابل ته راننوتلي و د ناټو په اورو سپور کابل ته راغي او په ارگ کې مستقر شو. طالبانو افغانستان امریکایانو ته پرېښود او پاکستان ته ستانه شول او خپل مخالفت یې اعلان کړ. خو افغانانو و انگېرله چې طالبان د امریکایانو په مرسته راغلي و او هغه افراطي کارونه یې ترسره کړل چې د ظالمانو سره ښايي او دغه کارونه د دې لپاره چې عام ولس مایوسه او خوابدي شي په لوي لاس ترسره کړل او د امریکا پلان ته یې لاره هواره او افغانانو زړه نا زړه هر کلي ووايه.

دا دي د امریکې په مرسته په افغانستان کې ډيموکراتيک نظام ټينگ شوي او د دغه نظام له جوړښت څخه څه لاندې باندې لس کاله تېر شوي و به گورو کوم کارونه سرته رسېدلي دي؟؟؟

۱. د دولت ډېرې ودانۍ او مکتبونه د جهادي مشرانو او متنفذينو له خوا غصب او نيول شوي دي.
۲. د دولت مامورين غټ دي او که واره په اختلاس او رشوت اخته او له دې لارې د ډېرو شتو خاوندان شوي. په داخل او خارج کې د بلډينگونو خاوندان او د زېرمو څښتنان شوي دي.
۳. امریکایان وايي موږ په ملياردونو ډالر د افغانستان سره مرسته وکړه. مگر د افغانستان چارواکې وايي مرسته موږ ته نه ده راکړل شوې بلکه (N.G.O) گانو ته ښځ په ښځه ورکړ شوې ، چې هغوي په خپل واک ولگوي او بېرته بهرنيو هېوادونو ته لېږل شوې ده. البته يوه اندازه په خپله دولت ته هم ورکړ شوې ، چې هغه د امریکې سره تړلي مامورين او لاس پوځي ورباندې بسيا شوي دي.

۴. په افغانستان کې برېښنا ته سخت ضرورت دی په کار وه ، چې په بهانده سیندونو چې اوبه یې وریا بهر ته بهیري د برېښنا شبکې په کار لوبدلې او د برېښنا د زېږېدو سره کرنې او زراعت وده کړې وای خو دا کار یې و نه کړ او نه کومه بنيادي پروژه یې په کار واچوله. د امریکا مرستې هغو کسانو ته په لاس ورغلي چې په داخل او خارج کې بلډینگونه ، لوي مجل هوتلونه او د فساد ځالي جوړې کړي. يانې د ودونو لپاره هوتلونه چېرته چې شراب څکل او ډانسونه ازاد دي. د برېښنا د توليد پر ځاي توريد ته ترجيح ورکړل شوه ، چې د رارسولو په سيستم يې لکونه ډالر و لگېدل.

په افغانستان کې د خاشخاشو د کرهڼې او د ترياکو جوړولو د مخنيو پر ځاي د هغه حجم څو برابره زيات شوي او لاس په لاس خرڅيرې خو بده يې دا ده چې نوم د افغانستان بديرې زحمت د افغانانو دهقانانو په غاړه ده خو گټه يې مافيائي کړيو ته رسيږي ، چې په هغو کې چارواکې او بهرني ماهرین برخه اخلي او له اوریدو نه چې طالبان هم ورته گټه اخلي.

۵. که څه هم افغانان د نورو خيرات ته ناست دي او افغاني غرور او غيرت يې کمزوري او له منځه ځي خو څوک ددوي په فکر کې نه دي ، کار نه شته ، پروژې نشته ، د يوې مړې ډوډۍ د پيدا کولو لپاره بهر ملکونو ته مخه کوي ، ډېر ځوانان منزل ته له رسېدو د مخه په لاره ژوند له لاسه ورکوي ، د قاچاق وړونکو د زړو او بېکاره کشتيو کې ډوبېږي او د سمندر د ماهيانو خوراک شي.

۶. دولتي دستگاوې په کامونو وپشل شوي ، نه د کار په اهليت ، ځکه خو پرسونل د خپل جیب په غم کې دي. دوي ته وطن او

وظیفه کومه مانا او ارزښت نه لري. دغه اجرائت او ذهنیت په خپله د فساد لامل ګرځي او په لوي لاس عملي کېږي.

۷. د ژبې او مذهب ته په لويه کچه لمن وهل کېږي، د تحیېر ځاي دي چې اوس عبادت ځايونه د سیاست مرکزونه ګرځېدلي او د ژبې او مذهب د بېلتون او لږبوالي تبلیغ په کې کېږي. په عامه جادو کې د بهرنیانو په ګټه شعارونه ورکول کېږي او غواړي خپل ملي ارزښتونه د پرديو په ګټه واړوي.

۸. د ژبې د اکثریت او اقلیت ترمنځ واټن پیدا کول او لویول په ملک کې په زغرده روان ده. یوه ډلګۍ لګکېبان د ټلوالې په نوم غواړي د ژبې اقلیتي توکمونو د سیاسي بهره برداری لپاره پارول غواړي. په خپله ددې ډلې څو تنه غړي په ډاګه له دولت نه یاغي شوي ښکاري او د بغاوت ښې ښانې یې په دې کې څرګندېږي چې د مرکز امر نه مني، د بلخ والي ځان د بلخ ټولواک ګڼي او ځینې د والیانو لري کول او د ځان تابع کول غواړي. چې په دې وسیله مرکزي دولت بې ثباته او بې اعتباره کوي.

۹. ازادې رسنۍ لکه ټلوېزون د اخلاقي فساد لامل ګرځي. دوي د خپل اصیل کلچر د له منځه وړلو په فکر کې دي، ځکه له اخلاقي معیارونو وتلي سیريالونه ښتي او مخنیو یې نه کېږي.

۱۰. د ښځو د حقونو د خوندي کولو په غرض عدلي یا دفاعي مرکزونه پرانستل شوي خو د یو سالم او جوړوونکې نظم پر ځاي داسې اجرائت کېږي، چې ښځې او نجونې له خپل حقوقي او ملي کولتور چوکاټ نه وتلې، د ځان او کورنۍ د شرمونو او د مرګ او میر سبب ګرځي او دښمني پیدا کوي.

۱۱. په افغانستان کې د طالبانو او ځانمرغي بریدونو په وسیله ورځ په ورځ کورنۍ تباه کېږي ، کونډې یتیمان او بې اسرې ماشومان زیاتېږي. دغه مرګونه او ژوبلې د سولې له بهیر سره تړلي ښکاري ، ځکه کله تند او تېز او کله هم لږ ساړه شي ، دا هرڅه د غریبانو د سیاست قرباني کېږي ، همدوي دغه فشارونه ډېروي او کموي یې څو خپل مرام او هدف ته ورسېږي.

دا خو دي دننه په افغانستان کې د را پېښ شوي ناوړین نښې نښانې اوس به وګورو چې دې کې بهرنيان په پاکستان کې څه نقش لوبوي.

د ډیورنډ نه هغه خوا پښتانه چې انګرېزانو په مکر او فریب له افغانستان نه بېل ساتلي هېڅکله نه شي بېلېدلي او هېڅ یو افغان دغه بېلتون نه منلي او نه ئې مني. له بل پلوه انګرېزانو په غیر قانوني ډول دوي د پاکستان جز ګڼلي او په نوې جوړه شوې نقشې کې د ځان لپاره ساتلي مګر هر څه یو حد او اندازه لري تر قیامته د چال او غولولو سیاست نه شي چلېدلي. د اسلام په نوم خو شپېته ، پنځه شپېته کله و غولول شول اوس خو د پاکستان هویت او ماهیت ټولې نړۍ څرګند شوي. غربي امپریالیستان به د یوې نوې پالیسۍ د پرمخ بیولو د خلکو پام اړولو کوښښ وکړي ، خو حقیقت هېڅکله هم نه پټېږي .

د پښتنو په سیمه یوه دوره حکومت د پښتنو اصلي نمایندگانو ته په لاس ورغلي وه ، چې د غریبانو له خوا ونه زغمل شو او د لرې کولو لپاره یې نوې لارې چارې په کار واچولې. د باچاه خان بابا د خدائي خدمتګار پیروانو (نېشنل عوامي پارټي) و کولاي شو یوه دوره حکومت په لاس کې واخلي او ځینې بنیادي کارونه سرته ورسوي ، خو دغه ملي او قومي خوزښت د امپریالیزم د ګټو او اوږد مهاله پروګرام مخالف کار دي ، ځکه نور هغه یې نه

شو زغملي او د طالبانو په لاس د ټول ټاکنو او په هغو کې برخې اخستلو ، په مقابل کې د برخې نه اخستلو اقدام په ډاگه رامنځته شو او سبوتاژ کړي شو ، دوي (طالبان) په سياست کې برالا لغتې وهلې او د پښتنو د اصلي نمايندگانو مخنيوي يې وکړ. هغه په دې نوم چې مور هغه حزب ته اجازه نه ورکوو چې مذهبي صبغه ونه لري يا په بل عبارت واقعا ازاد ډيموکرات او د (اي . ايس . اي) له ادارې بهر وي. د هغه پر ځاي يې يو نوي حزب مشر عمران خان ته لاره ورکړه ، د پښتني سيمو واک تر لاس لاندې ونيسي. عمران خان خو تر پروانه د کرکټ کپتان په حيث پېژند شوي شخصيت و نه د سياست په ډگر کې له ميدان نه د سياست ډگر کې. د کرکټ له ډگر څخه د سياست ډگر ته راتلل هغه هم ناخاپه او په لږه موده کې شهرت او اعتبار پيدا کول څه ساده خبره نه ده. نوموړي ته غربيانو موقع په لاس ورکړه چې دغه کار ته ملا و تړي. ده ته څه موده تبليغات کېدل او وروستي پروگرام يې دا وه چې وزيرستان ته د مارچ په شکل ولاړ شي او هلته دوه مهم ټکي اعلان کړي، يو د بي پيلوټه الوتکې بمباري بندول او بل د افغانستان دننه د جهاد فتوا ورکول.

دغه دواړه خبرې د هغه له خولې اعلان شوې ، خو سره له هغې په دې ډاډه نه شول چې په پښتني سيمه کې به ټي څه کرېټ تر لاسه کړي وي ، دغه بي باوري وه ، چې طالبانو ته دا دنده و سپارل شوه ، چې په ډاگه اعلان وکړي چې احزاب په الکشن (ټاکنو) کې برخه نه شي اخستلي.

په پښتونخوا کې عينا د افغانستان په شان بمونه ، چاودنې او د خلکو وژل او کورونه وړانول روان دي دغو کړاوونو ته بي د پاي ټکي ږدي او که نور هم زياتيږي او په سيمه کې کوم بدلون رامنځته کول غواړي دا د غربي امپرياليزم کار دي.

پښتني غيرت او پښتني مېرمني

زه چې په گران افغانستان کې د افغان مېرمنو او نجونو حالت ته گورم داسې فکر نه کوم چې په يويشتمه پېړۍ کې دې ژوند کوم اوس هم افغان مېرمني په تياره کې ژوند کوي، که کابل نه ووځو لرو پرتو سيمو ته لاړ شو او د افغان مېرمنو او نجونو ژوند ته وگورو، نو له څارويو سره به يې ډېر کم توپير وشي. د تعليم نه يې برخې دي، په ښځو باندې تعليم يې ننګي بولي ايا پښتني غيرت دې ته وايي؟ فکر نه کوي چې د يوې مېرمنې روڼ اندي د يوې ټولني درويتيا سبب گرځي. که چېرته موږ سعودي عرب ته وگور چې د اسلام سرچينه يې بولي، هلته هرکال له دېرشو زرو نه زياتې نجونې له پوهنتونونو څخه فراغت ترلاسه کوي، ولې هلته اسلام اجازه ورکوي ولې هلته غيرت اجازه ورکوي او زما پښتون ته يې نه ورکوي ولې؟ په ټوله نړۍ کې ښځه حق لري چې تعليم وکړي، خو زما په هېواد کې دا حق نه لري، د نورې دنيا انسانان څه چې ان څاروي يې د تعليم له نعمت څخه يې برخې نه دي خوموږ ته دا حق څوک نه راکوي موږ اوس دهغو څارويو نه هم بترشو په افغاني ټولنه کې د ښځې ژوند په لنډو ټکو کې تاسې ته بيانول غواړم، هيله ده چې د زړه په غوږونو يې واوري.

د اسلامي اصولو له مخې بايد پلار او مور د خپلو بچو ترمنځ هېڅ ډول توپير ونه کړي دواړو ته بايد په يوه سترگه وکتل شي، خو په افغاني ټولنه کې بيا دا برعکس دي، نجلی ته کم او هلك ته ډېر درناوی کېږي چې دا خپله لويه گناه ده هم د اسلام له نظره او هم د بشري انساني قانون له مخې ستر جرم دی، نجلی چې وږه وي چې لږه غټه شي د ورونيو مزدوره وي ورور

به ورنه كشر وي، خو دا به ورته داسي زغلي لكه په كور كې يې چې نوكره ساتلې وي، چې پېغله شي د مور كارونه ورياتي كېږي، هغه پرمخ وړي كله چې واده شي بيا خاوند او خواښې خسر خدمت وړپه غاړه شي، چې كله مور شي بيا د بچو خدمت او روزنه وړپه غاړه شي، كله يې چې بچي ځلميان شي بيا د هغو نازونه او د هغو سپكې سپورې وړي، بچو ته چې واده وكړي بيا د زامنو همدغه مور چې ټول عمر يې دخپلو بچو خدمت كړی وي او ستر كړي يې وي داسې چلند ورسره كوي چې دلته بيا فكر كوي لكه نوكره چې وي ترهغې په همداسې كس مكش كې وي چې ومري.

دا و، په افغاني ټولنه كې د يوې افغاني مېرمنې ژوند! تاسې وواياست په كوم اسلامي هېواد كې له بنځو سره داسې كړنې كېږي لكه چې مور سره كېږي.

مور ته چې اسلام كوم حقوق راكړي دي زمور افغان مېرمنو ته چا وركړي دي، كه مسلمانان يو خو بايد د اسلامي اصولو پابند اووسو.

پيغمبر(ص) كوم سفر كومه جگړه كړې چې په كې دې مېرمنو ورسره گډون نه وي كړی؟ له خپلو مېرمنو سره به حضرت محمد(ص) په هر كار كې مشوره كوله كه مور وگورو ډېری حديث د پيغمبر(ص) له مېرمنو په حواله رانقل شوي دي، اسلام مېرمنو ته عزت وركړ، له اسلام نه مخكې له بنځو سره ډېر بدچلند كېده. الله(ج) د مور په پښو كې جنت مور ته راكړی دی، خو مور د خپل جنت قدر په هغه شان كړی دی په كوم ډول چې پكار دی؟ زمور په ټولنه كې د مېرمنو پر وړاندې ډېر داسې ناوړه دودونه شته، چې د افغان مېرمنو ژوند يې له خاورو سره خاورې كړی دی، خوزه به ورباندې سرسري بحث كوم.

حضرت محمد(ص) فرمايي؛ كه تاسې خپل لور او زوی ته واده كوی، نو ددوی مشوره رضایت په كې حتمي دی، كوم پښتون ترننه خپلې لور نه دا پوښتنه كړې ده، په بن يې وركوي، په بدوكې يې وركوي، قتل وروړ وركړي په بدوكې خور لاره شي، زمور ننگ وگوره چې هرچاته مو مور او پلار خوبښوي

موډرې پر وړاندې اخ قدرې هم نه کوو دې ته وایي پښتني ننگ؟ څاروي چې څاروي وي، کله چې د قصاب په لاس کې چاره وگوري پوی شي چې حلالوي مونو چې هرڅومره یې کشوي نه ورسره ځي خو موډر افغان مېرمنې خپل ژوند د خپل پلار او دورور قرباني کوو، هلته که هرڅه تېرېږي، تېرو یې دا په اسلام کې شته؟ اسلام دا اجازه په هیڅ قیمت نه ده ورکړې چې گناه دې یو کوي او سزا دې بل ته ورسېږي.

موډر د یو انسان په توگه د تعلیم حق لرو باید دا حق موډر ته راکړل شي په دې برخه کې باید له موډر سره زموډ مشران او علماء په ټوله مانا مرسته وکړي.

کله چې یوه مېرمنه ناروغه شي نارینه ډاکتر ته یې بوتل بڼه دي که بنځینه؟ که چېرته موډر باندې تعلیم ونه کړی تاسې به بنځینه ډاکترانې له کومه کړی.

موډر د هېواد نیمه برخه جوړوو، موډر ته باید د هېواد په جوړونه کې په سیاست کې پوره پوره ونډه راکړل شي.

زموډ مشران روڼ اندي باید زموډ په ټولنه کې هغه ناوړه دودونه چې پښتني مېرمنې او پښتانه ځوانان ورسره مخ دي باید په له منځه وړلو کې یې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې وکړي.

موډر نن مظلومې یو، که تاسې مشران له موډر سره مرسته وکړی دا هېواد له ملالو ډک دی لکه څنگه چې تاسې د میوند په ملالی باندې ویارې داسې ډېر ویارونه او لعلونه شته، چې تاسې ورباندې ویارې، خو دغه لعلونه په ایرو کې پټ دي دا رایستل غواړي او دا ستاسې مرستې ته اړتیا لري.

موډر ستاسې پروني یو موډر ستاسې ناموس یو پر موډر ننگ وکړی پر موډر باندې زړه وخوروی.

د لوی ازاد او خپلواک افغانستان په هیله

محمد هاشم (احمدزي)

پښتانه په کرلېچونو کې

مورې ټول اورو چې پاکستان د دې ټولو بد بختیو لامل دی. دا خو سمه ده چې په ظاهره پاکستان د دې صحنې لوبغاړی دی، مگر هغه چا چې دغه لوبه جوړه کړې او تنظیموي یې د پردې ترشا کار کوي د هغو پېژندل په کار دي. خلک به هر څه هر څه وایي مگر زموږ اصلي دښمن هغه څوک دی چې د یو اوږد پلان د عملي کولو لپاره یې پاکستان جوړ کړی او له هغه نه خپلو اهدافو ته د رسېدو لپاره د اډې کار اخلي صحنې جوړوي.

زموږ تاریخي او جغرافیوي موقعیت:

ټول په دې پوهېږي چې زموږ خاوره په سنسکرت کې اریدورت او پښتو کې اریا ورشو بلل کېږي، نږدې شپږ زره کلن تاریخ لري او د اسیا په زړه کې پرته ده. دغه خاوره په یوه اوچته پورې، کې په سمسورو ځنگلونو، باغونو، بهانده سیندونو او دښتو او هوارو ځمکو او ښکلي هوا لرونکو اوصافو جوړه ده. په دې خاوره کې مېشته ولس افغانان بلل کېږي، د افغان کلمه هم د پر قدامت لري، هغه دا چې د اریایانو لومړي پاچاه ځان (اپګان) باله او د هغې مانا ده (زړور) وروسته دغه کلمه د عربو له راتګ سره په افغان بدله شوه خو نور اروپایان دغه کلمه په خپله لهجه څوک اپګان، څوک اوګان او څوک افګان تلفظ کوي چې اصلي اریایي نژاد او د افغانستان په مختلفو ساخو کې اوسېدل. ځکه نو د احمدشاه بابا د پاچاهۍ په دوره کې د محلي

نومونو پر ځای هغه سیمې چې د یو قلمرو لاندې وي، د یو لوی ګډ کور یا ګډ مملکت نوم افغانستان غوره کړ. د افغانانو بل نوم د پکت، پخت، پښت او پښتون یا پټان یاد شوی، خو اوس د افغانستان ټول کامونه او توکونه په یو نامه (افغان) یادېږي او په ټوله نړۍ کې پېژندل شوي دي.

د افغانستان جیو پولیتیکل موقعیت:

د هند کوچنۍ وچه د افغانستان په جنوب شرق کې پرته او خورا سمسوره او شتمنه خاوره ده، د توکم په لحاظ اریایي نژاد لري. د افغانانو سره د نژاد او توکم له لحاظه نږدې اړیکې لري او ځینې افغانان د خپل ابایي چې هند کې د مېشته کېدو او د واکمنۍ تر لاسه کولو په هڅه له مغلو سره لاس په ګرېوان و، چې له هند سره هېڅ اړیکې نه لري، صرف د ملکونو نیولو په ترڅ کې یې ډېرې سیمې لاندې کړې وې.

د افغانانو او مغلو ترمنځ سوونه کاله جګړې روانې وې. افغانانو په هندوستان حکومت کړی او د بنګال نه را نیولې تر پایتخت ډهلي پورې سړک د شېرشاه سوري په وخت کې جوړ شوي دغه شان ډېرې پخې کلاګانې او بالاحصارونه یې په ډېرو ښارونو کې جوړ کړي و، چې اوس هم موجود دي. خو د شېرشاه له مړینې وروسته دغه سلسله د هغوی د زامنو او اولادونو ترمنځ د بې اتفاقیۍ ښکار او هڅه برم ورته پاتې نه شو.

انګرېزان له یورپ څخه د هند د تسخیر په موخه راغلل او په څو کلونو کې یې د افغانانو او مغلو سلسله غوڅه او خپل حکومت یې جاري کړ. دا مهال په افغانستان کې د احمد شاه بابا د زامنو دوره وه. انګریزانو یوازې د هند په نیولو اکتفا نه کوله او غوښتل یې چې افغانستان هم د هند په مستعمره پورې و تړي، ځکه یې په افغانستان حملې پیل کړې. انګرېز حکومت د سمندر له لارې په هند قبضه ټینګه کړې وه او هڅه یې کوله چې

افغانستان هم لاندې کړي او د روسيې پولو ته ځان ورسوي، خو په دې کار کې له درې واړو مسلحو جگړو وروسته هم ناکام شول.

د افغانستان جيو پوليټيکل موقعيت او په هغه کې مېشت غيرتمندو افغانانو هېڅ يو متعرض او مهاجم طاقت ته اجازه نه ورکوله چې د دوی په سرتېر او روس برید وکړي او يا د هند خاورې ته د دوی په سرتېر او حکومت ورباندې وکړي، گواکې د شرق او غرب له خوا د دوی په سرد تېرېدو او بریدونو کونښن رواون و او دوی (افغانانو) يې د سر او مال په قربانۍ مخنيوی کاوه او حائل گرځېدل. انگرېزان د افغان او افغانستان په ارزښت پوهېدل او کونښن يې کاوه چې د جگړې په وسيله وي او که د پټو سازشونو له لارې په افغانستان کې خپل نفوذ ټينگ کړي. د مخامخ جگړې په وسيله خو څو ځله ناکامه پاتې شول. يوازې د پټو سازشونو له مخې چې د امير محمد يعقوب خان او عبدالرحمان خان سره يې کړي دي، د افغانستان يوه لويه برخه يې د کال اتلس لکو کلدارو په بدل کې انگرېز ته پرې ايښې وه چې افغانانو تر اوسه هغه نه ده منلې او نه يې هغه اتلس لکه کلدارې کله تر لاسه کړي دي چې انگرېزانو د اجارې په شکل منلې وې، دغه د عبدالرحمان خان او د ډيورنډ ترمنځ تړون د ډيورنډ لاین په نامه يادېږي چې انگرېزانو موږ ته د يو درد سر په څېر نومولې ده که څه هم مجهوله کرښه ده، بسکاره موجوديت هم نه لري.

خو د افغانان نېکبختي په دې کې ده چې په نولسمه پېړۍ کې د ازادۍ ستوری وځلېد او دغه ډول ټول تړونونه لغوه اعلان شوي. دا په کال ۱۹۱۹ کې د اعلحضرت امان الله خان غازي د پاچاهۍ سره سم رامنځ ته شوي. په سر کې انگرېزانو دغه اعلان او د تړونونو الغا نه منله او په جگړه يې لاس پورې کړ، نو کله چې په جگړه کې د ماتې سره مخ شول، نو د افغانستان

خپلواکي او د تر نونو ماتېدل يې و منل، خو د افغانستان خپلواکي له داسې يو قدرت څخه چې په قلمرو کې يې لمر نه پرېوته ساده او معمولي خبره نه وه. دا لومړی ځل و چې د دومره لوی قدرت پر وړاندې يو داسې کوچنی هېواد ودرېږي او په ډېره مېړانه سره خپله خپلواکي اخلي. دغه يوه تاريخي پېښه وه چې د انگرېز د زوال په مانا وه.

انگرېزان په دې و پوهېدل چې د افغانانو سره مخامخ ډغرې وهل څه گټه نه لري، نو د ابليس لاره يې غوره کړه او د اعليحضرت غازي امان الله خان په مقابل کې يې له خپلو جاسوسانو کار واخيست، چې د روحانيونو په جامه کې يې غلط او ناروا پروپاگنډونه کول. افغانان په تېره بيا نالوستي افغانان خود ملا او مولانا خبرو ته غورږېدي او هغه په سر سترگو مني. هغوی د شيطان صفته روحانيونو په خبرو وغولېدل او را و پارېدل هلته په کندهار کې د اعليحضرت په ملاتړ او مخالفت دوه لوی کامونه يو د بل په مقابل کې و درېدل تردې وه چې دغه دوه وروڼه کامونه په وینه تويونه يو د بل ابدی دښمنان شي، اعليحضرت دپته حاضر شو چې هغوی ته د وینو تويولو پر ځای له پاچاهۍ نه لاس په سر او وطن هم د تل لپاره پرېږدي.

د افغانستان لپاره دا لويه ضربه او خساره وه چې د يو داسې پاچاه له سيوري محروم شو چې غوښتل يې ډېر ژر د نړۍ له سيالو سره سيال شي. د اعليحضرت د لاس په سر کېدو وروسته هېواد ډېر کلونه له جمود او خمود سره مخ شو. په کال ۱۹۴۰ په اروپا کې د نړۍ دويمه جگړه پيل شوه چې دې جگړه کې انگلستان ښکېل شوي وو، پنځه کاله جگړه روانه وه او په ۱۹۴۵ کې دغه جگړه د انگليس او امريکې په گټه پای ته ورسېده.

د دويمې نړيوالې جگړې د پای ته رسېدو وروسته استعمار لاندې ملکونو ته په پرلپسې غوښتنو په غبرگون کې استعمارگر حاضر شول هغوی

ته خپلواکي و سپاري، خو د تل پاتي گټو د خوندي ساتلو لپاره يې نوې لارې چارې جوړې او په کار واچولې او هغه دا چې په خليج کې د اسرائيل په نوم يو نو مملکت منځته را و باسي او هغه د غربي امپريالستي ملکونو لپاره د عربو د تېلو څخه د گټې اخستلو لپاره د ژاندارم په حيث کار ورکړي او د اسيا په دې برخه کې چې يو ستراتيژيک اهميت لري، د اسلامي جمهوري دولت په نوم يوه داسې اډه جوړه کړي چې د تل لپاره د سيالو ملکونو د گواښونو لپاره ترې کار واخلي. دا اسلامي جمهوري دولت د پاکستان په نوم جوړ شو چې د افغانستان خاوره (کوزه پښتونخوا)، سند، بلوچستان او د پنجاب يوه برخه ده دا ملک د اسلام په نوم ځکه جوړ شو چې دلته مېشته وگړي مسلمانان دي او له لوی هند څخه په همدې نامه په اسانۍ سره را بېل کړای شو. دا دی د ۶۵ کلونو د تېرېدو څخه وروسته څرگنده شوه چې ددې ملک واگي د (اي. ايس. اي) استخباراتي شبکې په لاس کې ده چې اردو او ورسره ټول پاکستان اداره کوي او په خپله د (اي. ايس. اي) کنټرول د غربي امپريالستانو په لاس کې ده.

دا د دوه ملکونه اسرائيل او پاکستان ډېر ژر د اېټم بم خاوندان ځکه شول تر څو د نظر لاندې ملکونه تر گواښ لاندې و نيسي. افغانستان په لومړي قدم کې تر دغه گواښ لاندې نيول شوي ځکه چې امپريالستان په دې سيمه کې دوه مهم هدفونه لري:

۳. دا د روس، چين، ايران او منځنۍ اسيا ملکونو ترمنځ پروت او دغو ملکونو سره تماس نيول د همدې خاورې نه د تېرېدو په صورت کې ممکن کېدی شي.

۴. دغه خاوره (افغانستان) له هر راز قيمتي طبيعي معدنونو ډک او سر مهره پاتي ده له هغې نه بايد همدوی (امپريالستان) گټه

ترلاسه کړي. د دې لپاره چې د امپريالستانو دغه اوږد مهاله پروگرام ته ځان ورسوي د پروگرام د عملي کولو لپاره زمينه برابرو له په کار ده.

له بله پلوه د امپرياليزم سره سيال اتحاد جماهير شوروي هم بې کاره نه وه ناست او په دې مکر باندي د برلاسی او د امپرياليزم د مخنيوي او ضمنا تودو او بو ته د ځان رسولو په فکر کې وه. په منع کې افغان حکومت د دوه هېگانو ترمنځ څنگه کولای شول ځان د هغوی له شر څخه خوندي و ساتي. دا يو ستونزمن کار و، که څه هم د دواړو خواوو په ظاهر کې د افغان دولت بې طرفی منلو ته سر خوزاوه خو د پاکستان له جوړېدو رادېخوا د دواړو خواوو توجه ډېره شوې او د امپرياليزم هغه پرمختګ چې د ازادو قبایلو په سيمه کې يې څارله د تشويش وړ ګڼله. د افغانستان دولت د ډيورند هغه خوا پښتنو د ازادۍ د غوښتلو پلوي کوله خو نه هغه خوا او دېخوا پښتنو کې دا متره وه چې بهرني سترځواک پرته خپله غوښتنه تر سره کړي شي دا ځکه چې په خپله پښتانه لا په خپل تاريخ او د ازاد حثيت د را ژوندي کولو جوګه نه و او ډېر وخت په کار وه تر څو دغه کامونه راوېښ او خپلو گټو ته متوجه شي. خوروسانو او امپريالستانو دواړو ته د پښتنو وینسېدل په گټه نه وه، نو ځکه يې خپلې لاس وهنې په ډېر شدت سره پرمخ بيولې. حزبونه او ډلې يې د يو نوي تغير د راوستلو لپاره هڅولي. ښي اړخ او کپن اړخي ډلې په ډېر جدیت په خپلو پروگرامونو وړاندي بيولو کې بوختې وې. د سردار محمد داود خان د جمهوري دولت سره سم دا گمان کېده چې سيال طاقتونه به نور په ځاي کېني ځکه هغوی په دې باور و چې داود د هېڅ خوا تر اغېز لاندې نه راځي او د خپل هېواد او هېوادوالو څخه پرته په هېچا اتکا نه کوي.

مگر دا حدس غلط ثابت شو سوسیالیستی نظام د کودتا له لارې د خپل خوښې نظام جوړ کړي او د پوځي کودتا له لارې یې دغه مرام ترسره کړ، خود دې ماجرا پای ته متوجه نه شول چې په دې کار کې یې تاوان حتمي دی، ځکه افغاني ټولنه او جهاني ذهنیت د دوی په اصطلاح مترقي مفکوره نه شي زغملي او د هغې پر ضد پاڅون کوي. په حقیقت کې په خپله شورویانو دغه راز قیام ته زمينه برابره کړه.

افغانان له ملک څخه ووتل او په چم گاونډ کې مېشته او د خپل هېواد د ازادۍ لپاره سره بېرته منظم شول. امپریالیستان همدې موقع ته سترگې په لاروه او ډېر چانس په لاس ورغی. افغانان خو هسې هم د مرستې او کمک محتاج و. تنظیمونه جوړ شول او غریبانو او عربانو خپلې مرستې د پاکستان او د پاکستان د (اي. ایس. اي) له لارې ورکول شروع کړل. دغه جهاد که له یوې خوا کامیاب او سوسیالیستی نظام په افغانستان او شوروي کې له پښو و غورځېد. خو په افغانانو کې (اي. ایس. اي) هغومر نفوذ کړی و چې جهادي رهبران ټول د هغوی په ولکه کې راگیر و.

دوی د مجاهدو ځوانانو په مت سوسیالیستی نظام په گوندو کې خو خپله د پنجابي غلامانو په حلقه کې را ښکېل شول. جهادي مشران ددې پرځای چې د یو اسلامي نظام بنسټ کېږدي او په گډه د ورونو په شان د هغه ملاتړ وکړي، په خپلو کې یې اتفاقه او په جگړه اخته شول. د غریبانو لوبې پیل شوې یو په بل پسې راغلل او له منځه ولاړل تر دې حده ولس مایوسه او له جهادي تنظیمونو څخه بېزاره شول چې نور د هر هغه نظام منلو ته تیار شول چې دوی له دې تیاري و باسي او نور رڼایي راولي.

دا وضع او شرایط رامنځته کول د غریبانو د پلان پر اساس رامنځته شو او غوښتل یې د خپلې برلاسی لپاره دلته یو نوی نظام رامنځته کړي،

همداسې وشول د ملگرو ملتونو په ابتکار په جرمني کې د بن په ښار کې یوه افغان شموله جرگه جوړه او په هغې کې تصویب و شو چې د امریکې په مشرۍ دې د ناټو قوه افغانستان ته ننوځي. د طالبانو حکومت پر ځای دې یو ملي گرا حکومت جوړ کړي، همدا پروگرام سرته ورسول شو د ناټو قواوې په کابل راننوتې او بې له دز او ډوزه یې په ټول افغانستان قبضه وکړه.

دا ځل جناب کرزی صیب د بیرک کارمل په شان چې د روسانو په ټانک سپور کابل ته راننوتلی و د ناټو په اوږو سپور کابل ته راغی او په ارگ کې مستقر شو. طالبانو افغانستان امریکایانو ته پرېښود او پاکستان ته ستانه شول او خپل مخالفت یې اعلان کړ. خو افغانانو وانگېرله چې طالبان د امریکایانو په مرسته راغلی و او هغه افراطي کارونه یې ترسره کړل چې د ظالمانو سره ښایي او دغه کارونه د دې لپاره چې عام ولس مایوسه او خوابدي شي په لوی لاس ترسره کړل او د امریکا پلان ته یې لاره هواره او افغانانو زړه نازړه هرکلی ووايه.

دا دی د امریکې په مرسته په افغانستان کې ډیموکراتیک نظام ټینګ شوی او د دغه نظام له جوړښت څخه څه لاندې باندې لس کاله تېر شوي، وبه گورو کوم کارونه سرته رسېدلي دي؟؟؟

۱۲. د دولت ډېرې ودانۍ او مکتبونه د جهادي مشرانو او متنفذینو له خوا غصب او نیول شوي دي.

۱۳. د دولت مامورین غټ دي او که واره په اختلاس او رشوت اخته او له دې لارې د ډېرو شتو خاوندان شوي. په داخل او خارج کې د بلډینگونو خاوندان او د زېرمو څښتنان شوي دي.

۱۴. امریکایان وایي موږ په ملیاردونو ډالر د افغانستان سره مرسته وکړه. مگر د افغانستان چارواکي وایي مرسته موږ ته نه ده

راکړل شوې، بلکې (N.G.O) گانو ته نېغ په نېغه ورکړ شوې، چې هغوی په خپل واک مصرف کړي او بېرته بهرنیو هېوادونو ته لېږل شوي ده. البته یوه اندازه په خپله دولت ته هم ورکړ شوې، چې هغه د امریکې سره تړلي مامورین او لاس پوځي ورباندې بسيا شوي دي.

۱۵. په افغانستان کې برېښنا ته سخت ضرورت دی، په کار وه چې په بهانده سیندونو چې اوبه یې وړیا بهر ته بهېږي د برېښنا شبکې په کار لوېدلې او د برېښنا د زېږېدو سره کرهڼې او زراعت وده کړې وای خو دا کار یې و نه کړ او نه کومه بنيادي پروژې یې په کار واچوله. د امریکا مرستې هغو کسانو ته په لاس ورغلې چې په داخل او خارج کې بلوینگونه، لوی مجلل هوټلونه او د فساد ځالي جوړې کړي. یانې د ودونو لپاره هوټلونه چېرته چې شراب څکل او دانسونه ازاد دي. د برېښنا د تولید پر ځای توريد ته ترجیح ورکړل شوه، چې د رارسولو په سیستم یې لکونه ډالرو لگېدل.

په افغانستان کې د خاشخاشو د کرهڼې او د تریاکو جوړولو د مخنیو پر ځای د هغه حجم څو برابره زیات شوی او لاس په لاس خرڅېږي، خو بده یې دا ده چې نوم د افغانستان بدېږي زحمت د افغانانو دهقانانو په غاړه دی، خو گټه یې مافیایي کړیو ته رسېږي، چې په هغو کې چارواکي او بهرني ماهرین برخه اخلي او له اورېدو نه چې طالبان هم ورنه گټه اخلي.

۱۶. که څه هم افغانان د نورو خیرات ته ناست دي او افغاني غرور او غیرت یې کمزوری او له منځه ځي، خو څوک ددوی په فکر کې نه دي، کار نه شته، پروژې نه شته، د یوې مړې ډوډۍ د پیدا کولو لپاره بهر ملکونو ته مخه کوي، ډېر ځوانان منزل ته له رسېدو د

مخه په لاره ژوند له لاسه ورکوي، د قاچاقبرانو د زرو او بېکاره کشتيو کې دوېرې او د سمندر د ماهيانو خوراک شي.

۱۷. دولتي دستگاوې په کامونو وېشل شوي، نه د کار په اهليت، ځکه خو پرسونل د خپل جيب په غم کې دی. دوی ته وطن او وظيفه کومه مانا او ارزښت نه لري. دغه اجرائت او ذهنيت په خپله د فساد لامل گرځي او په لوی لاس عملي کېږي.

۱۸. د ژبې او مذهب ته په لويه کچه لمن وهل کېږي، د تحيېر ځای دی چې اوس عبادت ځايونه د سياست مرکزونه گرځېدلي او د ژبې او مذهب د بېلتون او لږوالي تبليغ په کې کېږي. په عامه جادو کې د بهرنيانو په گټه شعارونه ورکول کېږي او غواړي خپل ملي ارزښتونه د پرديو په گټه واړوي.

۱۹. د ژبې د اکثريت او اقليت ترمنځ واټن پيدا کول او لويول په ملک کې په زغرده روان دی. يوه ډلگۍ غواړي د ژبې اقليتي توکمونو د سياسي بهره برداری لپاره پارول غواړي. په خپله ددې ډلې څو تنه غړي په ډاگه له دولت نه ياغي شوي ښکاري او د بغاوت نښې نښانې يې په دې کې څرگندېږي چې د مرکز امر نه مني، د بلخ والي ځان د بلخ ټولواک گڼي او ځينې د واليانو لري کول او د ځان تابع کول غواړي. چې په دې وسيله مرکزي دولت بې ثباته او بې اعتباره کوي.

۲۰. ځينې تلوېزونونه د اخلاقي فساد لامل گرځي. دوی د خپل اصیل کلچر د له منځه وړلو په فکر کې دي، ځکه له اخلاقي معيارونو وتلي سيريالونه ښيي او مخنيوی يې نه کېږي.

۲۱. د ښځو د حقونو د خوندي کولو په غرض عدلي يا دفاعي مرکزونه پرانستل شوي، خو د يو سالم او جوړوونکي نظم پر ځای

داسې اجرائت کېږي، چېې بنځې او نجونې له خپل حقوقي او ملي کولتور چوکاټ نه وتلې، د ځان او کورنۍ د شرمونو او د مرگ او مير سبب گرځي او دښمني پيدا کوي.

۲۲. په افغانستان کې د طالبانو او ځان مرگي بریدونو په وسیله ورځ په ورځ کورنۍ تباه کېږي، کونډې یتیمان او بې اسرې ماشومان زیاتېږي. دغه مرگونه او ژوبلې د سولې له بهیر سره تړلي بنسکاري، ځکه کله تند او تېز او کله هم لږ ساړه شي، دا هرڅه د غریبانو د سیاست قرباني کېږي، همدوی دغه فشارونه ډېروي او کموي یې څو خپل مرام او هدف ته ورسېږي.

دا خو دي دننه په افغانستان کې د را پېښ شوي ناوړین نښې نښانې اوس به وگورو چې دې کې بهرنیان په پاکستان کې څه رول لوبوي.

د ډیورنډ نه هغه خوا پښتانه چې انگرېزانو په مکر او فریب له افغانستان نه بېل ساتلي هېڅکله نه شي بېلېدلی او هېڅ یو افغان دغه بېلتون نه منلی او نه یې مني. له بل پلوه انگرېزانو په غیر قانوني ډول دوی د پاکستان جز گنېلی او په نوې جوړه شوې نقشې کې د ځان لپاره ساتلي مگر هر څه یو حد او اندازه لري تر قیامته د چال او غولولو سیاست نه شي چلېدلی. د اسلام په نوم خو شپېته، پنځه شپېته کاله و غولول شول اوس خو د پاکستان هویت او ماهیت ټولې نړۍ څرگند شوي. غربي امپریالیستان به د یوې نوې پالیسۍ د پرمخ بیولو د خلکو پام اړولو کوښښ وکړي، خو حقیقت هېڅکله هم نه پتېږي.

د پښتنو په سیمه یوه دوره حکومت د پښتنو اصلي استازو ته په لاس ورغلي وه، چې د غریبانو له خوا ونه زغمل شو او د لرې کولو لپاره یې نوې لارې چارې په کار واچولې. د باچاه خان بابا د خدایي خدمتگار پیروانو (نېشنل عوامي پارټي) و کولای شو یوه دوره حکومت په لاس کې واخلي او

ځينې بنيادي کارونه سرته ورسوي، خو دغه ملي او قومي خوځښت د امپريالېزم د گټو او اوږد مهاله پروگرام مخالف کار دي، ځکه نور هغه يې نه شو زغملی او د طالبانو په لاس د ټول ټاکنو او په هغو کې برخې اخستلو، په مقابل کې د برخې نه اخستلو اقدام په ډاگه رامنځته شو او سبوتاژ کړی شو، دوی (طالبان) په سياست کې برالغتسې وهلي او د پښتنو د اصلي نمايندگانو مخنيوي يې وکړ. هغه په دې نوم چې مور هغه حزب ته اجازه نه ورکوي چې مذهبي صبغه ونه لري يا په بل عبارت واقعا ازاد ډيموکرات او د (اي. ايس. اي) له ادارې بهر وي. د هغه پر ځای يې يو نوی حزب مشر عمران خان ته لاره ورکړه، د پښتني سيمو واک تر لاس لاندې ونيسي. عمران خان خو تر پرونه د کرکټ کپتان په حيث پېژند شوي شخصيت و نه د سياست په ډگر کې له ميدان نه د سياست ډگر کې. د کرکټ له ډگر څخه د سياست ډگر ته راتلل هغه هم ناخپه او په لږه موده کې شهرت او اعتبار پيدا کول څه ساده خبره نه ده. نوموړي ته غربيانو موقع په لاس ورکړه چې دغه کار ته ملا و تړي. ده ته څه موده تبليغات کېدل او وروستي پروگرام يې دا وه چې وزيرستان ته د مارچ په شکل ولاړ شي او هلته دوه مهم ټکي اعلان کړي، يو د بې پيلوټه الوتکې بمباري بندول او بل د افغانستان دننه د جهاد فتوا ورکول.

دغه دواړه خبرې د هغه له خولې اعلان شوې، خو سره له هغې په دې ډاډه نه شول چې په پښتني سيمه کې به ټي څه کرېډټ تر لاسه کړي وي، دغه بې باوري وه، چې طالبانو ته دا دنده و سپارل شوه، چې په ډاگه اعلان وکړي چې احزاب په ټاکنو کې برخه نه شي اخيستلی.

په پښتونخوا کې عينې د افغانستان په شان بڼه، چاودنې او د خلکو وژل او کورونه وړانول روان دي دغو کړاوونو ته بې د پاي ټکي رډي او که نور هم زياتېږي او په سيمه کې کوم بدلون رامنځته کول غواړي دا د غربي امپريالېزم کار دی.

پہ پبنتنی ٲولنه کٲ بنٲینه محرومی

بنٲه الله تعالیٰ ددی کایناتو د بنکلا لٲاره د انسانی نسل د دوام په خاطر دٲ نٲی ته راولٲرله. د بنٲٲ راتگ دٲ کایناتو او ٲمکٲ ته یو داسٲ زره راکبنون وزٲروه چٲ انسانی ٲوند یٲ د بنی ادم لٲاره او بنی ادم یٲ د ٲوند لٲاره لازم او ملزوم وگرٲول. بنٲٲ د خٲل ذات او وجود له کوره د لوی فطری عمل په نتیجه کٲ د انسانی نسلونو د پیدا کولو عمل جاری ساتلی دی، بنٲٲ د ٲمکٲ ٲر مخ د مینٲی او محبت لازواله جذبٲی په ٲبره مینه له خٲلو فطری صلاحیتونو سره د انسان د ٲوندي ٲاتٲی کٲدو لٲاره په کار راونستی او نن د انسانی ٲوند او تهذیب په دٲ روان عمل کٲ د بنٲٲ کردار هر ٲاته په ٲاگه دی. بنٲه که د دنیا په هره ٲولنه کٲ ٲوند کوی، خو له یو شمٲر ستونزو سره د دنیا هره بنٲه له ٲه ناٲه مشکل سره مخ ده. خو د ٲرمختللو هٲوادونو مٲرمن که په خٲل تکړه والی، جرٲت او بهادری خٲل کردار په نره ادا کوی، نو دغه رنگ د مخ په ترقی هٲوادونو مٲرمن هم په دٲ منٲه کٲ تر ٲانه کمه نه ده. خو ولٲی د ستونزو او مسلو ترمخه دغه دواره بنٲٲی د سٲو په ٲولنه کٲ د خٲلو حقوقو د مبارزٲی له عمل ٲخه تٲرٲری.

پبنتنه ٲولنه په بنیادی ٲول د یو قبایلی رنگ جوٲه لری، ددی ٲولنی اقدار او روایات له نورو ٲولنو ٲخه جلا دی، ٲکه نو په دٲ ٲولنه کٲ پبنتنه مٲرمن د تاریخ په هر دور کٲی له دغسٲی مبارزو او عملی جدوجهد ٲخه تٲره شوٲی مورٲه په نظر رآٲی. په دٲ ٲولنه کٲی د پبنتنو بنٲو ٲتٲی او ٲرگنندی

محرومی. مدام خپل تاریخ په اوبنکو لیکلی دی، ولې چې پدې معاشره کې پتو او خرگندو قوتونو د پښتنې مېرمن هر اواز غلی کړی دی، د هغې د احتجاج او بغاوت لار یې نیولې ده، زه فکر کوم چې په انساني ټولنه کې یو برابر حقونه لرونکي د صبر او زغم حوصله ولې نه لري او خپله ټولنه د دغسې قسمه تعلیماتي رنځونو ته لاره هواروي، کوم چې د هغوی په ټولنیز عمل کې سستي راولي.

په ما به خاورې څوک میئن شي؟

مور مې میره ده ماته کوچ نه راکوبینه

د پښتو ټپې کور دې ودان وي چې د هرې پښتنې د زړه او ژوند عکاسي یې کړې ده، د میرې مور کردار خو قدرتي له داسې قسم بې انصافیو او بې رحمیو نه جوړ دی، خو یوه لویه المیه دا ده چې په پښتنو کورنیو کې خپلې سکه خوږې میندې په کور کې د لور او زوی تر مینځه ښکاره توپیر ساتي، د ښځې برخه به نارینه اولاد ته ساتي او خپل ښځینه اولاد له محرومی سره مخ ساتي. دغه رنگ د پښتنې پیغلې د ژوند په اهمه فیصله کې د هغې رای، خوښې نا خوښې ته اهمیت نه ورکول کېږي او خپله خوښه او مرضي پر پښتنو لویو ټپل کېږي، چې له عمله یې یو شمېر ستونزې مخې ته راځي، واده یو ښایسته ټولنیز تړون وي چې د ښځې په ژوند کې ډېرې اهمې تبدیلی راولي، خو ددې ژوند د ناکامۍ تیره هاغه وخت اېښودل کېږي، کله چې دغه جینۍ ته ورکړی د مهر حق د هغې څخه بېرته واخیستل شي او جینۍ تش د ژوند په نوي سفر کې د دې محرومی ښکار کړی شي، په ټولنه کې د نر او ښځې دې ټکر د ډېرو تور سرود ژوند خوشحالی په خپله ولکه کې ساتلي دي او سړي د خپلې برتری له احساس سره ژوند کړی دی، تعلیم او صحت په بنیادي انساني حقونو کې راځي راولي، ولې له بده مرغه په ځینو پښتنو کورونو

کې دلته هم د لور او زوی تر منځ لوی فرق ساتل کېږي، نارینه اولاد ته په هر صورت کې د تعلیم او صحت ښې موقې ورکول کېږي، ولې هغه اولاد چې د ژوند په هره سخته کې له مور او پلار سره نژدې ناست وي، خدمت یې کوي مینه ورسره کوي، هغه نظر انداز ساتل کېږي او که چېرته هغه په خپل زور دا موقعې ترلاسه هم کړي، نو هاغه توجه ورته مور او پلار نه ورکوي کوم چې خپل نارینه اولاد ته ورکوي او لا په دې خبره د هغې د شخصیت سپکاوی هم کېږي، چې د پردې ډېران خزله ده.

همدغه رنگ ښځینه وو سره د داسې رویو د ساتنې مرکزونه زموږ خپل کورونه دي چې ښوونځیو ته د محرومۍ او کمتری احساس پکې ورکول کېږي. سیل او تفریح هم د انساني ژوند او صحت په ضرورتونو کې راځي، هر انسان دې ته اړتیا لري چې د ژوند د ستړیاوو احساس له خپله ځانه په داسې هلو ځلو کې ورکړي، خو دلته هم پښتنې ښځینه له دې حق څخه محرومه ساتل کېږي او دا ځکه چې د ښځو لپاره د کور څلور دېوالونه د هغې په میراث رسېدلي وي. له ښځو سره دا سلوک او فرق په هره اداره کې ساتل کېږي، له خپلو کورونو څخه که ووځو نو په غم، ښادیو کې هم دا توپیر موجود دی، ښځینه د ودونو او خوشحالیو هرې موقع او دستورې ته په ساعتونو ساعتونو ځانونه سینگاروي، خو کله چې د ډوډۍ او خوراک وخت او موقع راشي نو دلته هم نارینه بری یوسي او ښځینه تر ټولو وروسته پالل کېږي، چې په خوراک کې شي... د چرگ پنجرې، مری او څټونه په برخه ور رسېږي، هم داسې د ریاست په سطح چې کومې فیصلې کېږي، په هغې کې ددې سیمې انساني ابادۍ، د سهولت، د هغوی د ترقۍ داسې گټورې منصوبې او پروگرامونه نه شي جوړولی چې د هغې په نتیجه کې د ښځینه وو په ژوند کې مثبتې تبدیلی راولي، د معاش او اقتصاد په حواله هم په ځینو ځایونو کې ښځینه له روزگار او معاش نه ازادي ساتل کېږي، په دې فکر که

چېرې بنځه په اقتصادي توگه تکره وي، د هغې په لاس کې پیسه وي نو هغه په کورونو او ژوند کې یو برابر، د سړي د حقونو په سمون خپله د حق غوښتنه کولای شي.

ځان یې زړو جامو کې جوړ کړو
لکه په وړان کلي کې باغ د گلو وینه
خدای دې د بڼې ورځې خاوند کړه
چې له شلېدلې لویې نه خلاصه شمه

زړې جامې او شلېدلې لویې ته د پښتنې مېرمن په برخه رسېدلې هغه میراث دی چې له هغه نه د خلاصون لپاره هرې پښتنې مېرمن نه یوه عملي مبارزه کول پکار دي، وخت ډېر بدل شوی دی باید هر پښتون پلار، مور او د ژوند ملگری په دې ضرورت پوه وي او هغه موقعې چې خپل نارینه و ته ورکوي خپل زاننه و ته دې هم ورکړي چې ژوند په حقیقت کې د ارتقاء پر لوري روان شي او د نړۍ د ترقی کړو هېوادونو په شان پښتانه هم د دې ارتقاء یوه برخه شي، باید په هر اړخ د داسې دو سیو غندنه وشي، چې په ټولنه کې تر او بڼې تر منځ په توپیر ساتلو ټولنه کې د ذهني او نفسیاتي مرضونو د زیاتوالي سبب ګرځي، مور یوې صحت مندې او ترقی یافته ټولنې ته اړتیا لرو، خو دلته د هرې پښتنې مېرمن هم دا ذمه واري ده، چې په خپل ځان د داسې جبرلار ونیسي، د دې توپیر ضد خپل او از مطبوط کړي، دا ذمه واري د میدیا او د هغو د منتظمینو هم ده، د ریاست د واکمنو ادارو هم ده چې په دې لړ کې د دې سیمې انساني ابادۍ لپاره کار وکړي.

پراخ کمیت او موثر کیفیت

دا خبره ډېره مشهوره ده چې کیفیت په کمیت کې وي، په دې مانا چې که په لسو تنو کې یو تن با کفایت وي، نو په سلو کې به لس تنه د ښه کفایت څښتنان وي، په پخوانیو زمانو کې کمیت په ډېرو برخو کې تر کیفیت د مخه و، په تېره بیا په جگړو او نورو هغو ډگرونو کې چې د زور ازمویلو عنصر په کې مطرح و، کله چې به په دې حالاتو کې د جگړیبزو وسایلو څرنګوالی یو شان و، نو تر ډېره حده جگړه د هغه لوري په ګټه تمامېدل چې روحیه یې لوړه وه او کمیت یې تر بل لوري زیات و، خو په تېرو زمانو کې هم تدبیر، تفکر او کیفیت پر لویو ناتدبیره ډلو د وړو با کفایته ټولنو او ډلګیو بری تضمین کړی دی.

په هندوستان کې د پښتنو او مغلو د بېلابېلو کورنیو د پېړیو پېړیو واکمني ددې ښکاره بېلګه ده چې منسجم، مدبر او با کفایته ټولني او ان یو څو کورنۍ او تېرونه هم کولای شي پر یو لوی کمي اکثریت خپله واکمني ټینګه کړي.

له هغه وخته چې نړۍ د تخصص پر لوري ګامونه اخیستي، نو د کمیت پر ځای د کیفیت موضوع ډېر زور اخیستی دی، اوس کیفیتونه پر کمیتونو واکمني کوي او د هغو تګلوري او ژوند لوري ته د بدلون جوګه دي.

کمیټونه تر ډېره حده د رایې او نظر د څرگندولو پر وخت پوښتل کېږي او یوازې مصارفې لښکر گڼل کېږي، په ټاکنو او نظر پوښتنو کې کمیټ (څومره والی) ډېر رول لري، خو په حکومت جوړونه او د دولت پرمخښونه کې بیا د کمیټ ځای کیفیت نیسي. د نړۍ په کچه هم هغه قومونه که څه هم د شمېر له مخې ډېر واړه دي، خو څرنگه چې د کیفیت پراوونو ته یې ځانونه رسولي، په نړۍ کې تر ډېرو لویو قومونو زیات مطرح دي او په هر ډگر کې یې خبره خورا وزن لري. اسرائیل ددې ملتونو له جملې څخه یو دی، چې د شمېر له مخې په ورو ولسونو کې حسابېږي، خو په نړیوال سیاسي او علمي کور کې ډېر زیات مطرح دی، تر اوسه پورې په علمي ډگر کې د نړۍ په کچه شاوخوا (۴۰) تنو د نوبل جایزې ترلاسه کړي دي. په دې کې (۱۸) تنه یوازې اسرائیل دي، یانې د اوسني عصري علم د پرمختګ په ډگر کې د اسرائیلو برخه نږدې نیمایي ده، اسرائیل په خپل کم کمیټ د عربو د پراخ اکثریت په مقابل کې ولاړ دي او ان دا چې ټولو مسلمانانو او د نړۍ د نورو ادیانو پلویانو ته زیات مشکلات پنځوي. داسې ډېرې نورې بېلګې شته، خو اوس راځم د پښتنو پراخ اکثریت ته! دې کې هېڅ شک نه شته چې پښتانه په افغانستان کې ثابت او څرگند اکثریت دی او په سیمه کې د شمېر له مخې په مطرحو ولسونو کې حسابېږي. خو دا خبره د غور وړ ده چې د پښتنو له دې پراخ کمیټ سره کیفی ودي هم موازي حرکت کړی دی که نه؟ دا حقیقت باید ومانو چې د نسل تکثیر په پښتنو کې ډېر زیات دی، خو د علم تکثیر بیا په دې انډول نه دی. که دا معادله یو بل سره انډولېږه وای، نو بیا خو پر پښتنو دومره ستونزې نه راتللې. پښتانه اوس د نورو گڼو ستونزو ترڅنګ دوه اساسي ستونزې لري: یو دا چې د پښتنو طبیعي سیاسي جغرافیه پر دوو برخو وپشل شوې، تر هغه وخته چې لر او بر پښتون په خپله واحد طبیعي جغرافیا کې سره راټول نه شي، نو ډېرې ستونزې به همداسې پر ځای پاتې وي او افغانستان کې به هم د

دایمي طبيعې ثبات پر وړاندې ستونزې راتوکېږي او بل دا چې پښتانه خپل ذهن کې یو کيفي بدلون رانه ولي.

تر څو چې پښتانه د پوهې په ګاڼه سمبال نه شي او د خپل برخليک ټاکلو لپاره خپل فکري کيفيت پیاوړی نه کړي، ډېره سخته ده چې پښتانه پر خپلو ستونزو برلاسي شي. د تېرو څو پېړيو په بهير کې بيا تردې دمه، پښتانه د افغانستان په حکومت کې تر ډېره بريده په عنوان او حاشيه کې واقع وو او لا دي، د حکومت متن په اساسي مانا د دوی په لاس کې نه و، کومو پښتنو چې د حکومت په متن کې هم کار کاوه، اکثره په بله ژبه کې حل شوي او دل شوي وو.

د یو حکومت عنوانونه او لمنې وخت پر وخت بدلېږي، خو اصلي اډانه يا متن په اسانۍ سره نه بدلېږي، عنوان د مسوليت بار پر غاړه اخلي او حاشيه تر ډېره حده واړه خدماتي کارونه تر سره کوي، خو د يوه نظام پېروى او شيره اصلاً د متن په لاس کې وي.

که غواړو چې د پښتنو ستونزو ته په اسانې مانا حل لارې پيدا کړو، نو يوه اساسي حل لاره يې همدا ده چې مفکر پښتانه بايد پر يوه ښه کيفيت باندې د پښتنو د پراخ اکثريت د بدلولو لپاره کار وکړي. ددې لپاره يوه دقيقه ستراتيژي جوړه کړي، که ددې ستراتيژي تطبيق تدريجي ښه هم ولري ودې لري، خو چې وي او ورو ورو بايد ورته تر هغه حده چټکتيا ورکړای شي، چې د کميت او کيفيت حرکت متوازن شي، د پښتنو په کميت کې هم ډېرې زياتې ښېښې او ځانگړنې شته خو که دې سره مؤثر کيفيت ملگري شي، نو ساری به يې د نړۍ په ولسونو کې ډېر کم پيدا شي.

د ډيورند کرښه او د هغې اغيزې

افغانستان چې د سترې جگړې او ساړه جنګ د زبر ځواکونو د سياليو ډگر و او دا چې زيات ځاني، مادي او فرهنگي زيانونو سره مخ و چې په دې لړ کې د بریتانوي استعمار د ځانګړو د سېسو ښکار شو او هغه ستونزې چې ورسره هېواد او سیمه مخ ده د همدغو ښکیلاګرو سياستونو پایله ده. د بریتانوي تاج د ځواکمنۍ لپاره د دغې امپراطورۍ يرغلګرو د مرکانتاليزم يا د سوداګرۍ د سياست په دوران کې د هند نیمې وچې ته د سرو او سپینو زرو په تلاش کې را ورسېدل ځکه چې د نړۍ د امپراطوريو ځواک د سرو او سپینو زرو د مقدار له مخې ټاکل کېده. د هند نیمې وچې ته په رارسېدو او هغه امتيازات يې چې د مغولي واکمن جهانګير څخه يې د هند د ختيځې کمپنۍ په وجود کې ترلاسه کړي وو د دې لپاره يې زمينه برابره کړه چې په دې سیمه کې پښې ښخې کړي او د نورو اروپايي لوبغاړو پر وړاندې يې په سیمه کې د خپلو پلانونو د عملي کولو په لړ کې د افغانستان جيوپوليتيک او جيو ستراتيجيک اهميت ته په پام سره د وړاندې تګ د پالیسۍ د پلي کولو لپاره پلانونه طرح کړل چې يو يې د جگړې د لارې د افغانستان ښکیلاک و. هغه مهال چې د افغانستان د سدوزيو واکمني د کورنيو سياليو ښکار وه، نو همدا وجه وه چې بریتانوي ښکیلاکګر د افغانستان ختيځو پولو ته را ورسېدل او د بلې خوا د روسيې د تزار پوځونه هم د منځنۍ اسيا له لارې د افغانستان شمال ته رانږدې کېدل؛ دلته وه چې دوو زبر ځواکونو همغه مهال افغانستان ته خورا زياته توجه درلودله. انګريزانو چې خپل اروپايي سيال فرانسه يې د هند په جنوب کې د ماتې سره مخ کړې و نو د ايران او هرات د لارې يې هم د فرانسې د نفوذ د مخنيوي لپاره کار کاوه او په شمال کې يې د تزاري روسيې د ماتولو لپاره په افغانستان د نظامي وړاندې تګ پالیسي

عملي كوله. كله نا كله د دغو زبر ځواكونو سياليو د داسې سازشونه بڼه خپلوله چې په كې د افغانستان ټوټې كول او زيانمنول شامل وو. افغانستان د هغه مهال د سترې لوبې د "قربانۍ گډوډۍ" و. د افغانستان د همغه مهال زيانمنونكي حالت د بریتانوي هند د بهرنیو چارو وزير سرالفرید لویال پخپل یو شعر کې امیر شیرعلي خان ته داسې انځور کړی و:

"افغان د ژرندي د دوو پلونو تر منځ د انه ده چې د دغو تیرو تر منځ د طوطیا په څېر مېده کيږي".

د هغه مهال د افغانستان واکمن امیر شیرعلي خان په ډېرې ناخوښۍ د هند وایسرای لارډ لېټن د دې په ځواب کې ولیکل: "افغانستان د غنمو دانه نه بلکې د تلې شاهین او مېزان دی، که چېرې هغه د یوې پلې خواته کږيږي نو د تلې بله پله به الوځي".^۱

د افغان انگلیس د دوهمې جگړې په ترڅ کې د افغان جنگیالیو د زیات مقاومت په پایله کې انگریزان او تزاری روسیه دې موافقې ته ورسېدل چې د هغه مهال په بخارا کې د مقیم امیر عبدالرحمن خان په اړه د هغه د نېمه خود مختار واکمن په توگه سره موافقې ته ورسېږي. بریتانیا د روسیې تزارته وړاندیز وکړ چې افغانستان د یو حایل زون په توگه د روسیې او بریتانوي هند تر منځ پاتې شي او له همدې ځایه وه چې د ډیورنډ د کرښې د تحمیل لپاره طرحې را منځته شوي. دغه او نور ټول نونه د دې لپاره وو چې په سېمه کې د پراختیا غوښتنې سیاستونه په بل ډول پلي شي. ځکه بریتانوي استعمار ونه کړای شو پر افغانستان باندې مستقیم تسلط تر لاسه کړي او د خپل نفوذ ساحه تر امو د سینده پورې پراخه کړي.

دغه تړون د یو استعماري ځواک له خوا پرته له دې چې بل لوری) افغانستان د هغه په لیکلو کې ونډه ولري طرح شو او د یو استعماري اړخ

^۱ میر محمد غبار

له خوا د بل نېمه خپلواک اړخ سره په نا برابرو شرايطو سره مطرح شو. دلته لاندېنۍ پوښتنې د پام وړ دي:

۱. ايا استعماري ځواک د جگړې په شرايطو کې د خپل هيواد د پولو څخه زرگونه مېله لېرې د سيمې د هيوادونو د دولتي پولو د ټاکلو قانوني واک درلود؟

۲. د بریتانوي هند دوهم درجه شخص (د بهرنیو چارو وزیر) د بل لوري د لومړۍ کچې د واکمن سره په مساوي شرايطو سره د دغه ډول تړون د لاسليک کولو صلاحیت درلود؟

۳. د افغانستان د وخت امير چې د بریتانوي هند څخه يې مستمري تر لاسه کوله د ۱۸۸۸ کال څخه را په دې خوا د زیاتو فشارونو سره مخ و او د تيري د گواښونو په فضاء کې ورته هغسې يو سند د لاسليک لپاره وړاندې کيږي چې په کې د وړاندې څخه د عوامي واک له مخې مشورې نه وې شوې. نو ايا دغه شان موافقه کيدلای شي برابره حقوقي او قانوني جنبه ولري؟

۴. دغه سند يواځې د استعماري زبر ځواک په ژبه يانې انگليسي کې لاسليک شوی او دا چې د هغه په ترتيب کې د افغاني لوري مشورې نه وې نو ځکه د هغه انگليسي متن امير لاسليک کړی چې امير په انگليسي ژبه نه پوهېدلو او دا چې په بخارا کې ډير وخت کېدوال و نو کېدای شي چې په روسي ژبه به پوهېدلو!!! د دغه ډول يو مهم سند متن يواځې د جگړې د برلاسې خوا په ژبه چې ان د سيمې د هيوادونو ژبه هم نه وه چې په دې توگه هغه پر هغه واکمن تحميل شوی دی چې د طرح کونکي له خوا يې مستمري اخيستله. نو داسې يو تحميل شوی تړون په دغه شان نا برابره شرايطو کې څه ډول حقوقي جنبه لري او ايا هغه کيدلای شي چې د اولس له خوا په وروسته پړاوونو کې د منلو وړ دی؟

۵. ایا هغه قراردادونه چې د جگړې د حالت د مدیریت لپاره تړل کېږي او یا تحمیل کېږي کله چې د جگړې حالت پای ته رسېږي په هماغه قوت پاتې کېدلای شي؟

۶. دغه کرښه چې د برلاسي يرغلگر له خوا د کاغذ پر مخ طرحه شوې د هغې په اړه د هغو خلکو څخه چې پر خاوره یې کرښه تېریدله د هغې د مشروعیت لپاره پوښتنه شوې وه؟

۷. ایا دغه سند د نورو قانوني پړاوونو لپاره د اړوندو دولتونو د تقنیني بهېرونو څخه تېر شوی و؟

۸. ایا د ډیورنډ توافق لیک د لومړنیو خواوو او د هغو وروسته واکمنیو له خوا رعایت شوی و؟

۹. دغه توافق لیک د خپل ماهیت له مخې دایمي بڼه درلودله او که موقتي؟ یا نې د جگړې د حالت لپاره د مسالو د لنډ مهاله حل په موخه شوی دی او که نه؟

۱۰. ایا هغو خلکو چې د چا سرنوشت ورسره تړلی دی دغه کرښه یې د یوې دولتي پولې په توګه ګڼلې وه او کنه؟ په داسې حال کې چې قبېلې، خېلونه او کورنۍ یې سره ویشلي دي او هیڅ وخت هغوي د تګ راتګ پر مهال د سرحدی رژیم په توګه هغه نه ده رعایت کړي.

د پوهاند محمد حسن کاکړ د لېکنې له مخې د افغانستان امیر د توافق لیک د لاسلیک وروسته انګریزانو ته ځینې اعتراضونه واستول چې د کرښې په اوږدو کې د نفوذ د ساحو په اړه وو، خو د بریتانوي هند وایسرای د هغو ځواب ورنه کړ. په دې مانا چې اعتراضونه وارد و!

کله چې د هنري ماتمردیورنډ ماموریت خپل د د سپسو دغه ماموریت پای ته ورساوه نو امیر د هند وایسري ته چې د هند په نېمه قاره کې د بریتانوي امپراطوري لومړی مقام و ولېکل:

" که تاسو هغوي (قبایلي سېمې) زما د واکمنۍ څخه لېرې کړئ نو هغه به نه ستاسې او نه هم زموږ د گټې وړ وي: تاسو به هميشه د هغوي سره په جگړه او ستونزه کې اوسئ، او ..."^۲

پوهاند ډاکټر محمد حسن کاکړ ليکي:

" مهمه داده چې برتانوي لوړ پوړو مامورانو د ډيورنډ توافقي ليک په خپله په ضمني ډول باطل کړی. سر جارج روس - کيپل د صوبه سرحد لوي کميشنرته د افغانستان د خپلواکۍ له جنگ نه وروسته و ويل چې: [زموږ پور شخص (امير) حبيب الله ته و، او موږ د هغه د ورور يا زامنو مديون نه يو.] د دغې وينا نه دهغه مطلب دا و چې هغه مقدار پيسې چې دهند د بریتانوي حکومت د ډيورنډ د توافق له شرايطو نه ازادوي، تر هغه مهمه دا ده چې د ډيورنډ د توافق ليک په ضمني ډول د راولپنډۍ د تړون له مخې چې دهند د باندنيو چارو د وزير د ۱۹۱۹ کال د اگست په اتمه منلی، هم باطل کړی. د دغه تړون په ضميمه کې ای ايچ گرانټ ويلي چې: (پر هغه برسېره دغه جنگ ټول پخواني تړونونه باطل کړي دي)."^۳

لکه چې پورته وويل شو امير عبدالرحمن خان چې نېمه خود مختار واکمن و او د هېواد د بهرنيو پالیسيو د مدیریت لپاره د بریتانوي هند تابع و پخپل ليک کې د هند وایسري ته دا واضح کړې وه چې دغه سند يې د اجبار او تحميل له مخې لاسليک کړی نو په دې صورت کې د سند حقوقي اړخ تر پوښتنې لاندې راځي. له بلې خوا د ډيورنډ د کرښې د سند په سريزه کې داسې لولو:

" په داسې حال کې چې د هندوستان په خوا کې د افغانستان د سرحدي سېمې په هکله ځينې مسالې رامنځته شوي، او په داسې حال کې دواړه والا حضرت امير او د هندوستان حکومت هيله من دي چې دغه مسالې د دوستۍ په فهم او د دواړو د نفوذ د ساحو د حد په ټاکلو سره حل کړي ....".

^۲ خليل نوري د امير عبدالرحمن خان لمسی، ۲۰۱۰/۰۳/۱۳

^۳ پوهاند محمد حسن کاکړ، اسمایي، ۱۴ فبروري، ۲۰۰۷

دا کومې مسالې وې او په هغه مهال د افغانستان سره د هند د حکومت سرحدات کوم وو او دنفوذ ساحې کومې وې؟ د نفوذ د ساحو په اړه د امير هغه ليک چې د اعتراض په توگه د هند وایسرای ته په دغه مهال کې استول شوی دي پوره وضاحت لری.

په دې سېمه کې په ۱۹۱۹ کې لومړني ستر بدلون هغه مهال رامنځته شو چې افغانستان د بریتانیې استعمار ته ماتې ورکړه او دې ته یې اړ باسلو چې د افغانستان استقلال هم په کورنیو او هم په باندنیو چارو کې په رسمیت وپېژني. د افغانستان د یو خپلواک دولت په توگه د پیژندلو په سند کې د ډیورنډ د کرښې د حقوقي حالت په اړه څه نه دي راغلي او دا په دې مانا چې د افغانستان د پولو ټاکل د یو استعماري ځواک د واکونو برخه نه وه. بل ستر بدلون په ۱۹۴۷ کې راغی چې هغه د دغې وچې ویش و او دا چې انگریزي استعمار خپل تسلط له لاسه ورکړ نو په دې صورت کې د هغه تر مخه تحمیل شوي قراردادونو هم خپل ماهیت له لاسه ورکړ. او دا چې د هند په وچه کې د ریفراندم او ټول پوښتنې پایلې د دغه تړون په اړه هغه پوښتنې چې را پورته کوي کومې دي؟

د بریتانیې استعمار دغه ډول پولې د خپلو مستعمرو په ټولو قلمرونو کې د کاغذ پر مخ داسې راکښ کړي دي چې د اوسنیو شخړو او لاجو لپاره د باروتو د بوجیو کار ورکوي. په منځني ختیځ کې د فلسطینیانو پر خلاف عمل او هلته د نړۍ د ټولو برخو څخه د یهودو په راټولولو سره د فلسطینیانو د هویت د پای ته رسولو استعماري دسېسه لاوس هم د شخړو اصلي سرچېنه ده. د اسیا په وچه کې هم دغه ډول کار تر سره شوی او انگریزانو کله چې هم یو اولس تر خپل ښکېلاک لاندې په پوره ډول نه دی راوستی نو بیا یې هلته د ویش او حاکمیت کولو د روش څخه کار اخیستی دی.

د افغانستان د اولس استازو د ۱۹۴۹ کال چې د هغه مهال د ملي شورا اوومه غونډه وه د ډیورنډ د کرښې په فزیکي (دیفکتو) او هم په حقوقي (دیجور) لحاظ رد کړه او دا په دې مانا چې د کرښې د تحمیل پر مهال د

افغانستان دولت په بهرنیو چارو کې خپلواک دولت نه و بلکې هغه یو تحت الحمايه (پروټیکټريټ) واکمني وه چې ورته د توافق لیک بل اړخ چې په حقوقي لحاظ دواړو برابر حیثیت نه درلود مستمري هم ورکوله چې په دې صورت کې د ملي گټو د ساتنې په اړه اختیارات هم له منځه ځي.

په سېمه او نړۍ د تړون اغیزې:

لکه چې وویل شو امیر عبدالرحمن خان د بریتانوي هند وایسرای ته پخپل اعتراضیه لېک کې دا جوتنه کړې وه چې د دغې کرښې د تحمیل سره به د دې سېمې د تنظیم لپاره کومې ننگونې د ځان سره ولري چې دا په ټوله کې د دغه تحمیلې تړون اصلي ماهیت په نښه کوي. د یوې قبیلې، یو کلي او یوې کورنۍ په منځ ویشل پرته له دې چې دهغو خلکو اراده او گټې په کې شاملې وي داسې یو عمل دی چې یواځې یو استعماري ځواک هغه تحمیل کولای شي.

د دې کرښې په دواړو خواوو کې قبیلو او کورنیو همیشه د یو شان ټولنیزو مقرراتو او دودونو په چوکاټ کې ژوند کړی او هغوي دغه کرښه په عمل کې نه ده منلې. د کاغذ پرمخ هانري ډیورنډ د لته قبیلې قومونه چې په کورني او د شتمنیو او د ژوندانه د اړتیاوو د پوره کولو لپاره یې نه شلېدونکي اړیکي درلودل او لري یې پرته له دې چې په دغه پروژې کې افغان چارواکي او پخپله خلک شامل وي داسې سره و ویشل:

د تش په نامه	په افغانستان کې سلنه	قبیله
کرښې بل اړخ ته سلنه		
۷۰	۳۰	سالارزی (ترکانې)
۲۰	۸۰	مشوانې
۷۰	۳۰	ماموند
۱۰	۹۰	صافی

۶۰	۴۰	مهمند
۲۰	۸۰	شینواری
۱	۹۹	خاخي
۳	۹۷	خدران
۵	۹۵	منگل
۴۰	۶۰	خمکني
۱۰	۹۰	گريز
۸۰	۲۰	وزیر
۴	۹۶	د خوست د ولایت ځینې قبیلې
۲۰	۸۰	سلیمانخیل
۹۵	۵	بیتني
۴۰	۶۰	دفتاني
۱۰	۹۰	بريخ
۶۰	۴۰	کاکړ
۶۵	۳۵	اخکزی
۴۱۰	۹۰	نورزي
	...	نورې قبیلې

(پورتني ارقام د احصاييو له مخې کره نه دي او د دغو قبیلو او خیلونو د مشرانو د اټکل له مخې یاد شوي دي خو د کرښې په دواړو خواوو کې د هغوي د شتون په اړه معلومات وړاندې شي)

^۴ د سپين ږيرو سره مرکي ۲۰۰۹ کال ، کابل

د پښتنو د نورو قبېلو لکه افریدی، خټک، بنگښ، مروت، ورکزي، توري، مسید، اتمانخیل، جدون، یوسفزي چې د هغو زیات شمېر د پولې په بله خوا کې میشت دي. هغوي چې د پولې په دواړو خواوو کې وپشل شوي دي په ټولو سیاسي-نظامي، اقتصادي، فرهنګي او ټولنیزو بهیرونو کې مستقیمه ونډه لري او اغېزې یې خورا زیاتې دي.

د شیخ ملي د ځمکو د ویش د سیستم له مخې د افغانستان د کنړ په ولایت کې د ماموند قبېله د باجوړ د سیمې سره تړلې ده او هغه د ځمکې وروستنی ویش چې په ۱۳۴۳ کال کې وشو د ډیورنډ د تش په نامه د سرحدي پولې څخه کورنۍ په دواړو خواوو کې سره ویشلې شوې او لاوس هم د خیلونو او کورنیو تر منځ د کنړ د ولایت د شیکل د ولسوالۍ د شلتن د درې ځمکې د باجوړ د ورو ماموندو د ځمکو سره د ویش په سیستم کې دي چې کورنۍ په دواړو خواوو کې ملکیتونه لري او د ډیورنډ کرښه د هغوي لپاره کوم اهمیت نه لري.

د انگریزانو د وخت د دغه ناوړه ویش له امله د کرښې په دواړو خواوو کې وګړي د یو منظم دولتي سیستم څخه د باندې پاتې شول، په سیاسي او اقتصادي ډګرونو کې ورته هغه ونډه ونه رسېدله چې له مخې یې هلته ترقي راغلې وای. خلک د تعلیم څخه محروم پاتې شول او د ښځو تعلیم خو تر اوسه هم هلته د نشت په برابر دی. داچې د انگریزانو له خوا همغه مهال د جرمنو د قابو کولو لپاره د ایف سي ار په نوم د منځنیو پېړیو ناوړه قانون وضع شو نو په اصطلاح دغو خودمختارو سېمو کې د انسان وژونکو او مجرمینو لپاره پټن ځایونه رامنځته شول او د نوي عصر ترهګرو هم دلته ځالي جوړې کړي دي.

انگریزانو هغه مهال د ډیورنډ د کرښې د تحميلي تړون په چوکاټ کې د دغې سېمې څخه د حایل زون په توګه او د سترې لوبې او ساړه جنگ په دوران کې یې ورڅخه د خپل شمالي سیال او زبر ځواک د ماتولو لپاره کار اخیستلو. په دغه پلان کې د ۲۱ پېړۍ سیلان بریالي شول ځکه همدا سېمه

وه چې د ساره جنگ لپاره يې د لوژستيکي او ايډيالوژيکي پلاټفورم په حيث کارورکړ. دلته دا د پام وړ ده چې د ساره جنگ د دوران د دښمن د ماتولو لپاره چې د کوم تاکتيک او لارو چارو کار واخيستل شو همدغه تاکتيکونه اوس دلته د ترهگري اصلي سرچينه جوړوي.

دغه سرحدي کرښه چې لاهم متنازعه کرښه ده نږدې ۲۳۱۰ کلو متره اوږده ده او د هغې د اغيزمن کنترول لپاره زياتو انساني او مادي سرچينو ته اړتيا ده.

د بده مرغه د دې کرښې په دواړو خواوو کې دوديز قومي جوړښتونه مات شول، د قبيلو مشران د زرگونو په شمېر کې د يو منظم پلان له مخې و وژل شول نوځکه اوس د ترهگري لپاره ډگر خالی دي. د دې سېمې پښتانه د تعليم څخه محروم دي او په اقتصادي لحاظ د خپل ژوند د تامين لپاره هم ترهگري د يو بدیل په توگه کاروي چې ترهگري کړی. د هغوي په استعمال کې مهارت لري.

له بلې خوا د سېمې د دوو هستوي دولتونو تر منځ د کشمېر د شخړې له امله هم قبایلي سېمه يو ستراتيژيک اهميت لري ځکه د کشمير څخه راغلي جنگيالی ډلې دلته ځانته ځای ميندلاي شي او همدا وجه ده چې دلته د ټيکاو او امن لپاره زمينه نه ده مساعده. تر هغې چې په سيمه کې د بریتانوي استعمار د دوران څخه راپاتې مسالې د حل يوه معقوله لاره ونه مومي نو د کرښې په دواړو خواوو کې پښتانه به د سيمه ييزو او نړيوالو دسيسو بنکار وي او هم به دځان او هم دنورو لپاره د گواښونو لامل گرځي او د نړيوال تمدن، ټولنيزې سوکالی او اقتصادي پرمختيا څخه به شاته پاتې وي.

پښتانه او نړۍ

د پښتون، پښتو او پښتنو ټکي به په تاريخ کې هم کله دومره د نړيوالو له خوا نه وي ياد شوي چې په تېرو دوو لسيزو کې - لومړی د طالبانو د ظهور او وروسته د هغوی د نزول په تړاو چې عمومي افکار يې د پښتني ټولني زېږنده بولي. پر دې به لانه غږېږو چې طالب رېښتيا د پښتني ټولني محصول دی او که پښتنو ته را صادر شوی دی. خو پر دې به هرومرو تمېږو چې دغو انگېرنو او اخیستنو پښتنو ته له ځانه سره څه راوړي دي.

لومړی رځی وگورو چې په لويه نړۍ کې د پښتانه تاريخي ځای چېرې او دريځ څه و؟

پښتون بنايي د هغو لږو قومونو په ډله کې راشي چې ها زما د يوه همکار خبره «نه يې نړۍ وپېژانده او نه نړۍ دی سم وپېژانده!»

پښتون په دوديز ډول له خپلې نږدې کرې ورهاخوا د اړيک پالنې شوقي نه دی او که يې پالي هم د پردو له کرکې. دده راشه درشه تل له خپل سره ده: له چم، گاونډ او تربره سره؛ چې له دې ورهاخوا شي له کليوالو، سيمه والو سره؛ آن ډېر لږ د هېواد کچې ته وځي (يا لږ تر لږه تر دا وروستيو پورې دغسې وه). نوره نړۍ يې ډېره نه خوښېږي او «خپل غر د بل له تخت او زر سره نه برابروي». که له تاريخي پلوه ددغسې يوې مراودې پيلولو ته اړ شوی، نورې نړۍ ته مخامخ نه دی وتلی او له واسطې يې کار اخیستی دی او دا واسطه د سيمې هغه ولسونه وو چې تر ده دمخه په نړيواله راشه درشه کېوتې وو: په لوېديځ کې فارسيان، په ختيځ کې د هند د نيمې وچې ولسونه او يو لږ مهال په شمال کې روسان. له نړۍ سره په دغو محدودو تاريخي روابطو

کې چې موږ يې بېلگې موندلې شو، دده د ستونزې سټه هم په دغه پردې کړکې کې ده. په لوېديځ کې د پښتانه تصوير د همدغو گاونډيو ولسونو د تعريف پر بنسټ جوړ شوی دی چې له مخې يې پښتون داسې يو څوک دی: مغرور، دودپال، قهرجن، مکار، بې تمدنه، بې وعدي، سر تمبه، خرافاتي، قانون ماتوونکی، جاهل، کينه کښ، غچ اخیستونکی او داسې نور.

د شلمې پېړۍ په پيل کې انگرېز ښوونکی ډبليو گېلبرسن په خپل اثر «د پوختو لومړني کتاب» کې د پښتانه تر تعريفولو وروسته له هغه سره د رابطې محدوديت داسې بيانوي:

«له (پښتانه) سره په خپله ژبه خبرې نه شي کېدی او راشه درشه ورسره له منځگرو پرته شونې نه ده. په دې کې له دوو دليلونو څخه يوشته: يا دا چې دی پخپله د خپلې ژبې د ورزده کړې وړتيا نه لري او يا دا چې د خپل ولس او خپلو چارو په وړاندې بې تفاوته دي.»

پښتو او پښتنو ته پام هم د لوېديځ تر ټولو قامونو دمخه انگرېزانو اړولی او دا کار يې لومړی د مذهبي او وروسته پوځي دلايلو پر بنسټ کړیدی. د لندن د ختيځ پېژندنې پوهنتون - سواس په يوه څېړنه کې راغلي دي: «له پښتو سره د مفاهمي د يوې وسيلې په توگه د انگرېزانو مينه د ۱۹ پېړۍ له نيمايي څخه پيدا شوې ده. لومړنی مقصد چې پښتو پکې وکارېدله د انجيل خپرېدل و. د عيسويانو دا سپېڅلی کتاب لومړی ځل پر ۱۸۱۸ کال په پښتو راووت. وروسته بيا هغو انگرېزي افسرانو چې د برتانوي هند په پښتني سيمو کې يې دندې درلودې پښتو ته مخه کړه چې له يوې خوا له ځايي ولس سره بې واسطې وغرېدلی شي او له بلې خوا دغه ولس چې پښتو وايي، وپېژني.»

په پښتونخوا کې انگرېز افسر جگړن راورتي د نولسمې پېړۍ په دويمه نيمايي کې ظاهراً لومړنی کس و چې د لندن چارواکو ته يې د پښتنو د

پېژندلو او پښتو زده کولو سپارښتنه وکړه او پخپله يې هم ورته يو گرامر وليکه چې خپرونکي يې په دې ژبه کې لومړنی بولي. که څه هم په شمال کې روسانو د پيترزبورگ پوهنتون له لارې د پښتو پېژندنې هڅې ترانگرېزانو دمخه پيل کړې وې، خو انگرېزي افسرانو د عملي اړتياوو له مخې پامور پرمختيا ورکړه. په «بنو يا زموږ افغاني سرحد» نومي کتاب (۱۸۷۶) کې اېس اېس توربورن پر پښتون قبایلي وگړي د هغه انگرېز د خبرو اغېز ته گوته نيسي چې پښتو يې زده کړې ده. دی ليکي:

«د هغه غرني پښتون خوښي چې انگرېز بادار يې ورسره دده په پښتو ژبه خبرې وکړي رېښتوني او ناپايله وي.»

د «لومړني پوختو کتاب» ليکوال هم خپلو همفکرو ته د پښتو زده کړه په پښتني ټولنه کې د بدلون راوستلو يواځينی لار معرفي کوي او ليکي: «دا هغه قام نه دی چې په سپکولو او د خورا ډېر زور په کارولو مات شي، که څه هم بنايي دا هماغه يواځيني خيزونه وي چې دی پرې سم پوهېږي. موږ ته اما په کار ده چې ددغه کس د پېژندنې لور ته لکه هغسې چې دی، دده د ژبې د زده کړې له لارې پر له پسې هڅه وکړو؛ پخپله دی او د هغه چاپيريال وپېژنو؛ هڅه وکړو چې له ده سره د کلک خو سم سنجول شوي، عادلانه او دده له مذهبي عقايدو، دودونو او هېوادنيو رسمونو سره په همغږي چلند دده جهالت او سرکشي له منځه يوسو.»

خو څرنگه چې د پښتنو او پښتو لور ته د لوېديځوالو هڅې پر پوځي بنسټونو ولاړې وې چې دواړه لوري پکې خوږ شوي، نو د نږدې کولو پر ځای يې هغوی لاهم يو له بل نه لېرې کړيدي. دا هماغه پړاو دی چې د «پيرنگي» ټکی چې د انگرېزي foreigner يا «بهرني» اړول شوې بڼه ده، د يوه خورا ناوړه غليم مترادف وگرځېد او پښتون کولتور ته ننوت. له پيرنگي سره تړلی هر شی د کرکې وړ شو، د هغه د موخو او نيتونو په اړه شکونه پيدا شول او څرنگه چې پښتون د هېڅ «پيرنگي» په ژبه هم نه پوهېده يا لږ پوهېده، د سيمې منځگرو چې دده په استازيتوب غږېدل دغه واټن نور هم ژور کړ.

د پښتانه خبره چې څه ډول په نولسمه پېړۍ کې د لوېديځوالو په سترگو کې جوړه شوې، په ۲۱ پېړۍ کې هم وانه وښته. دغه تصوير د راند موسسې غړي جوناه بلانک په دې وروستيو کې داسې ښودلی دی:

«د پښتنو هره روغه په هماغه شېبه کې د حالت د ساتلو لپاره وي. که حالت واوړي، روغه او تړون هم ورسره د سترگو په رپ کې ځي. هر تړون د شخصي روابطو پر بنسټ جوړېږي او له هر پښتانه سره اړيکي یو خوځنده څيز دی. دا لکه د شنه بوتې په څېر دی چې پرله پسې به اوبه ورکوي، که لږ غفلت دې وکړ نو ټول تراوونه وچېږي او مري.»

بلانک چې په پښتنو کې کوم بدلون هم موندلی، له بده مرغه هغه هم مثبت نه دی او دده پر مادي کېدو او اخلاقي ورستېدو ټينگار لري، لکه چې ليکي:

«پيسې په هره ټولنه کې ښې ايسې، خو د پښتانه تر ټولو لومړی له دې امله خوښېږي چې د خپل عزت لوړوالی پکې ويني... يعنې چې نوم يې لوړ شي او خلک ورته په درنه سترگه وگوري. هغه معاملې او تړونونه چې په خپل ولس کې د يوه قومي مشر عزت لوړوي، تر هغو معاملو چې ده ته يوازې د بهرني گواکي نوم ورکوي، د پايېدو ډېره وړتيا لري.»

له پيسو سره د پښتنو مينه په تېر کې هم راغلې او آن د نولسمې پېړۍ انگرېزانو هم بيا بيا ياده کړې ده. د همدغو انگرېزانو خبرې پر ۱۹۸۰ کال د هغه مهال د واکمن بېرک کارمل پلار جنرال محمد حسين د شوروي ځواکونو يوه قوماندان جنرال الکساندر مایوروف ته د مشورې په بڼه له سره داسې تکرار کړې وې: «اورېدلې به دې وي چې افغان ماتولی نشي، خو په پيسو يې پېرودلی شي!»

ډنمارکي بشرپېژندونکي فريدریک بارت يادونه کړې چې پښتنه ټولنه لږ تر لږه د شلمې پېړۍ تر اواسطو پورې خورا بې پيسو يوه ټولنه وه. تجارت بد بلل کېده؛ په تنخواه له حکومت سره کار کول د غلامۍ انډول و؛ او هېڅ

داسې قومي مشر چې ځانته يې څه ويل ددې جرات نه کاوه چې په حکومت کې دنده واخلي. بارت يادونه کوي چې د لوېديځ د ډالرو سمندر د افغانستان په ټولو وگړو کې د پيسو نه سرېدونکي حرص رامنځته کړ چې پښتانه هم پکې راځي.

بهرني څېړونکي دا مني چې پښتنه ټولنه هم د يوه ژوندي موجود په توگه اوبنتې، خو دا اوبنتنه ددې پر ځای چې د پښتنو رنگ ښه کړي، لايې بد کړيدی. د بي سي جورنال په نامه د يوې مجلې ليکوال رابرت کېمپ په همدې تړاو وايي:

«د هغو دليلونو له امله چې د افغان ټولني په نورو برخو کې يې بدلونونه راوستل، پښتانه هم په تېرو دېرشو کلونو کې له ژورو بدلونو څخه تېر شوي چې په دوی کې يې د افراطي کېدو کچه تر هر بل افغان قوم لوړه کړې ده. ښايي په دې کې د ډيورنډ ليکې پر دواړو خواو د شوروي د راتگ خلاف مبارزه کې د پښتنو گډې ښکېلتيا ونډه لرلې وي. طالبان چې د نورو خبرو ترڅنگ محافظه کار مذهبي عقايد لري، د يوه پښتني جوړښت په توگه هم پاتې شوي او دې کار هم د نورو پښتنو په افراطي کولو کې ونډه درلودلې ده. د ډيورنډ ليکې په اوږدو کې د روان ترڅه غبرگون سته هم ښايي په هغو هڅو کې نغښتې وي چې غواړي په يوه کليواله، دوديزه او قبایلي ټولنه کې د اوس مهال تمدن ور وتپل شي. ځيني پښتانه ښايي له ياغيانو سره د ملگرتيا له لارې غواړي د بهرنيو فلمونو، ليبرالو نظريو، نشه يي توکو او له ښځو څخه د ټولنيزو محدوديتونو د پورته کېدو مخه ونيسي.»

په دې ډول نو هاغه د مرحوم سيال خبره، «تر سلو قيامتو وروسته هم» پښتون د بهرنيانو له نظره لا اوس هم د تنگ نظري او افراطيت په هماغه «زاره قبر کې پروت دی» چې د اړولو هيله يې نشي کېدی. د اوبنتون لپاره د پښتنو د نه چمتو کېدو اصلي دليل هم د دوی په قبایلي او کليوالي جوړښت کې بلل کېږي. لوېديځوال چې کله د افغانستان قومونه سره پرتله کوي، ناپښتانه ښاري شوي متمدن وگړي بولي چې نه يوازې اوسمهالي کولتوري

او ټولنيز بدلونونه په ورين تندي مني، چې پخپله يې په خپرولو کې ونډه هم اخلي. خو د پښتانه په اړه نظر هغسې دی چې دوه سوه کاله پخوا و. دغه نظر «د پښتنو خلاف زموږ جگړې» نومي کتاب کې خورا جوت راغلی دی. د کتاب ليکوال انتول لېوېن چې په لندن کې د کينگز کالج استاد دی، وايي:

«له بده مرغه د پښتنو غوڅ اکثريت لاهم په کليو کې ژوند کوي، يا په دې وروستيو کې ښارونو ته کډه شوي چې لايې هم د ښاري ټولني پرانستي چلند نه دی زده کړی. غملړلی واقعيت دادی چې د پښتنو په منځ کې لاهم داسې يوه پراخه ولسي کتله نده رامنځته شوې چې د ليبرالو اصلاحاتو لاره پرانيزي يا لږ تر لږه ددغو اصلاحاتو ملاتړ وکړي او يا پښتانه ځوانان دې ته رامت کړي چې د طالب لپاره د جنگېدو پر ځای د ځان لپاره وجنگېږي.»

زما له نظره په پښتنو کې د ځان د بدلولو اړتيا اوس تر هر بل وخت ډېره ستره ده. دا بدلون تر ټولو لومړی مخامخ له نړۍ سره په مراوده کې راځي، په خبرو او راشه درشه راځي. له ښه مرغه چې اوس د بهرنيو ژبو زده کړې د واسطو اړتيا هم له منځه وړې ده.

شکاکيت، کرکه، نه زغم، په پرېکړو کې بېرېه، مخقضاوتونه، له مرکز تېښته، ځان بروالی، باټې وهل، خپلې نيمگړتياوې په بل اړول، مرورېدل، ابدي کينه، ابدي دوستي، رانده باورونه، خرافاتي والی، خپل ځان د نورو لپاره سپزل، بېځايه قناعت او دې ته ورته نور او نور لري کول او غورځول غواړي. پښتون بايد په ټينگه له نړۍ سره خپل روابط له هېڅ اسرې او پلمې پرته له سره تعريف کړي او پخپله خپل نوی او متمدن انځور نړۍ ته وړاندې کړي.

عطاء الله خان حيران

پښتانه چارواکي او مضر احتياط

که مې ورور که مې عزيز، که ميا ملاوي

چې د بنمن وي د وطن زه يې د بنمن يم

روشنفکران يا روڼ اندي د خپل علم پرمت تياره ذهنونه روښانه کوي
خپل هغه علمي پانگه چې يو روښنفکر يې لري د قلم او د ويناوو پرمت يې
خپل ولس ته لېږدوي، روشن فکر د روشن فکري د اصولو له مخې له هرڅه نه
پرده پورته کوي، د هېڅ شي پر مخ نقاب نه پرېږدي، هغه که په هره توگه وي،
که يو روشن فکر د يوه حقيقت په ويلو خپل ژوند په خطر کې ويني، نو په
مستعار نوم دغه حقيقت خپل ولس ته وړاندې کوي. د ليکوالۍ په
اصولوکې ورته دا جواز ورکړل شوی دی، خو د سترگو پتولو حق ورباندې نه
لري، ځکه دا بيا له ولس او له خپل قلم او علم سره جفا ده او بله خبره چې
ډېره اړينه ده هغه ژمنتيا ده بايد يو روشن فکر چې څه ليکي او ياڅه وايي
بايد په ټوله مانا په کې رښتيني اووسي او د رښتینولۍ ترڅنگ خپله هم د
زړه له تله ورته ژمن اووسي داسې نه چې تاته يوڅه وايي او خپله بل څه کوي.

نو پردي اساس ژمن او هوډمن زړور روڼ اندو نظر په ټول قامي ژوند او
محيط باندې پکار دی، هوجرې، جوماتونه، بنسرونځي او پوهنځي ترمنځ
واپنونه که دې ټولوته نظر ونه کړي، بيا نه شي کولی چې په ذهنونو کې د
علم او پوهې انقلاب رامنځته کړي.

د يوه روڼ اندي لپاره صداقت هم له ضرورت نه زيات اړين دى، ځكه ځينې ليکنې چې ليکوال په کې له صداقت نه کار نه وي اخيستی او د زړه له درده نه، بلکې د خپتې له درده يې ليکلې وي، نو هغه ليکنه موږ ته هېڅ خوند نه راکوي حتا د لوستولو حوصله يې نه لرو، په کومه ليکنه او وينا کې چې صدق موجود وي او د زړه له درده ليکل شوي وي هغه زموږ په روح باندې اغېزه کوي موږ اړيا سي چې ترپايه يې ولولواو دا ډول ليکنې د ارواپوهنې او د بنوونې او روزنې فلسفې له نظره زموږ په ذهن کې تر ډېره خوندي پاتې کېږي.

په ټول لوی افغانستان کې د کميت له پلوه ډېر زيات روڼ اندي لرو، خو د کيفت له پلوه بيا د گوتو په شمار روڼ اندي په پښتونخوا، جنوبي پښتونخوا او په افغانستان کې لرو چې نظرياتو يې د ولس اذهان يوڅه روښانه کړي دي نور ټول د مضر احتياط په ناروغۍ اخته دي.

لومړی راجم دې ته چې دغه مظراحتياط کارو روڼ اندو، مضر احتياط څومره ددوی خپل شخصيت زيانمن کړی دی، څومره يې د ژمنو او هوډمنو روڼ اندو ته زيان اړولی دی او ددې ترڅنگ يې ټولني ته څومره زيان اړولی دی.

يو احتياط دی او يو مضر احتياط، احتياط ښه دی، خو مضر احتياط مضر دی، مضر احتياط عموماً د شخصي گټو په خاطر کېږي. زموږ يو شمېر روڼ اندي په ټول لوی افغانستان، پښتونخوا، جنوبي پښتونخوا او په افغانستان کې له دې امله له مضر احتياط څخه کار اخلي، دوی فکر کوي چې په دې سره به دوی ته هرڅوک د ملي شخصيت په توگه احترام لري (يوشمېر روڼ اندي سياستوال او نوم څرگند پښتانه ددې لپاره له پښتو پالنې او ان پښتو يادونې او کړنې څخه ډډه کوي چې څوک ورته ژبپال او ملت پال يا نشنيلست او همدارنگه فاشست ونه وايي، دا ډول تورونه دوی ته له کفر نه هم بد ښکاري) دوی ته ښه سرپيتوب په دې کې ښکاري چې د خپل قوم له حقونو تېر شي او يايې په غوښتلوکې له ضرورت نه زيات محتاط واوسي،

عموماً له دغه ډول خلکو نه د پښتون قوم لپاره ډېره ناوړه گټه اخیستل شوې ده. زما د قوم په نوم يې کېنولی وي، يوازې په فزيکي ډول پښتون وي، خو په فکري لحاظ او د خپل مضر احتياط پرمخت د پښتو او د پښتنو لپاره زهر قاتل وي، بيا چې کله مړ شي بيا زما وي، بيا په ما تاوان وي، بيا يې ماته پېغورونه هم راکوي، چې ستا پښتون و او يا ستا پښتون دی، نور څه غواړې دغه ډول تش په نامه روڼ اندي نه په ټولنه کې هغه شان رسوخ لري او نه په تاريخ کې په ښه نوم يادېږي، د يوه غلام په نوم په ټولنه کې شهرت مومي، په ژمنو، رښتيني او هوډمنو روڼ اندو باندې د مضر احتياط کارو روڼ اندو ناوړه اغېزه داده چې په ټولنه کې ولس ورباندې دومره په اسانۍ سره باور نه کوي. د وخت په تېرېدو سره او د ډېر امتحان وروسته دغه ژمن او هوډمن زړور روڼ اندي، د خلکو د زړونو په سکرين خپل تصوير جوړوي چې دغه مضر احتياط کاره روڼ اندي په ټولنه کې د باور فضا اړپېچلې کوي چې دا دې ټولني ته سخته ضربه ده.

ولس ته يې او په ځانگړې توگه ځوانانو ته يې زيان ترهرڅه زيات دی، ځکه چې ځوانان او په ټوله کې ولس، د دغو مضر احتياط کاري په لومړي سر کې هغه شان نه وي پېژندلي، نو د دوی په اذهانو کې دغه ښاغلي د يو ايډيال په توگه نقش وي کله چې دوی د مضر احتياط له امله وښوېږي، نو ورسره سم د هغو د مينوالو فکرونه هم وښوېږي، نو هغوی بيا يوڅه وخت خپل ځان ته زورېږي چې ولې يې خپلې ټولې هيلې دوی پورې تړلې له هغې نه وروسته بيا دوی له سره ژوند پيلوي، په فکري لحاظ دغه مضر احتياط کار د خپل ولس د فکرونو قاتلان وي.

که موږ خپل تېر تاريخ مطالعه کړو او د خپلو روڼ اندو ژوند اند او فلسفه لولو، نو هغوی هم په خپله په خپل وخت کې هم د مضراحتياط کاري درلودل، خو هغوی هغه شان پټ نه شو پاتې کېدی په هغه وخت کې خوشال بابا(رح) به مضر احتياط کارو ته بې ننگه ويل، په نننۍ اصطلاح کې د

مضراحتیاط کارو په نامه پېژندل کېږي، سترخوشال بابا(رح) په خپل شعر کې ورنه داسې انگېرلي.

د بي ننگو پښتنو له غمه ما
لويي پرېښوه ونيوله کمه ما
دا هم ښه که په دا کار کې هومره کار وي
چې که واخيست انتقام له گرمه ما
هغه ملاچې مې په هوډ سره لوی غروه
له ناکامه کره مغل ته خمه ما
چې دننگ گوهر می مات شو دواړه سترگی
په ژا نه کرې يودم له نمه ما
مگر بخت راسره بيا مدد اغاز کا
چې فارغ کا د اندو له سمه ما
هاتي ځکه په سرلوني توري خاورې
چې خبر کر خوشال له غمه ما

نو پردې اساس که تېر تاريخ ته هم وگورو موږ هغه وخت هم دغه
مضراحتیاط کاري چې نن ورسره مخ يو هغه وخت يې هم زمونږ يوشمېر
رښتینو روڼ اندو مشرانو ته د سر په کاسه کې اوبه ورکړي دي او دتاريخ په
تورو پاڼو کې شرمېدلي، نومونه ثبت شوي دي چې نن ورباندې خپل او پردي
شرمېږي.

د مضرو احتیاط کارو بازار په افغانستان غوندې ټولنه کې ځکه گرم
وي، چې د علم کچه په کې خورا ټيټه ده په کومه ټولنه کې چې د علم کچه
ټيټه وي، نو هلته دا ښاغلي ښه په کې خوشاله وي، په کومه ټولنه کې چې د
علم کچه لوړه وي، هلته دغه شان خلك ډېر ژر رسوا کېږي او ډېر ژر له منځه
ځي.

مضراحتیاط یا د ډار ویروس په دې لسو کلنو کې خورا ډېرشوی، څه چې د ډېرو پښتنو چارواکو روح ته یې لاز موندلې ده، روح ته یې لاز په دې مانا کوم پښتانه چارواکي چې په واک کې وي له مضر احتیاط نه کار اخیستل خو هغه له وړاندې نه په ځان فرض کړي وي، خو ځینې چارواکي چې له دندې گوښه شوي وي او په واک کې نه وي، دوی بیا هم له مضراحتیاط نه په دې موخه کار اخلي چې که خدای یې بیا واک ته ورسوي، نو اوس مضراحتیاط د دوی په روح کې ځای موندلی دی او رښتیني زړورو پښتنو روڼ اندو ته دا یو لوی گواښ دی، ځکه چې د مقابل لوري ترمنځ دوی ولاړ دي، نو پردې اساس چې له مقابل لوري سره ښخ په ښخه او لاس په لاس شو، نو تر هرڅه نه وړاندې باید دغه د مضراحتیاط کارو ډله له مخې نه په یو شکل نه په یو شکل لرې کړو.

څنگه کولی شو چې د مضراحتیاط کارو چارواکو مخه ونیسو؟

لومړی ورته د سوال ځولۍ غورږوم چې بس خدای (ج) ته وگوره دومره فساد یې وکړ چې هېواد مو په فساد کې لومړی مقام خپل کړ دومره څه دې غلاکړل چې د بچو او لمسو دې بس دی، نور باید په خپل کور کې کېښي انتظار دې وباسي ترڅو چې انتقالي عدالت منځته راځي او حساب ورسره کېږي، هو داسې نه ده دا دې له خیاله وباسي چې خلاص به شي ولا ورسره حساب ونه کړم او یادي سر له ننه قسم وکړي چې څه مې کړي دي، نور مې توبه ده بس له مضراحتیاط نه دې کار نه اخلي پرېږده چې هېواد مو ترقي وکړي ولسونه مو د علم په گاښه سمبال شي او په خوښه ژوند وکړي.

خو فکر نه کوم ځکه چې دوی کومې مزې او کوم عیشونه په مضر احتیاط کې لیدلي په مرگ به یې هم ورنه وانه وړي، ځکه دوی چا پېژندل، له لومړي بن نه وړاندې دوی تاسې پېژندل او که مو پېژندل، نو تاسې ته معلومه ده چې دوی څه لرل او څه یې کول او اوس څه کوي او څه دي.

نو ددې لپاره چې ددغو مضر احتیاط کار مو یوې ځنډې ته کړي وي باید ولس ته ددوی کړنې ولس ته څرگندې کړو باید نور یې پر وړاندې چوپه خوله پاتې نه شو، نو باید ورسره حساب وکړو چې زما د قوم په نوم ناست یې زما قوم ته دې څه کړي دي، نور باید په هېڅ غونډه کې دوی ته د وینا حق څه چې د ناستې حق هم ورنه کړو په رسنیو کې ددې خلکو پر وړاندې باید کلکه مبارزه وشي اړیکې باید ورسره غوڅې شي او ځوانان یې باید پر وړاندې لاریونونه وکړي، ولسمشر ته باید دا وښایي چې دا بې کفایتې زموږ استازیتوب نه شي کولی موږ ته زموږ واقعي استازي په دنده وگماره که موږ ددوی پر وړاندې همداسې چوپه خوله پاتې شو، نو پایلې به یې له دې نه نورې هم خرابې وي.

او هغه واقعي مشران چې تل یې زموږ لپاره مبارزه کړې او تل د خپل ولس او د لوی افغانستان هیله لري او خپل خوږ ژوند یې د خپل هېواد او ولس په خدمت کې تېروي باید ډېر ونازول شي او ډېره مینه ورکړل شي زه په ډاډ سره ویلی شم چې ننني ځوانان به یې خپل سروڼه په پښو وشیندي ډاډه دي اوسي.

په جهان د ننگیالو وي دا دوه کاره

یا به وخوري ککړی یا به کامران شي

دلوی ازاد او خپلواک افغانستان په هیله

ثناء الله تسل

پښتانه او گاونډيان

(له گواښه ډکه ماضي او روښانه راتلونکي)

سريزه:

پښتنې سيمې سويلې اسيا، منځنۍ اسيا د منځني ختيځ او بيا له نړۍ سره تړي. او په دغه سيمه کې ثبات او پرمختګ د گاونډيو هيوادونو په ثبات او پرمختګ پورې تړلی دی او بالعکس په پښتنو سيمو کې شخړې او ستونزې په سيمه او نړۍ اغيز لري، ځکه دغه سيمه د ځانگړي جيو پوليټيک او جيو ايکانوميک ارزښت څخه برخمنه ده. خو دغه سيمه له ډير پخوا راهيسې د گاونډيانو او د سيمې هيوادونو ترمنځ د منفي سياليو ډگرو. گاونډيو هيوادونو د دغه سيمې اوسيدونکې پښتانه دومره وځپل او دغه سيمه يي دومره نا ارامه کړه، چې په پښتون کور کې د بل اور لوگيو د دوی سترگې هم ورتړخي کړي اوس وارخطا دي چې څه وکړي.

په پښتنو سيمه کې د جگړې نامعلوم تداوم او د بهرنيو ځواکونو وتل د دغه سيمې د ارزښت او پايښت په اړه انديښنې راپورته کړي، او حتی گاونډيان او د سيمې يو شمير هيوادونه د خپل شتون په اړه په ويره کې اچولي. پاکستان چې په پښتنې سيمه کې د نا امنيو رامنځ ته کوونکی بلل کيږي داسې انديښنې دي چې له امله يي اوس د همدې هيواد شتون له گواښ سره مخامخ دی.

په لنډ تير کې د پښتنو د سيمې د نا امنيو ښکاره لوبغاړي القاعده، طالبان، حزب اسلامي او نورې ډلې دي خو د پردې تر شا د دغه جنگياليو تر شا يو شمير گاونډيو هيوادونو ترڅنګ نړيوال زبر ځواکونه هم شته دي. زه هڅه

کوم چې په دې مقاله کې يواځې د هغو ګاونډيو او د سيمې هيوادونو پر پالیسۍ و غږېږم چې د افغانستان او پښتنو پر وړاندې يې لري چې مهم يې پاکستان او هندوستان دي.

پښتانه او ګاونډيان:

د ګاونډيو سره د پښتنو ستونزه دانه ده چې پښتانه سوله غواړي او ګاونډيان د سولې مخالف دي. ستونزه داده چې ګاونډيان په پښتنې سيمه کې د خپلو ګټو او پر خپلو شرايطو برابر سوله غواړي. د ګاونډيانو د ګټو نه همغږي د دې لامل شوی چې پښتنې سيمې ناامنه شي او د پرمختګ له ټولو امکاناتو بې برخې پاتې شي دلته ترهګري وده کړې او ګاونډيان ، سيمه او نړۍ ته ګواښونه رامنځ ته کوي.

اوس نو د پښتنو ستونزه يواځې دې قوم پورې نه ده تړلې هغه څه چې پښتون قوم ترينه نن خورېږي د سيمې هيوادونه او ګاونډيان به هم و ګواښي او همدا لامل دی چې اوس د افغانستان په اړه او په ځانګړې توګه د پښتنو سيمو په اړه د دغه هيوادونو په پالیسيو کې نرمښت راغلی.

بل لامل د ګاونډيو او سيمې هيوادونو په پالیسيو کې بدلونونه په سيمه کې اقتصادي پرمختګونه دي. په نننۍ نړۍ کې سهيلي اسيا د نړۍ په هغو سيمو کې شميرل کېږي چې اقتصاد يې په چټکۍ سره د پرمختګ په حال کې دی او د منځنۍ اسيا انرژۍ ته اړتيا لري او دغه اړتيا يې پرته د يو باثباته افغانستان نشي پوره کيدلای نو اړ دي چې په افغانستان کې دسولې لپاره سره ګډې هلې ځلې وکړي.

اوس به راشم د پښتنو په اړه د ګاونډيو هيوادونو په دريځونو او پالیسيو به لږه رڼا واچوم:

پاکستان:

وايي که گاونډی د رسره همکار و نو بیا ترینه ښه دوست او ملگری نشته، که گاونډی دي دوښمن شو نو بیا ترینه خطرناک ترین دوښمن نشته. (ویل کیرې چې ان عقیده بدلولی شي خود گاونډي بدلول ناشوني دي) پاکستان د خپلواکۍ له لومړۍ ورځې پښتنو سره ظلم پیل کړو، دغه هیواد په ۱۹۴۷ز کال پاکستان سره د پښتونستان د یوځای کیدو یانه کیدو په پلمه غیر منطقي ريفرنډم وکړو چې پښتنو ته يي دوه خوښې مخ ته اېښې وې چې پاکستان سره یوځای کیدل او یا هندوستان سره، که څه هم هغه وخت پښتنو دغه ريفرنډم غیر منصفانه وبللو او وړاندیز يي کولو چې باید خپلواکه پاتې کیدل ماده دې هم په کې اضافه شي خود د هندد گانگریس او پاکستان لخوا يي وړاندیز ونه منل شو.

پاکستان پر دې بسنه ونه کړه او هڅه يي پیل کړه چې پښتون نیشنلزم مخنیوی وکړي، دوي په قبایلي سیمو کې د ایف سي ار او پولیتیکل ایجنټ قانون همداسي حاکم وساتلو او له دې لارې يي د پولې دواړو غاړو ته د نشنلزم نظریه له منځه یوړله او پرځای يي پر یوه داسې نظریه کار وکړ، چې په لنډمهال کې د دوي گټې ونه گواښي. پاکستان په سیمه کې د پښتون نیشنلزم د ځان د بقاء لپاره سترگواښ گڼي، ځکه يي د پلې کیدو مخه هم نیولې.

پاکستان همدارنگه نړۍ او سیمې ته پښتانه ترهگر معرفي کړل او د سېمې هیوادونو ته يي دا نظریه هم ورکړه چې پښتانه گواکې د پاکستان د لاس اله ده. مشرف په رسنیو کې د پښتنو د حق څخه دفاع چغې د دې په خاطر ووهلې چې هندوستان فکر وکړي چې پښتانه د پاکستان د گټو ساتونکې دي.

په پښتنو سیمه کې د پاکستان پراخه نفوذ دې ته هم زمينه برابره کړه چې پښتانه هم په نړیواله کچه او هم په سیمه ییزه کچه له خپلو گاونډیانو او

ستراتیژیک ملگرو څخه لرې وساتي. هندوستان او روسیه پښتنو باندې شک کوي چې د پاکستان وفادار ځواک دی. پاکستان همدارنگه هڅه وکړله چې د پښتنو سیمه د مخدره موادو د کرکيلې په مرکز بدله کړي. مخدره مواد چې په زرهاو پښتانه يي معتاد دي هم د پښتنو لپاره یو گواښ رامنځ ته کړې دي. دوی د تداوی لپاره هم مخدره مواد کاروي او داچې په دې سیمه کې بې کارې ده د دې شونتیا زیاته ده چې ځوانان زیاتره په مخدره موادو معتاد شي.

خومره چې د سیمې هیوادونه په افغانستان کې د طالبانو او بنسټپالو له حکومت د راتک څخه په ویره کې دی هومره پاکستان په افغانستان او پښتنو سیمه کې د ثبات او پرمختګ او قوي حکومت څخه په ویره کې دی.

داچې اوس په سیمه کې نوي بدلونونو او پرمختګونو د سیمې پر حالاتو اغیز کړی دی، د کارپوهانو په اند پاکستان به هم هڅه وکړي چې د دغه حالاتو سره ځان اعیار کړي او پښتنو پر وړاندې له مستقیمې جګړې لاس واخلي. دوي وايي چې که څه هم دابه ستونزمنه وي چې پاکستان دې د دغه قوم او سیمې په اړه په خپلو پالیسیو کې بنسټیز بدلون راولي خو داسې هیلې شته چې د پاکستان او پښتنو ترمنځ به اړیکې د پخوا په پرتله ښې شي او دغه اړیکې به کله سرې وي او کله تودې.

هندوستان:

پښتنو سره د هندوستان اړیکې ډیر اوږد تاریخ لري، دواړه هیوادونو ولسونه او حکومتونه یو بل ته متقابل احترام لري، او کله کله دغه اړیکې د پښتنو او پاکستان د خرابو اړیکو له امله ډیرې تودې شي. که څه هم د هندوستان اړیکې د پښتنو سره د طالبانو په دوره کې سرې شوې وي او دشمال تلوالې سره اړیکې تودې شوې وې. خو له ۲۰۰۱ز کال راوروسته هندوستان هڅه کوي چې د پښتنو سره اړیکې ښې کړي او په دې وروستیو کې يي هڅې

پیل کړي چې هغه تور داغ او د پښتنو هغه گیله چې هند پر افغانستان د شوروي یرغل ملاتړ ترڅنګ د شمال تلوالی ملاتړ کړی دی لري کړي. هندوستان پښتنو سیمو ته پاملرنه زیاته شوې ده او هلته یې د بیارغونې پرژوې پیل کړي دي او همدارنگه خپلو ډیپلوماټانو ته د پښتو ژبې زده کړه هم پیل کړې ده.

ولي هندوستان لپاره پښتانه مهم دي؟

پښتنې سېمې د هندوستان لپاره هم په اقتصادي او هم په امنیتي پلوه ډیر اهمیت لري. ځکه هندوستان له دغه سیمې او پښتنو څخه په څو برخو کې ویره لري، لومړی هندوستان فکر کوي چې دغه سیمه د پاکستان لخوا هندوستان ته د حایل سیمې په توګه بدله شوې ده. بل دا چې په کشمیر جګړه کې ښکیلي جهادي ډلې هم د پښتنو په سیمو کې دي. دریم دا چې په کارگل او نورو جګړو کې پښتانه د پاکستان پوځ سره اوږده اوږده جګړه کوي. څلورم دا چې هندوستان ویره لري چې دغه قوم به تعلیمه پاتې کیدل په لنډ او اوږد مهال کې په سیمه کې د هندوستان گټې گواښلی شي.

همدا لامل دي چې په هندوستان کې پالیسي جوړونکي د پښتنو سره د اړیکو په خاطر په دوه نظریو ویشل شوي، د لومړي نظر خاوندان فکر کوي چې د شوروي پر ضد جګړې پښتانه د تشدد څخه ډک کلتور ته اړولي دي چې د دوی بیرته راگرځول ډیر گران کار دی، دوی فکر کوي چې القاعده او پاکستاني پوځ لخوا د پښتنو په سیمو کې د مذهبي ډلوروزل او پردوی اغیز به هندوستان ته گرانه کړي چې دغه قوم سره کومه معامله وکړي. دوی وايي چې دغه قوم سره زموږ د پولې نه درلودل بل لامل دی چې باید نور په دې وخت ضایع نشي چې موږ پښتنو په اړه د تیر شان فکر وکړو.

دوهم نظر خاوندان وايي چې هندوستان بايد د خپل امنيت د خوندي كيدلو او اقتصادي پرمختگ په خاطر په دغه سيمه كې پانگه اچونه وكړي او همدارنگه القاعده او پاکستان پرې نږدې چې دغه سيمه دې د دوي پر ضد وکاروي. دوی وايي دا هغه قوم دی چې بايد لاس ورکړل شي او ملاتړ يې وشي. دوي همدارنگه فکر کوي چې پر پاکستان د فشار په توگه د پښتنو ملاتړ د هندوستان لپاره اړين دی.

بل دا چې پښتنو سره د هندوستان اړيکې ډيرې جيو ستراتيژيکې دي، که موږ په دې وروستيو کې هندوستان او پاکستان ترمنځ د پولې پر سر نښتې ته پام وکړو دا راپه گوته کوي چې دغه دواړه هيوادونه لا اوس هم د يو بل سره ښې اړيکو درلودلو ته تمايل نه لري. هندوستان تور لگوي چې پاکستان دا هرڅه د دې لپاره کوي چې په هندوستان کې راتلونکې ټاکنې تر اغيز لاندې راولي. خو هندوستان هم فکر کوي چې پاکستان بايد په لويديځ پوله کې د افغانستان سره بوخت وساتي.

خو د پښتنو او هندوستان ترمنځ دغه اړيکې به هله له گواښ سره مخ شي چې پښتانه د پاکستان سره د ډيورنډ کرښې موضوع راپورته کړي او هندوستان دريځ روښانه شي. د يادولو وړه چې هندوستان د ډيورنډ پر کرښه د پاکستان سره ورته دريځ لري او لامل يې چين سره پر پوله د هندوستان ورته ستونزه ده چې هند يې دعوا لري.

که څه هم هندوستان د ډيورنډ کرښې په اړه د پاکستان او افغانستان شخړه کې دريځ څرگند نه دی خو يو شمير لاملونه لري: يو دا چې هندوستان فکر کوي چې د ډيورنډ کرښې په اړه د دريځ څرگندول به کيداى شي د پولې هاخوا پښتانه چې تر نن ورځې يې دريځ د پاکستان سره موافق دی له ځان څخه خفه کړي. هندوستان هڅه کوي چې پر دغه پوله د پښتنو او يا د پاکستان او افغان

پوخ ترمنځ نښته رامنځ ته نه شي. ځکه په هغه حال کې بیا دوی اړ دي چې خپل دريځ څرگند کړي.

همداسې په گوشته کې د پاکستانی او افغان ځواکونو د جگړې وروسته له هندوستان څخه د ولسمشر کرزي د وسلو د مرستې غوښتنه په دې خاطر له هندوستان لخوا په لومړیو کې رد شوه چې دوی فکر کولو چې د کرزي حکومت د پښتنو نمایندګي نه کوی او په داسې وخت کې د کرزي د حکومت ملاتړ چې اکثره مهمې څوکۍ د شمال تلوالي په ولکه کې دي چې یو ځل بیا به د هندوستان پروړاندې د پښتنو کرکه زیاته کړي.

هندوستان د پښتنو سره د پولې د نه درلودلو له امله هومره نفوذ چې پاکستان پیدا کړې دوی نه دی پیدا کړی. نو ځکه خو دوی باید د پښتنو سره د اړیکو جوړولو او دلته د نفوذ پیدا کولو په وخت کې باید دوه ځله فکر وکړي. یو دا چې څنگه به وکولای شي چې دغه نفوذ پیدا کړي او څنگه یې به وساتي.

پښتانه او د ګاونډیانو له خوا د فډرالیزم هڅه:

په دې وروستیو کې یو شمیر ګاونډیو هیوادونو د خپلو افغاني لاسپوڅو له لارې هڅې شروع کړي چې د افغانستان نظام فډرالي کړي. چې داهم د پښتنو لپاره او هم د افغانستان لپاره خطرناکې پایلې لري. که په افغانستان کې نظام فډرالي شي نو افغانستان به په قومونو وویشل شي او همدارنګه به پښتانه چې خپل منځې او بهرني ستونزې یې ډیرې دي وروسته پاتې شي. د شمال اوسیدونکي کولای شي چې د ګاونډیانو او نړیوالو سره معاملې وکړي او خپلې سیمې ته د اقتصادي او سیاسي پلوه پرمختګ ورکړي. که چیرې فډرالي نظام راشي نو پښتانه چې لاوس هم قبیلوي فکر لري په خپل منځو کې د واک پر سر سیالیو کې به بوخت شي هره قبيله به هڅه وکړي چې واک راخپل کړي ګاونډیان به هم یوه قبيله د بلې قبیلې پر ضد وکاروي.

په دې سره به ایران او پاکستان دوه گټې وکړي یو خو به په افغانستان کې خپل نفوذ وساتي او بل دا چې پښتنې سیمې به همداسې وروسته پاتې وي.

روښانه راتلونکې:

لکه څرنگه مو چې مخکې یادونه وکړه اوس د پښتنو سیمې امنیت یواځې پښتنو ته گواښ نه دی او یواځې پښتانه په اقتصادي او منیتي ډگر کې له گواښ سره نه دي مخ بلکې زموږ گاونډیان هم د اقتصادي ستونزو سره لاس او گریوان دي. او زموږ د گاونډیانو امنیتي اندیښنې هله کمیږي چې پښتنې سیمې امن کې وي او اقتصاد یې هله وده کوي چې دغه سیمه د پول په توگه وکاروي.

ځکه د کارپوهانو په اند په پښتنو سیمه کې د گاونډیو او سیمې هیوادونو د گټو د ټکر له امله دغه سیمه د دوی ترمنځ د منفي رقابت پر میدان بدله شوې او او دا اور به تر هغې دوام کوي چې د گاونډیو او سیمې هیوادونو د گټو ټکر راکم شي. خو په سیمه کې وروستیو پرمختگونو په ډاگه کړه چې د سیمې هیوادونه لکه هندوستان، چین، روسیه او د منځنۍ اسیا یو شمیر هیوادونه هڅه کوي چې د افغانستان په سر گټې سره شریکې کړي او سوله ییزې سیالۍ له لارې خپلې گټې ترلاسه کړي.

دا چې څه شي د دې لامل شو چې د سیمې هیوادونه او گاونډیان نور سوله غواړي په لاندې ټکو کې به پرې رڼا واچوو:

اقتصادي پرمختگونه او انرژی ته اړتیا:

افغانستان او سیمې ته د امریکا د راتلې هدف د ترهگرو د خپلو ترڅنګ د ورېښمو پخوانۍ تاریخي لاز راژوندي کول دي. دوی عملا هڅې پیل کړي. دا چې اوس د سیمې اقتصاد د پرمختګ په حال کې دی نو د نړۍ او د سیمې

هيوادونو ته د پښتنو سيمه نوره هم مهمه شوه او حالات داسې ښکاري چې په سيمه کې روغه او سوله بيزه سيالي پيل شي. چې ښه بيلگه يې د هندوستان او چين د افغانستان پر سر ناسته وه په کومه کې چې دواړو هيوادونو په افغانستان کې خپله اقتصادي تگلاره له يو بل سره شريکه کړه او د افغانستان په امنيت يې د لومړي ځل لپاره خبرې وکړې. اوس داسې هڅې روانې دي چې په سيمه کې د گټو انډول رامنځ ته شي خو لاهم خنډونه شته. پاکستان چې د پښتنو په سيمه کې د ناامنيو اصلي لامل گڼل کېږي لايې هم خپله ستراتيژي د دغه سيمې په اړه نه ده بدله کړې. خو پاکستان مجبور دی ځکه په سيمه کې اقتصادي سيالي په اوج کې روانه ده د بنگله ديش او سري لانکا اقتصاد هم د پرمختګ په حال کې دی او په سيمه کې يواځنی هيواد دی چې اقتصاد يې له رکود سره مخ دی او د راتلونکې لپاره يې هيلې هم کمې دي هغه پاکستان دی. که چيرې پاکستان په همدا پاليسيو تاکيد کوي نو ډير زړ دی چې سهيلي اسيا کې بنگله ديش، سري لانکا او د هندوستان ميانم ترمخ يو اقتصادي بلاک رامنځ ته شي چې مشري به يې يواځې هندوستان وکړي.

هندوستان هڅه کوي چې د ويزې په اړه بنديز اسانه کړي، په سيمه کې ورته هڅې د سيمې د هوساينې زيری ورکوي پښتانه چې د دې سيمې اوسيدونکي دي، که په لوی لاس له پامه ونه غورځول شي نو هيله ده چې له دې کاروان سره به د آرامۍ او هوساينې ساه واخلي.

د ورينمو لار په راژوندې کولو سره به چې پښتنې سيمې په کې مهم رول لري د سيمې د اوسيدونکو اقتصاد وده وکړي او دغه سيمه به د نړۍ سره وتړل شي چې د ترهگرۍ پر ضد جگړه کې به هم اغيزمن ثابت شي. پاکستان چې د اقتصادي ستونزو سره مخ دی بيا هم نه پرېږدي چې پښتنې سيمې دي د اقتصاد له پلوه پرځان بسيا شي او د ايران سره په گډه هڅه کوي چې ټولې اقتصادي پروژې د ايران له لارې نړۍ سره وصل کړي.

داچې سیمه د اقتصاد له پلوه سره تړل کېږي نو پښتانه کولای شي چې د دغه فرصت څخه استفاده وکړي او خپلې شکیدلې اړیکې د سیمې له پیاوړو هیوادونو لکه چین، روسیه او هندوستان سره ورغوي. چین اوس د پخوا په پرتله د پښتنو سره د اړیکو د جوړولو هڅې پیل کړي دي.

روسیه:

روسیه هم د پوټین په دې دوره کې هڅه کوي چې افغانستان او په ځانګړې ډول د پښتنو سره اړیکې راسمې کړي او هڅې یې پیل کړي دي چې په دغه سیمه کې دې ترهګر وځپل شي. دوی د پښتنو سیمې په اړه دوه اندیښنې لري یو په دغه سیمه کې ناامني مستقیم او یا غیر مستقیم د روسې او منځنۍ اسیا د یو شمیر هیوادونو پر امنیت هم بد اغیز کوي. دوهم داچې روسیه هڅه کوي چې په سیمه کې د اقتصادي ودې د پرمختګ لپاره کار وکړي.

پایله:

دا چې په سیمه د چټک پرمختګ په حال کې ده هر څوک د دې سیمې په جغرافیه کې دخپل شتون د ثابتیدو او پایښت هڅې کوي په یو نه یو لار د خپلو ولسونو لپاره د هوساینې او آرامۍ خوبونه ویني، دوی اوس درک کړې چې ډیر کرته ډیرې کټې یوازې د زور له لارې لاس ته نه راځي اوسنۍ نړۍ د تفاهم او درک ده، هرڅوک خپلې ګټې سنجوي او پر بنسټ یې خپل راتلونکی بنا کوي، پښتانه هم باید د یو وینې او باشعوره قوم په توګه له دې کاروان پاتې نه شي په سیمه کې له شته فرصتونو د ځان په ګټه کار واخلي، ځکه چې تاریخ په خپل سره حرکت نه کوي، جغرفیا، ولسونه او وینې قومونه دي چې د تاریخ زرینې پانې جوړوي، نو ځکه خو پښتانه هم باید له شته فرصتونو سالمه ګټه پورته کړي او نور د نورو د ګټو لپاره قرباني نه شي.

مذهبي افراطيت او پښتانه

د صدیو او پېړیو خبره ده، ان خبره له هغه ځای ده له کوم وخت او کومې ورځې چې پښتانه خدای پاک خلق کړي دي، تشدد، ټينگار، سرټمبگي، احساساتي غبرگونونه، سيالي او تربگیني، سختیو ته مټ ورکول، فداکاري، ايثار، غیرت، ننگ، زړورتوب، سرتېري، عزتمندی، سربښندنه، مېلمه پالنه، زغم، گذشت، یومختوب، قاطعیت او له بلاگانو سره د گډ ژوند دوام او... دا هغه مقبوح او محمود صفات دي چې تر ډېره حده د پښتنو په ذات کې یې په کثرت سره موندلی شو.

دا مې د بحث عمده ټکي نه دي، دا مې هسې یوه سلسله هغه صفاتو او اوصافو ته اشاره وه چې په حقیقت کې مې د خپل مطلب «مذهبي افراطیت» تل ته رسوي او د بحث مفاهیم راته اسانه کېږي. مذهبي افراطیت د پښتنو خپل مال نه دی، نه په تاریخي لحاظ او نه هم په فرهنگي لحاظ، بلکې دا په ټوله کې د بدو تاریخي حوادثو او بیاد او سني وضعیت عامل د همدې وروستی لسیزو د واقعاتو او پېښو یوه مجبوره او قهري زېږنده ده، چې تفصیلو ته یې وروسته راځم.

افراط هغه صفت دی چې له یوه ځانگړي خصلت څخه نه، بلکې له گڼو خصایصو څخه نشات اخلي، افراط «له معین حد څخه زیادت» ته وایي شرعاً له «حق یا له حقیقي منضبطه حدودو څخه تېري او تجاوز» ته وایي، له

هغه ټاکل شوي معقول حد څخه زیات څه کول، چې د هماغه شي معقولیت ورسره خرابېږي، دیته افراط یا زیاده روي وایي.

دا د افراط اسانه تعریف و، اما کله چې خبره د مذهبي افراطیت کوو، بیا نو ضرور د ځینو هغو مفاهیمو بحث رامخې ته کیږي، کوم چې له شرعي احکامو څخه په عدول او زیاتي پوري اړه لري.

د افراط عکس تفریط دی، یعنی تر حد کم څه کول، هغه څه چې مطلوب دي تر مطلوب حد یې په کم انداز ترسره کول. د اسلام په مقدس دین کې افراط او تفریط دواړه نامطلوبه دي. اسلام مستقیم حد غواړي، پوره، بشپړ، معقول حد، منطقي حد، حکیمانه حد او هغه حد چې شریعت ټاکلی، هغه حد چې په شریعت کې له مسلمان غوښتل شوی، په هغه کې افراط او تفریط نه دی پکار.

کونښن کوم، چې تر اخره پورې په ساده وینا خپل مبحث ارایه کړم، نه غواړم لغاتونه خرڅ کړم، غواړم په ساده پښتو له خپلو هغو پښتنو سره د زړه غوټه خلاصه کړم، کوم چې پوهول یې ماته یوه وجیبه ښکاري.

خپل بحث له صدیو او پېړیو نه، بلکې د همدې وروستیو څو لسيزو له حوادثو، انقلابونو، مبارزو، مجاهدتونو او قربانیو یې پیلوم، بیا په خاصه توګه له هغه دور څخه له کومه چې پدې ځانګړې جغرافیا کې (په پښتون میشته سیاسي جغرافیا)، له انګریزي استعمار، روسي ښکیلاک او دنن زمانې له روان کړکېچ سره اړه لري.

په دې (۵۵) ملیوني جغرافیا کې (لر او بر پښتانه کې) له څو نړیوالو او محلي مسلسلو ښکیلاکونو سره تر ډېره حده پښتانه او بیا په ټوله کې افغانان مواجه ول، اما پدې کې شک نشته چې تر ټولو لوړه او ډېره بیه، غټه صدمه او ستره قربانی پښتنو ورکړې، یو دلیل یې د استبداد او ښکیلاک په لاره د

استوگني جغرافيايي مجبوريت او قهریت و او بل يې د سياسي خرد او شعور ناکاواکي وه.

البته د بنکيلاک او استبداد په وړاندې وطني مبارزې، اسلامي احساسات او وطني شهامتونه هغه ارزښتونه دي چې موږ پرون هم پرې وياړېدو او نن هم او بل هرکله به پرې وياړو، خو لطفاً هغه څه چې په افراطيت پورې اړه لري، هغه دي له دغو ارزښتونو سره نه تړل کېږي او نه پرې معتقد يم!!

له بنکيلاک سره مبارزې او له وطن او نواميسو نه دفاع هميشه محترمه ده او وي به، خو د سياسي شعور مشکل په دي ټولو دورو او پدې ټولو مرحلو کې موجود و، کېدی شوای دغو سربښندنو او قربانيو دوامه لور قيمت نه وايي غوښتی کوم چې موږ ورکړی، کيدای شوای د دوامه سربښندنو او قربانيو ثمره او نتيجه په مراتبو ښه او بهتره وايي کومه چې له دې سربښندنو، برياوو او قربانيو وروسته ترلاسه شوي.

که خبره د واقعي وياړونو او مسلمو ارزښتونو کېږي، نو حتمي او واجبي به له تاريخ څخه د عبرتونو او درسونو خبره هم کېږي، هسي چټي د شملي ول لوړول او د يو بل پر سينه د گلانو په ټومبلو کيسه نه جوړېږي، کيسه هغه وخت جوړېږي، چې زموږ د سرنوشت او برخليک خبره پکې جوړه شوي وي، دلته زه قصداً غواړم په وياړونو کم او پر ناکاميا به نتايجو ډېر تم شم، کوم چې له ماضي څخه تر نن او آن تر سبا پورې زما و ولس په بدبختيو او بد سرنوشت کې نقش لري، دا خپل حق او د ولس حق بولم چې بايد په نتايجو يې اگاه کړو او هغه څه چې ناسم شوي، هغه بيا تکرار نشي.

که د تير شوي پرون پر کړنو او نتايجو يې نن بحث کوو او پر دې اعتراف کوو چې د پرون تر کړنو او نتايجو بهتره او معقوله کړنې ترسره کېدی شوای او بهتره او ارزښتناکه او ډير پايداره نتايج لاسته راتلاي شوای نو بيا خو که

په تېر شوي پرون افسوس ځای نه نیسي، نو باید او لازماً خو د نن کردار او د نن په دریځونو لږ ماتل او احتیاط وکړو. که پرون تیر شوی خو تیر شوی، اما له ماضي څخه زده کړه حتمي ده او که څوک له ماضي څخه زده کړه نشي کولی، هغوی د قرآن کریم په تعبیر د هغو ژوو په شان دي چې ماغزه لري خو تعقل او تدبیر پرې نشي کولی، سترگې لري خو بینایي نشي پرې کولی، غوږونه لري خو اوریدل نشي پرې کولی، واقعاً دوی د حیواناتو په شان دي، بلکې تر هغوی هم بدتر او غافل دي. ((لهم قلوب لا يفقهون بها ولهم أعین لا يبصرون بها ولهم آذان لا يسمعون بها أولئك كالأنعام بل هم أضل أولئك هم الغافلون))

یعني انسان ته چې خدای پاک عقل، سترگې، غوږونه او ژبه ورکړې دا هر یو یې د یو ماموریت او د یو مثمره خلاقیت او عمل لپاره ورکړي، له عقل څخه که سیاسي شعور او د سیاسي معقولیت استفاده نه وي نو معقول نتایج به څنگه ترینه په لاس راځي؟ البته که چېرې د سیاسي شعور نتایج په یوې ټولني او یو ملت پورې اړه ولري او سم استعمال نشي، بیا خو د دنيوي بدبختیو تر څنگ اخروي ځواب هم غوښتل کېږي.

جغرافیایي مجبوریتونه، نسکیلاکګري، نړیوالې لوبې او پښتانه:

د دې ترڅنگ چې په نننۍ پښتنې جغرافیا کې د مذهبي افراطیت مظاهر موجود دي، خو د دې افراطیت عوامل او اسباب څه دي، د دې خبرې وضاحت هم لازم دی، افراطیت یو معلول دی، عامل نه دی، عامل یې نورې ناخوالې دي، په یو انسان چې ناخوالې، ابتلاګانې او سختۍ راشي، نو بې حوصلې شي. حتی ډېر کله اقتصادي ناخوالې، فقر او غربت د دې سبب کېږي، چې اجتماعي ژوند او آن کورنۍ ژوند ورسره ګډوډ شي.

افغانانو په مجموع کې او بیا په خاصه توګه پښتنو، د خپل جغرافیایي موقعیت او مجبوریت له کبله، له لیري څخه د راغلیو مستبدینو، د استبداد او استیلا طلبه امپراطوریو او استعمار څپرې خوړلې دي، چې هر ځل یې د دې هیواد پر وګړو بدې اغیزې پرېښې، له ډیرو تاریخي مثالونو تیریرم یو دوه داسې مثالونه مخې ته ږدم چې زموږ د سترګو په وړاندې تیر شوي، مثلاً د سپتمبر د یوولسمې پېښې په تړاو چې امریکا د القاعده په خلاف کوم دریغ غوره کړ، تر ډېره حده یې د هیواد په معینه جغرافیا کې یو سلسله له افراط ډک اعمال ترسره کړل، د تروریزم په پلمه یې د سمیه بیزو ملکي خلکو له نیولو، توهینولو شروع تر بندي کولو، د کورونو تلاشي، هغوی ته د غلیم په سترګه کتل، پر ولسي وګړو بمبارد او... له دېنه علاوه ډېر داسې دريځونه ونيول چې اکثراً همدا دريځونه او ناسنجیده یو جانبه کړنې د نن ورځې د اوږد خشونت او تشدد د زیږدنې او دوام سبب شوي.

پوهیږو چې بې شمېره ډېر مسایل او واقعات په نژدې او لیري تاریخ کې پېښ شوي چې د ټولو بیان یې سخت کار دی اما پرته له شک چې په پښتنو کې د افراطیت او بیا په دې وروستي لسيزه کې د مذهبي افراطیت عمده لاملونه، د پښتنو خپل مال نه دی، دا د ناخوالو او د بهرنیو لاملونو زېږنده ده. خو تر ډېره حده د اوسنۍ رواني لسيزي د مذهبي افراطیت د تحرک عمده لامل د سیمې او ګاونډیو استخباراتو په لاس ترسره کېږي، دوی د همدې جغرافیا او نړیوالې بدفهمۍ نه په استفادي سره د پښتنو له دردونو استفاده کوي او له هغوی څخه د یوې نامطلوبې جګړې په چلولو کې د سون د موادو په توګه کار اخلي.

د اسلام مقدس دین، عندي تعبیرونه، ناسم تفسیرونه او د پښتنو راتلونکي:

په لنډه تعبیر او په زغرده ویلی شو، چې د اسلام د سپېڅلي دین احکام، د اسلام د مقدس دین ارشادات، او امر او نواهي یې د بشریت د دنیوي او اخروي خیر، فلاح، گټي، بهبود او نیکمرغۍ لپاره دي. دا دین لوی رب العزت ذات د انسانانو د اخروي ژوند د تضمین لپاره یواځې نه دی رالېږلی، بلکې د دنیوي ژوند د نیکمرغه معمار او باسعادته بدلون لپاره هم رالېږلی، الله تعالی فرمایي «هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا» مور تاسو خلق کړي یاست له ځمکې څخه ترڅو یې عمران کړئ، داسې عمران، هغه د خلکو په تعبیر، چې د نن زمانې کمپیوټري عقل هم ورته حیران پاتې شي، یانې مکمل، سالم، انساني، مادي، معنوی او هر اړخیزه عمران، داسې عمران چې له فرهنگ نیولې، تر سیاسته، تر اقتصاد، تر دیانت، اجتماعیت او د ژوند تر ټولو اړخونو پورې یې غزون موجود او محسوس وي. ایا د دې ایت په مصداق، چې د انسان رسالت یې په ځمکه کې مشخص کړئ، تشدد، جگړې او کمکش ته کوم ځای پاتې کېږي؟!!

حتی که د جهاد مانا ته د دین د مقدسو احکامو په رڼا کې وکتل شي، زما په عقیده د قران په مقدسو احکامو کې جهاد، مقدس جنگ ته نه، بلکې مقدسې مبارزې او مقدس پیکار ته وايي چې ساحه یې تر جنگ ډېره پراخه او انساني ده. هغه څه چې اسلام ټینگار پرې کوي، د عدوان او تجاوز په وړاندې دفاع ده او دا دفاع تر هغه ساعت پورې تر کوم ساعت پورې چې عدوان او تجاوز منتفي شي. (حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا) او یا دا چې (وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ). که چېرې د مصالحې او سولې لپاره غاړه کېښودل شي، نو باید تاسو هم ورته غاړه کېږدئ او پر خدای توکل وکړئ...

په دفاع او مبارزې کې توانمندي، استطاعت او د زمان قید ډېر مهم دی، که دا هرڅه مهیا او ممکن ول، بیا هم د معقولیت، خردمندي، گټې او منافعو موضوع باید او لازماً په پام کې ونیول شي.

زمانی قید ځکه مهم دی چې د قرآن کریم او متبرکه نبوي احادیثو کې داسې کوم یو مورد نه موندل کېږي، چې د جگړې، خشونت او ترېگینو پر دوام تاکید وکړي، دا هم واضح ده چې په اسلام کې د استیلا او تیرۍ جگړې بیخي نشته، اما د افغانانو په کور کې جگړې پای نه لري، بس په جگړو پسې جگړې او چې له نورو سره خلاصی شي بیا یې په خپلو کې هم حساب نه خلاصېږي.

د تاریخ په اوږدو کې افغانانو ډېرې قربانۍ ورکړې دي، دا قربانۍ تر ډېره حده په مذهبي بنسټ ولاړې وي، بلکې غالباً په همدې بنیاد ترسره شوي هم دي، اما په پای کې نتیجه څه وه؟ کیدای شي ډیرو نورو ته یې ښه پریمانه گټه اړولې وي، اما آیا معقوله ده چې تر دوه میلیون قربانیو (د روسانو په وړاندې) وروسته موږ نه د انقلاب برم وساته او نه مو د شعارونو تقدس!! او وطن ته چې څومره تاوان رسیدلی هغه خو هیڅ مه حساب! دا هم د سوال وږده چې په پای کې اسلام او اسلامي امت ته څه منفعت په میراث پاتې ده!! آیا د یو ښه اسلامي نظام د جوړیدو او حاکمیت زمینه مساعده شوې؟ آیا داسې کوم نظام یې په نتیجه کې منځ ته راغی چې هغه دې د ولس لپاره ایډیال، نمونه او د سترگو تور وي؟ ښایي سوالونه ډیر وي، ښایي ځوابونه هم ډیر وي، خو که د منطق، عقل او خرد په سترگو محاسبه وشي، او لږ په سره سینه له تاریخ درس واخلو او دغه تیر واقعات یې په درایت سره راوسپړو او له یوه یوه یې جاج واخلو حتماً دې نتیجې ته رسیږو چې پدې ټولو کې موږ له حکمت، تدبر او منفعت طلبۍ څخه کار ندي اخیستی.

د دې وروستی لسیزې ثمره او لنډون:

په دې وروستی لسیزه کې هغه څه چې تر ډېره حده په مذهبي افراطیت پورې په تړاو د پښتنو په هکله د قضاوت وړ دي، هغه په جگړو کې د دوی مسلسل او مزمن ښکیل پاتې کېدل دي.

په جگړو کې د نورو افراطي کړنو ترڅنګ خبره آن د ځان پټا وولو ته هم رسیدلی! ښایې کومه ورځ داسې هم راشي چې د اسلام د مقدس دین د احکامو په رڼا کې، یعنی د سیاسي او استخباراتي لوبو په غیاب کې، رښتوني علما راپیدا شي او په دې هکله رښتوني قضاوت وکړي، چې داسې د مرګ کومي ته ورتلل، ملکي وگړو ته مرګ ژوبله رسول، د یوې ټولني په وگړو کې د ويرې او وحشت خورول، مادي او معنوي تاوانونه اړول، او په دې توګه ځان جنت رسول، د کوم مذهب له احکامو څخه په استفادې ترسره شوي!؟

بله مسئله چې په دې وروستی لسیزه کې د شامل وړ ده، د جگړو منظم او مزمنه دوام ده چې تر ډېره حده د پښتنو په لویه جغرافیا کې ترسره کېږي! ولې په دې جغرافیا کې د افراطیت د ترویج په ځای نور انساني فعالیتونه مخ په زوال دي؟ د تعلیم تعمیم، اقتصادي ځواکمنتیا او پرمختګ، د مرفه او سوکاله ژوند لپاره د زمینو مساعده، د فرهنگي فعالیتونو غورځول، اجتماعي استحکام، د امن او امان فضا رامینځته کول، د نسل سالم او سازنده تربیت، له نړیوالې ټولني سره د مثبتو اړیکو ایجاد او... چېرته دي؟

تر څو به دغه لویه جغرافیا د نورو مغرضینو او په خاصه توګه د سیمه ییزو استخباراتو او مافیانو د لوبو میدان وي؟ او تر څو به دغه عزتمن او ویاړمن ولس صرف او صرف د اور، باروتو او تشدد په څپو کې تباه کېږي؟

بنايي يوه ورځ، د همدې وضعیت له دوام سره، د بې اعتبارۍ او تخلف سلسله په خاصه توگه په پښتنو کې دومره ژوره شوې وي، چې د نړيوال نفرت او انزجار ترڅنگ ډېر نور قامونه هم ونه غواړي چې له پښتنو سره گاونډيتوب وکړي!! که خبره خدای مکړه داسې ځای ته رسېږي، نو لوی لاس به پکې د هغو مذهبي مرشدینو وي، چې د دې ناسم قرائتونه، زموږ ځوان تېر ته وربښي، دا ماته لويه گناه ښکاري چې زموږ اهل نصیحت او اهل نظر په دې ټولو تیارو او باریکیو خاموشه پاتې کېږي، بیا خو زما په نظر هغه څوک چې د بدې ورځې د ملامتي پره ډېره پرې اوږې همدا موجوده او ژوندې منورین، علما او پوهان به وي، چې دوی پر هغو ترڅو واقعیتونو او بدو عواقبو قام خبر نه کړ، چې باید یې پرې خبر کړی وای.

غوښتل مې له دې لویې غمیزې سره په تړاو، په جزئیاتو او په ډېرو هغو کرکټرونو بحث وکړم، کوم چې له مذهبي افراطیت سره تړاو لري، مثلاً هغه څه چې د پښتنو په کورني ژوند، اجتماعي ناخوالو، اقتصادي پسمانده گۍ، له نړۍ او معاصرو مدنیتو سره غوڅون او له سیاسي نظام جوړونې سره د دوی مسلسل تحریم، په جگړیزو ماموریتونو کې یې دوامداره ښکیل پاتې کیدل او... پورې اړه لري، اما دا کیسه په یوې مقالې کې نه ځایږي، ځکه نو د موضوع په عمومي تحلیل اکتفا کوم او پر دې موضوع د نورو مباحثو او دقیقو توضیحاتو لپاره د نورو لیکوالانو او نقادانو لیدلوري ته په تمه، خپله خبره ختموم، بنايي یوه عمده برخه د دې بحث د ځینو لخوا ښه تفسیر نشي، اما باور لرم چې په پای کې به د یوه خردمنده تفکر او تدبر زمینه حتماً پرانيزي، چې هغه به د ولس او په خاصه توگه د همدې جنگي جغرافیا په خیر تمامېږي. خدای پاک دې افغانستان سرلوړی او د قامونو ترمینځ دې ملي وحدت دایم او قایم لري.

ثنالله خان يوسفزي وينا

ډېرو درنو د قدر وړ او قدرمنو وروڼو او خویندو ستاسو په خدمت کې ډېر ډېر سلامونه او مننه.

د پښتون بده ورځ او ورڅخه د ژغورنې لارې پیدا کول، داسې موضوع ده چې د هر پښتون د زړه په ژورو او د ذهن په ورخونو کې یې ځای نیولی او د هر حساسه انسان لرمون ورڅخه لوڅه دی.

دا موضوع د خپرلو څخه مخکې باید خبر شو، چې ایا دلته راټول شوي دا درانه خلک که کوم نظر ته هم ورسېدل ایا دا به د هغه خلکو په پرېکړو او فکر باندې اغېزه وکړي شي، څوک چې د قضا او قدر فعلي واکداران دي؟ زه په دې برخه کې تامل لرم. خو بیا هم د ښاغلي یون صیب ابتکار ته ښه راغلاست وایم. د ډاکټر اقبال خبره:

ايك بلبل هي كه هي محوه ترنم اب تك

اسی سینی می هی نغمو کا تلاطم اب تك

د موضوع ارزښت او ستاسو په شان درنو خلکو د لیدنې لېوالتیا کابل ته راورسولم.

خو د چا خبره:

اسمان بار امانت نه تو انست کشید

قرعه فال به نام این دیوانه زدند

په دې موضوع باندې چې څوک غږېږي، نو ماته د بادشاه خان د یوه ولسي غونډه را په یاده شي. په دې غونډه کې د پښتنو په بده ورځ او د خلاصون په چارو خبره کېده، د غسې خان مایک ته راغی او د خلکو څخه یې وپوښتل چې ایا تاسو ته د پښتنو د بدبختۍ مسول څو غټ دښمنان په گوته کړم، خلکو

وويل په خوله دې گورې شکرې. دغه څه خو موږ غواړو دغه دښمنان راوښايه
چې ځان ورڅخه خلاص کړو.
غني خان ورته وويل، چې يو خو د پاکستان مشر ايوب خان دی، دويم يې
غفارخان دی او درېيم د کابل ظاهر خان. بادشاه خان وويل، مايک ورڅخه
واخلي، دی لېونی دی، لېونی خبرې کوي.
ډاکتر اقبال وايي:

چه گويم نقطه زشت ونکو چيست
زبان لرزد که معنی پيچ داراست
بيرون شاخ بينی خاروگل را
درون شاخ نی گل ونه خار است

په څرگنده گورو، نو د تېرو پنځه دېرشو کالو په اوږدو کې نه يوازې پښتون،
بلکې د افغانستان پېژندگلوي، ملي مقدسات او قامي غرور، هرڅه يو په يو
د پښو لاندې شوي او کېږي.

په دې کار کې د پردو نه زيات د خپلو لاس ونيو.

اوس به راشو زما موضوع ته يانې (د پښتون د يووالي لارې چارې):

نه پوهېږم نيم ځان به نيمه پيل شوی روح او سر تر پښو په دوه بېل شوي
وجود به څنگه خوشاله شي. د سکانو سره د جگړې پر وخت چې کوم تاوان
زموږ وجود ته رارسېدلي او د لعنتي ډيورنډ د لاس پرهر چې ترڅو نه وي
جوړ شوی، ددغې مسئلې هېڅ مداوا نه شي کېدی.

په طبيبانو نه رغېږم

زه په دا خپل مرض پوهېږم

زه د کوم هېواد د خاورې د تماميت او ملي حاکميت ته د تاوان رسولو
طرفداره نه يم، لږ تر لږه بايد د ژبې، خپلې خپلوې، او د ازاده راشه درشه لاره
د کوم ځنډ او ځنډ څخه پرته بېرته شي. پوښتون قوم ته د سره کېناستلو او
خپلو ستونزو او کړنلارو باندې د غږېدو وسايل آماده شي.

د ۱۹۷۶م کال خبره ده. د هند د پارلمان د ولسي جرگې يو څو غړي تاشکند
ته تلل، الوتکه يې د کابل په هوايي ډگر پلې شوه او د بلې الوتکې په انتظار

کې د کابل هوټل ته ولاړل. په کابل کې د هند سفیر سره د لیدنې په وخت کې سفیر دوی ته وویل کاش که موږ یو دوه شپې نور هم په کابل کې پاتې شوي وای، نو دا ښکلی وطن به موږ لیدلی وای. بله ورځ هوایي ډگر ته لږ وروسته ورسېدل او د تاشکند پرواز یې ونه شونیولی. بل پرواز دوه ورځې وروسته و او دوی ته د کابل د شاوخوا سیمې د لیدو فرصت په لاس ورغی.

د سفر څخه په ستنېدو له دوی څخه یو وکیل چې د کشمیر اوسېدونکی دی، ماته وویل په افغانستان کې موجوده وضع د کوم لوی بدلون او تباهي نښانې لري. ما ورڅخه پوښتنه وکړه، چې یو څه خو ماته هم ددغه علامو په هکله ووايه، ده راته وویل، د کابل د پوهنتون ساحه او له کابل څخه پنځه کیلو میټره لرې سیمه کې د زرو کالو توپیر لیدلای شي. د کابل د پوهنتون په شنو رغو کې مستې پېغلې د پاریس فیشن لري او هغه د قرغې نه بله خوا چې کوم کاکا قولبه کوله هغه اغوستل او د ژوند نورې چارې د بابا ادم د زمانې وې. دومره توپیر او د حاکم دومره لاپرواهي په دا شان ډېر وخت دوام نه شي لرلی. ددغه وکیل بصیرت ته حیران پاتې شوم، چې دده د سفر څخه وروسته ډېر ژر په افغانستان کې داسې تحولات راغلل چې په تصور کې نه ځایېدل.

د مشرتابه لاپرواهي د ولسونو بخت ته ژرندې ووهي. د شېبو تېروتنې په پېړیو پېړیو کې نه جیره کېږي، سترگې د داسې پېښې لارې ته نیولي دي، چې د ولس د پراخه پرگنو د صفونه څخه کوم مخلص، پوهه او د لرې نظر څښتن مشرتابه رامنځته شي او د فکر او تدبیر خاوندان مخې ته راشي.

زه مسافر ثناالله یوسفزی د پښتون قوم د نوي کهول د ژوندو زلمو او د لرې نظر د مشرانو څخه دا لېواله هیله کوم، چې د سره د کېناستو او پر دغې مسلې د غږېدو غم وخوري. که داسې ونه شي، نو تاریخ به موږه هم په هغه بې احساسه، بې وجدانه صفونو کې شمار کړي، چې په تاریخ کې محکوم شوي

۵۵

نور څه ویل نه غواړم

د قومونو او سرحدونو چارو وزیر، ډاکټر اکرم خپلواک وینا

د رنو استادانو، لیکوالانو، له لر او بر څخه راغلیو د باغیوره، با دیانته قوم استازو، مشرانو کشرانو، السلام علیکم ورحمت الله وبرکاته!

د افغانستان د ملي تحریک او د ژوندون راډیو ټلوېزیون څخه په مننې چې د خپل قوم د غمیزې په اړوند یې دوستانو ته زحمت ورکړی او نن په مختلفو موضوعاتو باندې لیکوالان محققین، مورخین او ځوانان په دې ناوخالو باندې جرگه دي او خپل نظریات شریکوي، د یو افغان په صفت، د یو پښتون په صفت په دې عقیده یم چې د پښتون قوم ثبات د اسیا ثبات سره تړلی دی، د پښتون قوم ثبات د دې سیمې له پرمختګ سره تړلی دی او بې ثباتي یې د ټولو سیمې له بې ثباتۍ سره تړلې ده.

خو بیا هم د یو پښتون په صفت تر څو چې زموږ لیکوال، مورخ، شاعر، سیاستوال او مشر په خپل منځ کې په هغو ناخالو باندې او په هغو تاریخي واقعو باندې بحث ونه کړي، راویې نه سپړي، زه په دې فکر یم چې د شعار له لارې موږ خپل هدف ته نه رسېږو. زه کله کله د خپلو شاعرانو څخه گیله من په دې یم، هغه څه چې دوی وایي هغه څه په موږ کې نه شته. یو کاذب، بې ځایه افتخارات ورکول دې قوم ته د قوم په گټه نه دي، دا په دې مانا چې (۵۰) ملیونه قوم په اقتصادي، فرهنګي او کولتوري پرستیجه په کوم حالت کې دی. له نورو قومونو سره پيېرتله کړی، دې کې شک نه شته چې موږ یو ژوندی قوم یو، خو په دې هم باید سترګې پټې نه کړو، چې موږ تل د احساساتو قرباني شوي یو او په احساساتو مو قوم د نابودۍ سره مخامخ کړی دی. که دقیقاً ټول تاریخ وگورئ، موږ له دغسې ناخالو سره مخامخ یو، هغه څه چې زه ددې قوم په اړه مطالعه لرم او گورم یې او یا له هغو تجارو څخه چې په دې څو کالو کې د افغانستان د اسلامي جمهوریت د یو مسول په توګه مې دوه درې ولایتونو کې کار کړی او له هغې نه علاوه، د مختلفو ځوانانو او مشرانو سره ناسته پاسته لرم؛ د پښتنو د تراژیدۍ، د

بدبختی او ددې ټولو ناخوالو اساسي لاملونه دوه دي او دغه دوه ناخوالې نور علتونه زېږوي، چې ددې قوم د پرمختگ، هوساينې او پېشرفت مخه يې نيولې، لومړنۍ شى چې هغه ددې قوم د تراژيدۍ سبب دى، هغه ناپوهي ده، د تېر تاريخ څخه نيولې تر نن ورځې پورې دا قوم په خپله ددې قوم د ځوانانو له لاسه وژل شوى، ټكر شوى، بې عزته شوى او له منځه وړل شوى، هېڅ نړيوال قوت او هېڅوك به ددې جرئت ونه لري چې په دې قوم دې يرغل وكړي، تر څو چې په خپله قوم يې په خپله په ځان ونه كړي، ددې اساسي لامل دادى، چې موږ له هغه نعمت څخه چې هغه خداى (ج) خپل بنده ته لومړنى شى ويلى دى هغه زده كړه ده، له هغې بې برخې يو، او هر وخت د هرې ايډيالوژۍ د هر افكارو د هرې پديدې چې ويل شوي دي موږ ورته لبيك ويلى دى، په سر كې يې ودرېدلي يو، توره او اسونه مو نيزه كړي دي او بيا مو په خپل قوم باندې شروع كړې ده.

دويم د بدبختۍ او تراژيدۍ لوى لامل هغه غربت دى، هغه بې وزلي ده، هغه فقر دى، پينغمبر(ص) وايي، چې فقر انسان كفر ته نږدې كوي، علت دادى، چې ته خپل اولاد ته د نفقې د راوړلو لپاره هر هغه نامشروع عمل ته لاس اچوې چې هغه ستا د نابودۍ سبب كېږي، نن غميزه چې روانه ده، مخكې جناب استاد ورته اشاره وكړه، په خپل منځ كې خپله وژنو، تر څو چې موږ اساسي واقعيتونو ته رانه شو، په شعار وركولو په دغسې مبارزو چې هغه كومه نتيجه نه وركوي، په ۲۱ پېړۍ كې په دې قوم كې مورخين شتته، فرهنگيان شته، سياستوال شته او دې د بل هر زمان نه اوس زيات پرمختگ كړى، خو همغومره په هماغه اندازه له زياتو خطراتو سره مخ يو، هغه په دې مانا چې موږ هغه رسالت چې راسپارل شوى، په سمه توگه نه دى ترسره كړى، داسې لارې چارې غوره كوو، چې د ځان لپاره د تېبنتې يوه لاره غوره كوو، چې ما خو دا كول، خو دا ونه شول، په دې باورمند يم چې د يو سياستوال نه نيولې، تر قومي مشر، فرهنگي او ټول د خپل مسوليت په اندازه چې راسپارل شوى دى، ددې قوم د مشكلاتو په رفع كولو كې بايد هماغه اندازه خدمت وكړو. په دې عقیده نه يم چې، موږ د قوم د پرمختگ

لپاره ټول پېټی په سیاستوالو واچوو، ځکه چې سیاستوال به خپل اهداف او مرام لري، یا قومي مشر باندې واچوو، یا دیني عالم باندې واچوو او یا په ځوانانو واچوو، دا یو مشترک حرکت دی، باید مشترک د حل لارې ورته ولټول شي.

درې شیان دي، چې هر څوک او هره بېرونی پدیده هغه استعمال کړي په اسانه یې استعمالولای شي، یو دې قوم ته د اسلامي مقدساتو وړاندې کول دي، کله چې د اسلامي شعایرو خبره وکړي، د جهاد خبره وکړي، بې له دې نه چې دی یې وگوري، چې ایا دا روا ده که ناروا، په کومه لار ده، دغه وړاندې کوونکی څوک دی، دا برنامه د چا ده، بې له قید او شرطه ورته لیبیک وایي.

دویم شی، هغه قومیت دی، که خپل نورزی یې هر څومره مخالف هم وي، خو د احمدزي، پوپلزي او بارکزي په مقابل کې د کاکړ او مومند په مقابل کې ورسره ولاړ دی او بې له دېنه چې تفکیک وکړي، وایي دا برحقه دی.

درېیم شی، هغه خاوره، هغه وطن دی، موږ په دغه مقتعي زمان کې، دغو چپلنجونو ته چې مخامخ یو او هغه لوی سیاسي، کولتوري، اقتصادي یرغل چې په دې قوم باندې دی، د راپورته کولو لپاره یې باید له داسې لارو چارو څخه کار واخلو چې ځوان نسل اوس د افراطیت په یو لوی بحران کې ډوب دی، راویستلو لپاره یې له نورو لارو چارو څخه کار واخلو. د ناپوهۍ او غربت د ختمولو لپاره، لومړنی شی امن دی، دا نن که ته وگوري، دویمه بشري قوه دلته موجوده ده، چې (۵۰) کاله نور هم جنگېدلای شي، او دویمه یې تربیه کړي دي، چې د هغوی بېرته اصلاح کول اسانه او وړه خبره نه ده. زه په دې عقیده یم، ددې پرځای چې موږ شعار ورکړو، چې کوم قوم ښه دی، کوم قوم بد دی، کوم قوم څومره گټه وکړه او څومره یې بیلات وکړل، ټوله پاملرنه دې ته وکړو، چې خپل قوم څنګه له دې بدختیو څخه راویستلای شو، دا د پښتونولۍ او د اسلام د مقدس دین له اساساتو هغه لومړی لارښود دی چې وایي بل مه توهینوه، تا به څوک نه توهینوي، د بل دین ته سپکاوی

مه كوه، ستا دين ته به څوك توهين نه كوي، د بل مشر ته توهين مه كوه، ستا مشر ته به څوك توهين نه كوي، او د پښتنو اصل هم همدا دی چې تل يې په دې ټينگار كړی، چې د مشرانو او مېلمنو درنښت او عزت د دوی له هغو ارزښتونو څخه دی، چې په ټوله نړۍ كې پېژندل شوی دی. ولې نن دې قوم ته لويه ضربه د هغوی د ارزښتونو د له منځه وړل دي، زه په دې عقیده یم، چې په وژلو مې نه شي ورك كولاى، خو په ملي ارزښتونو، پښتونولي ارزښتونو افغاني ارزښتونه يې چې رانه واخيستل دا قوم راتلونكى نسل يې په بې لارۍ باندې روان كړ، هغه دموكراسي او هغه د بشر حقوق چې د پښتنو په قوم كې دي، په نړۍ كې به يې ونه گورې، مگر متاسفانه چې ما ونه شواى كولاى چې دنيا ته دا خپل ملي ارزښتونه، دا مثبتې پديدې وړاندې كړم. او تل مو د احساساتي او افراطي لارې قدم اخيستی چې دنيا ته مو بنودلې ده، موږ يو افراطي قوم يو، دلته قبایلي مشران ناست دي، كه دوه قومونه او دوه كورنۍ په خپل منځ كې مخامخ په جنگ كې وي، يو بل وژني خو ماشوم، تور سرې، سپين ږيري له دې جنگ څخه مستثنا دي، دا ارزښت په بل هېچا كې نه شته، مگر نن ته گوري چې د بل قوم ځوان داسې تربيه شوی، چې د هغه د تورسرې د عزت په ځاى كولو پرځاى، د هغه اختطاف كول، د هغې وژل، د هغو ماشومانو بې لارې كول، دا روا دي، خو پښتون ليكوال په ډېره كمه اندازه، هېڅ پښتون سياستوال هېڅ پښتون مشر دا غږ نه پورته كوي، چې دا زما د دود او دستور خلاف كار دی، ولسواكي په دې مانا چې هر عمل ته اجرا كوي، بايد د ټولو وگړو په كې خوښه وي، د پښتنو په كليو او بانډو كې كه ته د ويالو حشر هم كوي، يوه ورځ مخكې ټول كلي راغواړې چې موافقه ونه شي هغه حشر ځنډوي، يو عادي كار لويه فيصله خولا پرېږده، دا په كومه دموكراسۍ كې دي، په بله دنيا كې ته په جبر باندې په يو كلي كې په يوه كونډه او ځوان باندې څه تحميلولای شي، په هېڅ صورت نه! مگر متاسفانه چې دغه ارزښتونه زموږ له لاسه وتلي دي. راځم دې مسلې ته چې زموږ ځينې درانه استادان، ليكوالان او شاعران ددې پرځاى چې واقعيتونو ته مخه وكړي، په احساساتو باندې ځينې شيان تحليلوي او بيا

یې د مطبوعاتو له لارې راوباسي، زه وایم که روان جنگ ددې قوم د پرمختګ لپاره وي، راحی مور او تاسې به هم فیصله وکړو ورسره یوځای به شو! که نه وي، نو ولې ځان غلطوم او ولې قوم غلطوم، که په افغانستان کې ناتو قوتونه راغلي وي، وبه یې منم چې ته یې وکه، په وزیرستان کې، په باجوړ کې په سوات کې زما مشر څه گناه کړې ده، چې وژل کېږي، او دغه سیاستوال دغه مورخ، دغه لیکوال، دې ولس دې ځوان نسل ته ددې پرځای چې دې ولس ته واقعیت ووايي، د مختلفو مبارزو نومونه ورکوي. زه وایم زما مکتب هزاره نه دی سوځولی، له دې بامیانو نه دی راغلی چې زما مکتب یې سوځولي وي، تاجک نه دی سوځولی چې له پنجشېر او نورو سیمو راغلي وي او زما مکتب یې سوځولی وي، زما ازبک ورور نه دی سوځولی چې له فاریاب څخه یې تشریف راوړی وي او زما مکتب یې سوځولی او یا پنجابی نه دی راغلی چې تاته یې په وزیرستان کې مکتب سوځولی وي، خو زما او ستا په واسطه یې سوځولی دی، زه او ته ددې پرځای چې بل ته کنځل وکړو، خپل ځان باید جوړ کړو. زه وایم د هغو قومونو مشرانو ته تاسې باید مهال ورکړئ، چې خپل قوم یې له جنگ څخه ساتلی دی، هغه د مهال مستحق دی، هغه هېڅکله دا نه دي ویلي، چې زه د پښتون مشرتوب کوم، د خپل قوم مشرتوب یې کړی، خپل قوم یې له جنگ څخه هم ساتلی، پرمختګ یې هم ورکړی او ژوند ته یې هم پرېښی دی. ته نر شه خپل قوم له دې مشکل څخه راوباسه، ستا مخه چا نیولې ده. داسې نه ده چې دې نظام کې ولسمشر ویلي وي چې پلانکی مشره، پلانکی وزیره، پلانکی لیکواله، پلانکی فرهنگي او پلانکی سیاستواله، ته به خپل قوم ته خدمت نه کوي، په کوم قدرت کې ته نه یې، خو تا ددې پرځای چې قوم ته خدمت وکړې، دا له احمده نیولې تر محموده پورې، استثنا په کې نه شته، تر تیت مشره نیولې تر پورته مشر پورې، خپل هدف ته نه رسېږو.

زه د پکتیکا دوه ډېر ترخه مثالونه درکوم:

په پکتیکا کې مکتبونه شته، (۴۰۰۰) ښوونکي دي، نه پوهېږم چې اوسنی تشکیل به زیات شوی وي او که کم شوی به وي، زما په وخت کې په پکتیکا کې (۴۰۰۰) معلمینو هره میاشت معاش اخیسته، د افغانستان په څو ولایتونو کې حسابېده، چې په دومره زیاته اندازه معلمینو ته معاش ورکاوه، تاته حکومت څه وکړي، د کاغذ پرمخ بودجه هلته تلله، دا بودجه چې موږ کنټرولوله، د پوهنې محترم وزارت ریفورم شروع کړ، تر څو چې له دغه حالت څخه چې یو تجارتي حالت دی، اصلي واقعیت ته راوباسو، دا د بل هېچا ګناه نه ده دا زما او ستا ګناه ده، چې هغه په دې باندې وپوهوو، چې دا ستا د راتلونکي مسله ده، چا ددې لپاره کار کړی، کومه مدني ټولنه تللې، کوم فرهنگي حرکت تللی، ددې پرځای چې دا کار وکړو، په کابل کې ناست یو او انتقادونه کوو.

بله مسله، زه لږم د ډېلې ولسوالۍ ده ډېره پخوانۍ ولسوالۍ، کلنیک او ولسوالۍ ودانې مې په کې شروع کړه، ماته خپلو مشرانو وویل چې موږ ته یې مه جوړوه، د هغه ګناه نه ده، دا زما او ستا د اهل فکر، اهل قلم، اهل فرهنگ ګناه ده چې ما او تا خپل قوم په دغو ارزښتونو نه دی پوه کړی او په کابل کې ناست یو له دغه ځایه شعارونه ورکوو، عمل نه شته، له ما یې نیولې بېرته پرما ختمه، زه په چا انتقاد نه کوم، لومړی خپل ځان مسول بولم او بیا نور. ما ورته وویل چې ملک صیب او حاجي صیب، څلوېښت کاله مخکې موږ هم په پکتیا کې چا سرک نه پرېښوده، پېژنده مو هم نه، داود خان به سرک جوړاوه موږ به ورسره مبارزه کوله، مگر نن په دې پوه شوي یو چې اول خپل سرک غواړو او خپل مکتب او د قومونو هم په همدې لټجه ده چې زما سرک ولې نه جوړوی. لومړنی شی چې اوس یوځل بیا ورسره مخامخ شوي یو، یوځل تېر تاریخ کې د وزیرستان تعلیم یافته لار، په پېښور او کراچۍ کې کېناست، د مومندو باجوړ او سوات لارل په کویټه او کراچۍ کې کېناستل، او د هلمند او پکتیا او پکتیکا چاچې پنځه روپۍ پیدا کړې او چاچې لږ تعلیم پیدا کړه، هغه کابل کې پاتې شو او کابلی شو، هغه قوم مو په هغو تاریکیو کې پرېښود، نن بیا هم داسې حالت روان دی، د هغو پدیدو

په مقابل کې لومړنی شی چې دا قوم یې جنگ ته کش کړی دی، باید پښتون روښنفکر، سیاستوال او لیکوال په دې باندې فیصله وکړي، چې ایا دغه پدیدې چې اوس زما په قوم کې روانې دي، دغه افراطیت چې دغه ځوانان ورسره مخامخ دي، په حقه دي که په ناحقه، کله چې ته هغه ته په مطبوعاتو کې مشروعیت ورکوي، لومړی په دې باید فیصله وکړو او بیا ددې لپاره مبارزه وکړو چې دا قوم په قامولۍ پښتونولۍ په یوه میاشت کې راپورته کولی شی او د هغې مبارزې په مقابل کې یې درولی شی.

د گوشتې مسله راغله، ټول قوم متحد شو، ځکه هغه احساس چې له دې تېر سره د وطن په اړوند دی، له هېچا سره نه شته، لومړی چې د خپل قوم څخه افراطیت ختم نه کړې، نو د هېڅ ډول پرمختګ تمه او هیله مه لره، که ته یو دقیقه سروې وکړې، هلته په داسې حالت کې ده چې، نن یو ځوان په دې خوشالېږي، چې یو څوک حلال کړي، پخوا به په ډېرو کمو منطقو کې اواز و و چې پلانکی یو قاتل دی او د یو چا له وژلو څخه خوند اخلي، نن یو تنکی ځوان هم تر دې رسېدلی دی، چې د یو چا له وژلو او حلالولو څخه خوند اخلي، ددې اینده به څه کېږي. هیله مې داده چې په دې اړوند باندې جدي فکر وکړو او دا قوم له دې ناخوالو څخه راوباسو، دې قوم ته یوه جدي مبارزه وکړو، ټول قوم او هېڅوک تاسره په دې مبارزه کې مخالفت نه لري، خو په دې مبارزه کې درسره هرڅوک مخالفت لري، چې خپل کور نه جوړوي او بل چا چې کور جوړ کړی دی هغه ته کنځا کوي، وروره خپل کور دې جوړ کړه، که لاس دې چا وتړل، نو بیا غږ وکړه چې لاس مې تړل شوي، زه وایم راځئ لومړی په دې مبارزه موافقه وکړو چې قوم څنگه له افراطیت او جنگ څخه راوویستل شي او له هغه څخه وروسته بیا متې راوغاړو له غربت څخه یې خلاص کړو او پوهنې ته یې سوق کړو، که دا ونه کړو، نو په یو بل پسې د مقالې لیکلو، غندلو او فیسبوک کې په لیکلو نه کېږي، ځکه دا مقالې هغوی نه گوري او نه فیسبوک پېژني، دا خو تاسې گوري او ستاسې سر خلاص دی، زه وایم چې ددې مبارزې لپاره په اساسي ټکو باندې کار وکړو، زه به په سیاسي مسایلو کې له ډېرو خلکو سره اختلاف لرم، خو د قوم په

جوړښت کې له هېچا سره اختلاف نه لرم، که زموږ مشترک پیغام د میډیا له لارې خصوصاً د راډیوگانو له لارې، چې نن په اسانه کولای شو، خپل پیغام د دنیا گوټ گوټ ته ورسوو، د افراطیت پر ضد او ددغه روان ناورین پر ضد مبارزه وکړو او دغه بحران پښتون ضد بحران وبولو، بیا موږ دا قوم له دې حالت څخه راویستلی شو، یو شی چې ډېر انتقاد په مختلفو امنیتي غونډو کې په جمهور رئیس باندې کېده چې زموږ امنیتي قواوې د دې وړتیا نه لري چې ټول ناټو قوتونه دې له کلیو څخه راووځي او دا یو واقعیت هم و، موږ ددې وړتیا لرو، چې خپل غږ په ننگرهار کې، کونړ کې، خوست کې، پکتیکا کې، سوات کې پېښور کې پورته کړو او ددې غږ سره اوتومات دا قوم له تا سره درېږي. کله چې افراطیت له دې قوم څخه لاړ، بېرته ته خپلو ارزښتونو ته راځي، او بیا ته کولای شې چې یو درست رهبر هم ورته پیدا کړي، ته کولای شې د معارف لپاره هم جدي گامونه واخلي. د سرحدونو او قبایلو وزارت هر هغه وړاندیز چې دا قوم له جنګ څخه راویستلی شي، ورته لښک وایي، زموږ لومړنی شعار د ډیورنډ دواړو غاړو ته قومونه له جنګ څخه راویستل دي، په دې اړوند که د سیمینار د گډونوالو هر ډول پېشنهاد وي، زه اطمینان درکوم چې په ټول توان او ټول قوت درېسې ولاړ یو. نور مو وخت نه نیسم کور مو ودان، ډېر ښه سیمینار مې دایر کړی دی.

د ښېرازه او باثباته افغانستان په هیله

انجنیر امین ظریف

پښتانه او د هغوی بشري ځواک

پښتانه د خپل لرغوني تاريخ په لرلو سره د نړۍ له نورو وگړو څخه توپير لري، پښتانه غښتلې متبې، بنايسته څېرې، پاك او سپېڅلي زړونه لري، پښتانه د نړۍ د نورو متمدنو ملتونو څخه چې د تاريخ په اوږدو كې له پخوا زمانې څخه ژوند كوي، دوى هم ددغې وياړ لري، هغه تاريخ چې د انسانانو په گوتو ليكل شوى دى، (۵۲۰۰) كاله عمر لري او پښتانه ددغه زرين تاريخ وياړ لري. پښتانه د خپل لرغونوالي له مخې، له مكې څخه نيولې د دنيا په څلورو وچو كې مېشته دي، او د نړۍ په گوت گوت كې د تاريخ په بېلابېلو مرحلو كې مېشته شوي دي، د خپل هنر او طبعي ځواك چې د دوى په خټه كې اښكل شوى دى، نړيوالو ته يې د ژوند به ډگر كې بنودلى دى. لكه د علم او ادب په برخه كې، د تورو، نېزو، اسونو ځغلول او داسې نورې لوبې چې په هغه كې د انسانانو فزيكي غښتلتيا په گوته كېږي.

د منځني ختيځ هېوادونه چې پياوړى اقتصاد لري او په سر كې سعودي عربستان، كويت، قطر، متحده عربي امارات چې ښېرازه ځمكې او پراخه طبيعي زېرمې لري، دا هغه ځانگړتياوې دي، چې د نړۍ ټولو وگړو پام يې ځانته راوړلى او د نړۍ له گوت گوت څخه خلك هلته مېشته شوي دي. پښتانه هم لكه د نورو وگړو په څېر، د هغه هېواد اوسېدونكي دي، چې د ښه اقتصاد خاوندان نه دي، سره له دې چې په افغانستان كې پراخه ځمكې، طبيعي زېرمې، سيندونه، پاكې اوبه او كانونه لري، چې كولاى شي د هېواد او خلكو په برخه ليك كې د پام وړ بدلون راولي، ولې هغه ستونزې چې د نړيوالو له خوا د سيمې هېوادونو په منځ كې رامنځته شوي دي، دغه بهير

یې په ټیپه ودرولی او یا د نشت په برابر دی. همدا لامل دی چې پښتانه هم د منځني ختیځ په هېوادونو کې مېشته شوي دي، چې له هغه څخه تقریباً څلور لکه او پنځوس زره پښتانه چې د لر او بر پښتانه په کې شامل دي، په متحده عربي اماراتو کې د منځني ختیځ په هېوادونو کې مېشته دي، که دغه بشري ځواک د خپل هېواد په دننه کې د کانونو او طبیعي زېرمو راویستلو کې بوخت شي، چې د دوی دغه ستونزمن ژوند ښه شي او د بله پلوه به د هېواد په اقتصادي پیاوړتیا کې مهم رول ولوبوي. متحده عربي امارات چې د افغانانو دویم کور دی، د هغه هېواد د وگړو یانې عربي وروڼو او د هغه له مشرتابه څخه چې پښتنو ته یې په پراخه سینه هرکلی ویلی دی، په متحده عربي اماراتو کې د مېشتو افغانانو په استازۍ ترېنه مننه کوم. ولې خپله خاوره، خپله خاوره وي. څلور لکه او پنځوس زره پښتانه که د ورځې په اټکل ډول (۵۰) درهمه حقه الزحمه ولري، نو د دوی ورځنۍ حق الزحمه دوه ملیونه دوه لکه او پنځوس زره درهمه چې شپږ لکه یوولس زره څلور سوه دیارلس ډالر معادل کېږي او که د دوی گټه یوازې پنځه لس سلنه حساب شي نو د یو نوي زره او سوه دولس ډالره کېږي او متبقي نور پنځه لکه نولس زره او سوه یو ډالري ورڅخه په ټولنیز ژوند خوراک، څښاک، ټرانسپورت او نورو کې بهرنیو هېوادونو کې مصرفېږي که همدغه رقم په یوه میاشت کې وگورو، نو د پنځه لس ملیونه پنځه لکه درې سوه ډالره ته رسېږي، که ددغه رقم کلنی حساب وکړو، نو د یو سلو او اوه اتیا ملیونه ډالره او په پنځو کلونو کې تقریباً د یو ملیارد ډالرو ته لوړېږي، چې هلته په بهرنیو هېوادونو کې لگېږي، همدارنگه د منځني ختیځ په هېوادونو کې د اوه سوه په شاوخوا کې لوی او واړه ساختماني شرکتونه په کار بوخت دي چې په ملیونونو ډالره پانگونه یې هلته کړې ده او دغه شرکتونه د هغوی حکومتونو ته د هغوی له قوانینو سره سم مالیې او نور ټکسونه ورکوي، چې دا هم د اقتصاد په پیاوړتیا کې لوی رول لوبوي، ددې ترڅنګ زموږ د پانگوالو دېرش ملیارده درهم په منځني ختیځ کې پانگونه شوې ده، چې مجموعي گټه یې اته سوه ملیونه ډالره ده، چې د نورو هېوادونو په بانکونو کې ورباندې معاملې

کېږي، ددې ترڅنګ زموږ بشري ځواک هلته په شاقه کارونو بوخت دی، زه د خپل هېواد په مشرانو او پښتنو چارواکو غږ کوم، چې د خپل بشري ځواک لپاره د گټې وړ تدابیر ونیسي، ترڅو وکولای شو د خپل هېواد په پرمختګ کې ترې گټه واخلو.

له توجه څخه مو مننه، کور مو ودان ژوندي اوسئ

www.melitahrik.com
0777 400 116

د جنرال عبدالواحد طاقت وينا

ډېرو ښاغلو درنو خویندو ورونو السلام عليكم ورحمة الله وبرکاته!

په سر کې د ملي تحریک له مشرتابه هئیت څخه ډېره مننه چې داسې یو سیمینار یې جوړ کړی دی او موږ ورته راغلي یو.

دا دومره ساده خبره نه ده، چې پښتون قوم سره ټوټې ټوټې کېږي او دا ټوټې نه سره جوړېږي، ځینې به فکر کوي چې دا به طبیعي شوي وي، دا به خودجوش کار وي خو نه، په دې باندې په ملیاردونو ډالر مصرف شوي دي، تر څو پښتانه ټوټه ټوټه شي او سره وپاشل شي، د سیمې استخبارات کونښن کوي، چې لومړی غلجی او دوراني تقسیم کړي بیا یې په وړو وړو قومونو سره ووېشي، ددې وېش لپاره استخباراتو ډېر زیات کار کړی دی او حتی په پېړیو پېړیو کار شوی دی.

نو زما موضوع هم همدا ده چې پښتانه او د سیمې استخبارات او نړیوال استخبارات، گران روستار تره کي صیب تر ډېره د نړیوالو استخباراتو په اړه په خپلو خبرو کې وویل هغه عمق یې تشریح کړ، خو موږ به داسې ووايو که د سکندر مقدوني څخه یې راواخلو تر چنگېزه تر هلاکو تر بابرې دا ټول او دغسې د تزارې روسیې او برتانیې کوم چې دې سیمې ته افغانستان بدنیتونه وو، هغه یوازې دا نه و، چې جیوپالټیک، جیوستراتیژیک موقعیت زموږ لپاره بلا و، بلکې بله خبره وه، هغه دا چې د پښتون قوم عزایم، زموږ غرور، زموږ یووالی، زموږ عزمت، زموږ شان او شوکت نړیوالو نه شو زغملای، د همدې له امله وو، چې لومړی یې موږ نیم کړو، یانې د ډیورنډ د

منحوسې کرښې په وسیله یې پښتانه سره ووېشل، دغه سرطاني ناسور تراوسه پورې وده کوي او د لروبر پښتانه په دې منحوسه کرښه باندې جلا شوي دي، که څه هم زمور، هیلې، زمور ارمانونه، زمور عزایم دا نه دي وېشل شوي او نه به هم ووېشل شي، خو په فزیکي لحاظ چې کوم لوی درد انگرېزانو راپیدا کړی دی، د پښتنو ترمنځ دغه ناوړه کرښه راکاږل دا یوه استخباراتي لوبه وه، که چېرې مور د دویمې نړیوالو جگړې څخه راوروسته یانې کله چې سره جگړه پیلېږي، او د پاکستان وجود رامنځه کېږي او د اسیا د یووالي ترمنځ دلته تبارز کوي، ددې ترڅنګ د پښتنو لپاره ډېرې لویې لویې منصوبې جوړېږي، تاسو گورئ کله چې پاکستان جوړېږي هلته یوې خواته قران کریم ږدي او بلې خواته گیتا او گرنډ نو غفارخان دوی ته یې وویل چې تاسې گرنډ او گیتا منئ که قران منئ، هغوی مجبور دي چې ووايي مور قران منو، کنه دغه لوبه نه راتله، مور هلته د پښتنو او د بلوڅو د سرنوشت لپاره د حق خودرادیت لپاره د مبارزې چې تقریباً شپېته او یا کاله چې مور دغه جگړه کړې او مبارزه مو کړې ده سبا بله ورځ به یې بیا نمانځو.

خو ډېر عوامل دادي، چې د سرې جگړې په دوران کې پښتانه د پښتنو پر ضد استعمال شول، دا جگړه د سرې جگړې څخه وروسته ختمه نه شوه او لا دوام لري. په پاکستان کې پښتان په شپږو ټوټو تنظیمونو وېشل او تاجکو ته په یوه تنظیم کې ځای ورکول دا د دې استخباراتو یوه بله لوبه وه، اهل تشیعه ته په ایران کې اته گوندونه ورکول او بیا له هغوی څخه یو وحدت اسلامي جوړول او بیا د اکبري، مزاری او نورو شاخو باندې تقسیمول، دا یوه بله لوبه وه چې په افغانستان کې دا جگړه پایته ونه رسېږي، د جگړې د پایته نه رسولو یوه بله استخباراتي لوبه دا وه، چې (ای اس ای)، (سي اي اي) او (ام اي سکس) په گډه او د (کی جي بي) په اشتراک په افغانستان کې د ملي روغې جوړې چې ډاکتر صیب نجیب الله اعلان کړی او پیل کړی و، د هغه لپاره یې ډېره ښه ستراتیژي جوړه کړې وه، هغه په یوه ډېره ناولې او چټله کودتا کې د شماليوالي او وطن گوند د یو گروپ ستمی گروپ له خوا وشوه. راځو دېته چې که د ملي روغې جوړې پروسه کامیابه شوې وای، نو

اوس به دا درېدری نه وای، نه به په افغانستان کې جگړه وای، هغه د ملگرو ملتونو د امنیت د شورا پروگرام و، د ملگرو ملتونو په پروگرام باندې کودتا وشوه، هغه کودتاچیان زموږ له طرفه محکوم دي او سزا به ویني. بیا له دې نه وروسته د طالبانو تحریک او د هغه لپاره زمينې مساعداول، په گورنر هاول کې د افغانستان لپاره د درې میاشتو لپاره پاچا مقررول، دا بله استخباراتي لوبه وه، ترڅو یو بل قوت چې هغه طالبی نظام دی، هغه ته زمينه برابره کړي. د طالبانو راپرځول او د هغوی پر خلاف د (بي ۵۲) پر مټ باندې او د ناټو شتون په افغانستان کې. کله چې سره جگړه ختمېږي، نو ناټو ولې حضور پیدا کوي، چې وارسا نه شته، نو ناټو باید وجود ونه لري، د ناټو لپاره دا شرط و، چې باید یو فرضي دښمن ولري، نو اسلام یې د یو تروریزم او القاعده په اړ کې سره اخته کړ او ناټو دلته تراوسه پورې نظامي حضور لري، موږ د ناټو له حضور سره کلک مخالف یو، په ډېر قوي عزم او اراده باندې ناټو باید موږ له افغانستان څخه وباسو.

راځو تجلیلونو ته! انگلستان د استقلال ورځ نه لري، هېڅ وخت نه ده مستعمره شوې، نو د استقلال ورځ به ولې ولري، موږ ولې د استقلال ډېرې ورځې لرو، یو وارې مستعمره شو او څوک مو مستعمره کوي، په موږ کې خپل اجنتان وروزي استخبارات کار وکړي او موږ هغوی رادعوت کړو، کله شاه شجاع او کله څوک. دلته چې ناټو وویستل بیا به یې یو استقلال گڼو، لکه ډاکتر نجیب الله هغه د ملي نجات ورځ وبلله، موږ هغه هم نمانځو، ځکه چې شورویانو مو له دې وطن څخه وویستل، نو سبا چې ناټو ووځي، دا به هم بیا نمانځو، نو افغانان به بل څه کار نه کوي، تمام عمر به ورځې نمانځي، موږ باید هېڅ وخت مستعمره نه شو او موږ باید هېڅ وخت غلام نه شو. زموږ د پښتنو وینو یې واخیستی او د یهودو په لبراتورونو کې یې معاینه کړلې، چې زموږ جنتیک پیدا کړي، چې دا څه ډول قوم دی چې پلار ورته مړ کړه او ځوی بیا نېغ ولاړ وي، سر یې نه ټیټېږي، دا جینیتیک یې چې کله معاینه کړ، کله به یې ویل چې دا د جرمنیانو په څېر خلک دي، اخر یې وویل چې دا بني اسرائيل دي. یو وخت احمدي نژاد وویل که چېرې اسراییل پر

مورې حمله وکړوي، نو مورې به پر افغانانو یا نو پښتنو برید وکړو، ما ویل لکه چې احمدي نژاد هماغه کتاب لوستلی دی چې مورې یې بني اسرائيل معرفي کړي یو.

مورې باید په خپل عزم او اراده د ټولو استخباراتي کړيو مخه په افغانستان کې ونیسو.

نور مو وخت نه نیسم، ستاسو له توجه څخه ډېره مننه

www.melitahrik.com
0777 400 116

پښتانه او افراطیت

په فتح الباري كتاب المظالم کې د رسول الله صلى الله عليه وسلم دا حديث شريف له بخاري څخه راوړل شويدي: ((عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ائْصُرْ أَحَاكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذَا نَبْصَرُهُ مَظْلُومًا فَكَيْفَ نَبْصَرُهُ ظَالِمًا قَالَ تَأْخُذُ فَوْقَ يَدَيْهِ.)) رواه البخاري (٢٤٤٤)

د خپل ورور که ظالم یا مظلوم وي مرسته ورسره وکړه. صحابه وو وفرمايل چې ای د الله پیغمبره! د مظلوم خو به مرسته وکړو، اما د ظالم څنگه مرسته وکړو؟ رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وفرمايل د ظالم له ظلم څخه لاس منع کول د هغه مرسته ده. بله دا چې دلته کله د پښتنو د مظلومیت خبره کوو، دا د نورو قومونو د سپکاوي او له هغوی سره د تعصب له امله نه، بلکې د افراط مخه نیول دي. هېڅکله د یوه قوم یوازې پدې خاطر دفاع ونه شي چې یو څوک په هغه قوم پورې اړه لري، بلکې د مظلوم دفاع وکړي. په همدې تناظر کې یوې بنسټيزې پوښتنې ته په دې لیکنه کې ځواب ویل شوی دی چې آیا پښتانه افراطي دي او که افراطیت ته تېل وهل شوې دي؟ مخکې له دې چې دې پوښتنې ته ځواب ووايم، غواړم د افراطیت تعريف لوستونکو ته وړاندې کړم. په انگلیسي ویکیپیډیا کې افراطیت داسې تعريف شوی دی:

Extremism is any ideology (particularly in politics or religion), considered to be far outside the mainstream attitudes of a society or to violate common.

افراطیت (په دین او سیاست کې) هغې نظریې ته وایي چې د ټولني د معمول او منل شوي طرز فکر څخه ډېره دباندي وي او يا د عمومي اذهانو څخه ډېره ها خوا وي.

فري ډيکشنري افراطیت داسې تعريفوي: One who advocates or resorts to measures beyond the norm, especially in politics.

هغه څوک چې د منل شويو نورمونو هاخوا، په ځانگړي ډول په سياست کې په نورو وسايلو تکیه کوي.

زما له نظره افراطیت د اعتدال ضد دی او هرڅوک چې په دین او سياست کې له ټاکل شويو متفق عليه اصولو، قوانينو او حدودو څخه تېری کوي او ځان او ټولنه غیر متوازنه کوي، هغه افراطي دی. حضرت علي کرم الله وجهه فرمایي: ((پر خلك به زما په محبت کې او ډېر به زما سره په کرکه کې دوزخ ته ولاړ شي)) او پښتانه متل کوي چې: ((مه دومره خوږېره چې خلك دې ژوندی تېر کړي او مه دومره تريخېره چې خلك د ایسته واچوي)). له دواړو خبرو دا معلومېږي چې افراطیت په بنو او بدو دواړو کې امکان لري.

افغان او افغانستان:

له نن څخه ۱۷۰۰ کاله دمخه پښتنو ته افغان او یا په ځینو روایتونو کې اپګان د نورو له خوا ویل شوی دی او له ۷۰۰ کلونو راهیسې د افغانستان کلمه په مختلفو اسنادو او کتابونو کې تر نن پورې استعمالېږي او بالاخره د افغان او افغانستان کلمات او مفاهیم د افغانستان په اساسي قانون کې د هېواد په ټولو وګړو اطلاق کېږي.

اساساً حق دا وو چې پښتانه او افغانستان لکه د نورو ګاونډیو هېوادونو په څېر په خپل اصلي او د اکثریت ولس په نوم نومول شوي وای اما قانون، ولسواکۍ او د اقلیتونو حقونو ته په درناوي دا کلمه پښتنو په ورین تندي منلې چې دا په خپله د قانون، ډیموکراسۍ او د نورو حقونو ته درناوی او د

افراطیت خلاف عمل دی. له افغان او افغانستان څخه دفاع له قانونمندی څخه دفاع او د تعصب پر خلاف مدني مبارزه ده.

اسلام من حیث القوم منل:

افغانان هغه ولس دی چې د اسلام مبارک دین چې د سولې، اعتدال او عدم تشدد دین دی او مزاج او فطرت یې ورسره برابر دی پرته له چوون او چرامن حیث القوم منلی، نه من الحیث الفرد. د افغانانو ډېری ځانگړتیاوې له اسلام سره ورته والی لري. مثلاً: د قرآن او حدیثو تدوین تر ډېره بریده د رسول الله صلی الله علیه وسلم په زمانه کې په شفاهي بڼه وو او خپل لوظ او ژبې ته ژمن ول او د پښتنو په ادبیاتو کې لنډۍ او متلونه تر ډېره وخته په شفاهي توگه را نقل شوي دي، هغه ځکه چې دومره امین دي چې په کت مټ را نقلولو کې یې خیانت نه دی کړی او هم لوظ او ژبه یې داسې قانون دی چې هېڅ جابر او ظالم یې نه شي ماتولای. طلاق په اسلام کې هم بد دي او په پښتنو کې هم. دا د افغانانو په خټه کې نغښتي فطري اخلاقي او قانوني ځانگړنه ده او سره له دې چې د قرآن او حدیثو بشپړ او حقیقي تفسیر ورته نه دی ښودل شوی اما د همدې لوظ او ژبې پر اساس پر اسلام کلک ولاړ دي، ځکه چې هلته ددوی ترمنځ اعتدال، اخلاق او لوظ درې مشترکې ځانگړنې دي.

جرگه د مدني ټولني تر ټولو پخوانی بنسټ دی:

د مدني ټولني په اړه گڼې او ځینې وخت معکوسې انگېرنې موجودې دي. د بېلگې په ډول: ځینې افغانان په دې باور دي، چې مدني ټولنه یو نوی مفهوم دی او د بهرنۍ اجندا یوه برخه ده؛ ځینې مدني ټولنه یوازې او یوازې تر ښارونو او تعلیم یافته خلکو پورې محدوده گڼي. ډېر کم شمېر محلي ټولني لکه جرگې د مدني ټولني برخه نه گڼي او ډېری افغانان وايي چې دا د مدني ټولني برخه دي.

- راځی د مدني ټولني او جرگې ځانگړتياوې سره پرتله کړو.
۱. داوطلب او په خپله خوښه کار کوي، يا د افغانانو په اصطلاح د حشر او د خدای د رضا لپاره کار کوي.
  ۲. نادولتي وي، په دې مانا چې د دولت په تشکيلاتو کې واقع نه وي.
  ۳. غیر انتفاعي وي يا په بله وينا په شخصي گټو نه وي ولاړه. د عامه او ولسي گټو لپاره کار وکړي، نه د شخص او ځان لپاره.
  ۴. غیر حزبي او غیر پارتيزاني وي. د کومې خاصې ډلې او ټپلې لپاره کار ونه کړي.
  ۵. په يوه منظم چوکاټ او اصولو کې کار کوي.
  ۶. د غړو ترمنځ يې د عمل اشتراک موجود وي، يعنې په اجتماعي او ټولنيز ډول کار کوي او انفرادي بڼه ونه لري.
  ۷. غیر سياسي وي، په دې مانا چې سياسي واک ته د ځان د رسېدو لپاره فعال سياست نه کوي، بلکې نورو ته د سياسي واک رسېدو زمينه برابروي.
  ۸. د مذهب، رنگ، نسل او قوم پر اساس پرېکړې د متخصصو ډلو ترمنځ پرېکړي نه کوي.
  ۹. د مشورو او تفاهم په نتيجه کې پرېکړي کول.
- ددې ځانگړتياوو په تناظر کې مدني ټولنه داسې تعريفوو: هغه ساحه يا حوزه چې نادولتي، غیر انتفاعي، غیر سياسي، غیر حزبي، غیر پارتيزاني ولسي موسسې او بنسټونه په رضاکارانه ډول، د ولسي گټو د تأمين لپاره په يوه منظم چوکاټ او اصولو کې له کورنۍ څخه پورته او له دولت څخه بنسټه په گټه په کې فعاليت کوي، مدني ټولنه وايي. په افغانستان کې دا ساحه جرگه ده چې تقريبا د افغانانو له موجوديت سره وجود درلود.

که د مدني ټولني پورته (۹) ځانگړتياوې له جرگې سره پرتله کړو، کټ مټ يو ډول دي. اما متاسفانه د وخت د حکومتونو له خوا لکه د نورو متمدینو ټولنو په څېر يې مالي، سياسي او تخنیکي ملاتړ نه دی شوی، بلکې له دې څخه محروم شوي دي. همدې علت افغانان د جرگې پر ځای جگړې ته تمبه کړي دي.

د افراطیت خلاف عملي میکانیزمونه:

د سولې د تحقق او افراطیت د له منځه وړلو لپاره افغانان له پېریو راهیسې ځانگړي اصطلاحات او عملي منلي میکانیزمونه لري او د افغانانو دود او کلتور دې بنسټیزې پوښتنې ته چې د افراطیت، محرومیت، مظلومیت مخه به څنگه نیول کېږي، ځواب ویلی دی. ډاکټر کبیر ستوری د وحدت ورځپاڼې ۱۴ مارچ ۱۹۹۸ گڼه کې ځینې میکانیزمونو ته اشارې کړي دي:

سوله او روغه: سوله د څه مودې لپاره د دواړو خواو ترمینځ د جگړې بندیز ته وايي چې د جرگې له خوا لگول کېږي او ټاکلې ناغه (جریمه) پرې ایښودل کېږي چې کوم اړخ یې مات کړي د هغه څخه اخیستل کېږي. روغه بیا دایمي جوړې او پخلاينې ته وايي، ټولې پخوانۍ لاجبې حل او ورورولي بېرته مینځ ته راشي.

ننواتي: کله چې سړی ځان پر (ملامت) گڼي، نو مقابل اړخ ته ننواتې ورځي او بښنه غواړي. د ننواتې منل د پښتنو یو غوره صفت دی او د مړي له بدو هم تېرېږي. په ننواتې کې زیات پښتانه د ځان سره پسونه هم بیایي او بیا یې هلته حلالوي او یا د ځان سره قران شریف او بنځې بیایي، ځکه چې پښتانه د بنځو پروني ته په درنه سترگه گوري او خامخا یې بښنه مني.

برمته: که څوک په یوه کلي کې په چا پور لري او نه یې ورکوي، نو د پور خاوند د پوروري د کلي کسان او یا مال نیسي تر هغو یې نه ورکوي چې د ده پور یې نه وي ورکړی ډېرې برمته بیا د جرگو او مرکو له لارې فیصله کېږي.

تره او ترون: کله چې يو بهرنی دښمن په يو ځای يرغل کوي، نو دلته ټول ولس راټولېږي پخپل مينځ کې يو ترون او پرېکړه کوي او په گډه د يرغل مخه نيسي.

چغه: کله چې يوه کلي کې په چا دښمن داړه وکړي، نو د کلي ټول خلک د وسلو سره راوځي او د باندیني خطر مخه نيسي.

اشر: کله چې د يوه تن له وسه د لنډ وخت دروند کار لکه غوبل يا کوهی کندل پوره نه وي، نو د کلي خلک د مرستې لپاره راغواړي هغوی ورسره مرسته کوي او دی به يې مېلمه پالنه کوي.

ټوله ښېنه، ښندنه: که چا ته د کوم مصيبت له کبله تاوان ورسېږي، نو د کلي خلک او خپلوان يې ورته پيسې راټولوي چې خپل کار پرې بېرته روان کړي.

تيرپه: حدبندي او بنسټ ايښودلو ته وايي جرگه دواړو خواو ته خپل حد معلوموي چې ترې به نه اوږي او د تيرې په ماتولو ناغه (جریمه) لگوي.

پيغور او بدل: د پيغور په واسطه د پښتنو پښتو (صفتونه) په پوښتنه کې اچول کېږي او پښتانه د بدل اخیستلو ته ملا تړي. بدل ډېر ډولونه (قسمونه) لري کله کله د روغې په حالت کې د مړي په بدل کې ښځې ورکول کېږي چې «سوره» ورته وايي او خپلوي مينځ ته راځي او يا د قاتل له پرې (ډلې) له خوا يو تن ورته په گوته کېږي چې ده ستاسو کس وژلی دی او «کشنده» ورکول کېږي، چې همدا وژلی شي او بدل به يې نه اخیستل کېږي. «کشنده» بيا پټ گرځي او يا چېرته بل وطن ته تښتي او هلته خپل سر په امن کې کوي. داسې افراطيت نه دی چې نړيوال برجونه چا والوزل، د افراط گري او تروريزم ماسترمايندان څوک دي؟ او انتقام له يوه سوله خوښوونکي ولس څخه اخیستل کېږي.

منځگړی يا درېم گړی:

د شخړو د هوارۍ (Conflict Resolution)، د اوربند (Ceasefire)، د گڼو اړخونو ترمنځ د چارو د اسانتيا (Facilitation) او بالاخره د خشونت (Violence) او جگړې (War) د ختمولو او د سولې (Peace) د تحقق لپاره دريم گړي (Mediator) چې دواړو اړخونو (Involved Parties) ته د منلو وړ وي مهم نقش لوبوي او دا کار ټول د خبرو او تفاهم له لارې ترسره کېږي، نه د زور او جگړې له لارې.

په نړيواله کچه د پورتنیو هدفونو لپاره مستقل انستيتوتونه او ادارې جوړې دي چې البته په پروژه يي او د پيسو په مقابل کې د يوه او يا بل اړخ په گټه پرېکړه کوي، اما افغانان يې د يوه اصیل کلتور او دود په توگه په داوطلبانه ډول ترسره کوي. د ډېرو مهمو نړيوالو ميثاقونو او دريم گړو د پرېکړو د تطبيق لپاره تل د اجرايي تضمين خبره لاینحل پاته ده اما جرگه د دريم گړو له لارې خپله پرېکړه وروسته له هغه چې جرگه واک ورکړي، په ډېره کمه موده کې حلوي. زموږ ډېرو موسساتو دا ستونزه ځکه حل نه کړه چې دلته افغانان بيا هم له دې سوله ييز حق او نقش څخه محروم شول. کله چې دريم گړي پرېکړه وکړي او مخالف طرف له هغې څخه سرغړونه وکړي، دوی په ټول قوت د هغې مخه نيسي. دا ډول مينځگړتوب ولو که يو طرف ملامت هم کړي، ځان ته پيغور نه گڼي او نه يې د تسليمۍ پر مانا تعبيري، اما اوسنۍ د سولې اکثره غير فطري پروسې د تسليمۍ په مانا دي، نه د ستونزو د حل لپاره.

ارېکي:

د جرگو د پرېکړو د عملي کولو لپاره ولس د تکړه ځوانانو څخه په برابر اندازه د ولسونو په تفاهم يوه ډله ټاکي چې ورته ارېکي وايي. ارېکي جرگې او قوم ته بشپړ مسوليت لري چې پور د پور ورو څخه واخلي او د قوم امنيت وساتي. په نوره نړۍ کې همدا دود يو څه موسساتي شوی دی او ورته (Community Police) وايي. دا ډول پوليس قانوني قاموس داسې تعريفوي:

A philosophy that combines traditional aspects of law enforcement with prevention measures, problem-solving, community engagement, and community partnerships

ژباړه: هغه نظريه چې د قانون د تطبيق دوديز اړخونه په دې ډول چې د ولس امنيتي تدابير، د ستونزو حل، د ولس گډون او مالکيت په ځان کې را ونغاړي، ورته ولسي پوليس وايي. بدختانه دلته هم د اړکي د اصولو مخالف په بله بڼه او ډول وگړي گمارل کېږي چې په اصل کې قوم او ولس له دې مهم سوله ييز اجرايي قوت څخه محرومول دي او يو بل ډول ورباندې تپل کېږي.

بدل:

که يو څوک بل څوک مړکړي او د مړي د کورنۍ کوم بل غړی قاتل ووژني، نو ويل کېږي چې دغه شخص د خپلې کورنۍ د غړي بدل واخيست او له همدې سره دواړو لوري د دريمگرو په خوله سولې ته سره کېني. په بدۍ کې د جينۍ ورکولو ته هم بدل وايي. دا چې په خپله پروسه او يا وسيله څه ډول ده، په دې کې ستونزې او خبرې شته، اما که يې هدف ته ځير شو، هدف بيا هم ډېر مقدس او هغه د سولې تحقق او د نورو مسلسلو قتلونو مخنيوی دی. په طبيعت کې افغانان همدا ذهنيت او همدا ځانگړتيا لري. په افغانستان کې ظاهراً د سولې د مقدس هدف لپاره خو په مليونونو افغانان ووژل شول او لا يې وژنه روانه ده، آيا دا مهذب، متمدنه او انساني تگلاره ده؟ آيا افغانان په يوه نابرابر جنگ نه دی تپل وهل شوی؟

مشرتوب:

مشر (Leader)، خان (Community Leader)، ملک (Village Leader)، مېلمانه يا جرگه مار بدرگه کول (Protocol) ټول متمدن او عصري مفاهيم دي چې اصلي دنده يې سوله ييزې هڅې دي او د افغانانو په کلتور کې له پخوا موجود دي.

مرحوم قدرت الله حداد د ملي تاريخ فلسفه د بدرگې په پېژندگلوي كې داسې ليكي: ((بدرگې ته په اوسني اصطلاح كې تشرېفات وايي. بدرگه د كام د با اعتباره ځوانانو څخه جوړېږي چې د دوي دنده جرگه مار، مېلمانې او داسې نور چې دښمني ولري ديوي سيمې څخه بلې سيمې ته رسوي او يا د عزت او درناوي لپاره وي چې ځينې خلك او ډلې خپلو سيمو ته راولي او يا يې بلې سيمې ته بيايي. د بدرگې خلك زړور، جنگيالي او وسله بند تكړه خلك وي او هم د پښتونولي په ټولو اصولو پوه وي. بدرگه داسې هم وي كه نجلۍ او مېرمنې يوازې يا څو كسه وي، نو په بدرگه كې سپين سرې مېرمنې وي چې نجلۍ اوښځې خپلې سيمې ته په امن رسوي، ځكه چې د پښتنو سيمې د امن او عزت سيمه وي بايد هېڅ چا ته په كې د عزت، پت، او مال تاوان ونه رسېږي.)) دلته په امنيتي ځواكونو كې د اړتيا په وخت كې د ښځو گډون او د ښځو پر وړاندې د خشونت او افراط مخنيوى د افغانانو مهمه ځانگړنه ده. دا لنډۍ هم د پښتون د اصليت عكاسي كوي چې:

كه د زلمو نه پوره نه شوه

گرانه وطنه جينكۍ به دې گټينه

خوشال خان خټك په افغان كلتور كې د رهبر او مشر ځانگړتياوې داسې بيان كړي دي:

خاني كار د هر چانه دى د هغه دى

چې صرفه يې نه په سر وي نه په زر

سجاوت او شجاعت سره زېبا دى

بهادر به خالي نه وي له سخا

چې گنډل خوړل بخښل كا خان هغه

چې لري توره د تورې خان هغه

په معاصر او متمدن تعریفاتو کې د لیډر ځانګړتیاوې هم دادي چې هرڅوک لیډر نه دی، فداکاری، سخاوت، شجاعت، زړورتیا او دسترخوان د یوه ښه لیډر له ځینو ځانګړتیاوو څخه دي او لیډر هرڅه د ملت او قوم لپاره کوي، نه د ځان لپاره؟ آیا افغانان له داسې یوه لیډر څخه محروم شوي نه دي؟ او که یې لري نه؟ ولې ټولنه او مشرتوب طبیعي رشد ته نه پرېښودل کېږي؟ د غزلبڼ شاعر استاد صدیق پسرلی وايي:

دا دنیا د سپکو ده، درانه به وي پراته پاتې

خاورې چې هم سپکې شي بې باله الوتلاي شي

د پښتنو په خټه کې اعتدال او عدالت نغښتی دی. تاسو وگورئ چې وایي وینه په وینه نه پاکېږي او د قتل په موضوع کې ټوله هڅه دا وي چې روغه وشي او اسلام هم لومړی پر بخښنې او عفوي تینگار کوي. پښتانه د سوله ییز حل لپاره اساسي قانون، جرگه، سوله او روغه، ننواتې، بښنه، برمه، مرکه، اړیکې، درېیمګړی، اشر، تېره، پرونی، بدرگه، تره او تړون، چغه، مشر، خان او ... لري. نو ویلای شو چې افراطیت د پښتون د مزاج او فطرت خلاف عمل دی، البته د محرومیت، انزوا، مشرتابه او ټولو سیاسي، فرهنګي، اقتصادي، تعلیمي او امنیتي پروسو څخه محرومول او د افغانستان طبیعي سرحدونه په سیاسي تپل شویو سرحدونو بدلول او بالاخره له خپل وطن څخه نورو هېوادونو ته د مهاجرت لپاره مجبورول، دوی پیغور، بدل او انتقام ته چې تر ټولو اخرنی وسیله ده، مجبوري او که یې وس ونه رسېږي، نو بیا وایي چې تر وژلي زوی پرېښي گومل ښه ده. همدا اوس د پښتون ولس بې تفاوتې د دوی د بې وسۍ او جگړه یي مجبوري ده، کله ددوی په خټه کې افراطیت نه شته، دا هم یوه وارداتي متاع ده چې د مصرف بازار یې افغانستان، تولیدونکي او خرڅوونکي یې نړیوال او سیمه ییز سوداګر دي. پښتانه جرگه مار دي، اما جگړه مار نه دي. البته ددې یادونه هم اړینه ده چې ووايو د پښتنو په عمل او ځینو دودونو کې افراطیت شته او هغه هم له دې کبله پر ځای پاتې دی چې ددې دودونو د اصلاح لپاره هیڅ کار

نه دی شوی او په زوره له حکومت او دولت څخه بیرون ساتل شوی دی. دا حتمي نه ده چې د یو کس افراطي عمل د هغه قوم د فکر او طبیعت استازیتوب وکړي. له بل پلوه، د پښتنو د غربي طبیعت او جنګي تجربې څخه پر دیو داسې ګټه پورته کړې ده چې نظامونه او دولتونه یې ورباندې چپه کړي دي، اما ددوی څخه د دولت او ملت جوړونې په ځانګړي ډول امنیتي بنسټونو په سمبالښت او ټینګښت کې نه دا چې استفاده نه ده کړې، بلکې په زوره یې د قومي سیاستونو په نتیجه کې محروم کړي دي. دا محرومیت دوی تل مجبور کړي دي چې پردي دوی د نظامونو لپاره د یوه ګواښ او وسپلې په توګه وکاروي.

په دې ۳۵ کلنه نا برابره جګړه کې، که یې مخه ونه نیول شي، ورو ورو به بالاخره جګړه په یوه طبیعي کلتور بدله شي او له یو نسل څخه به بل ته انتقالېږي او افراطیت به بیا بالاخره د راتلونکو نسلونو یو نه مهارېدونکې ځانګړنه شي. هیله ده دولت د ممبر، ټغر، دفتر او سوداګر ترمنځ د افراطیت د له منځه وړلو او اعتدال لپاره یو مشترک لرلید د منظمو اقتصادي، فرهنګي، اجتماعي، سیاسي، امنیتي او دیني پروګرامونو له لارې رامنځته کړي.

دوکتور شفیق صمیم وینا

اسلام علیکم!

لومړی مننه کوم له استاد یون څخه او راغلو رسنیو نه هم مننه کوم په ځانګړي ډول له حسینې گل تنها خور ته چې یوازې راغلي زه ترې منندوی یم، بیا هم ټولو راغلو مېلمنو ته بڼه راغلاست وایم.

زما موضوع د عربي هېوادونو سره دافغانستان اړیکې

په ټوله نړۍ کې ۵۷ اسلامي هېوادونه دي چې هغه د او ای سي د اسلامي هېوادونو مرستندویه سازمان کې سره راټول دي چې ۲۲ عربي هېوادونه دي چې دا په عرب لیګ کې شامل دی، عربي هېوادونه بیا په داخل کې چې د اسلامي هېوادونو سازمان چې اصلی دی په دې کې بیا ټول عربي هېوادونه شامل دي، د خلیجې هېوادونو سازمان چې دا شپږ هېوادونه دي عربي امارات، کوېټ، بحرین، قطر، سلطنت عمان، سعودي عربستان

د افریقایې هېوادونو ټولنه د مغرب عربي هېوادونو ټولنه الجزایر، تونس، لیبیا، المغرب او موریتیا، په زیاتره عربي هېوادونو کې سیاسي نظامونه په میراثي ډول حکومتونه کوي افغانستان چې د اسلامي نړۍ یو مهم جز دی، ټول عربي هېوادونه چې اسلامي هېوادونه دي او افغانستان هم اسلامي هېواد دی ډېر سره مشترکات لري.

راځم دې ته چې عربي هېوادونه سره موږ رېښتیا هم ګډه مشترکات لرو، پدې کې شک نشته چې کله چې صحابه کرام راغلي دي او نړۍ ته یې اسلام رارسولی دی زموږ هېواد ته یې هم رارسولی دی د هماغه وخت نه مسلمانان یو، موږ د عربي هېوادونو سره په ګڼو برخو سیاسي، دیني او اقتصادي او ټولنیزو چارو کې اړیکې لرو خو د خپګان خبره داده چې په اقتصادي برخو کې زموږ اړیکې د عربي هېوادونو سره کمې دي لکه څنګه چې ظریف صیب وویلې چې موږ په اماراتو کې ډېر افغانان لرو، ډېر د تعجب خبره داده چې

مور په عمان کې درې زره کارگران په یو ښار کې کار کوي خو د بده بخته ټول د خوست او پکتیا دي، هېڅ بل افغان نشته د بل قوم، مور ټولو توکمونو او ژبو ته احترام لرو خو پخپله ژبه باندې ټینګار کوو، زموږ ملا دې هم په خپله ژبه خبرې وکړي، زموږ ډاکټر دې هم پخپله ژبه خبرې وکړي، زموږ امام دې هم په خطبه کې په پښتو ژبه خبرې وکړي او دا کوم عیب نه دی دا زموږ حق دی، خو زموږ اړیکې د عربو سره کم رنگې دي یانې ډیپلوماتیکې اړیکې مو کمزورې دي، علت یې دادی چې هلته زموږ سفارتونه وروسته جوړ شوي، د بېلګې په توګه په سعودي عربستان کې ملک عبدالعزیز چې موسس داوسني دولت دی دوی په لومړي سر کې یوازې د خلیجې هېوادونو سره اړیکې درلودې او خپل یو د تره زوی هغه یې دیوې معاهدې د لاسلیکولو لپاره خلیجې هېوادونو ته لېږلی وو هغه یوه لاسلیک وکړه چې پواسطه یې عراق او نجد سرا جلا شول دا د ډیورنډ د کرښې پشان ناوړه معاهده وه، نو هماغه وه چې هغه معاهده یې ملغا اعلان کړه، د افغانستان په تاریخ کې لومړنۍ اړیکې میرویس نیکه ټینګې کړې چې لومړي ځل لپاره حجاز ته ولاړ او حرمینو شریفینو له امانو نه فتوا واخیسته د ګورګین پر ضد چې تاریخ کې مشهوره کیسه ده او د هغوی څخه یې د ګورګین پر ضد فتوا واخیسته، میرویس نیکه لومړنی سفیر خپل ورور یې هندوستان ته لېږلی وو خو عربي هېوادونو ته یې خپل سفیران نه دي لېږلي، خو د احمدشاه بابا په وخت کې چې نهه مهم پوستونه جوړ شول او د عثمانی دولت ته احمدشاه بابا لیک عثمانی خلیفه ته استولی وو او پکې یې لیکلي وو چې ما هندوستان فتح کړی او ددې په ویاړ ماته په مدینه منوره کې یو مسجد زما په نوم کړه هماغه ده چې خلیفه د بابا خبره ومنله، دا د اړیکو یوه سلسله وه، د بارکزیانو او محمدزیانو په دوره کې هم د امیر شېرعلي خان امیر یعقوب خان او عبدالرحمان خان په وخت کې هم څه ناڅه اړیکې وې، قوي خبره داده چې د امیر حبیب الله خان په وخت کې د بهرنیو چارو وزارت جوړ شو، بیا غازي امان الله خان په وخت کې خپله لار او د سعودي پاچا ۲۲ ورځو کې ورته د لرګیو نه قصر جوړ کړ او ورته یې ډالی

کې، د نادرشاه خان په وخت کې سیاسي اړیکې لاقوي شوې سفیر لار او لومړی سفیر هلته محمد صادق مجددي وو بیا د ظاهر شاه په وخت کې چې محمد هاشم مېوندوال کله صداعظم شو بیا عبدالهادي خان داوی سفیر شو بیا شمس الدین مجروح په قاهره کې سفیر شو، په جده کې قونسلګري موجوده وه، همدارنګه په عراق کې، اردن کله چې د پښتونستان مسله را اوچته شوه بیا عربانو پکې ډېر مهم رول لوبوه چې پخپله د مصر پاچا جمال عبدالناصر دلته راغی او استاد سیاف دهغه ترجماني دلته کلوله، او نور د سعودي پاچا هم هیت راواستوه او د پاکستان او افغانستان لارڅخه یو څه کمه شوه، مور وایو چې عربي هېوادونه ولې مور ته مهم دي

په عربي هېوادونو کې کله چې زموږ سفیران استول کېږي هغه په عربي کولتور او ژبه نه پوهېږي، خو زموږ سفیرانو ته دا شرم ښکاري ماچې اکثره د ځینې سفیرانو نه پوښتنه کړې چې ولې اړیکې نه پالی؟ دوی وایي دلته ټول وهابیان او اخوانیان دي او مور ته ګټه نه شي رسولی! دوی ته مور اړتیا نه لرو او زموږ په وطن کې لارڅخه جوړوي، ټول عربي هېوادونه اسلامي هېوادونه دي او افغانستان هم په اسلامي نړۍ کې یو مشهور اسلامي هېواد دی. کې ټولو افغانانو ته په درنه سترګه ګوري په ځانګړي ډول پښتنو ته په ډېره درنه سترګه ګوري، ځکه هغوی ته دا حقیقت رسېدلی چې افغانستان کې د اسلام مقدس دین پښتنو ساتلي او په افغانستان کې د اسلام مقدس دین د پښتنو پر سر ساتل شوی دی.

پروفیسور عبدالخالق رشید وینا

موږ څنگه کولای شو چې ځان شعوري کړو، پښتون شعوري کړو؟

يو ملت يو قوم چې څلور زره کلن تاريخ لري په دې خاوره کې لري او په همدې موده کې چا نه وي پورته کړی، هر څوک چې دلته راغلي يا يې مقاومت ورسره کړی يا يې پخپل ځان کړي حل کړي او يا ورځنې په تېښته تښتېدلي دي، دا چې د يوه ملت لپاره دا چانس شته او دا د ډېرو ملتونو په برخه نه دی، موږ چې د نړۍ د ملتونو تاريخ لولو هغوی د يوه ځای نه بل ځای ته دا ملتونه تللي راغلي دي خو موږ دا وياړ لرو چې موږ څلور زره او اتلس کاله پدې خاوره زموږ موجوديت ثابت پاتې شوی دی. موږ خپل هېواد کې يو چپرته تللی نه يو، او مرگ او ژوند مو همدلته تېر کړی دی.

ايا موږ اوس پدې باندې فکر کړی دی چې موږ څنگه کولای شو پښتون شعوري کړو

تعليم مو کمزوری دی، تاريخ مو چې مهم دی موږ يې لرو هغه مو هم له ياده وتلی دی، زه په هندوستان کې اوه زره محصلين لرم په اوه زره محصلينو کې څلور زره پښتانه دي، ولې هر يو نه چې پوښتنه وکړې چې ته د کوم ځای يې؟ ولې د خپل کلي او وطن په تاريخ نه پوهېږي، امان الله خان او احمد شاه بابا په اړه معلومات يې خو لاڅه کوي!.

شېرشاه سوري به ويلې چې قبيلويت پرېږده! قوميت غوره کړی! شېرشاه د هندوستان په تاريخ کې هغه پاچا وه چې په ۲۰۰۳ کال کې د هندوستان صدر اعظم واج پايي د لال کلا نه اعلان وکړ او ويي ويل چې ای د هندوستان ملته! تاسو پدې مه مغروره کېږئ چې موږ پرمختگ کړی او موږ اتوم جوړ کړی، تراوسه پورې مو د افغان ښېرشاه هغه پلانونه چې هندوستان لپاره يې جوړ کړي وو نه دي عملي کړي.

يو ملت چې دوه سوه کاله چې دی حاکم وه د هند تره بحره تر مرکزي اسيا پورې تر ايران پورې تراوسه د ځان د ژغورنې لپاره هېڅ چانس نه لري او ځان ترې نه شي ايستلی، جنگ دې د امپريالېزم سره دی، د سوسيالېزم سره دی، خو موبایل د هغوی استعمالوې، پیسې يې هغوی ته ځي، اوس پدې پېړۍ کې پښتون لپاره څه اړتیا ده خو پاچا خان یوه پېړۍ مخکې وویل چې عدم تشدد د پښتنو لپاره د ژغورنې یوازینی لاره ده، شپږ گاونډیان دې اتومي وسلې لري، یو کلاشیفکوف باندې څه نه کېږي، زوی او لور باندې دې تعلیم وکړه! تر څو سیال شي، دې ته وايي شعوري کېدل، زما یوه لور ده وایي زما یو پاکستانی صنفی وایي زه افغان یم، خو زموږ افغانان وایي زه تاجک یم، زه هزاره یم، د باچا خان فلسفه نورو عملي کړه خو موږ يې هم عملي کړو، زه د غزني یم د غزني ولایت نه یو پښتون وکیل رانغی، حال دا چې غزني یو پښتون ولایت دی.

حق غوښتل کېږي ورکول کېږي نه، زموږ دحل لاره داده چې کار وکړو دا ونه گورو چې خلك څه کوي، خلکو خبرو پسې ونه گرځوو.

داسې نه چې موږ کدر نه لرو، همدا اوس د کاناډا او امریکا په مهمو پوهنتونونو کې دپښتانه ځوانان درس ورکوي، ایا موږ خبر یوو ایا له دوی څخه موگټه اخیستې، پدې هیله چې پښتنو شته ستونزې حل شي

مننه

په تېره یوه لسيزه کې وژل شوي پښتانه مشران

ټولو ته سلامونه وایم، دلته د ستونزو په اړه خبرې کېږي، زموږ تر ټولو لویه ستونزه داده چې موږ سره تقسیم یوو، زموږ وجود په دوه برخو وېشل شوی، لږ اوږدې واوري، تر څو چې لږ اوږد پښتون یوځای نه شي زموږ ستونزه نه حلېږي، یو کېږو که نه قسم په خدای چې ورکېږو.:

ملتون نه که لوری وټاکي او تکل وکړي هرو مرو پایله ورکوي، ځکه د ملتونو مخه څوک نشي نیولی، پښتو کې یو متل دی وايي سل دې ومړه خو یو دې مه مړه، خوزموږ پښتانه هم یو مړي او هم سل مړي، دا یوازې د جگړې خبره نه ده، او نه هم تصادفي خبره ده په ډېر سیستماتیک ډول باندې هڅه شوې ډېر پښتانه مشران ختم کړي او پښتانه د رهبرۍ نه بې برخې شي په ځانگړي ډول په تېرو دیارلس کلونو کې، له دې پخوا هم قومي مشران له صحنې نه وويستل شي، کله چې د خلق گوند له خوا کوداتا وشو پښتنو مشرانو سره داسې کار وشو لکه سیاسي مخالفین، هغې وخت کې داسې فکر کېده چې د پاڅون یوه هسته کېدای شي همدا قومي مشران وي، او د مترقي ټولني د جوړولو په پلمه باندې دا سلسله پیل شوه، په قبیلوي ټولنه کې قومي مشران برخليک ټاکي او په مترقي ټولنو کې سیاسي گوندونه لوری ټاکي، د جهاد په وخت کې دا کار قصدي وشول، کوم کارونه به چې قومي مشرانو کول دا کار قومندانانو وکړل، ای اېس ای دا کار وکړ، چې مستقیم ډول یې قومندانان تر خپل کنټرول لاندې راوستل، پاکستان ته یې گټه داوه چې په محلي سطحه د پېښو جریان کې دوی شامل کړل په هره سیمه کې یې نفوذ پیدا کړل او قومندانانو به په ډېر ویاړ ویل چې د مقاماتو سره مو اړیکه ده یانې ای اېس ای سره مو اړیکه ده، دې کار طالبانو ته زمينه برابره کړه، بیا القاعده راغله

او د سپټمبر پېښې وشوې او نړيواله ټولنه داغله هيله داوه چې بيا به قومي جوړښتونه بېرته خپل ځای ومومي، خو حکومت دا نيت نه درلود، په ځانگړي ډول د حکومت غوښنې برخې شمالتلوالي نه غوښتل چې پښتانه قومي جوړښتونه رامنځته شي.

او دوی نه قصدي نه غوښتل چې پښتانه بېرته په طبعي ډول رامنځته شي، طالبان بېرته را پورته کړای شول، د خپلو موخو لپاره پدې مرحله کې چې د طالبانو د نفوذ د مخنيوي لپاره يواځينې گواښ قومي مشران، او جرگه وه، بيا د قومي مشرانو وژل شروع شول، يوازې شپږ سوه قومي مشرانو نه زيات په کندهار کې ووژل شول.

ويل کېږي نژدې دريالس سوه قومي مشران په پښتونخوا کې وژل کېږي، په وزيرستان کې اصلي قومي مشر نه دی پاتې شوی ټول له منځه وړل شوي، دا ددې لپاره چې پښتانه خپل رهبر ونلري، داسې سياسي رهبريت نشته او نه سياسي قوت شته چې د پښتنو د حقوقو څخه دفاع وکړي، شمالتلوالي ونه غوښتل چې پښتانه خپل رهبر ولري، په شمالي ولايتونو کې يې ټلواله کوي او په جنوبي ولايتونو کې يې طالب کوي چې پښتانه خپل رهبر ولري.

ددې لپاره چې د پښتون نښنلېزم له منځه لاړ شي او بې رهبره شي، حل لاره يې داده چې پښتانه مشر پيدا کړي او سره بيا منسجم شي که نه دا ستونزې نه حلېږي.

بسم الله الرحمن الرحيم

د افغانستان ملي تحريك

(پښتون په تراژيدۍ کې او د ژغورنې لار)

د يو ورځني نړيوال، پوهنيز، شننيز او څېړنيز سيمينار د برخوالو

پرېکړه ليک

۱۳۹۲ ل کال د وږي ۷مه نېټه

کابل - افغانستان

د ۱۳۹۲ ل کال د وږي مياشتې پر (۷) مه نېټه په کابل ستار هوتل کې يو يو ورځنی نړيوال او پوهنيز سيمينار جوړ شو. په دې سيمينار کې په لسگونو لرو بر افغان ليکوالو، پوهانو او د بېلابېلو برخو کارپوهانو گډون درلود. د سيمينار ويناوالو دې ترخه واقعيت ته گوته ونيوله، چې پښتانه په يو لوی ناوړين او يوه ترخه تراژيدۍ کې راگير دي. په تراژيدۍ کې که نن يوازې پښتانه سپزل کېږي، نو ددې اټکل شته چې ددې غميزې لمبې به نورو لرې نږدې ولسونو او سيمو ته هم ورسېږي. د سيمينار گډونوالو پر دې ټينگار وکړ چې سوله د ټولو ولسونو يو مهم ضرورت دی او بايد دې چې ولسونه يو بل سره مرسته او همکاري وکړي. د سيمينار گډونوالو په دې باب دغه لاندې پرېکړه ليک صادر کړ:

- ۱- پښتانه په لوی لاس په روانه لويه تراژيدۍ کې ساتل کېږي، هر څوک چې له هر لوري ددې تراژيدۍ اوږدول غواړي، وروستۍ لمبې به يې دوی ته هم ورسېږي، نو په کار ده چې لسه هر ډول لمسونو څخه لاس واخلي.
- ۲- افراط او تفريط پر پښتون ولس تحميل شوي، دا دواړه پديدې د پښتون له اصلي کرکتر سره اړخ نه لگوي.

۳- پښتنو ژبه يوه محرومه او محکومه ژبه ده، په دې محکوميت او محروميت کې د پښتنو د رقيبانو ترڅنګ خپله پښتنو هم ونډه اخيستي، مورې نور په هېڅ ډول دا محروميت، محکوميت او مظلوميت نه شو زغملای.

۴- په پښتنو کې اوس د يو اساسي سياسي حرکت او مشرتابه خلا ده، ددې خلا د ډکولو لپاره بايد په تدبير او دقت گام پورته شي.

۵- پښتانه په لوی لاس د ولسواکۍ او ټاکنو له بهير لري ساتل کېږي، داسې لاري چاري بايد ولټول شي، چې پښتانه د خپل قومي اکثريت په شان سياسي اکثريت هم ثابت کړي.

۶- يو زيات شمېر د مضر مصلحت او مضر احتياط پر ناروغۍ اخته دي، له هرې ممکنې لارې چې وي، ژر تر ژره بايد ددې ناروغۍ درملنه وشي.

۷- جگړه د پښتنو ټول ارزښتونه له منځه وړي، همدا اوس د بېلابېلو جگړه مارو غاړو له خوا د پښتنو عاموژنه روانه ده، دا عاموژنه په هېڅ ډول د زغم او توجه وړ نه ده، له ټولو نړيوالو او کورنيو بشري سازمانونو څخه غواړو چې د پښتنو د جنوسايد د ختمولو لپاره خپل غږ پورته کړي.

۸- د تعليم نشتوالي او نااموالی او اقتصادي فقر د پښتنو د بدمرغۍ نور عوامل دي، د پوهنې وزارت په گډون له ټولو اړوندو ادارو څخه غوښتنه کوو چې د پښتنو له استحقاق سره سم هغوی ته برابر کړي.

۹- د ډيورنډ کرښه يوه منحوسه، کرغېړنه او جبري کرښه ده، يو واحد ملت يې پر دوو برخو په جبري ډول وېشلی، دا سرطاني کرښه په هېڅ وجه د منلو وړ نه ده او څومره ژر چې کېږي بايد درې وړې شي، ډيورنډ مړ او کرښه يې هم مړه ده.

۱۰- د سيمينار گډونوال د سيمينار د ويناوالو له نورو گټورو ويناوو سره هم موافق دي او په ټوليز ډول يې تائيدوي.

د سيمينار گډونوال غوښتنه کوي چې ددې سيمينار ويناوې او ليکنې دې په کتابي بڼه هم چاپ شي او د رسنيو له لارې دې هم خپرې شي.

مننه او کوروداني

د افغانستان ملي تحریک د هېواد پال او فرهنگپال شخصیت بناغلي (شېرعلي شېر) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر چاپ ته یې اوږده ورکړه. ملي تحریک ویارپي چې د علمي اثارو د چاپ لړۍ یې پیل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو هېوادوالو څخه په خورا درنښت هیله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د کتابونو د چاپ د لړۍ لا پسې وغځوي.

یو ځل بیا د دې اثر له لیکوالو او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه کوو چې د دې اثر د لیکلو او چاپولو جوگه شول.

په فرهنگي مینه

د افغانستان ملي تحریک

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**